

KÄSIKIRJOJA,
JULKAISSUT SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA
HANDBÖCKER,
UTGIVNA AV FINSKA HISTORISKA SAMFUNDET

I

M. HAMMARSTRÖM

GLOSSARIUM

TILL

LATINSKÄ MEDELTIDSURKUNDER

GLOSSARIUM
TILL
FINLANDS OCH SVERIGES
LATINSKA MEDELTIDSURKUNDER
JÄMTE
SPRÅKLIG INLEDNING

AV
M. HAMMARSTRÖM

HELSINGFORS 1925,
FINSKA LITTERATUR SÄLLSKAPETS TRYCKERI A.B.

Företal.

För de principer jag följt vid utarbetandet av föreliggande arbete har jag tidigare redogjort i ett meddelande gjort den 25. sept. 1922 i Historiska Samfundet och tryckt i Historiallinen Arkisto.

Jag hänvisar alltså den som intresserar sig för mitt arbete till nämnda meddelande och till de nedan sid. 77 f. givna råden för begagnandet av glossariet. Här skall jag endast upprepa förteckningen över de texter, som ligga till grund för mitt arbete, med de betydande tillägg den sedan 1922 erfarit:

1) Av Diplomatarium Suecanum och Svenskt Diplomatarium från och med år 1401 har jag genomgått allt som hittills utkommit, alltså I—VI: 4 resp. I—IV: 2. Förk. DS resp. SD n(y) s(erie).

2) Finlands Medeltidsurkunder I—IV (FM).

3) Akter och under sökningar rörande Finlands historia intill år 1401 utg. av A. Neovius (N).

4) För tiden efter 1450 Arwidssons Handlingar till upplysning av Finlands häfder (Arw.).

5) De medeltiden omfattande banden I—III av Sveriges Traktater (ST).

6) Registrum Ecclesie Aboensis = Åbo Domkyrkas Svartbok (Sv.).

7) Av Reutterdahl utgivna synodalstatuter (Reut.). Naturligtvis har jag icke upptagit alla de tryckfel och andra fel, varav denna publikation vimlar.

8) Av J. Gummerus utgivna synodalstatuter (Gumm. Syn.).

9) Av densamme utgivna bikt- och botföreskrifter (Gumm. B. B.).

10) En okänd författares tillägg på latin till Västgötalagens kyrkobalk (Inc. Aut.).

11) I *Scriptores Rerum Suecicarum* har jag i främsta rummet excerperat *Diarium Vadzstenense*. Övriga texter äro glossologiskt av tämligen ringa intresse. Dock har jag även excerperat *Vita Ansharii* och *Vita et Miracula S. Eriici*, vilka erbjuda intresse därför att till vardera finnas medeltida svenska översättningar, samt ett antal helgonofficier och i urval *Ericus Olais* lättfattliga historieverk.

12) Det nyligen utkomna första häftet av *Collijns* utlaga av *Acta et Processus canonizacionis B. Birgitte* (Can. Birg.), som inleder Svenska Fornskriftsällskapets serie *Latinska Skrifter* och erbjuder mycket av intresse i språkligt avseende.

Förra delen av mitt arbete är en skiss. Senare delen vill icke vara mer än vad benämningen anger, ett glossarium och icke något lexikon. Dock kan jag försäkra, att jag vid genomarbetningen av texterna icke medvetet gått förbi någon svårighet, och jag tror mig något så när ha skummat grädden av vad de anförda texterna erbjuda av intresse i semasiologiskt hänseende. Mitt huvudintresse har gällt ordens betydelse och ursprung.

I synnerhet på det syntaktiska området återstår mycket att göra, t. ex. att undersöka bruket av kasus, och användningen av tempus och modus samt infinita verbformer; också partiklarna förtjäna en egen behandling. Ortografiska quisquillier må man icke vänta att finna bokförda i mitt glossarium. Intressantast vore på det ortografiska området en undersökning av användningen av bokstaven h. Denna hoppas jag inom icke alltför lång tid själv kunna göra.

Vid angivandet av om ett ord till sin form ursprungligen är klassiskt, senlatinskt eller medeltidslatinskt, har jag gått efter *Georges* lexikon (se nedan p. 17) utom för bokstäverna A—C och delvis D och F, där *Thesaurus Linguae Latinae* kunnat anlitas. Nu lära redan dessa partier, att många i medeltidslatinet förekommande ord, som saknas hos *Georges*, faktiskt anträffas redan i 6. årh. eller tidigare, t. ex. *abextra*, *accidentalis*, *annue*, *aquamanile*, *ascensa*, *assistentia*, *bassus*, *biber*, *complacentia*, *complete*, *consoror*, *conclusivus*, *convicaneus*, *crurifragium*, *daemonizo*, *deprope* »nära», *detentatio*, *devolutio*, *diaconalis*, *dictamen*, *disciplino*, *divinalis*, *frontispicium*. Samma sak har man naturligtvis att räkna med i *Georges*

lexion för övrigt. Av 50 ord som jag bokfört i mitt glossarium och som saknas hos Georges, men som jag hade anledning misstänka för att vara senlatinska, bekräftades mina misstankar av Thesaurusmaterialet vid följande: *emunitas, hospitale, infrangibilis, insultus, irrecusabiliter, irregularis, locator* (gloss.), *plantula, presbyteralis, praeintellego, referendarius, reintegro, signatura, successivus, suffraganeus* (gloss.), *superexcresco, villanus, vituperium*. Det är alltså antagligt, att en viss procent av de ord, som i glossariet framstå som medeltida, d. v. s. yngre än 6. årh., faktiskt äro äldre. Dock är det icke att befara, att den bild av medeltidslatinsk ordbildning som jag tecknat sid. 51—65 därigenom blivit vanställd.

De rättelser av uppenbara tryckfel, läsfel eller skrivfel, som förekomma i glossariet, äro mina emendationer och bero endast i ett mindre antal fall på granskning av originalen, vilket här meddelas till förebyggande av en falsk uppfattning av dem.

Varken min tidigare studiegång eller bøjelse ha fört mig till föreliggande arbete. Huru jag lockades på denna avväg, därom skall jag icke här utbreda mig.

Jag har vid utarbetandet av min bok ofta haft i tankarna ordspråket *bis dat qui cito dat*. Till ett snabbt avslutande av arbetet drev mig också den tidigt vunna insikten, att en stor ordbok över Sveriges medeltidslatin vore ett absurt företag och därpå nedlagd möda förspild. En sådan ordbok kan icke komma i fråga på många årtionden. Först måste såväl diplom som övriga skrifter på medeltidslatin i Sverige ges ut fullständigare och tillförlitligare än vad nu är fallet. Och även när dessa förutsättningar uppfyllts, är det möjligt, att det lexikografiska arbetet över Sveriges medeltidslatin kommer till stånd blott som beståndsdel av ett allmän-europeiskt lexikon över medeltidslatinet.

Trots alla sina brister tror jag att mitt arbete likväl icke skall visa sig onyttigt och att det skall underlätta inträngandet i vårt medeltidslatin.

Till Finska Historiska Samfundet, som låtit mitt arbete inleda serien »Käsikirjoja—Handböcker», frambär jag härmed uttrycken för min djupt kända tacksamhet. Särskilt uttalar jag mitt värdsamma tack till Statsarkivarien Professor J. W. Ruuth, som

visat stort intresse för mitt arbete och genom sitt förord kraftigt främjat dess antagande till tryckning. Samfundets nuvarande sekreterare Arkivarien Docent K. Blomstedt tillkommer bl.a. förtjänsten av att glossariedelen framträder i en typografiskt tilltalande form.

Slutligen står ja i stor tacksamhetsskuld till alla dem, vilka gagnat mitt arbete med upplysningar och rättelser, i synnerhet Bibliotekarien Doktor A. Nelson i Uppsala, Professor I. A. Heikel i Helsingfors, Professorerna Y. Brilioth och J. Lindblom i Åbo, Docenterna T. Haapanen och O. J. Tallgren i Helsingfors, Docent R. Pipping i Åbo. Professor Heikel och Docent Tallgren ha även med uppoftande vänlighet läst ett korrektur på mitt arbete.

Åbo i december 1925.

M. Hammarström.

I förkortning anförda arbeten.

- Arch. f. lat. Lex. = Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik mit Einschluss des älteren Mittellateins, herausgeg. von E. Wölfflin, Bd. I—XV (Leipzig 1883—1908).
- Arw. = Handlingar till upplysning af Finlands häfder, utg. af A. I. Arwidsson I ff. (Stockholm 1846 ff.).
- Braun = J. Braun, Liturgisches Handlexikon (2. uppl. Regensburg 1924).
- Bresslau, Urk. = H. Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien I (2. uppl. Leipzig 1912). II: 1 (Leipzig 1915).
- Brilioth = Y. Brilioth, Den påvliga beskattningen av Sverige (Diss. Uppsala 1915).
- Brüch = J. Brüch, Der Einfluss der germanischen Sprachen auf das Vulgärlatein (Heidelberg 1913).
- Can. Birg. = Acta et processus canonizacionis beate Birgitte utg. av I. Collijn i Samlingar utg. av Svenska Fornskriftsällskapet. Andra serien: Latinska skrifter I, häft 1 (Uppsala 1924).
- CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum.
- DS = Diplomatarium Suecanum I—VI: 4 (Stockholm 1829—1921).
- D. Vadzst. = Diarium Vadzstenense [utg. i SRS I p. 99 ff.].
- Er. Ol. = Ericus Olai [i SRS II].
- Erslev, Testam. = Kr. Erslev, Testamenter fra Danmarks Middelalder indtill 1450 (Köpenhamn 1901).
- Falk, Kleiderk. = Hj. Falk, Altwestnordische Kleiderkunde i Skrifter utg. av Vid.-Selsk. i Kristiania 1918 nr. 3 (Hist.-filos. Kl.).
- Falk, Seewesen = Hj. Falk, Altnordisches Seewesen i Wörter und Sachen IV (1912) 1 ff.
- Falkman = L. B. Falkman, Om mått och vikt i Sverige I—II (Stockholm 1884/85).

- FM = Finlands Medeltidsurkunder I—IV (Helsingfors 1910—1924).
- Godefroy = F. Godefroy, Dictionnaire de l'ancienne langue française I—X (Paris 1881—1902).
- Grotefend = H. Grotefend, Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit (4. uppl. Leipzig 1915).
- Grotenfelt = Kustavi Grotenfelt, Suomal. yliopp. ulkomaan yliopistoissa, i Hist. Arkisto XIII och XVII.
- Gröber = G. Gröber, Grundriss der romanischen Philologie II: 1 (Strassburg 1902).
- Gumm. B. B. = J. Gummerus, Beiträge zur Geschichte des Buss- und Beichtwesens in der schwedischen Kirche des Mittelalters (Upsala 1900).
- Gumm. Syn. = J. Gummerus, Synodalstatuter (Uppsala 1902).
[Skrifter utg. av kyrkohist. fören. II: 2.]
- Hellquist = Elof Hellquist, Svensk etymologisk ordbok (Lund 1922).
- Hild. = H. Hildebrand, Sveriges Medeltid I—III (Stockholm 1879—1903).
- E. Hild., Sv. Statsf. = E. Hildebrand, Svenska Statsförfattningens historiska utveckling (Stockholm 1896).
- Hinschius = P. Hinschius, Das Kirchenrecht der Katholiken [und Protestanten] I—VI: 1 (Berlin 1869/97).
- HU = Hansisches Urkundenbuch I ff. (Halle 1876 ff.).
- Inc. Auct. = Incerti auctoris variaae adnotationes tryckta som tillägg till Collin och Schlyter, Västgötalagen, i Corpus Iuris I p. 317—344. Om ej annorlunda uppgives, avses avsnittet IV: 21.
- K.Å. = Kyrkohistorisk Årsskrift I ff. (Uppsala 1900 ff.).
- LEC = Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch utg. av Fr. G. von Bunge m. fl. (I ff. Reval l. Rigå 1853 ff.).
- LSGL. = Latinskt-svenskt glossarium efter Cod. Ups. C 20 utg. av Erik Neuman i Samlingar utg. av Svenska Fornskriftsällskapet, häft. 153. 154. 156 (Uppsala 1918/1920).
- Löfstedt P. = Binar Löfstedt, Philologischer Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae (Uppsala o. Leipzig 1911).
- MG.SS. = Monumenta Germaniae historica, Scriptores I ff. (1826 ff.).
- M.-L. = W. Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch (Heidelberg 1911; ny oförändrad uppl. 1924).
- Murray = James A. H. Murray m. fl., A New English Dictionary on historical principles I ff. (Oxford 1888 ff.).

- N = Ad. Neovius, Akter och undersökningar rörande Finlands historia intill år 1401 (Helsingfors 1912) [Hist. Arkisto XXIII, 1, 3].
- N. Chron. = Ad. Neovius, Chronographia Scandinaviae (Helsingfors 1902/06) [Finska kyrkohist. samf. handl. IV].
- NgL = Norges gamle Love indtill 1387 1—5 (Christiania 1846—1890)
— a.R. = anden Række 1388—1604 (Christiania 1912 ff.).
- Nyrop = K. Nyrop, Grammaire historique de la langue française I³—IV (Köpenhamn 1914 o.s.v.).
- Reut. = H. Reuterdaahl, Statuta synodalia veteris ecclesiae Suiogothicae (Lund 1841, eg. 1837).
- RHG = Recueil des historiens des Gaules I ff. (1729 ff.).
- Rig. Schuldb. = Das Rigische Schuldbuch av H. Hildebrand (Petersburg 1872).
- Ruuth, Om varupris = J. W. Ruuth, Om varupris och värdeförhållanden i Finland under medeltiden, i Finska Vetenskaps Societetens Förh. 51 C 5 (Helsingfors 1908).
- Ruuth, Åbo = J. W. Ruuth, Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet (Helsingfors 1909/1923).
- SDn.s. = Svenskt Diplomatarium fr.o.m. år 1401 I ff. (Stockholm 1875ff.).
- SMHD = Scriptorum minores historiae Danicae ed. N.Öl. Gertz, I—II (Köpenhamn 1917/20).
- Sommer = F. Sommer, Handbuch der lateinischen Laut- und Formenlehre (3. uppl. Heidelberg 1914).
- SRS = Scriptorum rerum Suecicarum medii aevi I ff. (Uppsala 1818 ff.).
- ST = Sveriges Traktater med främmande makter utg. af O. S. Rydberg I ff. (Stockholm 1877 ff.).
- Sv. = Registrum Ecclesiae Aboensis (Åbo Domkyrkas Svartbok) utg. av R. Hausen (Helsingfors 1890).
- Söderwall = K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltidspråket I—II (Lund 1884—1918).
- Thes. = Thesaurus linguae Latinae I ff. (Leipzig 1900 ff.).
- Vita Ansch. = Vita Ansharii per S. Rembertum, tryckt i SRS II p. 173 ff.
- Voionmaa = V. Voionmaa, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia (Borgå 1912).
- Vulg. = Versio vulgata av Bibeln.

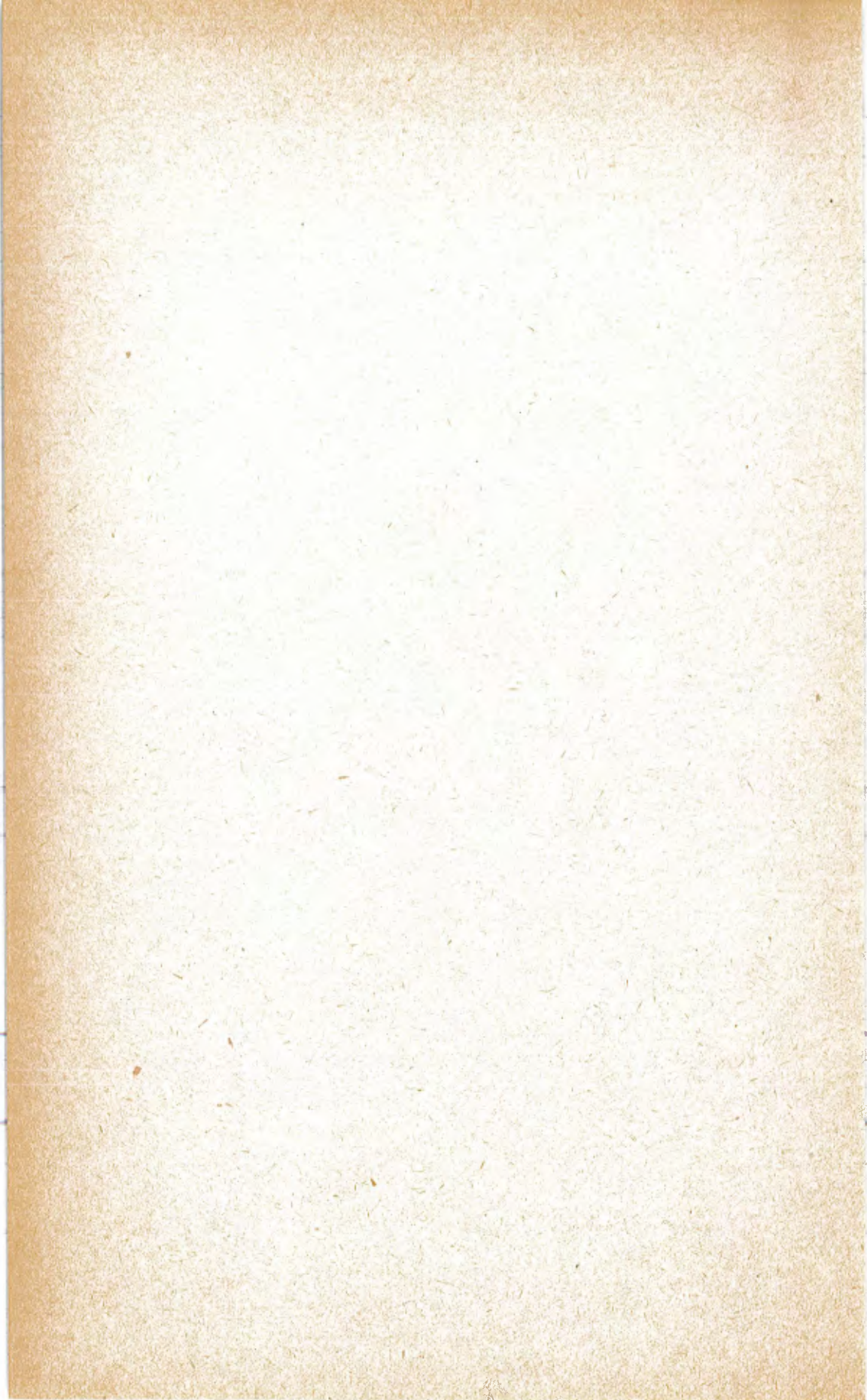
Övriga förkortningar.

- abb. = abbatiss
 abl. = ablativ
 ack. = ackusativ
 adj. = adjektiv
 adv. = adverb
alicis = *alicuius*
alqm = *aliquem*
 antikt = klassiskt eller senlatinskt
 t.o.m. 6. årh. e. Kr.
 ap. = apostoli
 avl. = avledning
 b. = början av en urkund
 besl. = besläktat
 bif. = medeltidslatinsk biform
 cf. = confessoris
 D. = urkund från Danmark
 da. = danska
 dat. = dativ
 dem. = deminutiv
 E. = urkund från England
 eg. = egentligen
 eng. = engelska
 ep. = episcopi
 F. = urkund från Finland
 f. = ¹ femininum
 ² följande (sida, urkund)
 fda. = forndanska
 feng. = fornengelska
 ff. = följande (sidor, urkunder)
 ffr. = fornfranska (medeltidsfranska)
 fht. = fornhögtyska
 fi. = finska
 fnord. = fornordiska
 Fr. = urkund från Frankrike
 fr. = franska
 fsv. = fornsvenska (medeltidssvenska)
 föreg. = föregående (ord)
 förkl. = förklassiskt (förceironianskt)
 gen. = genetiv
 germ. = germanskt (hemma på germanskt område)
- gloss. = senantika-medeltida glossarier (utg. i Corpus glossariorum Latinorum II—V av Goetz och Gundermann, med Thesaurus glossarum emendatarum (Corpus VI—VII) av Goetz och Heraeus (1888—1904). Därtill bd. I (1923) av Goetz: De glossariorum Latinorum origine et fatis.
 got. = gotiska
 grek. = grekiska
 I. = urkund från Italien
 is. = i synnerhet
 ital. = italienska
 jmf. = jämför
 jur. = juridisk term
 kf. = kyrkliga författare i antiken
 kl. = klassiskt (förhadrianskt)
 konj. = konjunktion, -iv
 l. = eller
 m. = ¹ martyris (martyrum)
 ² maskulinum
 ³ med
 ⁴ mitten av en urkund
 ⁵ mycket
 mgrek. = medeltidsgrekiska
 mht. = medelhögtyska
 mlat. = medeltidslatin(skt)
 mlt. = medellågtyska
 N. = urkund från Norden
 n. = neutrum
 nht. = nyhögtyska
 nom. = nominativ
 nr. = nummer
 o. = ¹ och
 ² omkring
 o. a. = och annanstädes
 o. o. = och ofta
 P. = påvlig urkund
 p. = pagina
 pass. = passiv
 pb. = presbyteris

pl. = pluralis	sl. = slutet av en urkund
pp. = pape	sp. = ¹ spalt
prep. = preposition	² spanska
ptc. = particip	subst. = substantiv(erat)
reg. = registrum (medeltida avskrifts- samling)	suppl. F = supplik ingiven till på- vestolen från Finland
rom. = romanskt (upptaget i mlat. på romanskt område)	s. v. = sub vocabulo (under ordet)
rättsl. = antika rättslärda	sälls. = sällsynt
S. = urkund från Sverige	T. = urkund från Tyskland
sc. = scilicet (underförstått)	t. t. = teknisk term
s. d. = se detta, dessa (ord)	ty. = tyska
senkl. = senklassiskt	v. = virginis
senlat. = senlatinskt (2.—6. årh. e. Kr.)	vid. = vidue
sing. = singularis	vulgärl. = vulgärlatin(iskt) (se inled- ningen!)
	årh. = århundrade

Tecken.

- : Det följande ordet är grundord för det föregående.
- < Den framför stående formen har uppkommit av den efterföljande.
- * Ord som icke är belagt, men till vars förekomst man kan sluta sig.
- (x) Parentes omkring en bokstav anger, att ordet i fråga skrives också utan denna bokstav.
- [[x]] På skrivfel beroende överflödig bokstav.
- <x> Genom skrivfel utelämnad bokstav.

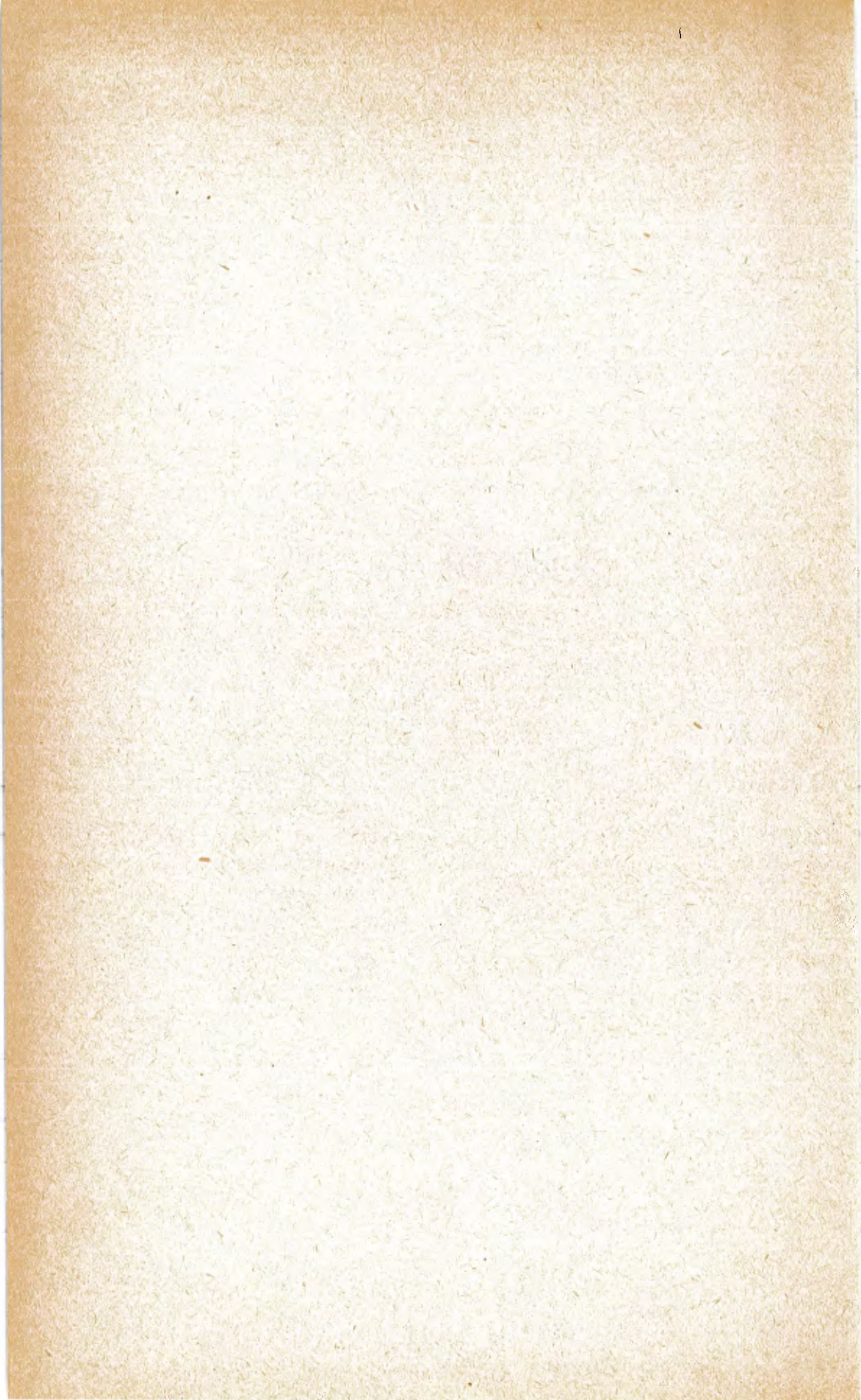

Innehåll.

	Stid
Företal	III
Förkortningar	VII
Inledning	1—73
Medeltidslatinet	3
Ortografi och ljudlära	22
Kvantitet och accent	38
Formlära	40
Egendomligheter i bruket av adjektiv	43
Pronomina	45
Verbets syntax	47
Prepositioner	50
Ordbildning	51
Medeltidslatinsk stil	66
Satsrytm eller cursus	69
Glossarium	75—252
Råd för begagnandet av glossariet	77
Tillägg	252

INLEDNING.

Medeltidslatinet.

Om medeltidslatinet råder i vidsträckta kretsar den oriktiga föreställningen, att detta vore avdött ciceronianskt latin, men förvildat och regellöst använt (»munklatin»), jämförbart med ett dåligt latinskt skriptum av en nutida skolpojke, och ännu en annan oriktig föreställning, att latinet under loppet av medeltiden blev allt sämre. Medeltidslatinet är icke förvanskat klassiskt latin, men det är ingalunda heller detsamma som vulgärlatin, utan en naturlig, utvecklingskraftig fortsättning av det under loppet av sin historia i mångahanda avseenden förändrade latinska bildnings- och litteraturspråket. Med vulgärlatin däremot förstår man i sträng mening det enbart talade latinska folkspråket eller vardagsspråket (*sermo cotidianus, humilis, plebeius, sordidus, vulgaris*), som ligger till grund för och delvis låter rekonstruera sig ur de romanska språken, vilkas förnämsta företrädare i närvarande tid äro franska, spanska och italienska. Därjämte användes benämningen »vulgärlatinsk» om på vulgärt inflytande beroende företeelser i latinska skriftalster, en i grund och botten icke exakt, men fast inrotad term.

Divergensen mellan skriftspråk och talspråk röjer sig tydligt redan i Plautus' lustspel vid utgången av 3. årh. f. Kr. Likheterna mellan de vulgära orden och uttryckssätten från denna tid och från kejsartiden äro ofta mycket påfallande och visa att fortvaron av det genuina latinska folkspråket icke avbrutits utan endast något skymts för eftervärlden av det under mellantiden med Cicero och Caesar till sin höjdpunkt nående latinska skriftspråket. Växelverkan dem emellan upphörde aldrig. Det konservativare skriftspråket kunde icke undgå att upptaga vulgära uttryckssätt; särskilt de kristna författarne, vilka ofta skrevo för folk med ringa bildning, utmärka sig, främst i syntaktiskt hänseende, för anpassning

efter talspråket. Å andra sidan utövade det skrivna språket inflytande på det talade i olika grad i olika befolkningslager från de bildade kretsarnas språk ner till det rena folkspråket. Med det kulturella förfallet avtog detta inflytande allt mera.

Utmärkande för det alldagliga, vulgära latinet äro för det första förändringar i uttalet, t.ex. övergången $b > v$ mellan vokaler redan i 1. årh. e. Kr.; övergång av c (d.v.s. k) framför e eller i över palataliserat k' till ts tidigast i 4. årh. Däremot bibehöll skriftlatinets i stort sett orden i den form vari de en gång blivit i skrift fixerade. Vidare har latinet i folkets mun undergått förändringar i formläran genom analogibildningar och förenklingar, såsom sammanfall av kasus, vilket lett till de latinska deklinationernas fullständiga försvinnande i de romanska språken, på alldeles obetydliga spår när. Också syntax och ordställning skilde sig allt mera från det i klassiskt latin vanliga: *si* blev den vanligaste frågepartikeln; indikativens bredd ut sig i konsekutiva sats och i indirekta frågesatser; superlativen befann sig i tillbakagående; i stället för ensam kasus inträdde prepositionsuttryck i synnerhet med *ad* och *de*; i samband med deklinationssystemets förfall blev ordställningen mindre fri. I ordbildningen gynnar vulgärlatinet vissa suffix, vid bildningen av verb första konjugationen, visar stor förkärlek för deminutiver och älskar även retrograda avledningar från verb, s.k. postverbalia, som i klassiskt latin äro ovanliga: *Pugna* »strid» av *pugnare* »slå» av *pugnus* »knytnäve» röjer strax sitt ursprung från folklig slang. Beträffande ordförrådet undvikas många helt vanliga skriftlatinska ord, som därför saknas i alla eller flertalet romanska språk, t.ex. *magnus* (vulgärt är i stället *grandis*); *parvus*; *equus* (i st. *caballus*); *saepe* (i st. *subinde*); *edere* »äta» (i st. *manducare*, som egentligen är »stugga, mumsa») o.s.v.

Vår kännedom om vulgärlatinet beror till en del på slutledningar, vilka de romanska språken möjliggöra, men i främsta rummet på förekomsten av vulgära ord, former och vändningar i många bevarade antika texter. I detta avseende viktiga äro Plautus' lustspel (omkr. 200 f. Kr.); Catos skrift om jordbruket (2. årh. f. Kr.); två obekanta författares skildringar av Caesars krig i Afrika resp. Spanien; Ciceros brev, i synnerhet de till vännen Atticus, i vilka han uttrycker sig vardagligt och otvunget och på ett helt annat sätt än i sina tal och övriga skrifter; [som exempel härpå må tjäna

att *summarius* »packhäst» i en urkund från Lund DS I p. 631 år 1283, som är den längst avlägsnade formen av *sagmarius* hos senlatinska författare (därjämte *saumaris* och i medeltidslatin *somarius* DS 155, *sumarius* 4877, båda urkunderna från Sverige), återfinnes redan och av klassikerna blott hos Cicero (åttn. handskriftligt) i ett brev till Atticus (10, 1, 3)]. Andra källor för kunskapen om vulgärlatinet äro fragmenten av Petronius' *Satyricön libri* (Neros tid) med realistiska skildringar av antikt liv; de äldsta bibelöversättningarna och andra verk av kristna skriftställare, såsom den starkt vulgäre biskopen Lucifer från Calaris (Cagliari) på Sardinien i 4. årh.; antika grammatikers upplysningar och antika förteckningar över språkfel; fackskrifter av arkitekter (ss. Vitruvius på Augustus' tid), läkare (ss. Anthimus i början av 6. årh.) och veterinärer (berömd på grund av sin vulgaritet är *Mulomedicina Chironis*, en omkr. år 400 verkställd översättning av ett grekiskt original); den s.k. Aetherias skildring av en pilgrimsfärd till det heliga landet (5. å 6. årh.); *Historia Francorum* av biskop Gregorius från Tours (6. årh.). En synnerligen viktig källa för utforskningen av vulgärlatinet, i främsta rummet dess ljudförhållanden, utgöra antika inskrifter av obildat folk, som ofta skrivit såsom de talat.

Redan i 6. årh., åtminstone inte långt senare, torde klyftan mellan skriftspråk och vulgärlatin ha vidgats därhän, att vid en uppläsning av skriftlatin textens innehåll på de flesta ställen av det forna romerska imperiet icke mera riktigt begreps av en olärd person, varmed latinets hade övergått till romanska. Inga urkunder med sammanhängande text lämna oss emellertid något prov på det verkliga vulgärlatinet och de därur uppkomna romanska språken förr än i 9. årh.

Den förnämsta orsaken till uppkomsten med tiden av flera romanska språk låg i den med det romerska väldets upplösning inträdande politiska och kulturella isoleringen av dess forna provinser. Härigenom kunde det sätt att tala, som utmärkte invånarna i de olika länder, vilka efter hand införlivats med det romerska riket och utsatts för romanisering, ohämmat göra sig gällande, omgestaltande framför allt uttalet av latinets, som på gammal keltisk botten gestaltade sig annorlunda än på venetisk eller iberisk o.s.v. Av betydelse har även tidpunkten för de enskilda provinsernas romanisering varit. Mellan den romerska erövringen av de första

områdena utanför Italien, där numera romanskt språk härskar, nämligen Sicilien och Sardinien, och det sista, Dacien (Rumänien), ligger en tidrymd av mer än 300 år. För ordsfattens förvandlingar har även det geografiska läget spelat en roll.

Huru det skrivna språket allt mera fjärnades från det levande talspråket beskriver på ett förträffligt sätt J. M a r o u z e a u, *Le Latin. Dix causeries* (Toulouse—Paris 1923), i det åttonde av dessa föredrag (p. 201—222). Alltjämt läsvärd är banbrytaren E. W ö l f f l i n s uppsats *Bemerkungen über das Vulgärlatein* i *Philologus* 34 (1876) 137—165. Utforskningen av vulgärlatinet och dess inflytande på skriftlatinet har i synnerhet befordrats av M. B o n n e t, *Le latin du Grégoire de Tours* (Paris 1890), E i n a r L ö f s t e d t, *Philologischer Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae* (Uppsala—Leipzig 1911), A. H. S a l o n i u s, *Vitae patrum* (Lund 1920). För forskning i medeltidslatin utgör bekantskapen med nyssnämnda och andra verk av Löfstedt en ofrånkomlig förutsättning. Också metodiskt är de av största betydelse, i det att de lära att icke genast vara framme med antagandet av felaktig avskrivning av textställen, som stå i strid med det som de gamla, i huvudsak på studiet av de erkända klassiska författarne vilande, handböckerna i latinsk grammatik lära, utan först söka förstå och förklara det nya och ovanliga. Hos Löfstedt har det gamla logiska betraktelsesättet av språket på ett lyckligt sätt efterträtt av ett psykologiskt. Ett mindre självständigt, men gott arbete är *Sancti Benedicti Regula Monachorum* av B. L i n d e r b a u e r O. S. B (Metten 1922). Viktigt F. M a r x, *Über die Beziehungen des Altlatein zum Spätlatein* i *Neue Jahrbücher für das klass. Altertum* 23 (1909) 434—448.

Prov på starkt vulgära inskrifter och texter ända intill 6. årh. e. Kr. erbjuder *Vulgärlateinisches Übungsbuch* av F. S l o t t y (Bonn 1918) = *Kleine Texte für Vorlesungen und Übungen* herausg. von H. Lietzmann nr. 143 (64 sidor). Ur *Sammlung vulgärlateinischer Texte* herausg. von W. Heraeus und H. Morf (häft I ff. 1908 ff.; ny uppl. av häft I 1921) påkalla särskilt Jules Pirsons sammanställning av merovingiska och karolingiska formulär medeltidslatinistens intresse (nr. 5, Heidelberg 1913).

Mera i sitt förhållande till de romanska språken behandlas vulgärlatinet av C. H. G r a n d g e n t, *An introduction to Vulgar Latin* (Boston 1910), W i l h. M e y e r - L ü b k e, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft* (3. uppl. Heidelberg 1920) och É d. B o u r c i e z, *Éléments de Linguistique Romane* (2. uppl. Paris 1923). Den berömda romanisten M e y e r - L ü b k e har även författat hithörande partier av G. Gröbers *Grundriss der roman. Philologie* I sid. 451 ff. (2. uppl. Strassburg 1904—1906) och i *Kultur der Gegenwart* I: 11, 1: Alltför populär och icke rekommenderbar är A. S e i d e l, *Einführung in das Studium der roman. Sprachen* (Wien o. Leipzig u. å.). Bättre är A. Z a u n e r, *Roman. Sprachwissenschaft* i *Samml. Göschen* nr. 128 och 250. Nämnas må ytterligare F. B r u n o t, *Histoire de la langue française. Tome I: De l'époque latine à la Renaissance* (Paris 1905).

Bruket av latinet som skriftspråk upphörde aldrig ens under den mörkaste medeltiden, från mitten av 6. till slutet av 8. årh. Alla som skrevo under denna tid hade en viss, om också ofta nog så bristfällig kunskap om det latinska skriftspråkets regler. Ingen ville skriva vulgärlatin, och även i de uslaste texterna har det vulgära åtminstone en tarvlig skriftlatinsk dräkt. Latinets fortlevande som skrift- och konstspråk berodde på, att kulturens förfall dock icke blev så stort, att allt behov av skrivna akter hade försvunnit eller all lust till litterär verksamhet förkvävts. Och något annat skriftspråk än latinet fanns icke att tillgå i västerlandet än så länge. Innan de nya romanska språken började användas till upp-teknin-gar, förgingo århundraden, och innan de nått latinets uttrycks-möjligheter och juridiska tydlighet, nya århundraden. Det levde kvar traditioner från antiken, huru urkunder borde skrivas, och för annat författarskap voro mönstren likaledes enbart antika. En mycket stor betydelse för latinets bevarande hade den romersk-katolska kyrkan, vars officiella språk latinet var och allt fortfarande är. Också i detta fall framstår alltså den romerska kyrkan som det romerska imperiets faktiska arvtagerska i västerlandet. Intet har heller mera än kyrkan bidragit att skänka medeltidslatinet enhet och konsistens. Det var kyrkans män som framom andra sutto inne med färdigheten att skriva, så att *clericus*, som egentligen betecknar en medlem av det andliga ståndet (*clerus*), slutligen blev benämning på skrivare eller klerk.

I Italien bröt barbariet in på allvar med östgoternas härjningar under Teja och langobardernas erövring (568) av större delen av landet. I Frankrike förete den merovingiska tidens urkunder, av vilka de äldsta originalen äro från förra hälften av 7. årh., en svår språklig förvildning. Överallt rådde vid denna tid en hjälplös osäkerhet i användningen av ord och former, beroende på avsakna-den av bildningsanstalter, sedan de antika retorsskolorna dött ut i 6. årh. Frukta för det vulgära ledde ofta till användningen av konstlade eller oriktiga uttryck, s.k. »omvända uttryck». Det är anmärkningsvärt, att de äldsta dokumenten från Tyskland, här-rörande från alamanniska skrivare i klostret St. Gallen, förete ett något bättre latin än de samtida franska urkunderna, därför att påverkan av skrivarnes modersmål icke var densamma.

Såsom prov på det dåtida latinet i Frankrike skall jag meddela

början av en urkund av Pippin den lille daterad i Compiègne den 29. juli 755, vari konungen skänker klostret St. Denis orten St. Mihiel i kretsen Verdun (MG. Dipl. Karol. I nr. 8).

Pippinus rex Francorum vir inluster. Summa cura et maxema sulecedndo ¹ devet ² esse princepum, ut ea, quae a sacerdotibus Christi pro oportunitate ecclesiarum dei fuerint postulata, sollerter perspicere et congrua vel oportuna eis beneficia non diniare ³, sed ea, quae pro dei intuitu sunt, ad effectum in dei nomene manepare. Iggitur cognuscat omnium fidelium dei et nostrorum tam praescencium ⁴ quam et futurorum sagacetas, quia ⁵ nos pro dei amore et sancto Dionisie specialis patroni nostri, ubi Folleradus abbas et custos praeesse dinuscutur, loco aleco ⁶ in pago Uereduninse, quae apellatur ad Munte sancto Micaelo arcangelo, o.s.v.

¹ = *sollicitudo*; även på flere andra ställen möter förväxlingen av *e* och *i* (*maxema, princepum, sacerdotibus, oportunitate, intuitu, nomene, manepare, sagacetas* m.m.); likaså av *o* och *u* (*cognuscat, dinuscutur, Munte*); enkel konsonant i st. f. dubbel möter oss i *oportunitate, oportuna, apellatur*, tvärtom dubbel i st. f. enkel i *iggitur*. ² = *debet* återger, det vulgära uttalet sedan 1. årh. e. Kr.; jmf. fr. *devoir*; längre fram i urkunden möter samma företeelse i *movilibus et immovilibis* och *haveant*; jmf. fr. *avoir*. ³ = *denegare*, fr. *dénier*. ⁴ = *praesentium*; *c* framför *e* eller *i* och *t* framför *i* + vokal hade närmat sig i uttalet (båda = *ts*), så att de förväxlades i skriften. ⁵ »att», fr. *que*. ⁶ = *loco aliquo*; redan vid tiden för Kristi födelse uttalades *quo* som *co*; egentligen hade här bort stå ackusativ, då *loco aleco* är objekt till det kommande predikatet »skänka»; deklinationens upplösningstillstånd framträder även i *sancto Dionisie specialis patroni nostri* och *ad Munte (= Montem) sancto Micaelo*; längre fram i diplomet står bl. a. *cum ipsos clericos* i st. f. ablativ.

I Frankrike och Tyskland mer än i Italien medförde det 9. årh., inlett av Karl den stores betydelsefulla verksamhet till bildningens fromma, en uppblomstring av studier och litterär verksamhet, som kom latinet till godo. Även om mycket av den nya bildningen snabbt visnade bort, var åtminstone det värsta förfallet hejdat. I Ludvig den frommes (814—840) kansli skrevs ett drägligt latin och likaså i hans efterträdares på den ostfrankiska tronen. Också ur de tyska privaturkunderna försvunno under loppet av 9. årh. så gott som fullständigt vulgära former, som kommit i bruk genom utländska formulär. I Frankrike inträffade ett bakslag i bildningen efter Karl den skalliges död 877. Vid ett möte mellan Otto II. och Hugo Capet 981 var den senare icke i stånd att förhandla på latin, utan måste anlita tolk. Först i senare hälften av 11. årh. inträder i Frankrike liksom i Italien en avgjord vändning till det

bättre i urkundernas språk, som under loppet av 12. årh. allt mera stadgade sig, tack vare undervisningens framsteg och de nyvaknade juridiska studierna. Påveurkunderna från senare hälften av 9. årh. äro ibland redan korrekt skrivna, men mot århundradets slut uppträda igen oriktigheter. Påven Johannes XII själv blev på synoden i Rom 963 förhånad för sitt dåliga latin — på sätt och vis ett gott tecken för framtiden. Först under Benodikt IX (1032—1045) blev de påvliga urkundernas språk bestående gott.

Mitten av 11. till mitten av 14. årh. är medeltidslatinets blomstringstid. Det var visserligen långt ifrån Caesars och Ciceros latin, det som var i bruk, men ordens betydelse liksom deras användning i satsen stadgade sig. Språket fick en korrekthet och precision, som det icke ägt på länge, och blev på sitt sätt klassiskt. Stilen blev naturligare och avpassad efter det som skulle uttryckas. Och aldrig har sedan denna tid bildningen varit internationellare. Latinet var kyrkans, vetenskapens och diplomatins språk, det var i mycket stor utsträckning även statsförvaltningens, handels och det finare umgängets språk i västerlandet, inbegripet Norden. En medeltidslatinsk litteratur på både prosa och vers frodades.

Denna blomstringstid sträcker sig till mitten av 14. årh. Visserligen bibehöll latinet medeltiden igenom och även i 16. årh. en stor betydelse, men den nodåtgående utvecklingen börjar dock vid nämnda tid. Såsom orsak därtill anföres vanligen i främsta rummet renässansrörelsen med dess intresse för den klassiska romerska antiken. När humanisterna riktat sin uppmärksamhet på de gamla klassikernas språk, märkte de med fasa, huru förvildat i jämförelse därmed det samtida, skolastiska latinet tedde sig. De gjorde till sin uppgift att genom samvetsgrant efterbildande av framför allt Ciceros språk utrota »munklatinets». Men detta försök att ingjuta nytt liv och ny skönhet i latinets har om något bidragit att göra det till ett »dött» språk. Man anför t. o. m. ett bestämt år som latinets dödsår, 1444, då Laurentius Vallas *Elegantiae latini sermonis* »Det latinska språkets finheter», som till 1536 upplevde 59 upplagor, första gången utkom. Medeltidslatinet hade varit ett i viss mån levande språk, vars naturliga utvecklingsgång renässansmännens våldsamma och hänsynslösa ingrepp avbröt. Hade icke denna störning inträffat, så är det möjligt, har man sagt, att vi ännu i dag skulle besitta latinets som världsspråk avpassat efter tidens behov.

I detta påstående ligger en betydlig överdrift. Det är icke tvivel underkastat, att latinet även utan humanisternas uppträdande hemfallit åt undergång. Dessa ha på sin höjd grävt dess grav. Redan i 12. årh. uppblomstrade en självständig provençalsk, nordfransk och högtysk litteratur. När folkspråken — i mångt under latinets påverkan — blivit i stånd att återge nästan alla slags tankar, när man började kunna lika väl på modersmålet uttrycka det som man skrev på latin, då började detta bli allt överflödigare. Petrarca och Boccaccio ha mera bidragit till latinets utträngande genom vad de gjort för det italienska skriftspråket, än genom sin hänförelse för den klassiska romartidens språk.

De tidigaste latinska urkunderna från Sverige äro från slutet av 12. och början av 13. årh. och tillhöra redan den tid, då grövre fel mot grammatiken, särskilt formläran, icke begås. Enstaka felaktigheter, såsom attribut eller apposition i annan kasus än huvudordet, ortografiska oriktigheter och dylikt, anträffas i våra urkunder medeltiden igenom, men någon motsvarighet till den ovan anförda urkunden av Pippin den lille ges det här icke, ehuru de sämst skrivna urkunderna mången gång utmärka sig för tanklös och ofullgången satsbyggnad eller hjälplös inflickning av svenska ord.

År 1213 inträffar det ännu, att ärkebiskop Andreas i Lund i ett svarsbrev från påvestolen får uppbara förstucket tadel för att i ett brev från honom i st. f. *iugales* »makar» använts *iumentales* (DS 150). Åtminstone en gång tidigare år 1207 hade detsamma vederfarits honom. Den gången hade använts *vocatus* i ett sammanhang som fordrat den kyrkliga termen *postulatus* (DS 133). Men snart stadgade sig det kyrkliga latinet både i Lund och Sverige, så att liknande tillrättavisningar ej mera behövdes.

Till en fast latinsk terminologi för begrepp, för vilka utländska mönster saknades, har Sveriges medeltidslatin icke alltid förmått höja sig. Bortsett härifrån ingå i det svenska medeltidslatinet icke talrikare eller svårare provinsialismer än i andra länders latin.

En svensk regenturkund, konung Erik Erikssons dombrev rörande rågången mellan Kråks och Breviks hemman (DS 216) från 1220-talet, innehåller bl.a. följande meningar:

Et ne de cetero possessio erac ulla patiatur calumpniam. omnia eius ormerki distincte & per ordinem in presenti nostro privilegio declaramus.

Primum ormerki westanwart oc sunnanwart. lapis in bodanes sandj. inde retsýnis in signum medij spatij a uado superius memorato. inde o.s.v.

Jämför man härmed privatarkunden DS 3337 av år 1338 med beslätat innehåll, får man en föreställning om de framsteg Sveriges medeltidslatin gjort under det mellanliggande seklet. Efter den sedvanliga hälsningen följer:

Cum occasio litigii videretur imminere super terminis maarkamærke dictis, inter predictam villam (»by») nostram ex una parte, et villam lundby ex altera, Religiosi viri (»renlevnadsmännen l. munkarna») dominus Nicolaus abbas et Conventus Nouevallis de consilio bonorum, amicabili compositione, qua, bona fide promittimus nos et heredes nostros perpetuo debere contentari, dictam litem occasionem nobiscum taliter in pacis et concordie bonum conuertunt, quod ab occidente terminus esse debet iuxta litus ampnis vbi flectitur et curatur quod dicitur aabugh, et inde transitu directo respectuque qui vlgariter dicitur ræatsýn in magnam rupem, que biornhæl appellatur o.s.v.

Härav må man dock icke förledas till tron, att icke svenska ord oförmedlat kunna inflyta även i senare urkunder. Ett exempel erbjuder en förteckning över år 1340 i konung Magnus Erikssons fatbur befintliga värdesaker (DS 3484). Brokigt stå här latinska och svenska ord om varandra. För flertalet saker har skrivaren nöjt sig med att giva blott den svenska benämningen.

Ett ovanligt felaktigt latin har privatarkunden DS 3898 av år 1345, i vilken E. P. och hans hustru kvittera, vad abbedissan och konventet i Vårfruberga kloster betalt för deras gods. Urkundens senare del lyder:

— — — Jnsuper vera fide promittentes. neque nos. nequis heredum nostrorum prefata predia earundem dominarum a nobis legaliter quesita, molestare decernimus aut aliquo modo impedire. quia sigillis propriis non habentibus. In cuius rei evidenciam firmiorem. Sigilla reuerendorum virorum domini n. a. militis et n. æ. instanter petimus apponenda. Scriptum o.s.v.

Om man får antaga, att abbedissan och konventet icke varit utan andel i tillkomsten av denna urkund, ger den ett föga smickrande intyg om bildningsgraden hos Vårfruberga klostrets medlemmar. Icke mycket fördelaktigare vittnar DS 4484, en av abboten i Alvastra år 1349 utfärdad urkund, om latinkunskapen i detta kloster. Däremot utmärka sig de i Birgittas kloster Vadstena skrivna breven för ett flytande latin utan inblandade svenska ord och visa vilken bildningshård Vadstena var.

I detta sammanhang må beträffande det omtyckta förklarandet av latinska ord med svenska, som framhållas medels *vulgariter dictum* eller dylikt (t.ex. ST 185: *divisio diota hefðaskipftæ*) påpekas, att i dessa fall i regeln det latinska ordet utgör det vidsträcktare begreppet, som preciseras med tillhjälp av det svenska ordet, vilket skrivaren icke förmått eller för tydlighetens skull icke vågat översätta. Mera sällan utgör det svenska ordet en ren översättning av det latinska.

I Diplomatarium Suecanum, som tills vidare sträcker sig till år 1355, förekomma endast undantagsvis urkunder på annat språk än latin. I Svenskt Diplomatarium från och med år 1401 äro de latinska urkunderna få i jämförelse med de icke latinska. Om man bläddrar i Sveriges Traktater bd. II, skall man finna, att det är under de sista åren av Magnus Erikssons regering, runt omkring 1360, som latinet på allvar börjar utträngas av folkspråken vid de nordiska traktaternas författande. Registrum Ecclesie Aboensis visar en påfallande ökning av de svenska privaturkundernas antal i förhållande till de latinska omkring 1380. I 15. årh. var latinet i Sverige i huvudsak inskränkt till att vara ett kyrkans och de kyrkliga funktionärernas språk. Dessutom användes det i starkt begränsad omfattning i traktater med utländska makter. Traktater, som under denna tid ingingos med tyska områden, författades på tyska. Ett bedrövligt latin uppvisa fördragen mellan Sverige och Ryssland av åren 1497, 1504 och 1510 (= ST 549. 568. 577); även om man tar i betraktande, att de föreligga endast i avskrift. Skara synodalstatuter av år 1472 äro ett annat exempel på medeltidslatinets förfall mot slutet av 15. årh. (se is. Reut. p. 168; p. 166).

Medeltidslatinets stomme utgjordes, såsom redan antytts, av det på konstlad väg upprätthållna gamla latinska skriftspråket i dess sista skede, senlatinets, och särskilt det latin, varpå den gammalkristna litteraturen var avfattad. Vid läsningen av våra urkunder stöter man allt som oftast på ord, vilka direkt eller indirekt härstamma från Vulgata, med vilket namn man betecknar den romersk-katolska kyrkans bibel, kyrkofadern Hieronymus' latinska översättning från slutet av 4. årh. Ett

alldeles tydligt exempel är *loramentum* DS 2267 (Stockholm). På samma sätt finner man, att av kyrkofädren i synnerhet »de fyra lärarne» (*quattuor doctores*) Ambrosius, Hieronymus, Augustinus och Gregorius för hela medeltiden inverkat på latinets ordförråd. Vid sidan av dessa förtjänar Tertullianus att nämnas. Citerad är Hieronymus i början av urkunden DS 2008 och Augustinus i början av 2073, båda från Sverige.

Med seghet fortplantades ord och uttryck från de äldsta källorna för liturgin och kyrkorätten. Då den kanoniska rätten är fotad på den romerska, och denna ifrån 11. årh. främst i Italien studerades även i original, möta i medeltidslatinet titt och ofta uttryck, vilka man återfinner hos de romerska juristerna. Det juridiska skriftställeriets glansperiod hos romarne inföll i 2. årh. e. Kr. och utmärker sig för ett friskt och folkligt språk. Även till Norden har den viktiga del av kejsar Iustinianus' Corpus Iuris, som kallas »digesterna», hittat vägen (se glossariet s.v. *digestum*).

Medeltiden lärde även hos de antika grammatikerna. Den elementärare delen (*ars minor*) av Donatus' *Ars grammatica* (omkr. 350) bildade medeltiden igenom och långt in i nya tiden grundvalen för latinundervisningen, så att Donatus blev ett appellativum för latinsk elementargrammatik. Vid sidan av Donatus anlätades en språklära av Priscianus, som levde omkr. år 500 i Konstantinopel. En viktig källa, ur vilken medeltida skribenter öste, utgjorde alfabetiska ordböcker eller glossarier, i vilka ingå många ålderdomliga språkrester. Från dessa hämtade urkundsskrivare icke sällan underliga ord, vilka ta sig sällsamt ut i sin omgivning. Intet vittnar starkare om dödheten i medeltidslatinet. Och oriktiga uppfattningar och förväxlingar uteblevo icke. Ett bjärt exempel erbjuder *Actilis* i den alfabetiska delen. Ett par andra ger W. M. Lindsay i Bulletin du Cange I (1924) 16—19.

I jämförelse med det hittills uppräknade spelade lektyren av värdsliga författare från antiken en underordnad roll. De böcker, som omnämnas i nordiska testamenten utgöras till överväldigande flertal av arbeten i kanonisk rätt eller äro eljes av medeltida ursprung. Endast undantagsvis påträffas klassiska auktorer. Uppsala-kaniken Hemming ägde enligt sitt i Paris år 1299 upprättade testamente (DS 1271) Vergilius och Lucanus. Kaniken i Lund Tuke Turesson borttestamenterar år 1353 *Ovidium*

de arte amandi et alios tres ovidianos in vno volumine (DS 4900). Utom dessa hörde ute i Europa till de mest lästa av antikens profana skriftställare komediförfattaren Terentius och filosoferna Seneca och Boëthius. Antikens reala bildning förmedlades åt medeltiden i främsta rummet av Martianus Capella (omkr. 420), vars encyklopedi är andefattigt hoparbetad av material från äldre skriftställare. Från Martianus Capella stannar åtminstone indirekt det i urkunderna förekommande ordet *praeambulus* (DS III p. 380 rad 3; V p. 601 rad 8 nerifr., båda gångerna i urkunder från Lund).

I medeltidslatinet förekomma ganska rikligt ord av grekiskt ursprung. Huvudmassan av dem har dock kommit in i latinet redan under antiken, icke minst genom förmedling av kristendomen, som ju hade uppkommit i den grekiska östern och vars auktoritativa skrifter, främst Nya Testamentet, voro författade på grekiska. Vid kristendomens omplantering i den latinska västern dels övertogs helt enkelt en mängd grekiska ord i original (ss. *ecclesia*, *apostolus*, *presbyter*, *baptizo*), dels bildade man nya latinska ord, som utgjorde trogna översättningar av de grekiska (ss. *salvator* = σωτήρ »frälsare»; *in-sub-iectus* = ἄν-υπό-τακτος »icke underkastad»; *annullare* = ἐξουδενεῖν »förinta»; *con-de-scendere* = συγκατα-βαίνειν »nådigt hjälpa»; *recapitulare* = ἀνακεφαλαιοῦν). T.o.m. vissa grekiska ordbildningssuffix bibehöllö sin livaktighet i latinet (så *-ista*, *-issa* för bildning av nomina agentis och *-izo* för bildning av verb). Få till antalet i jämförelse härmed äro de forn-grekiska ord, vilka under själva medeltiden inkommit i latinet. Kunskaperna i grekiska voro i västerlandet under medeltiden mycket klena. Ett undantag utgjorde irländaren Iohannes Scottus. LSGl. förklarar det grekiska ordet *presbiter* (d.v.s. *presbyter* »präst»), som egentligen betyder »äldre», såsom en sammandragning av *prebens aliis iter* »som visar andra vägen». Där läser man även: *pagus giby vnde Ariopagus*, ehuru gr. πάγος betyder »höjd». Dessa exempel äro icke enastående.

En aldrig sinande och ivrigt begagnad källa för ökningen av medeltidslatinets ordförråd voro folkspråken. Mest ha de romanska språken bidragit, här igen främst italienskan och franskan, men också de germanska språken, särskilt högtyskan och lågtyskan, ha lämnat sina tillskott, ehuru detta skett oftare via de romanska språken. Dessutom begagnades naturligtvis i de särskilda landen

en mängd nödtorftigt latiniserade ord, som där voro erforderliga för att uttrycka bestämda saker. Vulgärspråken utövade även ett viktigt inflytande på syntaxen och hela själen i språket. Det är just detta som gör medeltidslatinet så lätt att förstå för oss moderna och som medfört, att en medeltidslatinsk ordbok i huvudsak kan inskränkas till att vara ett glossarium. I motsats till det klassiska latinet ha de nyare språken en mera analytisk karaktär. De före- draga självständiga ord framom prefix, suffix och böjningsändelser, samt ha bestämda fordringar på deras anordning i satsen, alltså en icke fri ordföljd. När vi säga »jag går min väg», på franska *je m'en vais*, äro dessa uttryck analytiska, vilket icke är fallet med det motsvarande latinska *abeo*. På latin är det liktydigt om man säger *deus amat piuum hominem* eller *piuum hominem amat deus*. På franska kan detta heta blott *Dieu aime l'homme pieux* och på svenska *Gud älskar den fromma*.

Av de ord medeltidslatinet ärvt av antiken och av de nya lån- orden ur folkspråken bildade det självt med tillhjälp av gamla latinska och även en del egna och romanska suffix, icke utan skicklig- het, nya ord för tidens nya begrepp. Då medeltidslatinet dessutom icke kände sig bundet av ordens antika betydelser, utan efter behov inskränkte, utvidgade eller förändrade dem och ibland t.o.m. alstrade på nytt ord, som funnos redan i antiken men med annan betydelse (ss. *gladiator*), var det möjligt att på detta språk uttrycka allt som man önskade utan de vidlyftiga omskrivningar, som ofta utmärka våra dagars latinska stil. Läger man härtill, att detta språk talades, ja, att det hanterades med oöverträfflig lätthet, såsom de medeltida disputationerna visa, skall man icke kunna fränkänna medeltidslatinet liv, även om det strängt taget icke var ett »levande» språk. Det är två omständigheter som skilja medeltidslatinet från vanliga »levande» språk: 1) bristen på en lokal bakgrund, ty som en sådan kan man svårigen betrakta kyrkan, och 2) frånvaron av en egen ljudutveckling.

Litteratur: K. Sittl, Zur Beurteilung des s. g. Mittellateins i Arch. f. lat. Lex. 2 (1885) 550 ff. Ludwig Traube, Vorlesungen und Abhandlungen II: Einleitung in die lateinische Philologie des Mittelalters (München 1911). Vad häri meddelas om ljudlära m.m. p. 93 ff. gäller delvis blott medeltidslatinets äldsta, förkarolingiska skede, varmed Traubes arbete även i övrigt till stor del sysslar. Paul Lehmann, Aufgaben und Anregungen

der lateinischen Philologie des Mittelalters i Sitzungsberichte der K. Bayerischen Akademie der Wissensch., Philos.-philol. u. hist. Klasse 1918 nr. 8; 59 sidor; mycket läsvärd. E d m o n d F a r a l, L'Orientation actuelle des Études relatives au Latin Médiéval i Revue des Études Latines I (1923) 26—46. Mest utforskat är tills vidare det äldsta medeltidslatinet i Frankrike, i synnerhet genom J u l e s P i r s o n s arbete Le latin des formules mérovingiennes et carolingiennes, Romanische Forschungen 26 (1909) 837—944. Om språket i utländska urkunder II. B r e s s l a u, Handbuch der Urkundenlehre II: 1 (Leipzig 1915) kap. 15. — J. L i l j e b l a d, Bidrag till kännedomen om den medeltida grammatikundervisningen med särskild hänsyn till svenska förhållanden, Eranos 4 (1900/02) 33—76.

Den bästa och översiktligaste framställningen av den medeltidslatinska litteraturen intill 1350, churu icke helt fri från enstaka förseelser, ger med beundransvärd beläsenhet G. G r ö b e r i Grundriss der romanischen Philologie II (Strassburg 1902) 97—432. M. M a n i t i u s, Geschichte der lateinischen Litteratur des Mittelalters I (München 1911); II (München 1923): Von der Mitte des zehnten Jahrhunderts bis zum Ausbruch des Kampfes zwischen Kirche und Staat. Äldre framställning, ställvis okritisk: A. E b e r t, Allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters im Abendlande I (2. uppl. Leipzig 1889), II (1880), III (1887). Oumbärligt hjälpmedel för en ingående sysselsättning med den mlat. litteraturen bildar J. A. F a b r i c i u s' lexikaliskt anlagda Bibliotheca latina mediae et infimae aetatis I—VI (Hamburg 1734/46), nytryck av 2. uppl. Florens 1858/68. — En kortfattad översikt av Sveriges magra latinska litteratur ger A. G. H o l l a n d e r, Svenska undervisningsväsendets historia I (Upsala 1884) 69 f. 120.

Lexikaliska hjälpmedel: Huvudverk: Charles du Fresne sieur du C a n g e, Glossarium mediae et infimae latinitatis (Paris 1678; avtryck i Frankfurt a. M. 1681) i tre folianter, ett storslaget arbete. Ny, kompletterad upplaga i sju band av G. A. L. Henschel (Paris 1840/50). En, enligt Traubes omdöme sämre, upplaga i tio band av förläggaren L. Favre (Niort 1883/87). Du Cange samlade och belyste en mängd mlat. termer, men en översikt av hela den medeltida latiniteten erhåller man ej ur detta verk. Ett sådant allt, även konjunktioner o. dyl., omfattande lexikon finnes icke. För en massa ord i det svenska medeltidslatinet lämnar du Cange en helt i sticket. Av Union académique internationale med säte i Brüssel planeras en ny upplaga av du Cange, för vars anläggning man finner redogörelse i Revue des Études latines I (1923) 50 ff. och i Bulletin de l'Association Guillaume Budé 1924, 5, sid. 54 ff. Den skulle omfatta latinets från 425, men blott till omkring 11. årh., sålunda med utslutande av den mycket viktiga och mycket litet bearbetade period av medeltidslatinet, som sträcker sig från 11. till 14. årh. Det anses för närvarande stå utanför mänsklig förmåga att föra arbetet längre. Man måste vara tacksam om även blott det nu påbörjade verket kommer att fullföljas. Förarbeten till denna nya du Cange innehåller Archivum latinitatis medii aevi, varav första delen utkommit i Paris 1924, vari bl.a. ingår redogörelse för den nya ordbokens plan och sättet för dess utarbetande.

Du Cange äras genom att uppslagstiteln är *Bulletin du Cange*. — Blott ett utdrag ur du Cange, men med franska översättningar, är *Lexicon manuale ad scriptores mediae et infimae latinitatis* av W. H. Maigne d'Arnis (Paris 1858). Synnerligen stor hjälp har man ofta vid studiet av urkunder, även våra nordiska, av *Glossarium diplomaticum I—II* av E. Brinckmeier (Gotha 1855/56), en bibliografisk sällsynthet i bokhandeln. Mindre nyttiga äro *Glossarium latino-germanicum mediae et infimae aetatis* (Frankfurt 1857) och *Novum glossarium latino-germanicum* (1867) av L. Dieffenbach.

Av överskattbar betydelse för det svenska medeltidslatinets begripande är ett från slutet av medeltiden stammande *Latinskt-svenskt glossarium* efter Codex Upsaliensis C 20 utgivet av Erik Neumann = Samlingar utg. av Sv. Fornskriftsällskapet 153, 154, 156 (Uppsala 1918/20). Tyvärr är ordboken fragmentarisk med en lucka från *hostium* till *nabilis* och definitivt avbrött efter *sinapis*. Vid begagnandet må man beakta, att glossariet är uppbyggt på utländska ordböcker, främst *Catholicon* av Iohannes Balbi från Ianua (Genua) † 1298, som i sin tur innehåller ett brokigt material, men med inarbetat inhemskt material. Till följd härav kan det inträffa, att glossariets upplysningar stå i strid med i Sverige övligt bruk av latinska ord (exempel under *fulcrum*, i glossariet skrivet *fultrum*). — Ringa betydelse har ett hos Collin och Schlyter efter Västgötalagen i *Corpus iuris I* sammanställt *Glossarium continens vocabula medii aevi latinitatis* (sid. 547—554).

Ett rikhaltigt och viktigt medeltidslatinskt material, som det tyvärr är svårt och besvärligt att utnyttja, innehålla registren till publikationer av medeltidslatinska texter och urkunder. Främst böra nämnas registren till de särskilda banden av det stora tyska verket *Monumenta Germaniae historica*, påbörjat av Pertz 1826 och ännu icke avslutat (huvudavdelningar: *Scriptores*; *Leges*; *Diplomata*; *Concilia*; *Constitutiones*; *Epistolae*; *Necrologi*; *Poetae*). Vidare *Recueil des historiens des Gaules*, 23 band sedan 1729. *Urkundenbuch der Stadt Lübeck I ff.* (Lübeck 1843 ff.). *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch*, is. bd. IV (Reval 1859). *Hanseatisches Urkundenbuch*, is. bd. III (Halle 1882/86). *Norges gamle Love V: 2* (Christiania 1895), *Anden Raekke I: 3* (1912). *Scriptores Minores Historiae Danicae* utg. av M. Gertz II (Köpenhamn 1922).

Ett oumbärligt hjälpmedel för medeltidslatinisten, säkert för långa tider framåt, utgör en god ordbok över antikt latin. Nyast och jämförelsevis bäst är Georges, *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch* 8. uppl. I—II (eller fyra halvband; Hannover o. Leipzig 1913/18). Äldre, men gott är Klotz' *Handwörterbuch der lateinischen Sprache I—II* (5. uppl. Braunschweig 1874). Observeras här, att frånvaron av ett mlat. ord i Georges lexikon ingalunda utan vidare utgör ett bevis på, att ordet blott tillhör medeltiden efter omkr. år 600. Frånvaron kan bero på, att ordet tillfälligtvis icke är belagt i åt oss bevarade skriftliga minnesmärken från antiken. Dessutom innehåller ej heller Georges ordbok undantagslöst alla oss bekanta latinska ord. Överraskande uppgifter om mlat. ords ålder skänker ej sällan utöver

Georges *Thesaurus linguae Latinae*, varav dock tills vidare blott de delar som innehålla ord på A, B, C och F samt D t.o.m. *do* utkommit men vars otröckta lappmaterial i München (Thierschstrasse 11^{IV}) står förska-
ren till buds och varur även vid förfrågning per brev upplysningar lämnas
av medarbetarstaben. Av specialordböcker må såsom nyttiga även för medel-
tidslatinisten framhållas K. Lessing, *Scriptorum historiae Augustae*
lexicon (Leipzig 1906) och Heumann o. Seckel, *Handlexikon zu den*
Quellen des römischen Rechts (9. uppl. Jena 1914). Ett stort vetenskapligt
företag i Tyskland, som på senare tid av brist på medel stått stilla, är *Vocabu-*
larium Iurisprudentiae Romanae. I fall det gäller att
komma till klarhet om något viktigare ord i mlat., må man icke försumma
att leta i registren till *Archiv für lateinische Lexikographie*
und Grammatik mit Einschluss des älteren Mittellateins, herausgegeben
von E. Wölfflin (Leipzig 1883/1908). Det ena registret gäller banden I—X,
det andra XI—XV. Beklagligtvis äro registren upprättade med betydande
inskränkningar, varom inledningen till dem lämnar upplysning.

Som lexikaliskt hjälpmedel vid studiet av mlat. kommer även *Romanisches*
etymologisches Wörterbuch av Wilh. Meyer-Lübke (Heidelberg 1914)
i betraktande. *Französisches etymologisches Wörterbuch* av W. von
Wartburg (Bonn 1922 ff.) har hunnit blott till bokstaven B. Detta verk
förtjänar medeltidslatinistens beaktande redan därför, att det är ordnat
efter de franska ordens ursprung.

Kunskap i moderna språk, särskilt franska och italienska, är till stor hjälp
för medeltidslatinisten. Studiet av Sveriges och Finlands medeltidsurkunder
på latin måste gå hand i hand med läsning av fornsvenska och medellågtyska
urkunder med hjälp av K. F. Söderwall, *Ordbok öfver svenska medel-*
tidsspråket I—II (Lund 1884/1918) och A. Lübben—Chr. Walther,
Mittelniederdeutsches Handwörterbuch (Norden 1888); vid behov använder
man den större medellågtyska ordboken av K. Schiller—A. Lübben
(Bremen 1875 ff.).

Ytterligare rekommenderas användningen av E. Hellquist, *Svensk*
etymologisk ordbok (Lund 1922); Fr. L. K. Weigand, *Deutsches*
Wörterbuch I—II (5. uppl. av Bahder—Hirt—Kant, Giessen 1909/10);
F. Godefroy, *Dictionnaire de l'ancienne langue française I—X* (Paris
1881/1902), mycket viktig för fastställande av ordens betydelse, men obe-
kväm att använda, då man alltid måste slå upp på två ställen, till följd av
att en tredjedel av materialet och ingalunda den oviktigaste tredjedelen
placerats i supplementband; en förkortad upplaga härav: *Lexique de l'ancien*
français har utgivits av J. Bonnard o. A. Salmon, 544 sid. stor 8 (Paris
1899); under utkommande befinner sig *Altfranzösisches Wörterbuch* av
A. Tobler (Berlin, hos Weidmann); även av *Nouveau Larousse*
illustré och ordrika franska lexika av Littré, Schulthess o.s.v. kan man ha
nytt; Emil Levy, *Petit dictionnaire provençal-français* (Heidelberg 1909);
dens *Provenz. Supplementwörterbuch*, 8 band, kompletterande Raynouards
Lexique roman; O. Bulle o. Gius. Rigutini, *Neues italienisch-*
deutsches Wörterbuch (5. uppl. Leipzig o. Milano 1912); en outtömlig fynd-

gruva för medeltidslatinisten bildar *New English Dictionary on historical principles* by the Philological Society ed. by James A. H. Murray I—X (Oxford 1888 ff.), just närmande sig sin fullbordan; detta arbete, som saknar motstycke för andra språk i rikedom och översiktlighet, kan icke nog varmt anbefallas alla dem som syssla med medeltidslatin. För medelgrekiska använder man du Cange, *Glossarium mediae et infimae graecitatis* I—II (Lyon 1688; ny uppl. Breslau 1891) och E. A. Sophocles, *Greek lexicon of the Roman and Byzantine periods* (New York 1900); förberedelse till ett stort historiskt lexikon över det nygrekiska språket utgör *Λεξικολογικὸν Ἀρχαίων τῆς Μέσης καὶ Νέας Ἑλληνικῆς* I ff. (Athen 1915 ff.).

Ortnamn: J. G. Th. Graesse, *Orbis Latinus*, 3. uppl. bearbetad av Fr. Benedict (Berlin 1922); C. G. Styffe, *Skandinavien under Unions-tiden* (3. uppl. Stockholm 1911). Se även registren till DS, där det brukar angivas, i vilket landskap gårdar och byar ligga.

Kronologiska termer: Huvudverk: H. Grotefend, *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit* (Hannover o. Leipzig 1891/98), behandlar även Skandinavien. I. Glossar und Tafeln. II: 1. Kalender der Diöcesen Deutschlands, der Schweiz und Skandinaviens. II: 2. Ordenskalender. Heiligenverzeichnis. En utmärkt praktisk och billig handbok är samme författarens *Taschenbuch der Zeitrechnung o.s.v.* (4. uppl. Hannover o. Leipzig 1915), som varje historiker bör äga. Viktig för nordisk kronologi, ehuru icke fri från misstag, är A. d. Neovius, *Chronographia Scandinaviae* (= Finska kyrkohist. samf. handl. IV, Helsingfors 1902/06) med glossarium. Härtill komma Gustaf Lindberg, *Die schwedischen Missalien des Mittelalters*. I: *Kalendarium, proprium de tempore, proprium de sanctis, commune sanctorum* (Diss. Uppsala 1923); T. Haapanen, *Verzeichnis der mittelalterlichen Handschriftenfragmente in der Universitätsbibl. zu Helsingfors* (Helsingfors 1922) sid. XXVIII f.; numera även A. Malin, *Der Heiligenkalender Finnlands* (Helsingfors 1925). Mycket anspråkslösa behov tillgodoser R. Geete *Normalkalendarium för Sveriges Medeltid* (Bihang till Fornsvensk Bibliografi, Supplem., Stockholm 1919). Ett värdefullt hjälpmedel för kronologiska fastställelser erbjuder P. V. Neugebauer, *Hilfstafeln zur Berechnung von Himmelserscheinungen. Zum Gebrauch für Historiker, Philologen und Astronomen* (Leipzig 1922) 74 sidor.

Mått och vikt. Den medeltida metrologin bildar en härva, vars utredande ännu kommer att taga lång tid. I brist på bättre hänvisas till f.d. generaldirektören L. B. Falkmans arbete *Om mått och vikt i Sverige* I—II (Stockholm 1884/85), som utmärker sig för en betydande brist på språkvetenskaplig skolning; H. Hildebrand, *Sveriges Medeltid I* (Stockholm 1879) 737 ff. 770 ff.

Kyrkliga termer. H. Hildebrand, *Sveriges Medeltid III* (Stockholm 1903). Registren till P. Hinschius, *Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten* I—VI: 1 (Berlin 1869/97), is. registret i bd. IV till bd. I—IV. Jesuiten J. Braun, *Liturgisches Handlexikon* (2. uppl. Regensburg 1924). Teologiska encyclopedier såsom *Die Religion in Geschichte und Gegenwart* I—V (Tübingen 1909/13). —

Några anvisningar till litteratur rörande medeltida skrift- och urkunds-
väsen torde här försvara sin plats.

Skriftkunskap. Grundläggande är W. Wattenbach, *Das Schriftwesen im Mittelalter* (3. uppl. Leipzig 1896). Av samme förf. *Anleitung zur lateinischen Palaeographie* (4. uppl. Leipzig 1886). Lättläst är A. Mentz, *Geschichte der griechisch-römischen Schrift bis zur Erfindung des Buchdrucks* (Leipzig 1920). Läsverd är likaså K. Brandi, *Unsere Schrift* (Göttingen 1941). Numera finns det även på svenska en förträfflig översikt av den latinska bokens och skriftens historia av Axel Nelson i Svend Dahls bibliotekshandbok svensk ed. under red. av S. E. Bring I: 1 sid. 17—74, litteraturförteckning sid. 70 ff. (Stockh.-Ups. 1924). I samma del ingår Sam Jansson, *Svenskt skrivskick under medeltiden och fram till våra dagar*, sid. 107—126 med litt. fört. sid. 126. E. Hildebrand m.fl., *Svenska skriftprov från Erik den heliges tid till Gustaf III*. Häft I: *Medeltiden* (Stockholm 1894), 64 sidor och 25 lösa planscher. För nybegynnaren är även en genomarbetning av skriftproven i slutet av DS I och II nyttig. Endast praktiskt genom studiet av handskrifter och faksimil lär man sig paleografi, medan de teoretiska anvisningarna tjäna till orientering. Av utländska verk böra nämnas *Paleografisk Atlas* udg. af Kommission for det Arnamagneanska Legat: *Dansk Afdelning* (Köpenhamn 1903). M. Prou, *Manuel de Paléographie latine et française* (4. uppl. Paris 1924), med ett album om 24 planscher (pris 50 francs). Franz Steffens, *Lateinische Palaeographie*. 125 Tafeln in Lichtdruck mit gegenüberstehender Transkription nebst Erläuterungen und einer systematischen Darstellung der Entwicklung der lateinischen Schrift (2. uppl. Trier 1909), ett förträffligt verk. Det förnämsta arbetet är Anton Chroust m.fl., *Monumenta palaeographica. Denkmäler der Schreibkunst des Mittelalters*. 6 folianter fördelade på två serier (München 1902/17).

Största uppmärksamhet förtjäna förkortningarna, som utmärka medeltidens latinska skrift, även av den som sysselsätter sig i främsta rummet med tryckta källor, emedan förkortningar mången gång givit upphov till felläsning. Jag anför som exempel ur senare delen av mitt arbete följande felaktigheter, som bero på orätt utlästa förkortningar: *ecclijs* i st. f. *ecclesiis*, *decimābilitē* i st. f. *decimabitur* och *versabilitē* i st. f. *versabatur*, *manulgium* i st. f. *manutergium*, *mysterio* i st. f. *ministro*, *monasteriorum* i st. f. *ministeriorum*, *usualium* i st. f. *universalium*. Härav inses vikten av att alltid hålla i minnet möjligheten, att en läsart beror på missförstådd förkortning. Ett bekvämt hjälpmedel har man i A. Cappelli, *Lexicon abbreviaturarum* (Leipzig 1904; 2. ital. uppl. Milano 1912).

Urkundslära. Huvudverk: H. Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien* I (2. uppl. Leipzig 1912), II: 1 (Leipzig 1915). En god, kort översikt ger R. Heuberger, *Allgemeine Urkundenlehre für Deutschland und Italien* (Leipzig 1921), stor 8, VI + 67 sidor. I *Meisters Grundriss der Geschichtswissenschaft* I: 2 behandlar R. Thommen *Grundbegriffe—Königs- und Kaiserurkunden*, L. Schmitz-Kal-

lenberg Papsturkunden (Leipzig 1913); som ersättning för H. Steinackers ännu (?) utestående behandling av privaturkunderna hänvisas till Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte, Abteilung IV, Urkundenlehre III. Av äldre arbeten förtjänar nämnas A. Girys Manuel de diplomatique (Paris 1894). — En mönstergill undersökning av en urkunds äkthet ger Lauritz Weibull, Knut den heliges gåvobrev till Lunds domkyrka 1085 i Hist. Tidsskr. 3 (Köpenh. 1924) 104—147.

Ortografi och ljudlära.

Någon egen, inre ljudutveckling har medeltidslatinet icke. De spridda företeelser som kunna ställas under rubriken ljudlära, behandlas därför lämpligast i samband med ortografin. Den som önskar rikligare belägg för de nedan framförda åsikterna om det medeltida latinuttalet i Sverige, hänvisas till min uppsats »Latinuttalet» i *Eranos* 23 (1925) 35—50.

V o k a l e r.

Bokstaven *y* uttalades som *i* och ersättes därför ofta även i skriften med *i*, t.ex. *butirum*, *elemosina*, *presbiter*, *polimita* (= *polymita*), *neophitus*; å andra sidan skrives i många fall *y* av osäkerhet eller prål, där det bort vara *i*, t.ex. *hyems* ofta, *archidiaconus* DS 3376, *aliby* 1652, *dionysii* gen. (= *Dionysii*) 3450 (S.).

Om uttalets förhistoria se Clausen i *Roman. Forsch.* XV (1904) 860—869.

Vid sidan av *i* användes bokstavformen *j* i synnerhet i början och slutet av ord utan att till sitt ljudvärde skilja sig från *i*: *jn*, *ja*, *jtem* och talrika andra exempel i DS 1656, *roborarij* 1393, *reliquijs* 1395, *predijs* 727. *ij*, sällan *jj* eller *ji*, kan även stå för långt eller kort enkelt *i*-ljud: *oijmiteria* Reut. p. 93, *laijcos* 96 (S.), *vivacij* abl. Sv. 21 (F.), *domijnam* DS 1692, *Jin* 2275 sl. (S.).

Diftongerna *ae* och *oe* hade redan under senantikens monoftongiserats och försvunno under medeltidens gång slutligen till och med ur skriften, efter att under en övergångstid ha betecknats med *e* (*e caudata*). I 12. årh. upphör även detta beteckningssätt och från Sverige eller Finland finnes icke en enda medeltidsurkund innehållande de nämnda diftongerna. Ifall de konsekvent utsätts, är detta genast ett bevis på att en avskrivare eller utgivare i nyare

tid gjort ändringar i originaltexten. Alltså är i latinska texter från den senare medeltiden *cepit* = *cepit* l. *coepit*, *egue* = *aeque* l. *equae*, *ipse* = *ipse* l. *ipsae*, *pene* = *paene* l. *poenae* o.s.v. Först renässansens humanister gjorde sig mycken möda för att återvinna kunskapen om, var diftonger borde anbringas i skriften. Uttalet förändrades ej heller av dem.

Vokalväxling.

I urkunder från Sverige kan man räkna med växling mellan *e* och *i*, i synnerhet då det gäller kort vokal i obetonad stavelse, såsom i *uendicauimus* (= *vind-*) DS 893, *sanctemoniales* (= *sancti-*) 1465, *testemonium* (= *testim-*) 1820, *mercemonia* (= *mercim-*) 1962, *coeliar* och *pedissique*, (= *pedisseque*) 2075, *lintiamen* (= *linte-*) ofta, *borialis* (= *bore-*) 2458, *utentebus* (= *utentibus*) 3272, *crasteno* 3298, *cancellatas* 3665, *coreum* och *sufficeat* (= *-iat*) 3691 b, *studiatis* (= *stude-*) 3874 (reg.), *transsiunt* 3908 (avskr.), *pilius* (= *pileus*) 3973, *ferca* (= *feria*) 4058, *facedo* 4567, *vedelicet* (= *vid-*) 4685, *blavius* 4877, *vedeatur* (= *vid-*) 5088. I verbformer som *sufficerint* 1791 m. och *percipisse* 4058 kan man tänka på inflytande från presensstammen, i somliga andra fall på analogisk återställning av det enkla verbets vokalism: *attenenciis* 1512. 1842. 3336, *attenentibus* 2051, *pertenenciis* 2960, *requestus* 1996, *adquesivi* 3118. Uppteendeväckande är alltid växling i betnad stavelse, i synnerhet i öppen stavelse: *dicimis* jämte *decime* 2198, *crebra* 2221, *pridium* (= *pre-*) 4011, *ligifer* (= *legifer*) 700. 4018. Ang. växlingen av prefixen *de-* *di-* se sid. 64.

Möjlig är även växling mellan *o* och *u*, likaså främst i obetonad stavelse: *incola* DS 611, *insola* 2413, *insolis* 3259, *cummones* (= *comunnes*) 1041 sl., *cummoni* (= *com-*) 2866, *cursetum* (= *cors-*) 3002 sl., *capitoli* 3356, *incombentibus* 3796; *obulus* (= *obolus*) se alf. delen; *computus* och *compotus* växla t.o.m. i samma urkund, ss. 2650 (medeltid avskr.), SD n.s. 891. Även på växling i betnad stavelse finnas exempel: *ciburio* 3691 b., *borsas* jämte *bursam* 4606 (reg.), *pulidrum* jämte *pollidrum* 2075, *abulitas* 1793, *sumprium* (s.d.).

Anmärkningsvärda äro formerna *peramentum* och *perlamentum* i st. f. *par-* (se den alf. delen). Icke fel, utan tydlig biform är *apostota* i st. f. *apostata* »avfälling». Likaså *apostotare* »avfalla».

All annan vokalväxling tyder antingen på tryck-, läs- eller skrivfel, ss. nedan vid *burretum* i st. f. *birretum*, *caculla* i st. f. *cuculla*,

abolitas i st.f. *abolitas*, *manasterium*, *monosterium* och *monesterium* i st.f. *monas-*, *postorale* i st.f. *pastorale*, eller erfordrar en särskild förklaring. Sålunda beror *octenarius* såsom icke sällsynt biform till *octonarius* tydligen på inflytande från *septenarius*.

K o n s o n a n t e r .

h.

h i början av ord samt mellan vokaler hade redan i antiken förstummats i folkspråket. Ännu på Augustinus' tid o. 400 var det däremot fint att uttala det (Confess. I 29). I de romanska ländernas latin har *h* förblivit stumt till den dag som är. Enligt min åsikt, som jag motiverat i Eranos a.st., var *h* stumt även i Sveriges medeltidslatin, möjligen med undantag av inhemska egennamn, såsom *Haqvinus*, *Haraldus*, *Holmgerus*, och mlat. ord av germanskt ursprung, såsom *haga*, *hansa*, *hellingus*. Att *h* icke uttalades, framgår av talrika fall, då det utelämnats i skriften, t.ex. *eredes* = *heredes*, *ospitale* = *hospitale*, *actenus* = *hactenus*; *inabant* och *abere* = *inabant* och *habere* DS 138, *abitancium* = *habitancium* 1977, *distraere* = *distrahere* 1042, *ystoria* = *historia* 1811, *veiculum* = *vehiculum* 3331, *preabita* = *prehabita*, 3252. Emedan *h* var stumt, rådde stor osäkerhet om, var det borde anbringas i skriften. I sin fruktan att synas obildad genom att bortlämna *h* har mången skrivare gjort sig skyldig till det motsatta felet att utsätta ett överflödigt *h*, t.ex. ofta i ordet för »öre», som i äldre tid än skrevs *ora*, än *hora*, ända tills bruket stadgade sig i 14. årh., då *ora* segrade. Andra exempel äro *honus* »börda» 2806, *husualis* »bruklig» 5036, *Hostgocya* »Östergötland» 366, *choibere* (= *cohibere*) 1544, *abolitas* 4377 m.fl. Egennamnet *Helena* (sv. *Elin*) skrevs än med än utan *H*, t.o.m. då det var fråga om samma person (se Eranos a.st.).

Emedan *h* var stumt kunde det enligt utländskt och redan antikt mönster användas som blott och bart dieresis-tecken för att beteckna att två vokaler borde uttalas skilt för sig, t.ex. *contrahire* DS 651, *prohicientes* 725, *Michahelis* 4075, *trihennium* Inc. Auct. 103, *cohercioni* 4184.

Efter konsonanterna *c*, *p*, *t* hade *h* i latinet alltid berott på konstlat uttal utan resonans i folkspråket. Det förekom framför allt i lånord av grekiskt ursprung. Under medeltiden rådde stor osäker-

het om, när *h* borde utsättas efter de nämnda ljuden. I uttalet har sannolikt ej heller detta *h* haft någon betydelse. Därför lämpade sig *h* som tecken, vilket angav att *e* framför *e* eller *i* borde uttalas hårt såsom *k* och icke som *s* (t.ex. *parochia*). På detta sätt tolkar jag också den förkärlek varmed *h* uppträder i det ur germanska språk upptagna ordet *marca*, i synnerhet, tyckes det mig ehuru jag ej uppgjort statistik, i formerna *marche* och *marchis*. Man har helt enkelt känt det motbudande att uttala detta ord, som hade sin tydliga motsvarighet i folkspråket, i en del former med *s*, alltså *marse*, *marsis*. *h* behöver i detta ord sålunda icke tolkas såsom beroende på en germansk aspirata.

I orden *mihi* och *nihil* ledde fåfänga ansträngningar att uttala *h*-ljudet redan i senantiken till substitution av *c*, d.v.s. *k*-ljud. Redan i senantika inskrifter förekomma skrivningarna *michi*, *nichil* och *mici*, *nicil*. Sommer³ p. 193. E. Diehl, Lat. altchristl. Inschriften (Bonn 1913) nr. 215 och 315. I urkunder från Sverige skrives ungefär lika ofta *michi*, *nichil* som *mihi*, *nihil*. Uttalet var åtminstone i förra fallet *k*, såsom framgår av skrivningarna *nicchil* DS 1999 (2 ggr.). 2034. I Åbo Domkyrkas Svartbok nr. 28 står *mikki* vid sidan av *michi* i samma urkund.

Också i interjektionen *proh* utvecklade sig av *h* ett *k*-ljud. Ordet skrives ofta *proch*. Viktigt är *procdolor* (= *proh dolor!*) Sv. 116, *prhoodolor* DS 3365. *K*-ljudet uppträder halvt assimilerat i *prog-dolor* SD n.s. 677.

För fastställandet av uttalet av *ch* är även skrivsättet i fornsvenska ord som *michial-*, *michiials-*, *michil-mässa* vid sidan av *mikial-*, *mikiials-*, *mikels-*, *mickelsmässa* av betydelse.

ph.

ph ljud *f* och ersättes även i skriften ofta med *f*, t.ex. *amfora*, *cifus*, *foca*. Omvänt användes *ph* gärna i onödan för att giva intryck av lärdom, t.ex. *nepharicus* Sv. 227 (F.), *nephandus* ST 197 (S.), *prophanus* 104 (T.), *multipharie* Reut. p. 92; *phcodum* »län» DS II p. 578 och *phcodalis* IV p. 135 (D.).

c.

c uttalades i antiken som *k* i alla lägen. Först i 4.—6. årh. började *c* framför *e* eller *i* uttalas ungefär som *ts*, vilket var uttalet

i Frankrike under den äldre medeltiden och ända till 13. årh. I Tyskland är detta ännu i dag det härskande skoluttalet. Ungefär i 13. årh. förändrades i Frankrike i anslutning till ljudutvecklingen inom fornfranska språket uttalet av *c* från *ts* till *s*. Från Frankrike kom detta uttal till Sverige såsom en följd av de under den senare medeltiden livliga kulturförbindelserna. De förnämsta förmedlarne voro munkar, som från Frankrike invandrade i Sverige, samt svenska studerande vid Paris universitet. Redan i urkunder från 13. årh. stöter man på förväxling av bokstäverna *c* och *s* och det är mycket osäkert, om *c* framför *e* eller *i* någonsin uttalats annorlunda än som *s* i Sverige. Exx. *cenciet* (= *sentiet*) DS 138 (1210-talet), *crusis* (= *crucis*) 876 (år 1278), *concensu* (= *consensu*) 804 (år 1285), *recidencialem* (= *res-*) 943 (år 1287), *in precencia* (= *presentia*) 982 (år 1288), *cedare* 1104 (år 1294). Liknande förväxlingar äro även längre fram vanliga: *trecentesimo* (= *-esimo*) 1378, *camcio* (= *campisio*) 1481, *cella* 1656. 2829. 3096. 3419, *Secilie* (= *Cecilie*) 1741, *circumsisio* (= *-cisio*) 1900 (reg.), *oqacacio* 1906 (reg.), *ecclecia* 1957, *ciliginis* 2600. 3096, *cepes* 2610 (reg.), *citas* 2913, *sista* 3002, *citum* 3028, *fesisse* (= *fecisse*) 3306, *Francissi* (= *-sci*) 4490, *didicisce* (= *-isse*) 4660, *circumsicionem* (= *-cisio*) 4664.

I en urkund i DS, påveurkunden 310, förekommer det i romanska länder brukade tecknet *ç* = *z*, i *euangelicationi*. Rätteligen borde detta tecken stå även i DS 184, där det nu står *intronicationis*.

Exergitu i st.f. *exercitu* i en påveurkund DS I p. 418 beror på det italienska uttalet.

Bokstavsförbindelsen *sc* uttalades framför *e* eller *i* såsom *s*, mellan vokaler måhända såsom *ss*. Bevis härpå har jag givit i *Branos* a.st. Ett ord som *scilicet* uttalades alltså *siliset*; *scedula* som lika ofta skrives *cedula* uttalades *sedula* och ligger till grund för svenska ordet *sedel*. En gång skrives ordet t.o.m. *sedula*, Gumm. Syn. p. 71.

1.

i framför vokal började redan i 2. årh. e. Kr. i uttalet närma sig *ts*. Av lat. *ratio* har slutligen blivit *raison* i franskan, *ragione* (trestavigt) i italienskan. I skriftlatinet återställdes under skriftbildens inverkan, obekant vid vilken tidpunkt, *i* i uttalet, som vid

det nämnda ordet blev *ratsio*, varav i Frankrike blev *rasio* vid samma tidpunkt som *c* framför *e* eller *i* i uttalet där blev *s*. På lån från skriftlatinnet bero fr. *ration* och ital. *razione*. Efter *s*, exempelvis i *vestio*, bibehöll *t* sitt ursprungliga ljudvärde.

I Sveriges medeltidslatin uttalades *t* framför *i* + vokal åtminstone sedan 13. årh. som *s*. Detta kan man förmoda redan på grund av uttalet i Frankrike. Det bevisas av fall, i vilka *s* skrives i st.f. *t*, t.ex. *Osgosia* »Östergötland» DS 762, *causio* 2174, *adiacensis* 2842 och Sv. 43, *assumpsio* DS 3821, *consensio* 1532 (reg.) 4660. Ännu i 16. årh. i biskop Hans Brasks registratur finner man den omvända skrivningen *invatio* = *invasio*, Handl. rör. Skand. hist. bd. 16 sid. 33. Ötalyga äro de fall, i vilka *t* och *c* växla framför *i* + vokal: *oblacio*, *sentencia*, *sancio*, *districcius*, *peccit*, omvänt *tenatius* DS 216, *provincia* och *iudicio* 240. Redan i merovingiska urkunder är förväxling av *c* och *t* i nämnda läge en allmän företeelse, som beror på att de sammanfallit i uttalet, som för den äldre medeltiden kan återges med *ts*, varav senare i Frankrike blev enkelt *s*.

Såsom det brukar gå då två bokstäver användas på samma sätt, strävade den ena bokstaven att helt och hållet uttränga den andra ur bruket. Åtminstone i de inhemska urkunderna är härvid *c* avgjort på vinsten och nära det fullkomliga herraväldet i ställningen framför *i* + vokal. Men — och även härtill erbjuder skriftens historia paralleler — det saknas ej tendenser att tvärtom förallmänliga *t*, såsom i de gamla urkunderna DS 216 och 240 från Sverige. I påvliga urkunder kunna *c* och *t* vara helt korrekt använda såsom DS 2718. 2952. 2972. 2997. 3125. 3204, medan samtidigt en annan skrivare använder endast *c* (DS 2971), eller för mycket *c* (DS 2714 med *noticiam*, *denunciacione*), eller för mycket *t* (DS 2946 med *efficatius*, *provincia*, *spetialiter*, *fiducia*).

Av helt annan art äro de icke alldeles sällsynta fall, då *c* och *t* förefalla förväxlade med varandra i andra lägen än det nyss nämnda framför *i* + vokal, t.ex. *resartiret* DS 214 (Lund, reg.), *gardetorso* 1271 (Paris), *vacta* (= *vacca*) 3898 (S.), *innocuit* 4694 (S., reg.); *perscolari* (fölläst *prestolari*) SD n.s. 504 (N., ur tryckt källa), *irrecita* (= *irretita*) 591 (Lund, avskr.), *familie hyrtiscunde* (= *hyrc-*, kl. *herc-*) 2165 (S.), *fultrum* LSGl. p. 297, *vastones* Sv. p. 165 rad 17, *sardos* p. 184 rad 17 nerifr. Då den medeltida skriftens *c* och *t* ofta äro förvillande lika varandra, har i sådana fall som de uppräknade antingen avskrivaren eller utgivaren misstagit sig eller också har den ursprungliga skrivaren avsett *gardecorso* o.s.v., även om hans tecken mera liknar ett *t* än ett *c*. Därmed

föreligger icke något verkligt skrivfel, utan endast ett skenbart. Därför borde *gardecorso* o.s.v. ha tryckts, och all rättfärdighet hade varit uppfylld, om av utgivaren i en not angivits, ser ut som *gardetorso*. Se Ed. Hermann i Zeitschrift für vergleich. Sprachforschung 50 (1922) 300 om motsvarande företeelser i tochariska texter. —

Samma sak gäller om de i synnerhet i kursivskriften varandra ytterst lika tecknen *n* och *u*. I den alfabetiska delen finner man belägg för följande felläsningar eller felskrivningar: *raucore* i st.f. *rancore*, *ueronizans* i st.f. *neronizans*, *ureus* i st.f. *urens*, *comitiua* i st.f. *comitina*, *parua*, som oriktigt utlästs ur förkortat *pna* d.v.s. *perna*.

Bokstaven *i* saknar i den medeltida skriften ännu den förtydligande pricken. Följande felläsningar, som förorsakats av denna omständighet, äro lärorika: *sui* i st.f. *sin* DS 69, *suidatum* i st.f. *sindatum* 4639 p. 236 (S.), *canibii* i st.f. *cambii* SD n.s. 1422 sl. (P., avskr. i Vadstena klostrets brevbok).

Även *b* och *v* kunna vara varandra rätt lika, i synnerhet i ett ords början. Härpå beror tydligen den grova felläsningen *vestrates* av *bestiarum* DS 2894 (S.).

k.

k skrives ännu i Sveriges medeltidsurkunder icke sällan för *c* framför *a*. Denna användning av bokstaven *k* beror på gammal tradition ifrån det latinska alfabetets första tider. Regelbundet skrives förnamnet *Katerina* på detta sätt. Mycket vanligt är *karissimus*, t.ex. DS 1026. 1185. 1428. 2388. 2490. 2567. Däremot skrives *canonicus* i regeln med *c* och *Kanonicus* DS 994 är ett undantag. Andra exempel: *kaldaria* 1063. 2600, *bankalia* 2600, *karitatis* 1382, *marskalchi* 1472, *skarleto* 1722, o.s.v.

Ovanligt är *k* framför andra ljud än *a*, såsom *kuriam* 1583 m., *koolear* (jämte *coclear*) 2762 m.

q.

Likaledes på gammal tradition beror användningen av *q* i stället för *c* framför *o* eller *u* i spridda fall, såsom *quilibet* dativ DS 1707, *sequire* 2073 b., *quodunare* 655 (reg.), *quapponi* 2902 (nyare avskr.). I synnerhet gärna uppträder *q* i orden *ex(s)equitor* 1083. 1339 m. 2075 sl. 2238. 2275. 2348. 2363 o. ofta, samt *proloquitor*, DS 548. 1383. 2138. 2880 o.a., vilket synes bero på inflytande från verben *exsequi* och *proloqui*. Det utropstecken, som utgivaren ansett sig böra anbringa efter *insequitor* Gumm. B. B. p. XIV, är icke på sin plats, vilket även är fallet med så många andra utropstecken i

editioner av medeltidslatinsk text. Till och med ljudvärdet *g* tycks *g* hava, varpå jag eljes känner exempel endast i ett par av de allra äldsta latinska inskrifterna långt före Kristi födelse. I en supplik av biskop Hemming från Åbo i Innocentius VI:s registratur anträffas *exiquitatem* = *exiguitatem*, FM 636. I en urkund från Finland Sv. 226 står *consanquineis* = *consanguineis*. Detta gäller under förutsättning, att dessa båda fall icke äro tryckfel, varpå de båda editioner, vari de förekomma, ju äro ganska rika.

Intresseväckande är, att uttalet av *quo* och *qu* som *co* och *cu*, vilket går tillbaka till tiden för Kristi födelse, tydligen ännu härskat i Sveriges medeltidslatin: *sequuntur*, t.ex. DS 1945 (reg.), skrives även *sequntur*, t.ex. 3274 (med. avskr.), och *secuntur*, t.ex. 2242 (reg.); ack. *equum*, t.ex. DS 532. 871. 902. 1041 sl. (*eqvum*), skrives i mycket talrika fall *equm*, 951. 1053. 1084. 1103. 1124 (reg.). 1275. 1410 (men i samma urkund *equam*). 1524. 2075 m. 2241 (reg.). 2553. 2762. 3208 sl., o.a., också *ecum* 762 och i samma urkund gen. plur. *ecorum*; *quondam* skrives 685. 3365 och ofta *condam*; enstaka fall äro *coqus* (= *coquus*) 1469 och *relinco* (= *relinquo*) 3331, *colibet* (= *quolibet*) 3886, *commodolibet* (= *quomodolibet*) 3922 (S.), *coadvixero* (= *quoad vixero*) DS V p. 611 (Lund). Däremot förekommer aldrig annat än *equa*, *equi*, *equivalens*, *sequens* o.s.v. Uttalet av *quo* och *qu* står även i överensstämmelse med ljudförhållandena i fornsvenskan, där, enligt vad Professor B. Sjöros tillmötesgående meddelat mig, konsonantiskt *u* framför labial vokal normaliter bortföll. Om man vid de ovan givna exemplen ännu kunde tillgripa förklaringen, att parallellformer som *equum* och *equm* berodde på från äldre tider nedärvd osäkerhet om, vilkendera formen var den riktiga, och att också uttalet var vacklande, så synes mig all tvekan böra försvinna inför de omvända skrivningarna: *ex(s)equutores* (= *exsecutores*) DS 1953 (med. avskr.). 2132 sl. 2249, 2286, *exequutorem* 1924 (nyare avskr.), *quoapponi* (= *coapponi*) 3389, *sorquocium* (= *sorcocium* »sorkot») 2762 m., *quoquitur* (= *coquitur*) LSGL p. 499 s.v. *pthisana*. Det här antagna uttalet av *quo* och *qu* bekräftas av rim i medeltida poesi. Sålunda ingå i en medeltida klagosång över hertigarna Eriks och Valdemars död år 1318, tryckt i SRS II: 2 p. 172, följande verser: *Quos decipit vir iniquus, | Salvatoris inimicus*, och vidare: *Post hoc altum scandit equum | Brunco nec cum duo secum*.

g.

g hade i vulgärlatinet blivit *j* framför *e* eller *i*, men åtminstone i medeltidslatinet i Sverige har bokstaven *g* överallt sitt gamla ljudvärde oberoende av, vilket ljud som följer efter. Fall, som skulle tyda på motsatsen, äro försvinnande få och bero dels på utländska förebilder, dels kanske också på inverkan av det i fornsvenskan mellan vokal uppkomna uttalet av *g*. Jag kan blott anföra *gerarchie* (= *hierarchie*) DS I p. 564 (reg.) och i LSGl. jämte *gerarca* och *gerarchicus*; som biform av *gehenna* möter *iehenna*, vilket liksom *Ieorgius* för *Georgius* väl återspeglar uttalet i motsvarande ord i folkspråket; *aligenavi* (= *alienavi*) DS 2174, *aligenetis* (= *alienetis*) Sv. 188, *magestatis* (= *maiestatis*) DS 675, *magestatem* (= *maiestatem*) Sv. 182, *degero* (= *deiero*) LSGl. p. 171. Också bokstaven *b* uttalades i senare mlat. på ett enhetligt sätt, ehuru *b* i vulgärlatinet mellan vokaler blivit *v*.

Framför *n* uttalades *g* nasalerat som äng-ljud, vilket framgår av icke alldeles sällan mötande fonetiska skrivningar, ss. *dingnum* (= *dignum*) DS 68 *lingnis* (= *lignis*) 971, *as(s)ingno* 1400. 3922, *pingnore* 1583 m., *recongnicionem* 2022, *fidedingnis* 2130, *ingnotum* 2237, *Mangni* 2319, *inpungnare* 2543, *assingnata* 2941, *congnicio* 3260, m.fl. På samma sätt uttalades *n* framför gutturalt stötljud, såsom framgår av *bangkalia* DS 2759.

u, v.

u och *v* äro blott olika former av samma bokstav, som betecknade såväl vokaliskt som konsonantiskt *u*, men utan att den nuvarande uppdelningen av dessa tvenne ljudvärden på de båda tecknen ännu ägt rum. Man skrev alltså *vbi*, *uenio* lika väl som *ubi* och *venio*. En statistisk undersökning skulle måhända giva vid handen en viss tendens att använda *v* företrädesvis i ordens början och *u* inne i orden.

w.

w är vanligen tecken för *vu*, t.ex. *wgaliter* DS 2668. 2744 b. 4858, o.a., *riwulum* 1063, *wneribus* Sv. 692, men *gwerra* 404 (avskr. av ett brev från Padis kloster i Estland) = *guerra*.

x.

Dubbelljudet *x* förenklades i vulgärlatinet till *s* framför konsonant, ss mellan vokaler. I vårt medeltidslatin är vid *x* det ursprung-

liga ljudvärdet *ks* återställt. Jmf. *exceptus* (= *exceptus*) DS 3771 (Skåne). Följande former bero på tillfälligheter: *ausiliis* (= *auxiliis*) DS 980, *ausilium* ST I p. 420 (tryckt källa), *evicionem* (= *evictionem*, eljes uttalat *evicsionem*) DS 3922, *estitit* (= *exstitit*) 4660 (nyare avskr.), *esolutum* (= *exsolutum*) SD n.s. 2584 (Malmö, reg.). De två orden *exenia* och *scenodochium* (s. d.) visa två olika sätt i mlat. för behandlingen av uddljudande *x*.

Understundom finner man *x* skrivet för *et* (*ce*) framför *i* + vokal, vilket endast återger det härskande uttalet. Exx. *euexionum* (= *evexionum*) DS I p. 560 (reg.), *saxiones* (= *sanctiones*) DS 4038.

Mycket vanligt är att *s* efter *x* bortfaller, så vanligen *exstitit*, *exequator* m.m. (se alfab. delen). Mera sällan förekommer det däremot att *s* överflödigt utsättes efter *x*, ss. *deaxtrarium* DS 1656, *exsigant* 1742 (D., tryckt källa), *exstendunt* 1865 (med avskr.). 3382, *exstendat* och *expensas* 3973, *uxori* 3956; likartade exempel äro *excercere* ST I p. 287 (Norge). 306 (Fr.), *excercicio* DS IV p. 615 (P., i Reg. Eccl. Ups.), *excercitum* III p. 715 (D., i Reg. Eccl. Lund.).

z.

I Sveriges medeltidslatin uttalades *z* som *s*, mellan vokaler måhända stundom som *ss*. Detta framgår dels av skrivningar som *celabamus* (= *zel-*) SD n.s. II p. 551, *franciso zas zare*, *cathezizo* jämte *cathecizo* m.m. i LSGl. dels av omvända skrivningar som *zomario* (= *somario*) DS 762, *zodomitico* (= *sod-*) Gumm. B. B. p. VII. Beaktande förtjänar även en pleonastisk skrivning som *szolemnizare* (= *sol-*) från 16. årh. i biskop Hans Brasks registratur, Handl. rör. Skand. hist. 24 p. 140. Ännu i en latinsk grammatik av Tiderus år 1731 föreskrives uttalet *patrisso* av *patrizo* o. likn.

Fördubbling och förenkling av konsonanter.

Parallelformer som *littera* — *littera* förekomma redan i antiken och fortsätta under medeltiden, tydligast i *cāpa* — *cāppa*. Men i allmänhet sammanhänga väl former som *vita commite* (= *comite*) DS 386, *commitant* (= *committant*) 1202, *comodis* (= *commodis*) 2866, *interpossita* (= *interposita*) 804, vilka icke äro ovanliga, dels med kvantitetsförhållandena i fornsvenskan. Angående dessa hänvisas till Språk och Stil I (1901) 10 ff.; O. F. Hultmans uppsats i Nordiska

studier tillagnade Adolf Noreen (Uppsala 1904); Studier i nordisk filologi utg. genom H. Pipping 8: 3 (Helsingfors 1917). Dels, och kanske mera, bero de på från utlandets latin övertagen osäkerhet i anbringandet av enkel och dubbel konsonant. Ty företeelsen är ingalunda inskränkt till Sverige.

Dubbelkonsonant mellan vokaler förenklades i klassiskt latin i början av flerstaviga ord, när den följande stavelsen var sluten eller innehöll lång vokal, alltså *dīsertus* av *dissēro* o.s.v. På analogisk väg kunde dubbelkonsonant återställas, t.ex. i *innocius* »oskyldig» under inflytande av *innocuus* samt emedan den talande tydligt fattade ordet som sammansatt av *in* och *noxius*. Det är därför möjligt, att fall som *ocultis* (abl. = *occultis*) Gumm. B. B. p. XXVII (med utropstecken) och det mycket vanliga *anōna* (= *annōna*) härstamma ända från antiken. Emellertid uppträder i Sveriges medeltidslatin i liknande ord i tallösa fall lika väl fördubbling av konsonant, t.ex. *siggillum* (= *sigillum*) DS 2023. 2237. 3373. 3378 o. ofta, *cucculla* (= *cuculla*) 1741, *orrigo* (= *origo*) 4055, *apostolus* (= *apostolus*) 4038. Vacklan mellan dubbel och enkel konsonant är i fall som de anförda och överhuvud mellan vokaler i förtoniga stavelser, ss. i *commitatur* (= *comitatur*) 1608, *iminere* (= *imminere*) 1656, *relligiosi* (= *religiosi*) 1843, *posidebat* (= *possidebat*) IV p. 710, en ytterst vanlig företeelse, som jag endast i svårare genomskådbara fall anmärkt i den alfabetiska delen. En specialundersökning av växlingen av dubbel och enkel konsonant i Sveriges medeltidslatin vore behövlig, men den kan endast göras av en person som behärskar fornsvenskans kvantitetshistoria och stavelsedelning.

Undantagsvis förekommer vacklan även i eftertoniga stavelser. Jag har antecknat *anullus* (= *anulus* »ring») DS 951.

En underordnad roll spelar fördubblingen av konsonant invid en annan konsonant. Ett par exempel äro *passcuus* DS 2221, *testamentum* 2275, *prorssus* 2666. 3136. SD n.s. 1902.

Blott och bart av grafisk natur är fördubblingen av konsonanten i början av ett ord. Detta bruk härstammar ytterst från språk, i vilka uddljudande konsonant mellan vokaler fördubblades, såsom fallet var i gammal toskanska efter betonad vokal, t.ex. *a lingua* även i skrift. B. Wiese, Altital. Elementärbuch (Heidelberg 1904) p. 12 § 11. Vanligast förekommer i Sveriges mlat. urkunder *f* för-

dubblat i ords början, så upprepade gånger i *ffrater* DS 931. 2075; *ssingulis*, *ssuorum* m.m. 1656; *iure ppossessorio* 3402; *lloyo*, *llautiala*, ortnamn, Arw. I p. 113 (F.).

A s s i m i l a t i o n .

Prefixen *ad-*, *con-*, *in-*, *ob-*, *per-*, *sub* uppträda än assimilerade med efterföljande konsonant än oassimilerade, d.v.s. på analogisk väg återställda, utan att man kunde uppställa några regler. Denna vacklan är nedärvd från antiken. Man träffar alltså på *amminiculum*, *aminiculum* och *adminiculum*, *impedire* och *inpedire*, *impetere* och *inpetere*, *optinere* och *obtinere* o.s.v. Anmärkningsvärda äro *objensam* ST 225 (S.) och *obmissum* FM 870 (F.); *substantet* (= *sustentet*) DS 3368, *substantacionem* 3178 (nyare avskr.).

Ovanliga assimilationer föreligga i *corruencia* (< *congruentia*) DS I p. 657 (S.) och *arrupta* (< *abrupta*) p. 262 (P., med. avskr.).

I *inpinnorabunt* DS 1400, *connatos* 4394, *reconnosclmus* 1829 torde icke böra antagas assimilation av *gn* (till uttalet se ovan om bokstaven *g*) utan beteckning av äng-ljudet medels bokstaven *n*.

Assimilation i satsen har jag funnit blott i följande två fall: *im premissorum igitur evidenciam*, DS 3978; *im bona senectute* »Palmsköldska fragmentet» SRS III: 2 p. 134.

Växlingen av former som *obtineo* och *optineo* samt skrivsätt sådana som *scriptura* under inflytande av presensstammen i st.f. *scriptura*, gävo redan under antiken upphov till omvända skrivningar som *sebtember* = *september*. Även i medeltiden stöter man på likartade felskrivningar: *babtista* DS 1224. 4341 (S.) *obtatum* 330 (P.), *obtauit* V p. 312 (S.).

Användningen av bokstaven *n* i ord som *in-brigare* = *im-brigare* gav oberättigad anledning att skriva *menbris* (abl. = *membris*) DS 3130 b., *discumbentibus* (= *discumb-*) SD n.s. 2360.

Den täta växlingen av *in-* och *im-* som prefix framför *b* och *p* har framkallat det alldeles falska *imquietandi* DS 4831.

Andra assimilationer än de här behandlade låta förmoda att ett ord passerat ett folkspråk eller att de olika formerna upptagits ur olika folkspråk, såsom vid *fodro* och *forro* (s.d.).

Vokalsynkope.

För denna företeelse, som var vanlig i vulgärlatinet, är det i skriften stelnade medeltidslatinet särdeles främmande. Bortfall av en vokal inne i ett gammallatinskt ord är genast ett tecken på, att ordet passerat ett folkspråk. Medan *requesitus* i st.f. *requisitus* ännu är möjligt i n o m medeltidslatinet, är *requesta* »anhållan» det icke längre. I själva verket är *requesta* upptaget ur fornfranskan, där ordet heter *requeste*. *Librata* vid sidan av *liberata* »livré» erfordrar ännu en särskild förklaring. Måhända beror det på inflytande från *librata* »vikt motsvarande en libra». I franska heta båda orden *livrée*. *Domicellus* kan icke i mlat. utan endast i vulgärlat. ha uppstått av **dominicellus*.

Ombyte av tonande och tonlöst stötljud.

I tre fall har denna företeelse i medeltidslatinet sina rötter i det antika latinet:

1) Vid växling av assimilerat och oassimilerat prefix, varom ovan nyss var fråga.

2) Vid växling av *d* och *t* i slutet av ord efter vokal (se Sommer § 159). Vanliga former i mlat. även i Sverige äro *haut*, *velud*, *sioud* och *aput* i st.f. urspr. *haud*, *velut*, *sicut* och *apud*. Även *set* i st.f. *sed* anträffas titt och ofta, så DS 216. 452. 809. 863. 896. SD n.s. 182 sl. Enstaka gånger finner man *reliquid* 842, *derelinquid* 426, *capud* DS I p. 333. Gumm. Syn. p. 87. — Utan motstycke är däremot *sig* (= *sic*) DS 5028.

3) Vid växlingen av *publicus* och *puplicus*.

All annan konsonantväxling påkallar stor uppmärksamhet och finner vanligen sin förklaring ur vulgärspråken. Sålunda stamma *culcitra* och *culcedra* ur olika vulgärspråk. Detsamma är fallet med stammarna *maid-* och *mart-* för »mård». *Matidus* vid sidan av *maidus* är ingen tillfällighet, utan måste förklaras ur vulgärlatinet (se närmare under *matidus*). *Cannapis* för *cannabis* kan ej ha uppkommit inom medeltidslatinet, utan måste förklaringen därtill sökas längre bort. Växlingen *stupa*—*stuba* måste likaså vara förmedeltidslatinsk.

M e t a t e s.

Endast ett fall förtjänar anföras: *sacartia* i st.f. *sacristia*, DS V p. 278 (med. avskr.) o.p. 301 (reg.). Däremot kan man vara övertygad om, att den icke alldeles ovanliga växlingen av prefixen *per-*, *pre-* och *pro-* i de allra flesta fall beror på skriv- eller läsfel, då alla dessa prefix skrivs förkortade till blott *p* med var sitt diakritiska tecken. Exx. *preceptionem* (= *per-*) DS 476 (reg.), *permitto* (= *pro-*) 3167 (L. Sparres avskr.), *peruenientes* (= *prou-*) 3882 (med. avskr.), *perscolari* (= *prestolari*) SD n.s. 504 (N., tryckt källa), *percludere* (= *pre-*) Sv. 220, *permittitur* (= *pre-*) 412 sl.

N y u p p k o m n a l j u d.

a. *-mpt-* i st.f. *-mt-* eller *-nt-*.

Redan på klassisk tid hade i ljudförbindelsen *-mt-* ett parasitiskt *p* vunnit insteg som övergångsljud i ord som *comptus*, *promptus*, *emptus*, *sumptus*. Men övergångsljudet lämnades ibland obetecknat, t.ex. *sumtus* CIL III 14607,1. Detsamma är fallet i mlat. *emtis* DS 1041 b., *comte* 1891 (reg.), *redemptione* 559, *redemcione* 1039, *emcionis* 3044, *presumptuose* 904 m. (Visby, tryckt källa), *prompto* ST 337 a. Medeltida är *dumtaxat*, *verumptamen* (s.d.) = *verum-tamen*, på klassisk tid uttalat och ofta även skrivet *veruntamen*, vidare *idemptitas* = *identitas* av *idem-titas*. Fall som dessa ha givit anledning till den alldeles falska skrivningen *numptium* i st.f. *nuntium* SD n.s. 2885 (L.). Måhända står även *scrimptis* (= *scriptis* abl.) DS 762 och *preceptore* (= *preceptore*) V p. 505 under inflytande av *emptus*, *sumptus* o.s.v., så vida man ej vill föredraga att antaga *nasalepentes*, varpå nedan ges några flera exempel.

b. *-mpn-* i st.f. *-mn-* (o c h *-nn-*).

Inskjutande av övergångsljudet *p* i ljudförbindelsen *-mn-* utmärkte redan det antika folkspråket och även i inskrifter med vulgär anstrykning uppträder detta *p*. I medeltiden äro skrivningarna *alumpnus*, *ampnis*, *autumpnus*, *calumpnia*, *dampnum*, *indempnis*, *sollempnis*, *sompnum* o.s.v. synnerligen vanliga. En statistisk undersökning skulle sannolikt ge vid handen att *-mpn-* är vanligare än *-mn-* i urkunderna från Sverige.

De gamla parallelformerna *sollemnis* (i medeltiden oftast *sollempnis*) och *sollennis* samt den omständigheten, att lat. *-mn-* i ett stort antal fall i italienskan assimilerats till *-nn-* (*damnum* > *danno*, *somnus* > *sonno*), ha haft till följd att man i Italien förletts att ibland i latin insätta *mpn* för ursprungligt *-nn-*. Därigenom förklaras felaktiga skrivningar som *tirampnide* i st.f. *tyrannide* FM 113) ital. avskr. av ett påvebrev; men i en annan avskr. av samma brev, tryckt i ST 106, *tiranide*); *exbampnitus*, *exbampnitionis* (= *exbannitus* o.s.v.) SD n.s. IV p. 41 (ital. original).

c. Assimilatorisk ljudökning.

I enstaka fall kan man i Sverige räkna med assimilatorisk ljudökning, såsom framgår av följande belägg: *frabricam* (= *fabricam*) DS 1704, *astestantur* (= *at(t)estantur*) 3705, *erarstino* (= *crastino*) 4011, *pigneratricia* (= *pigneraticia*) 4910, *refolcillaminibus* (= *refoc-*) SD n.s. 2001 (avskr. av en svensk students brev från Paris). Från Lund kunna anföras *auctenticarum* (= *auctent-*) DS 2713, *martertere* (= *matertere*) SD n.s. II p. 289. I DS 602 m. (Lyon) finner man *pulplice* (= *puplice*). Jag ville här anförä även *aupumno* (= *autumno*, uttalat *autumpno*) DS 1839. 2290 (S.).

d. Nasalepentes.

Jag har antecknat några enstaka fall: *impentendi* (= *impet-*) DS 4402, *censante* (= *cessante*) SD n.s. 2036, *commendunt* (= *comedunt*) 2680. I Sv. 192 finner man *possensio* (= *possessio*) och i avskr. av urkunder från Estland *cymborium* (= *ciborium*) både i 270 och 273. Om *scrimptis* och *preceptore* var ovan fråga under a.

e. Vokalprotes.

Protetisk vokal eller förslagsvokal, som är vanlig i vulgärlatin framför *s* + konsonant, har jag funnit blott i *esperiolus* (= *speriolus*) Sv. 220.

Haplografier.

Enkelskrivning av två på varandra följande likartade stavelser kan uppträda, t.ex. *comisse* (= *com(m)isise*, ofta skrivet *comississe*) DS 1781, *defendum* (= *defendendum*) 1776, *obsterint* (= *obstiterint*) Sv. 157.

Dittografier.

Felaktig dubbelskrivning av stavelser uppvisa *æccuqutoribus* DS 1524, *presententes* 2440 (Halland), *perspewississe* 2838, *firmamariis* 4119 m.fl. ställen. Även hela ord kunna dubbelskrivas, ss. *curiam* DS 919.

Kvantitet och accent.

I vulgärlatinet inträdde med tiden stora förändringar i de under klassisk tid rådande kvantitetsförhållandena, medan accentförskjutningarna voro av mindre betydande omfattning.

Medeltidslatinet har bevarat accenten på den i klassisk tid betonade stavelsen. Enligt LSGl. betonade man fortfarande också vid -io-, -ie-, och framför muta cum liquida, *filiōtus*, *pariētem*, *colūbra*, medan i senare vulgärlatin uttalet i ord av dessa typer har varit *filiōtus*, *pariētēm*, [Sedan Doc. O. J. Tallgren i Mémoires de la Soc. néo-philol. de Helsingfors VII (1925) 243 ff. framställt en ny teori för att förklara den olika behandlingen av *pariētem* och *mulierem* i de romanska språken, synes det icke mera lika troligt att en accentförskjutning ägt rum i *abiētem*, *ariētem*, *pariētem*], *colūbra*. Gentemot detta förtjänar det att anföras, att cursus DS I p. 331 rad 8 uppifrån och rad 10 nerifrån talar för uttalat *mulières*, icke kl. *mulières*. Enskilda avvikelser i medeltidslatinet, ss. i *candelabrum*, *clandestinus*, vari nästsista stavelsen enligt LSGl. är kort, bero på misstag och äro ingenting att fästa sig vid. I stort sett uppges av LSGl. på grundvalen av det utländska verket Katholicon nästsista stavelsens kvantitet korrekt, vilket möjliggjort ett riktigt anbringande av accenten.

Vid sidan av på accenten byggd poesi odlades ännu under medeltiden kvantiterande poesi efter antikt mönster, varvid inkorrekt-heterna kunna vara tämligen obetydliga. De latinska ordens ursprungliga kvantitet har alltså varit bekant. Härav följer emellertid icke, att dessa kvantiteter tillämpats vid uttalet i annan poesi, i prosa och i vardagslag. LSGl. intresserar sig aldrig för antepenultimas kvantitet och anger endast undantagsvis penultimas kvantitet i tvåstaviga ord, varvid det för resten brukar röra sig blott om mer

eller mindre subtila distinktioner (exx. *calo, cede, cito*). Antingen har alltså kvantiteten i andra fall än de som inverkade på betoningen, varit en bisak överlämnad åt den muntliga traditionen, eller också har den i de viktigare fallen varit bestämd av sig själv, ifall i medeltidslatinet liksom i vulgärlatinet betonad vokal i öppen stavelse alltid uttalades lång. En undersökning härav hör till det önskvärdaste inom den medeltidslatinska filologin.

Ett eget stycke erfordra kvantitetsförhållandena i ord av grekiskt ursprung. På klassisk tid hade dessa behandlats enligt den latinska penultimaregeln, så att lång nästsista stavelse ådrog sig accent, men kort nästsista stavelse medförde betoning av tredje stavelsen från slutet. Exx. *melōdia, idōlum*. I kejsartiden blev det brukligt i skriftspråket och det bildade umgängesspråket att iakttaga den grekiska betoningen av grekiska ord, så att man sade *melōdīa, idōlum*. När i de på detta sätt accentuerade orden de senare kvantitetsförskjutningarna inträffade, uppstod *melodīa* och talrika andra ord på *-īa*, så att detta suffix till och med blev produktivt i medeltidslatinet och i de romanska språken.

I sömliga medeltidslatinska ord har det folkliga uttalet trängt igenom, så i synnerhet i *elemōsīna* (ἐλεημοσύνη) «allmosa», *ecclēsīa* (ἐκκλησία) «kyrka», *eucharistīa* (εὐχαριστία) «nattvard», *parōchīa* (παροικία) «socken». I andra har det högspråkliga uttalet segrat, såsom i *yconomīa* (οἰκονομία) «ekonomi», *diōcēsis* (διοίκησις) «stift» (se cursus i påvebrevet Sv. 1).

I vissa ord har tydligen rätt vacklan, Sålunda föreskriver LSGL. lång penultima i *etymologia*, medan Eberhardus' Grecismus har kort *i*. Vacklande mellan *-īa* och *-ia* i ordet *sacristia* i Sverige synes framgå av den enl. Hellqvist s.v. ännu i Sverige förekommande dialektiska betoningen *sakristia*.

Formlära.

D e k l i n a t i o n.

I stort sett äro de antika deklinatiorna väl bevarade i mlat. Endast ett par företeelser förtjäna att beröras.

Redan vid början av latinets litterära tid i 3. årh. f. Kr. karakteriseras folkspråket av tendensen att låta neutrum i 2. dekl. gå över till maskulinum. Sålunda begagnar Plautus, som är full av vulgarismer, bl.a. *collus* och *dorsus* emot det högklassiska bruket av *collum* och *dorsum*. I romanska språk har som bekant neutrum slutligen helt och hållet försvunnit. De nämnda orden ha i franskan blivit *le cou* och *le dos*. Ett gott exempel ur Sveriges mlat. är *mantellum* (se den alfab. delen).

En annan del av latinets neutra har i de romanska språken via pluralis på *-a* gått upp i femininerna. Av plur. *gaudia*, som hos Plautus liksom i medeltidslatinet föredrages framom singularis, har blivit fr. *la joie*. I mlat. har man ofta tillfälle att konstatera den intima släktskapen mellan neutrum och femininum. Ur den alfabetiska delen anför jag parallelformerna *mantella* — *mantellum*, *caldaria* — *caldarium*, *molendina* — *molendinum*, *piscaria* — *piscarium*, *offerenda* — *offerendum* (Lund, exx. på det senare under *offero*), plur. *adiacentie* (vanl.) — *adiacentia* (ovanl.), plur. *attinentie* (vanl.) — *attinentia* (ovanl.), plur. *pertinentie* (vanl.) — *pertinentia* (ovanl.). Den nära beröringen gav redan i senlatinet upphov till »ömvända bildningar» (Löfstedt P. p. 136). Exempel ur mlat. äro *plaustratum* = *plaustrata*, *tabulum* = *tabula*, *quartum* = *quarta*, *quotum* = *quota* m.m.

Då som nämnts neutrum i 2. dekl. dessutom visar anlag att förblandas med maskulinum, erhåller man substantivräckor som *mantellus*, *mantella*, *mantellum*, *bannus*, *banna*, *bannum* o.a. —

2. och 4. dekl. stodo varandra av gammalt nära. I mlat. fäster man sig vid växlingen av *libito* och *libitu* i det vanliga uttrycket *pro sue libito (-u) voluntatis* »efter sitt behag». Jmf. *taxus* i gloss.

I substantiverade particip eller adjektiv kan man spåra en tendens att i gen. plur. begagna ändelsen *-um* där antikt språkbruk fordrat *-ium*. Exx. *peccantum* »syndarnes» DS 187 (P.), *sapientum* »de vises» 2008 b (S.), *infantum* »barnens» FM 624, 19 (F.), *innocentum* »de menlösas» SD n.s. 2986 (P.), samt ofta *sc(h)olarum*. —

I 5. dekl. stå även ord som *acies* i pluralis, t.ex. *aciebus* SD n.s. 2661 p. 472 (N.). Den nära släktskapen mellan 1. och 5. dekl. framträder ännu i mlat., där man finner *pecie* abl. DS 3912 (S.) vid sidan av *pecia*, *petia*. —

I 1. dekl. är ändelsen *-abus* i dat. och abl. plur. mera i bruk än hos Cicero. Liksom hos vulgära och senlatinska författare användas *animabus*, *dominabus*, *equabus* m.m. — Grekiska ord, som haft ackusativ på *-a*, gå liksom i antiken gärna över till 1. dekl. Exx. *cratera* (S.), *statera* (D.).

Adjektiven kunna i komparativ i abl. sing. ha *-i*, såsom redan hos »silverlatinitetens» senklassiska författare. Exx. *maiori* ST 183 (S.). SD n.s. III p. 29 (Vadstenamunk i Konstanz). 472 (N.) Sv. 94 (F.), *laciore* (= *latiore*) FM 2614 (F.), *fideliore* SD n.s. 1902 (S.), *largiore* Sv. 606 (avskr. av en tysk regenturkund). Ovanligare är *-i* i st.f. *-e* hos substantiv: *pro parti* DS 1216, *a nobili militi* 3780, *de venerabili in Christo patri* 3958, *de nobili militi* 4210 (S.). Flere exempel i en norsk urkund, DS 3405.

Andra avvikelser från antikt språkbruk än de nu nämnda äro i allmänhet att tillräkna skrivarens okunnighet eller slarv. Ex. *piscaribus* och *dominibus* (i st.f. *piscariis* och *dominiis*) Sv. 133 (F.).

K o n j u g a t i o n .

Mellan deponentia och andra verb upprätthålles i Sveriges medeltidslatin gränsen i allmänhet på ett tillfredsställande sätt. Regelbundet som deponens uppträder det klassiska *perennare* »åga bestånd», vilket är lätt begripligt. DS 562 finner man det senlatinska *magistrare* »vara överordnad» som deponens.

Ej heller konjugationerna sammanblandas annat än i undantagsfall. Exempel belagda i den alfabetiska delen äro *correspondancia*

(kl. *respondere*), *resarciendas* (kl. *resarcire*), *decumbantibus* (kl. *decumbere*), *tenamur*, *tenatur* (kl. *tenere*), *sensatis ptc.* (kl. *censere*), *computendam* (kl. *computare*), *impetirem* (kl. *impetere*). Särskilt beaktande förtjänar *malleat* (= *malit*, pres. konj.) i en påveurkund Sv. p. 183. -

En något större roll spelar den påverkan ett verbs olika stammar utövat på varandra; i synnerhet gäller detta presens- och perfektstammen. Exx. *exigerit* = *exegerit*, *facero* = *fecero*, *recipisse* = *recepisse*, *contingerit* = *contigerit*, *redegi* = *redigi* pres. inf., *possiderunt* = *possederunt*, *possedendi* = *possidendi* o.s.v. I många av dessa fall har man att räkna också med den i mlat. tämligen ofta förekommande växlingen av *e* och *i*.

Framhållas bör den i hela mlat. utpräglade förkärleken för *ea(s)tat* och *ea(s)titit* i st.f. *est* vid bildningen av passiv. De fylligare formerna lämpade sig i synnerhet vid cursus eller satsrytm. *Extitit pretermissum* (cursus velox) = *pretermissum est* »har underlåtits» DS 279 (P.); *eastat placitatum* »har öyerenskommit» 1125 (S.); *si cuiquam capitularium iniuriatum aut conviciatum — — — extiterit* »om någon kapitelmedlem har blivit förorättad eller skymfad» Reut. p. 197.

Passiv efter vulgärlatinskt-romanskt mönster uttryckt med *se* och aktiv har jag observerat blott en gång i en urkund från Sverige: *kuria se liberabit de omni impignoracione* »gården skall befrias (= vara fri) från all förpantning» DS II p. 530 rad 8 nerifrån.

Nya former är gerundierna *abessendi* DS 2188 sl. och *interessendum* 4339 m. av *abesse* resp. *interesse*.

Egendomligheter i bruket av adjektiv.

En vanlig företeelse är att ett adjektivattribut, som hör till flere substantiv, ställes i pluralis, även om huvudorden stå i singularis, t.ex. *victum et vestitum necessaria*, DS 2448; *cum uno vase et cocleari argenteis* och *stupa cum forensica et hospicio annexis*, 2678; *cum omni iure, lege et consuetudine Osgotorum paternis* «med all östgötarnas fäderneärvda rätt, lag och sedvänja», 4137. Tvärtom står ett attribut i singularis, då det hänför sig blott till en bestämd del av det i pluralis stående huvudordet, t.ex. *in salutem et remedium animarum nostre, dilecte consortis nostre Blance, progenitorum nostrorum ac liberorum nostrorum* »till vår (konungens), vår älskade maka Blancas, våra förfäders och våra barns själars frälsning och bot», FM 596.

Intet gör i mlat. ett mera skolastiskt intryck än bruket att låta ett attribut, som hör till flere substantiv, rätta sig efter dem allesammans och upprepa det nödigt antal gånger efter substantiven. Exx.: *Quare volumus et mandamus vobis auctoritate ordinaria districtius iniungentes, quatenus huiusmodi consuetudines et statuta, ab antiquo et nunc per venerabilem in Christo patrem ac dominum B., archiepiscopum Vpsalensem, approbatas et approbata, obseruare velitis illesas et illesa*, Sv. 209 (biskop Johan i Åbo till invånarne i Satakunta år 1369). Provinsialmötet i Söderköping år 1441 fattade bl.a. följande beslut (Sv. 495 sl.): *Item declaramus in hiis capitibus monicione premissa, scilicet propter decimas, oblaciones, funeralia, testamenta, legata, censum pro benedictionibus nubencium et introductionibus post partum debitum, emendas debitas ecclesiasticis viris et similes quascunque spirituales spectantes ad forum ecclesiasticum liquidum, liquidas uel liquida non solutum, solutas nec soluta, suspensionem a perceptione corporis Christi in festis pascalibus fieri posse.*

Genom slarvfel har då och då ett attribut, particip eller gerundivum erhållit oriktig form, t.ex. *cedula in papiro confecto* (i st.f. *confecta*) DS 4002 m.; *octo solidos terre* — — — — *possidendas assignamus*, 4079; *in prefatis villa*, 4412.

En viktig företeelse i mlat. är komparativens användning även för positiv och i synnerhet superlativ. Början härtill finner man redan hos den klassiska tidens författare. I franskan ledde detta till superlativens försvinnande. Exx. *districtius* (riktigare *destrictius*) »strängeligen», *plenius* »fullständigt», *sepius* »ofta», *hebdomada maior* = *h. magna* »långfredagsveckan», *altare maius* »högaltaret», *quam citius fieri potest* »så fort som möjligt»; *maius* »högst» och *minus* »minst, åtminstone» (se den alfab. delen); *quantum plus dimittere potestis* »så mycket som möjligt som ni kan skicka», DS 2259; *culcedra quam habuit meliorem et maiorem* »bästa och största», 2678 m.; *ordinantes, quos pro illo officio nouerimus meliores* »de bästa», 2934 (Lund); *melius cornu quod habeo cum bursa meliori* »bästa», 3319 m. (Lund); *unum annulum aureum, preciosius quod habeo* »det dyrbaraste som jag äger», 3639 b. (Lund); *lucidius* »klart» 4185; *proximus maiori* l. *meliori* »näststörst, nästbäst», 4606; *nuperius* »nyligen», 4983 b.; *melioribus modis quibus fieri poterit* »på bästa möjliga sätt», SD n.s. 179 m. (E.); *maior mea consolacio* »min största tröst», 2073 sl. (Vadstenamunk i Konstanz); *dignitas maior post pontificalem* »den förnämsta värdigheten näst biskopens», 2891 (P.); *prout magis videbitur* »såsom det skall synas bäst», Sv. 77 (F.); *viciniori rectori scolarium* »åt närmaste skollärare», Reut. p. 114; *talliari ad maiorem summam pecunie, quam exsoluere potest*, p. 119.

Pronomina.

Nos för *ego*, *noster* för *meus* är i mlat. i regeln *Pluralis maiestatis*, men *Pluralis modestiae* efter klassiskt mönster förekommer även hos författare. *Pluralis maiestatis* förekommer i större utsträckning allt ifrån Gordianus III. i 3. årh. e. Kr., men själva företeelsen kan spåras tillbaka till diadocherna och de makedoniska konungarna och torde ytterst bero på inflytande från det persiska hovkansliet (vi = konungen och hans hov). — Medeltida är även *vos* för *tu*, *vester* för *tuus* såsom *Pluralis reverentiae*, en tilltalsform som ifrån 5. årh. e. Kr. mäktigt grep omkring sig, men vartill ansatser kunna beläggas långt tidigare, och som i likhet med *Pluralis maiestatis* kan härledas från orienten. Enstaka renässansmän, såsom den florentinska statskanslern Coluccio de' Salutati (1330—1406), ha fört en fåfäng kamp för det antika »du» mot det orientaliska »ni».

Former av *is*, *ea*, *id* (*idem*, *ipse*) stå även reflexivt i st.f. motsvarande former av *se* eller *suus*. Omvänt står allt som oftast reflexivpronomet (*is*. dativen *sibi*) och *suus*, där man efter klassiskt språkbruk skulle vänta sig former av *is*, *ea*, *id*. *Exx. rei adire debebunt prepositum suum et indicare sibi nomina et reatus eorum* »de felande skola vara skyldiga att infinna sig hos sin prost och uppgiva för honom sina namn och brott», Reut. p. 59. — — *intelleximus* — —, *quod quidam penes vos* (= i Sigtuna), *vtputa sutores, pelliparii et braxatores, ausu temerario contra prohibitionem nostram res venales habere presumunt et alia eis per nos* (= konungen) *prohibita exercere*, DS 2922 (S). — — *suorum oblitus scelerum* »glömmande deras brott», 135 (P.).

Ille är ofta ingenting annat än en bestämd artikel (fr. *le*, ital. *il*). Detsamma gäller om *idem* och *ipse*. *Ille* kan även vara personligt

pronomen (fr. *le*, ital. *lo*). Ex. (Brigida) *omni sexta feria corpus suum disciplinauit, illud* (»den») *acriter ulnerando*, Can. Birg. p. 14.

Iste skiljer sig icke från *hic*. *Hic* har i olika former ofta det uråldriga demonstrativsuffixet *-ce* vidhängt, t.ex. *hancece*, *hacce*. Vissa particip-adjektiv ha i anmärkningsvärd grad undanträngt demonstrativa pronomina, t.ex. *presens*, *predictus*, *prefatus*, *prescriptus*, *infrascriptus*, *supradictus* o.s.v. Häri visar sig medeltidslatinets smak för fylliga uttryckssätt.

Det i klassiskt latin allmänt relativa *quicumque* är i mlat. för det mesta = *quisque*, *omnis*.

Quisquam undvikes av mlat. Ett exempel på detta pronomen DS III p. 380 rad 15 (Lund), ett annat Reut. p. 169. I stället begagnas *ullus*, *quis*, *aliquis*, *quilibet*, *quispiam*. DS 3974 (S.) är *quidquam* använt som allmänt relativum.

Quidam är i flitigt bruk och mycket svagt betonat, närmast en obestämd artikel. Detsamma gäller räkneordet *unus*.

Alterutrum är oböjligt.

Verbets syntax.

N u m e r u s.

Predikatet till ett ord i pluralis står ibland i singularis. Exx.: *Quia facta mortalium ex longitudine temporis et brevi hominum memoria solet oblivioni tradi, nisi* o.s.v., DS 2023 (S.). *Cum ea, que aguntur in tempore, ne simul labantur in tempore, vivacij solet litterarum testimonio suffulciri,* o.s.v., Sv. 21 (F.). Det är oberättigat, att utgivarne i dylika fall insätta pluralis.

En vanlig constructio ad sensum är: *sigillum meum una cum sigillo fratris mei — — — presentibus sunt appensa,* DS 3176. Alldeles liknande konstruktioner anträffas redan i klassiskt latin.

Nobis (ärkebiskopen i Lund) *ducente vitam in humanis* »medan vi leva», DS 2712.

T e m p u s o c h m o d u s.

I allmänhet torde det bli svårt, även om man gör saken till föremål för en specialundersökning, att finna några bestämda regler för användningen av tempus och modus i stil med dem som utmärka det klassiska latinet. De för detta gällande reglerna överträdas oupphörligt. Någon svårighet för begripandet brukar likväl icke uppstå därav för en modern läsare, tack vare den stora överensstämmelsen med de nyare språkens bruk av tempus och modus.

Såsom en mera framträdande egendomlighet hos mlat. må påpekas förkärleken för futurum exactum, som, just emedan det försvunnit ur folkspråken, tidigt hade blivit ett särskilt kännetecken på skriftlatin och därför gärna anbragtes där man blott tyckte sig ha anledning.

I indirekta frågesatser hade konjunktiven ej ens under högklassisk tid varit allenarådande. I mlat. är indikativ mycket vanlig.

— I konsekutiva satser stod i klassiskt latin konjunktiv, men detta var icke något ursprungligt. I mlat. begagnas indikativen i stor utsträckning. Vanligen inledas konsekutiva bisatser i mlat. av *quod*. Även i *quod*-satser, som stå i stället för ackusativ med infinitiv, är modus godtyckligt. Oftare torde väl användas indikativ.

Efter *cavere* »akta sig för» följer *ut* eller *quod*. Reut. p. 84.

I finala bisatser är *quatenus* vida vanligare än *ut*.

Nya konjunktioner äro *usque*, *usquequo*, *quantumcumque*.

Si är även frågeord »om».

Infinita verbformer.

Infinitiv, is. presens infinitiv, begagnas, liksom hos vulgärt skrivande författare redan i antiken, mången gång som ett oböjligt substantiv. Exx. *interesse* »ränta», *posse* »förmåga», *velle* »vilja», *vidisse* »vidimation». Sådana infinitiver stå även med attribut och kunna föregås av preposition: *secundum velle proprium* »efter egen vilja»; *pro toto posse* »av all förmåga» (se den alfab. delen); *ad interesse* »för att närvara», D. Vadzst. 22. maj 1426.

Presens infinitiv förekommer ofta, där klassiskt språkbruk fordrat gen. gerundii. Ett sällsamt »omvänt uttryck» synes föreligga i DS 4493: *promittens me heredesque meos nunquam contra ordinacionem premissam veniendi* (= kl. *venturos esse*).

Presens particip har att utstå svår konkurrens med ablativus gerundii samt med verbaladjektiv på *-orius* och *-ivus* bildade liksom supinum, en utveckling som kan följas till klassisk tid.

Gerundivum användes alldeles som ett passivt presens eller futurum particip, två former som ju eljes saknas i latinet. Exx.: *omnes milites creandi* »alla som skulle dubbas till riddare», Sv. 499; *ratione sui fidelis servicii nobis impensi et impendendi* »i hänsyn till den trogna tjänst han visat oss och kommer att visa», DS 2677.

Absoluta participialkonstruktioner.

Ablativus absolutus förekommer även i mlat., men är stundom felaktigt konstruerad, ss. *propriis* (sc. *sigillis*) *non habentibus* i st.f. *nobis propria non habentibus* »emedan vi icke ha egna sigill», DS 4135; *nos propria* (sc. *sigilla*) *non habentibus* i st.f. *nobis*, 4152. Dessutom med pleonastiskt *dum* 4352 f.: *dum proprio sigillo non utente*

i st.f. *me proprio* o.s.v. Sällsamt är *Domino prohibente* i st.f. *que Dominus prohibeat* »vilket Gud förhindre», 4329 (jmf. Tibullus I 3,22).

Ibland användas perfekt particip och gerundivum lika, såsom framgår av *solido grossorum pro decem oris computato* resp. *computando* »stolv tjockpenningar räknade som tio öre», DS 3453 och 3456, båda urkunderna utfärdade kort efter varandra i Linköping.

Nominativus eller accusativus absolutus, som uppträder i senlatinets och även hos utländska författare under medeltiden, förefaller att vara så gott som främmande för latinets i Sveriges medeltidsurkunder. Ätminstone har jag ej fäst mig vid mer än ett fall: *Ebbdomadarius officium peractum absentes notat* »efter gudstjänstens slut», DS II p. 263. Men vid noggrannt sökande skall det måhända lyckas att finna flere exempel.

A c k u s a t i v m e d i n f i n i t i v .

Med denna konstruktion är man i mlat. väl förtrogen, men dess förekomst är inskränkt genom bruket av en fullständig sats inledd av *quod* (sällan *quia*, *qualiter*, *quomodo*) efter verb som i klassisk tid styra acc.c.inf. FM 701 erbjuder ett exempel på *quod* med acc. c.inf. Dylika blandkonstruktioner förekomma redan i senlatinets (Löfstedt P. p. 251).

Prepositioner.

Förkärleken för prepositionsuttryck i ett otal fall, där klassiskt latin skulle nöjt sig med enbart en kasusform, är ett genomgående drag hos medeltidslatinet. Samma tendens i vulgärlatinet har slutligen lett till de latinska deklinationernas totala förintande i de romanska språken. I st.f. genetiv: *defectus* 'de allec' »brist på strömming» DS 661; *pratum de V plaustris* »en äng som ger fem lass (hö)», Sv. 619 (F.). I st.f. dativ: *legare ad cappellam sancti Andree tres domos*, DS 3661. I st.f. ablativ: *vendere pro x marcis*, DS 2690. 2722. 2742 f. och ofta; *investire de decanatu* »bekläda med ett dekanat», 4546. Överhuvud betecknar *de* ofta medlet: *subvenire de summa* »understöda med en summa» SD n.s. 2714 (P.); *forratus de griseo* »fodrad med gråverk», DS I p. 686 (Lund).

Också vid städers namn påträffas preposition: *juit de Roma in Ierusalem*, Can. Birg. p. 14. Men i allmänhet har den klassiska regeln, att städers namn vid ortuppgifter stå utan preposition, varit bekant, ja, regeln har till och med utvidgats i fall som *Succie* »i Sverige» DS 1996. Ortnamn stå ofta oböjda utan preposition för att ange var något befinner sig, t.ex. *ecclesia fratrum minorum Stokholm*, DS 971. Mycket vanligt är *Parisius* = *Parisiis* »i Paris».

Att ställa en preposition invid ett adverb är ett vanligt bruk i mlat., som kunde stödjas på antika, främst senlatinska förebilder: *isti a foris* »de därutanför», *in antea* »framdeles», *alonge* »långt borta», *ab antea* »från tidigare»; *ob inde* »på grund därav», DS 1860 (S.).

Slutligen må framhåvas att vissa substantiv i ablativ nästan nedsjunkit till prepositioner med genetiv: *ratione*, *consideratione*, *occasione*, *intuitu*, *titulo*, om vilkas betydelser den alfab. delen lämnar upplysning. Participet *mediante* med en ablativ är föga annat än en preposition »medelst». Detsamma gäller *non obstante* (*non obstantibus*) »trots», som även förbindes med konjunktionen *quod* och t.o.m. med ackusativ (FM 281, påvebrev), varmed må jämföras *excepto* med abl. plur. eller ackusativ i senlatinet (Löfstedt P. p. 298).

Ordbildning.

Det kan här icke bli fråga om att lämna någon fullständig redogörelse för medeltidslatinets ordbildning. Endast ett antal vanligare företeelser skola här sammanställas för den praktiska nytta det kan ha för läsaren av mlat. texter. Men medan jag i det föregående hållit mig nästan uteslutande till Sveriges medeltidslatin, vore en likadan inskränkning, då det gäller ordbildningsläran, icke på sin plats. Resultaten bleve missvisande, ty i stort sett finnes ingen garanti för att ett i Sverige använt nytt mlat. ord även är bildat i Sverige. Tvärtom får man väl betrakta större delen av sådana ord som bildade utomlands. Jag utnyttjar alltså här hela det i den alfabetiska delen samlade materialet, till vilket jag för varje enskilt ord hänvisar.

Av det antika latinets ordbildningslära, som medeltidslatinisten naturligtvis måste behärska, finnes icke någon nyare utförlig framställning än den av Fr. Stolz i *Historische Grammatik der lateinischen Sprache* bearb. von H. Blase m.fl. I: 2 (Leipzig 1895). En kort översikt ges i inledningen till 9. uppl. av Heinrichens latinsk-tyska skollexikon. Oundgängligt hjälpmedel är O. Gradenwitz, *Laterculi vocum Latinarum* (Leipzig 1904). Mycket viktig är W. Meyer-Lübkes romanska ordbildningslära i *Grammatik der rom. Sprachen II* (Leipzig 1894) p. 390 ff., likaså K. Nyrops franska ordbildningslära i III. bandet av *Grammaire historique de la langue française* (Köpenhamn 1908).

För behandlingen har jag valt följande indelning:

- 1) Bildningar medels suffix (A. Antika suffix. B. Nya suffix).
- 2) Retrograda avledningar.
- 3) Sammansättningar med prefix.
- 4) Övriga sammansättningar.

1. Bildningar medels suffix.

A. Antika suffix.

a. Substantiv.

-a. Härmed bildas femininer till maskulina namn på manliga personer: *lantgravia, parochiana, referendaria*. — Retrograda avledningar av verb, varom mera längre fram, utgå i regeln på *-a*. — Ofta begagnas *-a* för latinisering av ord ur folkspråken, ss. i Norden *nempda, ortuga, ora, stopa, ganga*. I synnerhet franska och lågtyska femininer på *-e* brukas latiniseras medels *-a*: *renta, requesta, resta, venda* — *blida, boda, cuna, sona, verra, vitta*.

-āle, som har sitt ursprung från substantiverade neutra av adjektiv på *-alis*, är ett i mlat. ofta använt suffix. *-e*, som i klassiskt latin hade benägenhet att bortfalla, är i mlat. mycket fast och ofta återinförd, ss. i *pulvinare, torale*. Ett förmedlande adjektiv är för handen vid flere ord, men säkert är, att *-ale* kunde fogas direkt till substantiv. Såsom *trusale* »dolk, stickert»: *trudere* »stöta» visar, bildar *-ale* t.o.m. avledningar från verb. Orden på *-ale* beteckna: 1) beklädnadsaker: *bancale, dorsale, mensale, pedale, pluviale, pavimentale*; 2) vapen: *trusale*; 3) förvaringsort l. -kärl: *chrismale, hospitale*; 4) böcker (is. liturgiska): *confessionale, doctrinale, graduale, hymnale, matutinale, missale, processionale, responsoriale, synodale, temporale*; 5) brev, urkunder: *confessionale, originale, redemptionale* »friköpningsurkund» (tidigt mlat., du Cange). — Då grundordet innehåller ett *l* står, liksom i gammalt latin, *-are* i st.f. *-ale*, t.ex. *scapulare, reliquiare*.

-ānus bildar ett begränsat antal namn på personer, i alla mig bekanta fall från substantiv: *cap(p)ellanus, parochianus* (fem. *parochiana*), *plebanus, saccellanus, sacristanus*. Det sistnämnda beror, liksom mlat. *scribanus*: kl. *scriba*, på suffix-utvidgning.

-āre se *-ale*.

-āria, härstammar från adjektiv på *-arius* i förening med ord som *domus, officina, taberna* m.fl. Därmed bildas rum beteckningar ss. *infirmaria* och is. namn på påvliga ämbetsverk, ss. *bullaria, dataria, penitentiaria*, och yrken, ss. *latomaria*.

-ārium bildar i mlat. främst av substantiv avledningar som beteckna: 1) uppehålls- eller förvaringsort: *campanarium* »klocktorn» (du Cange): *campana, eremitarium, ptisanarium, pulpi-*

tarium (suffixutvidgning), *reliquarium*, *scaccarium*, *thuriferarium*; 2) böcker, vanligen innehållande en samling av det som betecknas med grundordet: *antiphonarium*, *collectarium*, *dictionarium*, *epistolarium*, *euangeliarium*, *hymnarium*, *lectionarium*, *legendarium*, *horarium*, *passionarium*; 3) skatter, avgifter: *agrarium*, *mortuarium*. Suffixen *-ale* (*-are*), *-aria* och *-arium* omväxla icke sällan med varandra: *antiphonale* — *antiphonarium*, mlat. *fumaria* — senlat. *fumarium*, mlat. *miliare* — kl. *miliarium*.

-ārius är ett i mlat. mycket livskraftigt suffix för bildning av de mest olika namn på personer, is. sådana som yrkes- eller vane-mässigt tillverka, sköta, driva handel med eller eljest ha att göra med eller stå i ett eller annat förhållande till grundordet. Från substantiv härledda äro: *amphorarius*, *campanarius*, *censuarius*, *commissarius*, *concupinarius*, *hebdomadarius*, *mandatarius*, *nempdarius*, *hospitalarius*, *pensionarius*, *prebendarius*, *reddituarius*, *silvarius*, *stuparius*, *speciarius*, *templarius*, *terminarius*, *tonarius*. Härledda från verb äro: *cursarius*, *datarius*, *Lucidarius* (även *Elucidarius*). I flere fall förblir det osäkert, om ett nomen eller verb ligger till grund: *bullarius*, *firmarius*, *fodrarius*. Från gerundivum härleder sig titeln på en påvlig kanslitjänsteman: *rescribendarius*. Blott suffixutvidgning föreligger antagligen i *quassarius*, *marinarius*, *constabularius*.

-aster bildar av substantiv namn på personer. Det var ett vulgärt suffix och återfinnes också i mlat. i *scholaster*.

-aticum är som substantivsuffix mycket sent. Det har sin glansperiod under den tidigare medeltiden, då det bildar kollektiver och ord som beteckna skatt, avgift. Senare synes det ha kommit i misskredit att döma därav, att jag icke kan anföra någon ny avledning ur de av mig genomgångna texterna. Det är samma suffix som, efter att ha passerat franskan, i mlat. lyder *-agium*.

-ātor (fem. **-ātrix**), se *-tor*.

-ātus (4. dekl.) betecknar liksom i antiken värdighet och ämbete: *camerariatus*, *canonicatus*, *cardinalatus*, *yeconomatus*, *legiferatus*, *notariatus*, *officialatus*, *papatus*, *personatus*, *principalatus*, *prioratus*, *rektoratus*, *tabellionatus*. Orden på *-atus* gå lätt över till att beteckna myndighet eller ämbetsområde: *legiferatus*, *pastoratus*, *prioratus*.

Härifrån har man att åtskilja ett annat suffix *-atus* (2. dekl.)

i substantiverade adjektiv på *-atus*, vilka beteckna »försedd med grundordet». Se härom under adjektiv.

-cellus (-a, -um), se följ.

-culus (-a, -um) bildar även i mlat. deminutiver: *cruculla*, *mansiuncula*. En vulgärare form för detta suffix är det föregående.

Från deminutivsuffixet bör det likaså klassiska *-culum* för avledning av ord, som angiva verktyg, åtskiljas. Ett exempel på det senare är i mlat. *firamaculum* (du Cange, LSGL.) = kl. *firamentum* »stöd».

-ellus (-a, -um) bildar deminutiver: *stubella*, *pratellum* (men *rixalla*). Hos du Cange finner man många sådana deminutiver: *morsellus* = kl. *morsus* »bit», *hirundella* = kl. *hirundo* »svala», *plantella* = kl. *planta* »ört», *formella* = kl. *formula* m.m.

-ētum är liksom i antiken kollektivsuffix, som anger växtort eller annan ort där något förekommer rikligt: *cauletum*, *myrtetum* — ur LSGL.: *formicetum* »myrstack», *pulicetum* »loppo fulth rum», *rancetum* »grodkärr». Efter sådana ord antar jag att *privetum* »avträde» i st.f. *privatum* rättat sig.

Av helt annat ursprung äro *corsetum* (ack.), *signetum*, *castelleti* (gen.) m.fl. ord, vilka äro fornfranska deminutiver innehållande deminutivsuffixet *-et* uppkommet av vulgärlatinskt *-ittus*. Detta *-etum* torde icke vara produktivt i mlat., utan alla ord med detta suffix äro av romanskt ursprung.

Dunkelt är *-etum* (?) i namn på tyger. Ätminstone *filetum* synes vara upptaget ur franskt eller tyskt folkspråk. *Blavetum* och *brunetum* kunde vara substantiverade adjektiv. Efter dessa ord kunde *exametum*, *sametum* vara omgestaltat och *moretum* nybildat. Av alldeles ovisst ursprung är *scarletum*. En utredning av dessa tygnamns historia vore mycket intressant.

-ia bildar: 1) feminina abstrakta. Sällan är härvid grundordet ett substantiv: *comitia*, *legatia*, *primatia*, eller adjektiv: *obstinatia* (du Cange). Utomordentligt talrika äro däremot bildningar på *-ia* från presens particip: *acerescentia*, *attinentia*, *condescendentia*, *credentia*, *dirigentia*, *incidentia*, *influentia*, *locumententia*, *permanentia*, *prepollentia*, *proferentia*, *tardantia*, *humidantia*, *vacantia* m.fl. De gå lätt över till konkreta: *monstrantia*, *quittantia*, *residentia*. 2) Namn på länder och landskap: *Alandia*, *Anglia*, *Finlandia*, *Francia*, *Gestricia*, *Helsingia*, *Nericia*, *Norvegia*,

Nylandia, Scania, Suecia, Tavastia o.s.v. 3) Som kompositionssuffix finna vi *-ia* använt i *campimarchia* och som latiniseringssuffix i *grangia, timbria*.

I somliga ord, ss. *advocatia, ambactia*, är det osäkert, om suffixet *-ia* eller *-īa*, varom mera nedan, använts vid bildningen eller i det senare uttalet. I *mercantie* tyder ital. *mercanzia*, spanska *mercancías* på *ī*.

-ibulum bildar namn på husgeråd: *crusibulum*.

-ica är använt i *forensica* »torgbod».

-iculus (-a, -um) bildar deminutiver: *charticula, frusticulum, fundiculus, panniculus*.

-ile bildar lokala beteckningar: *campanile*.

-imōnium var ett mycket folkligt suffix i antiken, urspr. för avledning av substantiv från verb, sekundärt också från adjektiv. Mlat. är *prestimonium*.

-inārius. Detta suffix' ålder framgår av *budinarius* i 3. årh. (: *buda*). I mlat. förekommer *oppidinarius*.

-issa är egentligen ett grekiskt suffix. Främst genom kristendomen har det tillförts latinet (*abbatissa*). Hos Isidorus o. 600 anträffas *fratrissa* »brodershustru»: *frater*. I mlat. är det mycket omtyckt och betecknar: 1) *hustru* till en med grundordet betitlad man: *comitissa, ducissa, principissa*; 2) *kvinnlig motsvarighet* till en manlig benämning: *priorissa*, och ur LSGL. *equitissa* »ryttarinna», *confratrissa* »samsyster»; 3) *kvinnlig person utan manlig motsvarighet*: *clarissa*.

-ista, som bildar *nōmina agentis*, härstammar från det grekiska *-ιστής*. Det är bildningskraftigt redan i senlatin (*computista*). Ehuru *-ista* egentligen är ett manligt suffix, kunna ord som utgå därpå i mlat. ha gemensamt genus, d.v.s. användas om både manliga och kvinnliga personer (exx. *sacrista* och ur LSGL. *digestista, filatista*). Med *-ista* betecknas gärna personer med en social ställning, för vilken vissa studier äro erforderliga: *algorista, altarista, artista, campanista, canonista, decretista, iurista, legista, organista, sacrista*.

-ita är likaledes av grekiskt ursprung (*-ίτης*) och betecknar *manliga personer*, men är icke lika vanligt som *-ista*. Det användes i synnerhet om ordensmedlemmar eller personer som på ett eller annat sätt skilja sig från andra människor. Mlat. är plur. *carmelite, minorite, saccite*.

-itas bildar substantiv, som angiva tillstånd eller egenskaper, mest från adjektiv, liksom i antiken: *censualitas, curialitas, foraneitas, insipiditas, irregularitas, partialitas, presentialitas, responsalitas, ruinositas*. Från substantiv kommer *officialitas*. I den skolastiska filosofin bildas med *-itas* ord t.o.m. från pronomina (*heceitas, quid-ditas*) och från syntaktiska förbildelser (*ascitas: a se*). *Heredietas* DS 5049 (S.) är omgestaltat efter *societas, medietas* m.fl. En suffixutvidgning efter mönstret av dylika ord uppvisar *calumpnietas* (S.).

-itia blott i *aucupitia*.

-ities i *grossities*. Ur SMHD II reg. kan anföras *milities* = kl. *militia*.

-itium är ett kollektivsuffix, som bildar avledningar vilka till betydelsen föga skilja sig från grundordet. Så finnes redan hos Virgilius *lanitium* = *lana*, hos Apuleius *barbitium* = *barba*, *avitium* = *aves*. Suffixets folklighet framgår av alla antika belägg och det återkommer mycket riktigt i mlat.: *laboritium, limnitium*.

-itōrium har kommit till användning i *infirmitorium* för rum-beteckning. Jmf. *-orium*, som ingår i *-itorium*.

-itudo bildar abstrakta från adjektiv och particip: *tortitudo*.

-ium. Därmed avledas: 1) abstrakta av verb: *datium, disturbium, gubernium, rependium, subterfugium*; 2) abstrakta av substantiv: *conciivium, confratrium, sortilegium* och hos du Cange *hominium*. I likhet med det klassiska latinet älskar mlat. att låta samma ansatta ord utgå på *ium*: *antependium, hastiludium, burgiloquium, carnisprivium, cessodium, ignitegium, manu-tergium*.

-men, -mentum. Dessa suffix voro mycket omtyckta i folkspråket under antiken och bilda även i mlat. en mängd ord. 1) verbala abstrakta: *appunctuamentum, constamentum, dictamen, opitulamen, predicamen, refocillamen, retenementum, rogamen, tractamentum* 2) Ord som beteckna medel eller redskap: *appodiamentum, lignamen, paramentum, preparamentum, sustentamentum*, ur LSGl. *climamentum* »sil»: *elimo*.

-o (gen. *-ōnis*) användes rätt mycket för latinisering av ord ur folkspråken: *fiello, fasto, medo, orto, pacco, pramo, spanno* m.fl.

-olus (-ola, -olum) är deminutivsuffix: *spiriolus, petiola*. Användes också för adjektiv: *insciolus*.

-ōrium bildar i mlat.: 1) namn på verktyg, redskap:

rasorium, i LSGl. *aspersorium* »vigvattenskvast»: *aspergo*, i Erslov, Testam. p. 261 *trusorium* »dolk»: *trudo*; 2) a b s t r a k t a: *coadiutorium*; 3) r u m- och k ä r l b e t e c k n i n g a r: *chrismatorium*, *leprosorium*. Ett förmedlande adjektiv kan vara för handen, ss. vid *refectorium*.

-tio (-sio). Med detta suffix bildas på samma sätt som supinum en obegränsad mängd v e r b a l a b s t r a k t a: *abiudicatio*, *acquiescens*, *alleviatio*, *antelatio*, *arrendatio*, *arrestatio*, *certificatio*, *contraventio*, *detentatio*, *effractio*, *evangelizatio*, *feudatio*, *impeditio*, *incarceratio*, *infrictio*, *installatio*, *intronizatio*, *maritatio*, *officiatio*, *placitatio*, *prelectio*, *premiatio*, *prepeditio*, *provulgatio*, *reductio*, *refocillatio*, *reprebitio*, *reservatio*, *resignatio*, *subtractio*, *supportatio*, *talliatio*, *humanatio*, *vacuatio*, *vicariatio*, *vindemiatio*.

-tor (-sor, -ātor). På detta suffix utgå talrika från verb avledda substantiv, vilka beteckna h a n d l a n d e p e r s o n e r, icke minst y r k e s u t ö v a r e. Bildningssättet är detsamma som vid supinum. Exx.: *braxator*, *commutator*, *compromissor*, *compurgator*, *coopertor*, *glossator*, *(in)grossator*, *iniuriator*, *intoxicator*, *laborator*, *molestator*, *parvipensor*, *rasor*, *recollector*, *subtractor*, *sufflator*, *tribulator*. Redan tidigt i antiken hade *-ator* lösgjort sig som ett eget suffix, vilket kunde fogas direkt till substantiv. Även i mlat. finns det gott om exempel, alla betecknande yrkesutövare: *balteator*, *clipeator*, *dolceator*, *sellator*. Vid *bullator* är det svårt att avgöra, om ett verb eller substantiv ligger till grund. Suffixet *-ator* växlar ibland med *-arius*: mlat. *usurator* = senlat. *usurarius*, mlat. *stabulator* = kl. *stabularius*, kanhända också i mlat. *carpentator* = kl. *carpentarius*. I mlat. *dextrarius* »stridshäst» har *-arius* trätt i stället för *-ator* i senlat. *dextrator*.

-trix bildar f e m i n i n ā motsvarigheter till maskulinerna på *-tor*: *benefactrix*, *detractrix*, *fundatrix*, *incantatrix*, *lotrix*, *scriptrix*, *tabernatrix*. Det sistnämnda är härlett från ett substantiv (*taberna*).

-tūra (-sūra). Med detta suffix bildas på samma sätt som supinum a b s t r a k t a a v v e r b med möjlighet att konkretiseras: *abbreviatura*, *braxatura*, *impressura*, *investitura*, *lectura*, *possessura*; ä m b e t e betecknar *prelatura*; konkreta äro: *fo(d)ratūra*, *seratura*, *tonsura*. *Brevitura* är bildat från ett adjektiv.

-tus (-sus) är sällsynt: *cambitus*, *cessus*, *retransitus*, verbalabstrakta bildade liksom supinum.

-ula i kl. *clausula, copula, regula, tegula* m.fl. är kanske mlat.: *pressula*. Bör ej förväxlas med följande.

-ulus (**-ula, -ulum**) är deminutivsuffix: *lagenula, oppidulum*.

-um anträffas i följande intressanta bildningar från verb: *ambivium, laudum, restaurum*. Därjämte kan **-um** användas för latinisering av främmande ord: *feudum*, ur du Gange: *lotum* »lod».

-uncula är deminutivsuffix: *portionuncula* (= senkl. *portiuncula*).

-us (2. dekl.) är latiniseringssuffix: 1) Personer: *chambellanus, curtizanus, oldermannus, saccardus, valetus* m.fl. 2) Saker: *nostallus, ortogus, risus, humulus, urfiellus*.

b. Adjektiv.

-ālis (oftet ord innehållande ett *l* **-aris**) bildar en obegränsad mängd adjektiv betecknande tillhörighet, art och sätt. I de flesta fallen är grundordet ett substantiv: *acialis, arcualis, baptis-malis, canonicalis, circumferentialis, doctoralis, effectualis, phocalis, indulgentialis, iurisdictionalis, mercimonialis, missalis, homagialis, parochialis, placitalis, prebendalis, precordialis, predialis, prepositalis, presbyteralis, quittantialis, realis, reginalis, residentialis, responsalis, tonalis, villicalis*. När grundordet innehåller ett *l*, inträder **-aris**: *clementaris, interlinearis, molendinarius*. Från verb härledda äro: *edificialis, estimalis, cremalis, navigalis*. Ett adjektiv ligger till grund för *primalis* (= kl. *prior*). Eljest äro avledningar på **-alis** från adjektiv blott suffixutvidgningar: *diurnalis, divinalis, hereticalis, fraternalis, supernalis*.

-āneus i *foraneus* samt det gamla, substantiverade *suffraganeus*.

-ānus användes främst vid avledningar från landsnamn och andra egennamn: *dacianus, suecanus, mariani* (subst.). Därtill i *superanus*.

-ārius fogas till substantiv: *pannicidarius, pensionarius, placita-rius, precarius, secretarius, treugarius, vicissitudinarius*.

-āticus i *vulneraticus* bildat från *vulnero* liksom kl. *erraticus* från *erro*. Dessutom genom suffixväxling i *brunaticus* = *brunticus*.

-atōrius bildar i senlatinet *puell-atōrius, lacrim-atōrius*, i mlat. *cubilatorius* och *syndicatorius* båda från substantiv.

-ātus är omtyckt för bildning av adjektiv, vilka beteckna för-sedd med grundordet: *apparatus, aurifrigiatus, beneficiatus*,

capatus, collegiatus, curatus (även subst.), *dextrariatus* (även subst.), *infulatus, necessitatus, nodatus, notatus, testudinatus*. Blott som substantiv känner jag *officiatus* och *prebendatus*.

-bilis bildar med lätthet från verb adjektiv, vilka ofta angiva en möjlighet. Passiv betydelse är vanligare än aktiv. De flesta avledas från presensstammen, varvid 1. konjugationens verb utgå på *-ābilis*, 2. och 3. konjugationernas verb på *-ibilis*. Från perf. pte.pass. kommer *in-circumscriptibilis*, som har passiv betydelse liksom *agibilis, in-auferibilis, ieiunabilis* »förenad med fasta», *plicabilis, removibilis*. Aktiv betydelse ha: *curribilis, in-fallibilis*.

-ensis betecknar tillhörighet i rummet och fogas främst till namn på orter och länder: *Aboensis, Avinionensis, Coloniensis, Finlandensis, Kalmarnensis, Lundensis, Magnopolensis* »mecklenburgsk», *Nidrosiensis, Revaliensis, Rīnensis, Streng(in)ensis, Tarbatensis* »från Dorpat», *Upsalensis, Vexionensis*. Dock saknas ej avledningar från andra ord. Dessa avledningar utmärka sig för sin böjelse att substantiveras: *burgensis, civitatensis, pagenses; Vallenses* »dalkarlar». Ur du Cange må anföras *marchensis* »markgreve»: *marc(h)a*, ur Brinckmeier *curiensis* »storpåre»: *curia*. Blott suffixutvidgning föreligger i *consulensis* = *consul*.

-eus tjänar till bildning av ämnesadjektiv: *aurichalceus, electreus, papyreus*, samt färgeadjektiv på grundvalen av folkspråkliga beteckningar: *blaveus, bruneus, griseus*.

-iālis i *presbyterialis*, variant till *presbyteralis*.

-icius har jag träffat på blott i substantiveringar: *dependicic, dotalicium, torticium, attenticiis*.

-icus: 1) I adjektiv härledda från substantiv: *deicus, *homagicus, sacellanicus, scarlaticus*; 2) geografiska adjektiv: *anglicus, danicus, succicus, tataricus* m.fl.; 3) som latiniseringssuffix i *stripaticus*.

-ilis bildar i ett par fall adjektiv från verb: *braxatilis* med aktiv och *portatilis* med passiv betydelse.

-inus bildar: 1) ämnesadjektiv: *metellinus*, i synnerhet sådana från djurnamn: *bubalinus, hermelinus, marderinus* (*martherinus* m.m.), *phocinus* (HU IX nr. 470), *speriolinus*, hos du Cange *sabellinus*; 2) adjektiv från egenamn: *carolinus* (subst.), *clementinus, provisinus*; 3) andra adjektiv: *guerrinus, pistorinus, sabbatinus, virinus*.

-ius: *ligius, presbyterius, prolocutorius, saphirius*.

-ivus bildar en stor mängd adjektiv mest från stammen i perf.

partic.pass. De flesta ha aktiv betydelse och översättas ofta liksom pres.partic.aktiv: *allectivus, assertivus, assignativus, braxativus, compassivus, compunctivus, creditivus, donativus, excessivus, expeditivus, expectativus, impeditivus, infectivus, illectivus, lenitivus, pignervativus, successivus, suspensivus*. Adjektiv på *-ivus* substantiveras lätt, i synnerhet i neutrum: *caritativum, allectivum, inductivum*, men också i femininum: *creditiva (fides), censiva (terra), missiva (littera)*.

-ōsus anger »rik på grundordet»: *commodosus, conscientiosus, defectuosus, gaudiosus, insultuosus, iubilosus, morigerosus, seriusus*. Däremot är *virtuosus* snarare romanskt, trots att redan på klassisk tid hos Varro förekommer *dictiosus: dictio* (Thes.).

-tōrius (-sōrius) tävlar med *-ivus*, varmed det till användning och betydelse i hög grad överensstämmer. Bildningssättet är desamma som vid supinum. Exx.: *accessorius, comminatorius, diffamatorius, declaratorius, distributorius, exactorius, expectatorius, fundatorius, inhibitorius, intercessorius, interlocutorius, permissorius, subdelegatorius, supplicatorius, trituratorius*. Substantiveringar i femininum bruka beteckna brev, såsom redan i senlatinets: *collectoria, commonitoria, compulsoria, adiudicatoria, recognitoria*; men *tutoria* »förmyndarskap». Till substantiveringar i neutrum jmf. ovan under substantiv på *-orium*.

c. Adverb.

Adverb till adjektiv på *-us, -a, -um* utgå i regeln på **-e**: *arbitrarie, assertive, complete, incense, inceptive, includunde, querulose, votive*. Sällsynta äro adverb på **-o** och **-um**: *infimo, secundario, vanum*. Adverb till 3. deklinationens adjektiv bildas medels **-iter**, utom vid adjektiv, som i nominativ sluta på *-ns*. Dessa hava adverb på **-nter**. Exx.: *affectanter, australiter, capitulariter, collateraliter, inadvertenter, incidenter, initialiter, occidentaliter, processionaliter, testamentaliter, tonaliter* m.fl. Adverbena på *-aliter* motsvara prepositionsuttryck. Jag är böjd att antaga, att man i mlat. bildat somliga av dem direkt från substantiv, t.ex. *cambialiter, testamentaliter*. Redan i senlatinets har man fogat *-iter* också till de första deklinationernas adjektiv: *sinceriter*, som också är mlat., DS 4095 (S.). En annan bildning av detta slag är *nulliter*. Det är otvivelaktigt att härvid stammens *r* resp. *l* underlättat bildningen på grund av de många adverb av adjektiv i 3. deklinationen, som kommit att sluta på *-riter, -liter*.

Från substantiv avledas adverb på **-tim, -ātim** med distributiv betydelse: *diētim* (i gloss. *diātim*), *denariatim*, (*h*)*ebdomatim*, *metatim*, *septimanatim*, *ulnatim*. Härtill kommer *ultimatim* »sist»: kl. *ultimus* eller mlat. *ultimatus*.

d. Verb.

De nya verben i mlat. gå till allra största delen efter 1. konjugationen. Efter 4. konjugationen gå *bannio* och *sacio*, som redan i merovingiskt latin upptagits ur germanska, samt *desaisio*, som upptagits ur fornfranska.

De flesta nya verben ha uppkommit genom omedelbara avledning från nomina. Härpå ges mycket talrika exempel: *acquieto*, *authentico*, *cippo*, *exactiono*, *falcastro*, *famo*, *feudo*, *glosso*, *grosso*, *hypotheco*, *iustitio*, *legitimo*, *licentio*, *officio*, *pre-condiciono*, *sententio*, *sophistico*, *stipendio*, *teloneo*, *tormento*, *treugo*, *vadio*, *uxoro* m.fl. Även nya *deponentia* uppträda: *clericor*, *magistor*, *regrator*.

Direkt från ett svenskt substantiv synes *ma(t)scoto* vara bildat på liknande sätt latiniserat fsv. *sköta* till *scoto*, *-are*.

Det ringa bruket av suffix för bildning av verb i mlat. är särskilt påfallande vid jämförelse med nomina, vid vilka det överflödar på suffixala avledningar. Avledningar med **-ito** äro *inhabilito* och *pedito* (det senare hos Gertz SMHD II reg.). En suffixal utvidgning av kl. *inebrio* är mlat. **inebrico*. Något talrikare äro bildningar på **-izo**, ett ursprungligen grekiskt suffix. Grekiska ord på *-izo* ha i främsta rummet genom fackskriftställare och kristna författare (kyrkliga termer äro t.ex. *baptizo*, *euangelizo*, *scandalizo*) kommit in i latinet. Redan i senlatiniet är *-izo* produktivt (*pulverizo*). Det är i infinitiv det lärda franska *-iser* (folkligt *-oyer*), svenska *-isera*. Bland betydelserna märkes den gamla »bete sig som» i *neronizo*, *tyrannizo*. Andra verb äro: *auctorizo*, *leonizo*, *mercandizo*, *organizo*, *sollemnizo*. Ur Gertz SMHD II reg. må anföras *patronizo* »beskydda»: *patronus*, eg. »vara skyddsherre», samt *per-securizo* med den faktitiva betydelsen utpräglad »göra (helt) säker»: *securus*.

B. Nya suffix.

-agium härleder sig, liksom ital. *-aggio*, från det franska *-age*, som uppkommit av lat. *-aticum* (jmf. ovan). Talrika ord på *-agium* äro lån eller efterbildningar av romanska, främst franska och ita-

lienska, ord: *linguagium*, *homagium*, *passagium*, *potagium*, *viagium*, *villagium*. Gränsen mellan romanskt och mlat. är det svårt att noggrannt uppdraga utan ingående undersökning av varje enskilt ords historia. Den för *-aticum* utmärkande k o l l e k t i v a betydelsen framträder hos *-agium* i *scabinagium* »råd»: *scabinus* »rådman», antagligen bildat efter mönstret av ffr. *eschevinage*. Den gamla betydelsen av »a v g i f t» häftar ännu vid *-agium* bl.a. i *locagium*, *pedagium*. En säkert mlat. bildning är *maritagium* »giftermål»: kl. *marito* »gifter mig», som endast avlägset kan vara påverkat av ffr. *mariage*.

-aliciium härstammar från klassiska ord som *sodaliciium*, *nataliciium* m.fl., som äro substantiverade adjektiv avledda av andra adjektiv på *-alis*. Som utgångsord för suffixet komma även mlat. ord som *dotaliciium*: *dotale* (kl.adj. *dotalis*) i fråga. Nya ord bildade med *-aliciium* äro *fortaliciium*, (*h*)*ortaliciium* (*hortalis* hos du Cange = *hortus* behöver ej antagas som mellanlänk).

-as har jag funnit i a d v e r b e t *omnias* Sv. 677 (F.), bildat, ifall ordet är riktigt läst och skrivet, efter *alias* och *eras*.

-ata har uppkommit ur substantiveringar av particip och adjektiv på *-atus* i femininum singularis. Suffixet *-ata* är d i s t r i b u t i v t och betecknar m å t t eller v ä r d e: *annata*, *marchata*, *solidata*, *plaustrata*. Ur HU III kan anföras *denariata* »så mycket som är värt en penning (*denarius*)», ur du Cange *librata* »så mycket som går på ett pund l. är värt ett pund (*libra*)». En besläktad bildning är *dieta* »dagsresa»: *dies*.

-enator i *stupenator*, efter *aliena-tor* m.fl.

-erium härleder sig från klassiska ord som *adulter-ium*, *desider-ium*, *imper-ium*, *puerper-ium* m.fl. samt senlatinska ord som *refriger-ium* (även DS 4900, Lund) och *vituper-ium* (även mlat., t.ex. DS 5058, S.). Det nya suffixet fogas till verb: *laborerium*, *manerium*. I LSGl. finner man *dicerium* »snakkoth ord»: *dico*, *gliscerium* »älskog»: *glisco*. Osäkert är *puererium*.

Consisterium, *quarterium*, *salserium* med suffixväxling samt *platerium* (= ffr. *plat*) torde stå under inflytande av *monasterium*; Q. J. Tallgren förmodar, att *quarterium* är ett oriktigt latiniserat fr. *quartier*.

-ia. Uppkomsten av detta suffix har beskrivits i stycket om kvantitet och accent, vartill här hänvisas. Det är mången gång

mycket svårt att avgöra, när ett mlat. ord uttalats *-ia* och när *-ia*. *-ia* måste man antaga i följande nybildningar: *capellania*, *sacristia* på grund av uttalet i svenskan, *abbatia* på grund av romanskan, *decania* på grund av upplysning i LSGl. Fogar man härtill det säkra *yconomia*, är man berättigad att antaga *-ia* även i *canonia*, *cantoria*, *rectoria*, *scholastria*. Som synes beteckna nybildningarna på *-ia* ä m b e t e, ä m b e t s o m r å d e eller ä m b e t s r u m. Hur *advocatia*, *ambactia* uttalats, är en öppen fråga. Ej heller av *legatia* och *primatia*, som behandlats ovan under *-ia*, är uttalet fullt säkert.

-icāle i *ped-icale* efter senlat. *cervic-ale*. Jmf. även mlat. *banc-ale*.

-idia i *falcidia* (sannolikt från *falco*) är abstraherat ur ord som *desidia*, *dimidia*, *dividia*, *invidia*, *perfidia*.

-isia i *travisia*, bildat efter *cer(e)visia*.

-isterium förekommer i det specifikt nordiska ordet *legisterium*. Som mönster kan man tänka på *magister-ium*, *minister-ium*, med ursprungligen kort, och grekiska ord som *baptisterium*, *capisterium*, också *monasterium* m.fl. med långt *e*. Jmf. även mlat. *consisterium* = *consistorium*.

-nista i *Palpanista* har lösgjort sig från mlat. *campan-ista*, *canon-ista*, *organ-ista*.

-onārium i *sequentiarium* efter *antiphonarium* m.fl. ord (se ovan under *-arium*).

-orāle i *sanctorale* är bildat som motsats till *tempor-ale*.

2. Retrograda avledningar.

Avledningar, vilka själva uppfattas som grundord till det verkliga grundordet, äro i mlat. vanligare än i klassiskt latin, i vilket de äro ganska sällsynta. Den vanligaste typen representeras av *postverbalia*: *emenda* : *emendo*, *firma* : *firmitas*, *liga* : *ligo*, *tallia* : *tallio*, *taxa* : *taxo*. Ur du Cange kan anföras *commenda* »anförtrött gods l. län»: *commendo* »anförtror». Andra exempel: *canonia* : *canonicus* (: *canon*); *fundicus* : *fundiculus* (: *fundus*); *pistro* »bakar» : *pistrinum*.

En retrograd bildning är även *algorista* : *algorismus*, i vilket ord med orätt *algor-* fattats som stam.

Däremot föreligga endast s.k. kortformer i *picta* = *pictavina* och *monialis* = *sanctimonialis*. Vid uppkomsten av *monialis* »munna»

har naturligtvis *monachus* »munk» kraftigt medverkat. Osäkert är, om *aphus* är en kortform av *anaphus*.

3. Sammansättningar med prefix.

De antika prefixen ha i stort antal bibehållit sin lifskraft i mlat. I den alfabetiska delen finner man exempel på sammansättningar med **ad-**, **ante-**, **bene-**, **circum-**, **con-**, **contra-**, **de-**, **dis-**, **ex-**, **extra-**, **in-**, **inter-**, **per-**, **pre-**, **pro-**, **re-**, **retro-**, **super-**.

Förväxling av prefixen *de-* och *di-* är en högst vanlig företeelse, som man alltid bör ha i minnet.

Privativt *de-* observeras i *demeritum* »förbrytelse», *deprope* »fjärran», hos du Cange *decredo* »misstror» (= senlat. *discredo*), i SMHD II reg. *deorno* »vanpryder».

Förväxling av prefixen *per-*, *pre-*, *pro* är i de flesta fallen endast skenbar, såsom ovan p. 30 framhållits. Äkta prefixväxling synes *previsor* (= *provisor*) ha undergått.

Som prefix funktionerar ända sedan 6. årh. (Cassiodorus) *vice-*, som betecknar ställföreträdarskap.

Ett nytt prefix är det klassiska adverbet **fóris** »utanför», som även tjänar till att återge det ffr. *for-*, som delvis härstammar från germanska lånord innehållande *fir-* (nusv. *för-*). Ord med *foris-* ha ofta dålig betydelse. Brukligt även under den senare medeltiden är *forisfactum* (*forefactum*) »brott», varom närmare i glossariet. Flere exempel på sammansättningar med *foris-* finner man hos du Cange.

De grekiska prefixen **anti-**, som betecknar motsats, samt **archi-** och **proto-**, som giva superlativ betydelse, fogas redan i antiken till latinska ord och begagnas även i mlat. Underligt är, att det grekiska **epi-**, som vid angivandet av rang hade betecknat »under» (*epistrategus*, *ἐπιστράτηγος*), i *epitonsor* i registertiteln till Sv. 658 (F.) ger betydelsen »över». Påverkan av *episcopus*, kanske också andra grekiska ord som *ἐπι-στάτης*, *ἐπι-τροπος* m.fl., är omiskänlig.

Redan i antiken anträffas i synnerhet i folkligt språk talrika sammansättningar med prefix (*ad-*, *de-*, *con-*, *per-* förtjäna nämnas), vilka på intet sätt skilja sig från det enkla eller sammansatta verb, vartill prefixet fogas. Samma företeelse erbjuder mlat.: *com-promitto*, *co-noto*, *re-promitto*, *re-commendo*, *re-intimo*.

4. Övriga sammansättningar.

Utan suffix bildas sammansättningar av substantiv med substantiv, varvid *i* brukar vara kompositionsvokal: *auri-faber*, *barbi-tonsor*, *hasti-lusor*, *campi-spatium*, *Christi-fidelis*, *ferri-pileus*, *navi-talentum*. I övriga sammansättningar är kompositionssuffixet *-ium* vanligt. Det har redan tidigare behandlats (p. 56).

Från antiken ärvda sammansättningsleder äro *-cida* »mördare, -skärare» (*uxoricida*, *pannicida*), *-fex* »makare» (*pellifex*, *vitrifex*), samt för bildning av talrika verb *-ficio* (*quantifico*, *ratifico*, *rectifico*, *verifico*).

Mycket vanlig är hopryckning av partiklar med därtill hörande ord: *ab-olim*, *de-cetero*, *depost-modum*, *e-converso*, *im-posterum*, *in-solidum*, *in-tantum*, *pro-nunc*. Även eljes påträffar man ofta hopryckta ord: *una-cum*, *quoad-vixero*, *id-est*, *fide-dignus*, *auctoritate-presentium*, *quocumque-modo*, *vive-vocis* (gen.), *salvo-conductu* (abl.). Regelbundet är *nihilo-minus*. Lika regelbundet sammanskrives postpositionen *tenus* med föregående ord.

Vida sällsyntare är söndersprängning av sammansatta ord: *quam diu* DS 619 (S.), *de inde* Arw. I nr. 56 (F.); då och då finner man *quo ad* och *rati habitio*.

Utmärkande för vulgärt latin redan i antiken är benägenheten att i sammansatta verb återställa det enkla verbets ursprungliga vokalism, s.k. rekomposition. En likadan benägenhet visar sig i mlat.: *incauso* (= kl. *incuso*), *rehabeo* (= kl. *redhibeo*), *reemo* (= kl. *redimo*), *acquesivi* = kl. *acquisivi*), *requesitus* (= kl. *requisitus*). Som ett slags rekomposition betraktar Löfstedt P. p. 262 även bruket av *re-* i st.f. *red-* framför vokal i analogi med bruket av *re-* framför konsonant, såsom ovan i *rehabeo*, *reemo*. Överhuvud är bruket av *re-* även framför vokal allmänt i mlat.

Tillägg till ordbildningsläran. Stundom uppkommer vid jämförelse av mlat. ord med likalydande klassiska frågan: omtytt eller nybildat? Med säkerhet omtydd äro *consul* »rådman», *clepsydra* »hävert», *obsessio* »fångenskap som gisslan», *lectisternium* »sängtäck» m.fl. Sannolika nybildningar, som råkat sammanfalla med klassiska ord, äro exempelvis *gladiator* »svärdfejare» (jmf. de talrika hantverkarnamnen på *-ator* i mlat.), *dato* »förser med datum».

Medeltidslatinsk stil.

Stilen i mlat. skriftalster växlar betydligt allt efter innehållet, ifrån krönikornas och miraklens enkla berättelsestil till korstågsbullornas svulst. I allmänhet kan man dock säga, att mlat. även i urkunderna i Sverige liksom annarstädes kännetecknas av smaken för en bred, fyllig och utdragen stil. Den medeltida konstrika satsbyggnaden eller perioden stammar från antiken, men har ofta en absurd längd. Ju lägre man stod i bildning, desto angelägnare var man att till överdrift visa det lilla man besatt därav. Dock kunna i synnerhet i påvebrev de långa meningarna utmärka sig för såväl tankeskärpa som stilistisk elegans. I värsta fall händer det, att skrivaren tappar den för långt utdragna tråden i sin tankelabyrint, och meningen blir ofullgånge eller anakolutisk.

Särskilt i den allmänna betraktelse eller harang (ordet är av germanskt ursprung), som brukar stå i början av vidlyftigare urkunder efter hälsningen, bemöda sig skrivarne enligt gammal tradition om ett salvelsefullt eller pompöst uttryckssätt.

Mlat. älskar även det fulltoniga, välklingande ordet. Man inleder hellre finala bisatser med *quatenus* än med *ut*, man säger hellre *presens*, *prefatus*, *supradictus*, *supramemoratus* o.s.v. än *hic* eller *ille*. Och man frossar i suffixala utvidgningar av orden: *dotalicium* = *dos*, *ortalicium* = *hortus*, *pulpitarium* = *pulpitum*, *laboritium* = *labor*, *integraliter* = *integre*, *plenaliter* = *plene*, *certitudinaliter* = *certe*, *predoneus* = *praedo*, *rancorositas* = *rancor*, *contentatus* = *contentus* o.s.v. Ur LSGI. må anföras ett ord som *resolutoricinium* »bryst spänne». Det var sådana ord som renässansens humanister avskydde och förlöjligade. Men vilken lång historia ligger bakom dessa ord, kan man förstå, när man redan hos komediförfattaren Plautus, som hade ett så underbart öra för det levande latinet, två

århundraden före Kristus finner en ordform som *cruciabilitatibus* (Cistellaria v. 205), som till anda och stavelsernas antal helt motsvarar det sist anförda mlat. ordet.

Med smaken för det fylliga sammanhänger också det vidsträckta bruket av deminutiver i vulgärlatin och mlat.

Den medeltida svulsten tar sig ofta uttryck i hopande av synonymer. Också den medeltida tautologin är ett överdrivande av det antika stilmedel som går under namnet hendiadyoin (= »ett genom två», t.ex. *moderatio et sapientia* »vis måttfullhet», *cupere et optare* »ivrigt önska»). En rätt vanlig sammanställning i urkunder från Sverige och Finland är : *in communi placito et pretorio*, där båda substantiven betyda »ting», DS 1339. 2475. Sv. 32, o.a. I början av provinsialmötets beslut i Söderköping år 1441 (Sv. 495) heter det: *statuimus, ordinavimus, disposuimus, declaravimus, diffinivimus et decrevimus ac etiam statuimus, ordinamus, disponimus, declaramus, decernimus et presentibus definimus, quod* o.s.v. — Sv. 59 (F.) står *quomodocunque vel qualitercunque*. Man måste därför akta sig att inpressa olika betydelser, där tautologin är mindre uppenbar, t.ex. i DS 561 (S.): *auctoritas ordinandi et imponendi officium*, eller 3384 (S.) *latomi et muratores*. Till en del torde även strävan efter en juridiskt bindande formulering ha förorsakat tautologierna och pleonasmaerna i medeltida urkunder. Den redan för senlatinets utmärkande partikelpleonasmen (Löfstedt P. p. 59) återfinnes i mlat. Ganska ofta står *nec non et* = »och», t.ex. DS 1267 (S.). Vidare kan förekomma *quatinus ne* = *ne*; *quod nequis* = *ne quis*; *quomodo si—sic* (Estl.) = *quomodo—sic* o.s.v. Överflödiga negation beror icke på rent skrivfel, utan bör få stå kvar i texten, t.ex. i en ablativus absolutus: *nullo impedimento non obstante*, DS 3860, och i en annan: *adempta nobis nostrisque heredibus omni facultate dictam nostram donacionem villo numquam modo juris vel facti seu alio adinuencionis ingenio reuocandi*, 1995 (S.).

I vissa fall beror ordrikedomen på medeltidslatinets tidigare berörda, i förhållande till klassiskt latin starkare analytiska karakter. Här må framhållas bruket av fraseologiska verb som *posse*, *valere*, *facere*, *velle*, *debere*, *oportere*, *scire*, *presumere*, också *contingere* »råka», t.ex. SD n.s. 602 m. I rätt stor utsträckning använder mlat. prepositionsuttryck, där klassiskt latin nöjt sig med enbart en kasusform. I en viss motsats härtill står böjelsen för adverb i stället för

prepositionsuttryck: *cambialiter* »i byte», *matrimonialiter* »i äktenskap», *testamentaliter* »i testamente», *processionaliter* »i procession», *sententialiter* »med ett domslut».

Mlat. begagnar gärna abstrakta ord med konkret betydelse, emedan de för tidens språkkänsla läto finare: *equitatura* »häst», *piscatio*, *piscatura* »fiskevatten», *instructio* »byggnad», *ingenium* »fiskbragd» o.s.v. Samma tendens finner man i senlatinet (*creatura* även »skapad varelse») och redan tidigare (kl. *habitatio*, *hereditas* o.s.v.). Medeltidslatinets förkärlek för abstrakta substantiv framträder även i omskrivningar som *permutationem facere* = *permutare*, *pietatis opera* = *pia opera*, *pro consummatione edificii* = *ad edificium consummandum*; särskilt tillkrånglat är *postulationis seriem habere* = *postulare* »utmana (till edgång)» Sv. 69 (F.). Vidare märkes bruket av abstrakta som tilltalsord, t.ex. *dilectio*, *dominatio*, *discretio*; *excellencia tua* DS 24 (påven till konungen av Sverige); *vestra reuerencia* SD n.s. 3131 (en präst på Gottland till biskopen i Linköping).

*

I mlat. texter inflickas ofta oförberett citat av de första orden i en bok eller ett kapitel, samt av psalmer, bibelställen o. dyl. Sv. 497 utlovas fyrtio dagars avlat åt dem, vilka på vissa uppgivna högtidsdagar *missas aut alia diuina officia in choro eiusdem sancti Erics audierint et in festiuitatibus beatorum huius regni patronorum celebrauerint uel celebrari fecerint uel, cum uerbum Caro factum est dicitur, flectendo genua caput inclinauerint, seu* o.s.v. *Verbum Caro actum est* »ordet blev kött» är från Johannes evangelium 1: 14. Vid utgivandet i tryck borde naturligtvis i sådana fall citationstecken användas (och om möjligt även stället angivas i marginalen), men detta är nu långt ifrån vanligt. Också eljes lämnar editionstekniken, som kommer till synes i nordiska urkundssamlingar, ur filologisk synpunkt ofta mycket övrigt att önska. Det är min avsikt att i en särskild uppsats behandla denna sak.

Satsrytm eller cursus.

I den antika konstprosan vinnlade man sig mer eller mindre om en välklingande rytm. Framför allt bemödade man sig om sköna kadenser i satssluten (*clausulae*), vilka i likhet med vers byggdes på stavelsernas kvantitet, d.v.s. det gällde att åstadkomma vissa som välljudande erkända växlingar av långa och korta stavelser.

Se härom det nedan anförda arbetet av Norden samt arbeten av polacken Zielinski, svensken Zander, holländaren de Groot och nyseländaren Broadhead.

Detta slags rytmiska satsslut voro i bruk inom den latinska konstprosan intill 4. årh. e. Kr. Omkring år 400 uppträda såväl hos skriftställare som i urkunder och brev med hänsyn till accenten efter fasta regler anordnade satsslut, varvid huvudprincipen var, att minst två obetonade stavelser borde åtskilja de två sista betonade stavelserna. Denna s.k. leoninska satsrytm härskade i påvliga kansliet från 5. till början av 7. årh. Redan under Gregorius I:s (590—604) finnas vid sidan av rytmiskt korrekta urkunder sådana, i vilka grova förseelser mot läran om satssluten begåtts. Under 8.—11. årh. föllo de gamla reglerna för satsrytmen allt mera i glömska. Det är ännu icke fullt utforskat, varifrån påstöten till upplivandet av den rytmiska prosan i Rom mot slutet av 11. årh. kom. Emellertid kallades år 1088 Johannes från Gaëta, munk i Montecassino och sedermera påve under namnet Gelasius II., till det påvliga kansliet för att där återinföra den konstnärliga satsrytmiken eller *cursus*, såsom den med ett från Quintilianus (1. årh. e. Kr.) hämtat ord kallades under medeltiden. Den nya läran om rytmen benämnes än *cursus Gregorianus* efter Gregorius VIII., som utlagt den i en *forma dictandi*, än *cursus Leoninus reformatus* till åtskill-

nad från den äldre leoninska satsrytmiken, från vilken den företer betydande avvikelser.

Det fanns skilda regler för rytmen i början, mitten och slutet av meningen. Viktigast äro satssluten, vilkas olika typer här skola anföras.

Den förnämsta och brukligaste typen var *cursus velox*, som i sin renaste form utgöres av ett trestavigt ord med accent på första stavelsen följt av ett fyrstavigt ord med accent på nästsista stavelsen. Ett gott exempel erbjuder den mycket vanliga hälsningen i början av en urkund: *salutem in Dómino sempiternam*, som står även i Magnus Ladulås rytmiskt omsorgsfullt byggda privilegiebrev för prästerskapet den 29. juli 1281 (DS 725). Två likadana exempel ur samma urkund äro *res pénitus desperatas* och *per ómnia reputare*. Men det är ingalunda nödvändigt att det nästsista ordet är trestavigt, om det blott har accenten på antepenultima. Det senare slaget av *cursus velox* är tvärtom vida vanligare. I den omtalade urkunden finna vi: *providenciam trinitatis—quos assumpsimus preparare—peculiáriter deputatis—cum suis oneribus transferentur—depóstmodum acquiréndis—personis ecclesiásticis respondere—intélligant debitóres*. Enstaviga ord betraktas som obetonade, varför *cursus velox* även kan ha formen: *libera pénitus et exéempta—intercésserint pro eisdem* (a.st.). Även i påvebrev finner man detta slags cursus, t.ex. *molestant graviter et affligunt*, DS 129 (år 1206). Ja, man påträffar till och med i påvebrev: *concitet ex se fluctus* DS 129 sl. (år 1213), och i en påvlig auditors domurkund: *citari fécimus ad hanc diem*, DS 3902 m. (år 1345). Egentligen ett brott mot den medeltida rytmikens principer, vartill likväl även de bästa stillisterna undantagsvis gjorde sig skyldiga, är att upplösa det fyrstaviga slutordet i två tvåstaviga. I påvebrevet DS 246 (år 1229) står: *ad locum in eadem dyócesi mágis áptum*. I ett rytmiskt mycket sergfälligt utarbetat brev, som en prost i Forsa skrivit till ärkebiskopen i Uppsala omkring år 1340, tillåter han sig: *uenire non pótui quámuis uellem* och *conferre dignémini própter deum* (DS 3533).

Vid *cursus planus* följer på ett ord med accenten på nästsista stavelsen ett trestavigt ord med accenten på samma stavelse, alltså på den mellersta. I Magnus Ladulås redan ofta anlitade privilegiebrev finna vi detta slag av cursus en gång, något mot början: *nec mens nostra potest concipere nec lingua referre*; dessutom i mitten:

plena securitate gaudentes. En friare form av *cursus planus* är använd i slutet: *dilecte coniugis nostre*, med ordslut framför sista höjningen.

Till dessa slag av cursus fogade magister Transmundus i slutet av 12. årh. en »daktylisk» *cursus tardus*, som icke är lika vanlig som de tidigare och begagnas mera framför svag paus. Denna typ representeras i sin renhet av *robur optineant* i DS 690, en urkund utf. av Magnus Ladulås. En friare form därav är *reddidimus liberis* i privilegiebrevet DS 725. Likaså *salutem in Domino*, en vanlig hälsning, t.ex. DS 722 och 724 (Magnus Ladulås).

Somliga diktatorer anbefalla att låta en mening sluta med ett mångstavigt »spondeiskt» ord. Allmänt i påvebrev är *apostolicam benedictionem*. I den redan nämnda urkunden DS 690 från Sverige finner man *attineant in satisfaciendo*.

Ett avgjort dåligt slag av cursus är det, i vilket ett fyrstavigt ord av samma typ som i *cursus velox* föregås av ett ord med accenten på penultima. Jag har genomgått flere påvebrev utan att finna exempel på detta slags satsslut. Däremot innehåller DS 712 (Magnus Ladulås) två exempel, ett i början och ett i slutet: *equitatis persecutent—ab impetitione cuiuscumque*.

Sin storhetstid hade cursus vid kurian i 13. årh. Genom talrika diktatorer spriddes läran om satsrytmen över hela det katolska Europa. I Sverige har den vunnit insteg i förra hälften av 13. årh. De äldsta urkunderna från 12. årh. och början av det 13. uppvisa ännu icke cursus eller åtminstone icke mer än obetydliga ansatser därtill. Senare är den vanlig även i privatarkunder. En specialundersökning av cursus i Sverige vore mycket önskvärd, men kan tills vidare, så länge urkunderna efter 1350 endast till en bråkdel äro publicerade, endast gälla införandet och utbredandet av cursus i landet. En sådan undersökning skulle dessutom säkert lämna många viktiga upplysningar om medeltidslatinets kvantitet och accent.

Efter det att cursusreglerna med tiden allt mera hade försummats, utdog kunskapen om dem i 15. årh. slutligen helt och hållet. I det påvliga kansliet upphörde deras tillämpning omkring år 1450.

För den moderna forskningen har medeltidens cursus stor betydelse. Jag kan här icke ingå på dess betydelse för den högre

kritiken, när det gäller urkunders äkthet, tid och författare. Jag skall endast belysa dess vikt för den mlat. språkvetenskapen.

För det första förmår cursus ge oss en föreställning om medeltidslatinets tonfall och anda, som icke kunde av något annat förmedlas åt oss på ett förträffligare sätt.

Cursus är förklaringen på mången skruvad och onaturlig ordställning i mlat. texter. Första exemplet må igen hämtas från Magnus Ladulås privilegiebrev DS 725: *omnem spem nostram ad solam principaliter referamus summe providenciam trinitatis* »vi må främst sätta allt vårt hopp till den högsta trenighetens försyn allena» (*cursus velox*). Ett enkelt exempel är en annan urkund från Sverige (DS 2035, år 1315) är: *pro sue libito voluntatis* »efter sin viljas behag» (*cursus velox*). Härtill må fogas några exempel ur påveurkunder. DS 146 (år 1213): *per quos tue nobis apperias beneplacitum voluntatis* »genom vilka du må yppa för oss din viljas behag» (*cursus velox*). DS 269 (år 1232): *sicut petitionis tue nobis series declaravit* »såsom innehållet i din ansökan förklarar för oss» (*cursus velox*). DS 382 (år 1250): *districtius inhibentes ne — — — oblatum recipere audeat iuramentum* (*cursus velox*). DS 2089 sl. (år 1317): *ac si vestra iuridicatio in predictis omnibus et singulis per citacionem vel alium perpetuata modum legitimum extitisset* »genom stämning eller på annat lagligt sätt»; för att *cursus velox* skall komma till stånd, är *perpetuata* inskjutet tidigare, ehuru det hör till *extitisset*; samma abnormal ordställning finner man i slutet av 2090.

Cursus lämnar mycket värdefulla upplysningar om ordens kvantitet och accent i mlat. Sålunda framgår uttalet av ordet *diocesis* »stift» (grek. *διοκισις*) av följande satsslut: *in sua dyocesi mandarimus* och *in eadem dyocesi magis aptum*, DS 246 (P.); *per dyocesi vpsalensem*, 669 (S.). Andra exempel: *aliquatenus contrahere* 72 (P.), *a. molestare* 611 (S.), 959 (D.), *a. irritare* 614, *a. infestare* 631 (S.); *nullatenus evitabit* 676, *n. ulcionem* 711, *n. molestentur* 1125 (S.); *quomodolibet retardari* 577 sl. (P.), *q. impedire* 1018 (S.); *nichilominus exequaris* 250 (P.), *nichillominus roborari* 1393 (S.); *depostmodum acquirendis* 725 (S.); *huiusmodi mencionem* 2571 (P.).

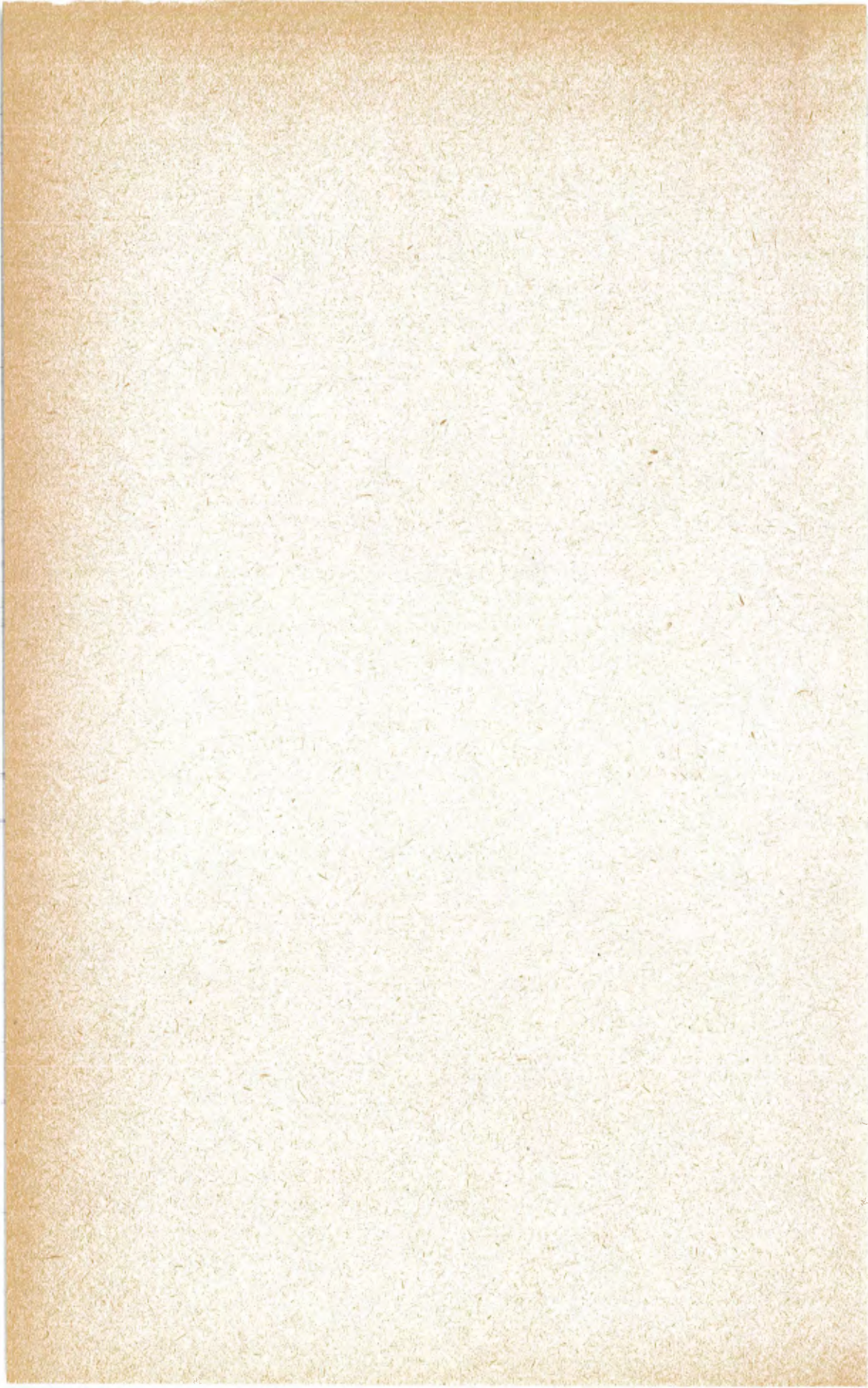
Slutligen har cursus betydelse för textkritiken. DS 340 (S. reg.) läses: *vbi sumptus dignitati conuenirens non habundat*. Ordet *conuenirens* är enastående. Då det till betydelsen är = *conueniens* »passande», och detta ord ger en felfri cursus, kan man vara över-

tygad om, att i registret gjorts ett skrivfel såvida icke felet är utgivarens. Tidigare i samma urkund förekommer felet *monasteriorum* i st.f. *ministeriorum*, som synes bero på oriktigt återgivande av en förkortning. Detta visar att urkunden kan innehålla även andra fel.

Litteratur: Ed. Norden, Die antike Kunstprosa vom VI. Jh. v. Chr. bis in die Zeit der Renaissance (Berlin—Leipzig 1917) II p. 923—960. W. Meyer aus Speyer, Gesammelte Abhandlungen zur mittellateinischen Rhythmik (Berlin 1905) II p. 266—270, exempel 282—286. Traube, Einleitung p. 115—121. Bresslau, Urkundenlehre II: 1 p. 361 ff. — Albert C. Clark's föredrag i Philological Society i Oxford den 18 febr. 1910 »The Cursus in medieval and vulgar Latin» p. 13—22.

GLOSSARIUM

Råd för begagnandet av glossariet.

I detta glossarium äro i allmänhet icke upptagna ord, vilka med samma betydelse återfinnas i 8. uppl. av Georges' Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch.

Inom den första parentesen följer en kort notis om ordets ursprung. Klassiska grundord till mlat. avledningar äro anförda utan kommentar. När ett mlat. ord är sammansatt av klassiska ord, antydes detta blott genom ett delningsstreck inne i ordet.

När ortografisk osäkerhet råder vid skrivningen av ett ord, anföres — utom i svårgenomskådliga fall — endast den, enligt klassiskt bruk eller etymologiskt korrekta skrivningen vid växling av dubbel och enkel konsonant, växling av *c* och *t* framför *i* + vokal, vid växling av *i* (*j*) och *y*, vid växling av *ph* och *f*, vid skenbar växling av *u* och *v*, vid växling av former med *h* och utan *h*. Däremot har jag noterat växling av *c*, *s*, *sc* och *z*, likaså växling av *c* och *ch* framför len vokal, såsom *cyrografum* i st.f. klassiskt *chirographum*, emedan uttalet i medeltiden var *sirografum*.

I anslutning härtill är vid den alfabetiska anordningen av orden *y* behandlat som *i*, *v* som *u* (eller tvärtom), *ph* som *f*. **Bokstaven *h*** spelar ingen roll vid den alfabetiska uppställningen.

Noggrann citering är, då det gäller nordiska urkundspublikationer, utesluten, i följd av att ingen art av radräkning tillämpas i dem. Jag har, såsom avgjort mest tilltalande, valt att citera urkundernas nummer, vid längre urkunder med hänvisning till början, mitten eller slutet av urkunden (b., m., sl.). Vid urkunder som sträcka sig över flere sidor har dock naturligtvis citering av del och sida varit nödvändig. Ibland ha därvid för concinnitetens skull även korta urkunder citerats efter sida. Till hjälp för begagnaren bifogar jag här en översikt av, hur urkundsnumren fördela sig på publikationernas olika delar.

DS I = nr. 1—902 = år 817—1285
 II = » 903—1772 = » 1286—1310
 III = » 1773—2600 = » 1311—1326
 IV = » 2601—3532 = » 1327—1340
 V = » 3533—4274 = » 1341—1347
 VI = » 4275— = » 1348—

SD I = » 1—917 = » 1401—1407
 II = » 918—2029 = » 1408—1414
 III = » 2030—2845 = » 1415—1420
 IV = » 2846— = » 1401—1420 (suppl.)

ST I = » 1—225 = » 822—1335
 II = » 226—437 = » 1336—1408
 III = » 438—595 = » 1409—1520

FM I = » 1—1127 = » — —1400
 II = » 1128—1990 = » 1401—1430
 III = » 1991—2873 = » 1431—1450
 IV = » 2874—3854 = » 1451—1480

Anförda ställen gälla den efter senaste semikolon givna betydelsen. Då flera anförda urkunder äro från samma land angives detta endast vid den sist anförda. Hemlandet anföres icke, då det kunde ge anledning till missförstånd eller är onödigt.

Bibelställen citeras enligt Vulgata.

A.

- a, ab**, prep. m. abl. (kl.), står stundom överflödigt, t.ex. *a nomine alcis*, i ngns namn.
- abbas, atis**, m. (kf.; arameiska *abba* »fader», jmf. Matth. 6: 9), abbot.
- abbatia**, e, f. (kf.; till kvantiteten se Barzizza, de Orthographia 4936), kloster, DS 544. 746 (S.); III p. 291; SD n.s. 1714, 2 (P.). Adj.
- abbatialis**, e, SD n.s. I p. 195 (P.).
- abbatissa**, e, f. (6. årh.) (bif. *abbatissima*, DS 2639 (S.)), påverkad av superlativer), föreståndarinna för ett kloster, abbedissa. Adj.
- abbatissalis**, e, D. Vadzst. 11. nov. 1447.
- abbolitas** ack. = kl. *abol-*; DS 3355 (S.).
- ab(b)reviator, oris**, m. (Isid. o. 600: »förkortare, epitomator»), tjänsteman vid romerska kurian, som gjorde ett utkast (*nota, minuta*) till blivande påvebullor på grundvalen av beviljade suppliker (om olika slag av abbreviatorer se Bresslau, Urk. I² 296 o. 305); DS 4239 (P.).
- abbreviatura**, e, f. (: senlat. *abbrevio* »förkortar»), förkortning.
- abbtissa** DS 4056 (S.), förk. *abbatissa*, s.d.
- abcedo** = *abscedo*.
- abeo** DS 138 (S.). = kl. *habeo*.
- habeo**, 2. (kl.), 1) hava; *ratum et gratum h.*, godkänna; 2) *haberi = esse*, Arw. I p. 90 f. (F.); *facilis non potest haberi recursus*, Sv. 495 sl. (S.) 3) *haberi = innehållas*.
- abessendi** DS 2188 (S.), gerundium till *abesse*. Inl. p. 42.
- abextra**, adv. (Hier. 4. årh.), utifrån; DS II p. 121 (S.).
- abito** DS 1977 (S.) = kl. *habito*.
- habitualiter**, adv. (: mlat. **habitualis*: kl. *habitus* »vana»), av vana, regelbundet; SD n.s. III p. 180 (Konstanz).
- abiudicatio, onis**, f. (: *abiudico*), frändömande, -kännande.
- abolim** = senlat. *ab olim*, av gammalt; DS 3204 (P.).
- abhominabilis**, regelbundet i st.f. kl. *abom-* under påverkan av *homo*.
- aborreo** = kl. *abhorreo*.
- abortium, ii**, n. (senlat., Thes.), ofullgånget foster; *a. parere*, SD n.s. 2185 (S.).
- absconsa**, e, f. (sc. *laterna, lucerna*; kl.ptc.), blindlykta, DS 771 (Ak-kon).
- absistat** Reut. p. 196, läs *obs-*.
- absolutio, onis**, f. (kl.), absolution, avlösning från ett kyrkostraff; från en erlagd penningsskuld, DS 3923 f. (S.).
- absolutus filius** DS 2005 (S.), naturlig son (mots. *legitimus*).

- absolvo**, 3. (kl.), giva absolution; pass.: få absolution.
- absque**, prep. m. abl. (främst förkl. o. senlat.), utan, utom.
- abulitus** DS 1793. 2838 (S.) = kl. *abol-*.
- habundantia** o. **habundo** m. vanligt = kl. *abund-* (under påverkan av *habere?*).
- abusivus**, a, um (senlat.), som innebär missbruk, oegentlig Sv. p. 449 (S.).
- abusus**, us, m. (kl. »förbrukning»), missbruk. Skrivs även
- habusus**.
- ac** DS II p. 115 rad 1 (S.) = *hac*.
- hac** DS 4021 (S.) n.pl. = kl. *haec* (jmf. 4022).
- accencis** DS V p. 454 (Skåne) = *accensis*.
- acceptatio**, onis, f. (kl.), antagande, is. en exspectants (s.d.) antagande av ett *beneficium*, då det blir ledigt; även själva klausulen härom i ett förläningsbrev; FM 516. 520 (P.).
- acceptio**, onis, f. (kl.), = föreg., FM 519 (suppl. S.).
- accessorius**, a, um (: *accedo*), tillkommande; *in principali et in accessoriis*, i huvudsak (huvudklagomål) och i bisaker (fr. *principal et accessores*), SD n.s. III p. 477 (N.).
- accessus**, us, m. (kl.), 1) ankomst, resa, SD n.s. 356 (P.). 504 (N.). 686, s (T.); 2) tillträde till jordstycke, skog, kvarn l. fiskevatten som skiljes från en huvudjordlott av andras ägor, DS 164. 693. 1551. 1698. 2513. 5079 (S.); *cum accessibus et egressibus*, DS 3632 f. SD n.s. 769 (S.), med rättigheter att färdas fram och tillbaka, = *cum accessibus et regressibus*, Sv. 243 (F.). Jmf. *uia ueniendi et recedendi*, DS 404; *uia libera pro aditu et recessu*, 936 (S.).
- accidentalis**, e (5. årh.; Thes.), tillfällig.
- accolitus**, SD n.s. I p. 197 (P.). III p. 149 (S.) se *acolythus*.
- accrescentie**, arum, f. (: *accresco*), tillökningar; DS 4632 (S.).
- acialis**, e (: *acies*), hörn-; a. *domus*, SD n.s. 79 (S.).
- acolythus**, i, m. (denna och liknande former, *acolitus* m.fl., redan hos kf. eller i kristna inskrifter från senantiken; urspr. *acolithus* < grek. ἀκόλουθος »följeslagare, tjänare»), assistent vid gudstjänsten; DS 308 (P.). 3844 (S.) o.a.
- acquesivi** DS 3118 (S.) = kl. *acquisivi*, perf.
- acquieto**, i. (: *acquietus* »lugn»), göra kvitt, kvittera. Avl. **acquie-tatio**, onis, f.
- acsercio** DS 2371 (F.) = *assertio*, i senlat. »utsago».
- acsi**, konj. (kl.), även = kl. *etsi*, ehuru.
- actente** DS 950 (påvl. legat i Sverige), läs *attente*.
- (h)actenus**, adv. (kl.), 1) hittills; 2) (ovanl.) hädanefter, Reut. p. 98. Till uttalet se LSGl.
- actilis**, gen., DS IV p. 527 (Lund). Riktigare *Accilis*. Detsamma som *Achila*, le = *Achiron* »helvetes kärr» i LSGl. Synbarligen röja sig här sammanblandningar i medeltida lexika av *Acilla*, stad i Afrika, *Achilles*, sagohjälten, och *Acheron*, antikt namn på underjorden. Jmf. p. 13.
- actoritas** DS 789. 1400. 2324. 2613. 3038 (S.) o.a. = kl. *auctoritas*.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- actus, us, m.** (kl.), 1) handling, gärning; *actus* (pl.) *apostolorum* DS I p. 79 (P.) = *acta ap.*; uppträdande, DS 145 (P.); 2) abl. *actu*, nu, DS 771 (Akkon). 941. SD n.s. 2951 (S.); *iam actu*, redan då, DS 3134 (S.). ST II p. 417 (N.).
- accursus** plur. (kl. *accursus* sing. »anlopp»), tillflöden, DS 1517 (S.).
- ad**, prep. m. ack. (kl.), *quam ad causam* = kl. *quam ob causam*, i en med fel behäftad avskrift: DS 753 (S.); *ad huc*, se *adhuc*.
- Adaucti et Felicis m.**, 30. aug.
- additamentum, i, n.** (kl.), = *melioratio* (s.d.).
- adeo** m. gen. (*duritie*), ST I p. 338 (P.).
- adlacentie, arum, f.** (kl. neutr. plur., som i mlat. är sällsynt; t.ex. DS 3636, S.) (bif. med *s* i st.f. *t*, Sv. 43, F.), tillägor, fsv. *tilagher* DS 4361 a. 4533 a.
- adintra** Diar. Vadst. 1. mars 1438, se *intra* och jmf. 19. o. 25. juni 1452.
- adinventio, onis, f.** (rättsl. o. kf.), påfund.
- adiudicatoria, e, f.** (: *adiudico*), tilldömande dombrev; SD n.s. 1615 (S.).
- adletha** = kl. *athleta*; SD n.s. 2563 (T., avskr.).
- ad hoc** STR II p. 419 = kl. *adhuc*.
- adq-**, se *acq-*.
- adque** DS 1715. 3330. 3629 (S.) = kl. *atque*.
- Ad te levavi** (sc. *animam meam*, Ps. 24), indekl., 1. söndagen i advent.
- adhuc**, adv. (kl.), 1) ännu, alltjämt, DS I p. 598 (P.). DS 3417 (S.); 2) ännu (på den tiden), DS 1315 (S.). Sv. 218 (F.); 3) ännu = i framtiden, DS 404. M. Hammarström.
- 725 (mots. (*h*)*actenus*, hittills). 3350 (S.). 4239 (svensk supplik); 4) dessutom, DS 3538 (D.).
- adventicius, a, um** (kl.), tillfällig, enskild, förvärvad, icke ärvd (mots. *profecticius*, s.d.); *bona personalia et aduenticia*, DS 4644 (S.).
- adventus, us, m.** (kl. »ankomst»), *a. Domini*, advent, veckorna före jul från 1. adventssöndagen; *a. spiritus sancti*, pingsten.
- advincula**, se *vincula*.
- adviso, 1.**, SD n.s. 3002 (Paris), starkare latinisering av *aviso*, s.d.
- advocatia, e, f.** (: *advocatus*, s.d.), fögderi, slott.
- advocatio, onis, f.** (kl.), = föreg., men sälls.
- advocatus, i, m.** (kl.), representant, fogde, slottsfogde.
- affectanter**, adv. (: *affecto*, *affectans*), hjärtligt.
- affectivus, a, um** (senlat.), hjärtlig.
- affectuose** adv. (senlat.), av hjärtat.
- affirmator, oris, m.** (senlat.), se under *firmarius*.
- haf(f)na, e, f.** (fda.), skeppslag, DS 266 (D.) o.a.
- affulcio, 4.** = kl. *fulcio*.
- affuterunt** DS III p. 523, läs *adheserunt* ss. p. 525 rad 12 nerifrån.
- aphus, i, m.**, enl. K. H. Karlsson, Hist. Tidskr. 11 (1891) 12 alltid felskrivet l. felläst *ciphus*, skål, s.d. Ordet är även bekant för du Cange. Jmf. dock senlat. *hanappus* med bif. (gloss.) *anaphus* (: fht. *hnappf*; nht. *Napf*), skål. Classical Review 24 (1920) 32. Jmf. även *nap* o. *hanap*.
- haga, e, f.** (fsv. *haghi* »gränsmärke?») =; DS 240 (S.).
- agareni, orum, m.**, (H)agars barn = *saracenerna*, DS 3109 (P.).

Agathe v. m., 5. febr.

agibilis, e (: *ago*), *prudens in agibilibus*, förfaren i praktiska ting, D. Vadzst. 31. maj 1469.

aggravatio, onis, f. (senlat.), 1) tunga; 2) beskyllning.

agla, indekl., kabbalistisk formel.

Agnētis v. m., 21. jan.; *secundo l. oclava*, 28. jan. (i Vesterås 27. jan.).

agnus, i, m. (kl. »lamm»), *a. Dei*, 1) Kristus; 2) en nattvardsbön (Joh. 1: 29); 3) amulett med en bild av Guds Lamm i vax, som invigts av påven.

agrarium, ii, n. (kl.adj.), avrad, DS V p. 308 f. (S.). Sv. 721 (F.); jmf. LSGl.

agvatus, a, um (: ffr. *agueter, agaitier* »besiktiga»), besiktigad, som undergått revision, SD n.s. 2884 (Paris).

agustini, se *aug-*.

aisanciis-abl., DS VI p. 492 (Paris) (ffr.), bekvämligheter, nyttigheter, fördelar (jur.).

alba, e, f. (senlat.; sc. *vestis*), vit klädnad, mässkjorta; *albis induti*, klädda i vita kläder.

alba, e, f. (sc. *dominica*), vita söndagen, 1. söndagen efter påsk = *Quasimodogeniti*, s.d.

albe, arum, f. (sc. *dies*), vita dagarna, första veckan efter påsk = *alba hebdomada*, vita veckan, då i den äldsta kristenheten de under påsken döpta buro sina vita dopkläder.

albus, i, m. (sc. *nummus*), 1) silvermynt, SD n.s. 3122 (Paris); 2) (i Norden) vitpenning, vitten, silvermynt, vars prägling i Sverige infördes av Albrekt av Mecklenburg. Jmf. SD n.s. 436 (Skåne år 1404): *sex marche argenti bone albe monete et datiuē*.

alea, e, f. (kl. »stärning, tärnings-spel»), »stawäl ok tawelbordh» d.v.s. brädspel; LSGl. Jmf. Hild. II 501—510 o. nedan s.v. *lavilli*.

alec, se *allec*.

alecter(ium), endast DS 2660 (S.). Vad? Jmf. *alectia* = *harengs* (sill) RHG 22.

alectus = kl. *allectus*, lockad.

Alexii cf., 17. juli.

algorismus, i, m. Namn på flere läroböcker i räkning efter arabisk metod med platsvärde hos siffrorna och noll; de förnämsta voro en latinsk översättning från början av 12. årh. av en räknebok av Ibn Mūsā Alchwarizmi i början av 9. årh., vars hemortsnamn givit upphov till det snart missförstådda *algorismus*, samt en utförlig bearbetning av detta verk av Johannes från Sevilla i 12. årh. (Cantor, *Gesch. d. Mathem.* I 902 f.). Den *a.*, som ingår i kaniken Hemmings boksamling DS 1271, har enl. meddelande av D:r Nelson till författare Johannes av Sacro Bosco (Holywood).

algorista, e, m. (: föreg.), person som kan räkna med arabiska siffror, D. Vadzst. 10. nov. 1417.

aligeno, i., DS 2174 (S.). 3592 (Visby). Sv. 188 (Padis kloster i Estland), = kl. *alieno*.

aliqualis, e (ordets ålder framgår av *aliqua-liter* kf. »någon mån»), någon, något (= kl. *aliqui* o. *ullus*).

aliquatenus, adv. (kl.), även = senlat. *ullatenus*.

aliquis, pron. indef. (kl.), användes även, där klassiskt språkbruk fordrade *quisquam*; *nec aliquis* = kl. *nec quisquam*; *in aliquo*, i någon mån; *iam aliquibus temporibus*, rätt länge.

- alius**, a, ud (kl.), 1) = kl. *alius*; 2) = kl. *alter*; 3) *alii* även = kl. *reliqui*; 4) *medius alius*, halvannan.
- al(1)ec, ecis**, n. (kl. »fisksoppa, -lake») [i abl. oböjt *allec* DS 661. 736. 1202 (S.); plur. *alecia* ST I p. 385 (S.), *alleca* ST II p. 407 (T.); gen. *alecum* DS 1962 (S.), *allecium* DS 3674 (T.)], sill; strömming.
- al(1)ectivus, a, um** (: *allicio* »lockar»), lockande. Subst. **allectivum, i, n.**, lockmedel, SD n.s. 2849 (S.) o.a.
- allegatio, onis, f.** (kl.), påstående, hävdande.
- alleniatio, onis, f.** (: mlat. **allenio*: ad. o. *lenis*), mildring; *doloris*, FM 844 (Mirac. Birg.).
- alleviatio, onis, f.** (: kf. *allevio* »lättnad»), lättnad, nedsättning (av värde, tribut), Arw. I nr. 56 (F.).
- alligantia, e, f.** (: *allico*), förening, förbund, allians, SD n.s. 760 (E.). ST III p. 117 (N.—E.).
- alilito, i.** (*ad* o. *litis*), stranda, ST 115 (pävl. legat i Lübeck).
- almanicus** = *alemannicus*, tysk.
- almutium, ii, n.** (av obekant härkomst; se Hellquist s.v. *mössa*), mössa, kormössa, mössa för kaniiker; Reut. p. 199. Erslev, Testam. p. 271.
- a-longe, adv.**, fjärran (mots. *prope*), DS 763 f. 781. 2880 (S.). Jmf. *delonge*.
- altare, is, n.** (kl.), altare; *a. maius, principale, summum*, högaltare; *aa. minora*, sidoaltaren.
- altarista, e, m.** (: föreg.), altarpräst; DS 4687 (Lund). SD n.s. 709 (S.).
- alterum ius quodcumque** Sv. 287 (S.), all annan rätt.
- alterutrum, gen., varderas**, ST II p. 404 (T.). Redan i senlatinnet för alla kasus av *alteruter*, Löfstedt P. p. 337.
- ordo Altipassus** SD n.s. 3073 (P.), enl. Moroni, Diz. di erud. Storico-Eccles. I (Venedig 1840) p. 290 f. (vartill jag hänvisats av Prof. Brillioth) en efter San Giacomo dell'Alto Passo benämnd riddarorden i Frankrike och Italien, vars medlemmar is. sysslade med att frakta pilgrimer över floder.
- Halvardi m.**, 15. maj.
- alvearis, e** (: *alveus*), som hör till, sker i en flodbädd, ST II p. 145 (P.).
- alumpnus** = kl. *alumnus*. Inl. p. 35.
- ambaciator** SD n.s. 1220 (S.) = mlat. *ambactiator*, s.d.
- ambactiata, e, f.** (= mlat. *ambactia*: kl., gall. *ambactus*), beskickning, ambassad.
- ambactiator, oris, f.** (jmf. föreg.), sändebud, ambassadör.
- ambasiata** SD n.s. 2073 = mlat. *ambactiata*, s.d.
- ambasiator** SD n.s. 2073 (Vadstena-munk i Konstanz). STR III p. 507 (N.) o.
- ambaxiator** SD n.s. 504 (N.), = mlat. *ambactiator*, s.d.
- ambitus, us, m.** (kl.), rundgång; klostergång (korsgång), D. Vadzst. 11 febr. 1452; se Hild. III 1038 f.
- ambo, onis, m.** (6. årh., Thes.; eg.grek.), predikstol.
- Ambrosii ep. cf.**, 4. april.
- ambulator, oris, m.** (kl. »kringstrykare»), gångare (häst), DS 2500 b. (S.) o.a.
- amphora, e, f.** (kl.; eg.grek.) (bif. *amphera* DS 2130, S.), kanna, stop; *a. lignea*, trästop, Sv. 160 (F.); *a. stannea, de stanno*, tennstop, DS 2130. 4606 (S.); *dare cerevisiam per amphoras*, utskänka.

amphorarius, ii, m. (: föreg.), kannstöpare.

amictus, us, m. (kl. »dräkt»), = *humeralis*, s.d.

am(m)iniculum = kl. *adm.*

ammitto = kl. *amitto*.

ammodo = kf. *amodo*, hädanetter.

ammoneo, 2. (kl.), 1) varna; 2) uppfordra (näml. till kapitulation); *Fredericum Suderland protunc capitaneum castri Borgholm ammonuerunt*, ST II p. 405 (T.); 3) *appono ammonenda* DS 2799, omkastning av *ammoneo apponenda*; jmf. slutet av DS 2849. 2853 f. 2893. 3130 o.a.

amortizo, 1. (: ffr. *amortir*), överlämna i »död hand» (*mainmorte*, länsrättslig term) = överlämna åt en korporation. Avl. **amortizatio**, onis, f.; SD n.s. 3122 (Paris).

amplius, adv. (kl.), *partim* ——— *per amplius*, dels ——— (dels) ytterligare, Sv. 204. FM 769 (F.).

hampna, e, f. (fsv.), distrikt som i krigstid bör uppställa en man, DS 1636 (S.).

ampnis = kl. *amnis*. Inl. p. 35.

ampulla, e, f. (kl.), liten flaska, kärl för förvaring av heliga föremål.

amucia Erslev, Testam. = mlat. *almutium*, s.d. Fda. *amuxæ* DS 3639 (Lund).

an-, ofta i st.f. *ann-*, i *anoto* o.s.v. **hanap** DS V p. 608 (Lund), ffr. av senlat. *hanappus* av fht. *hnapf* »skål».

anathema, atis, n. (kf.), 1) kyrkobann DS 28 (Lund) o.a.; *a. prolixius*, större bannet (= *excommunicatio maior*), DS I p. 566 (S.). Gumm. Syn. p. 34, vilket ock brukar avses med enbart *a*; 2) förbannad person, DS 26. 35. 2847. 3058 (Lund).

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

anca, e, f., antagligen anka, DS I p. 560. Måhända beror detta oförklarade svenska ord helt enkelt på en felläsning av vulgärlat.-mlat. *auca*, gås, fr. *oie*.

Andree ap., 30. nov.; *translationis*, (mest) 9. maj.

hanelo DS II p. 510 (P.). SD n.s. III p. 29 (Vadstena-munk i Konstanz), o.a. = kl. *anhelo*. — *anelo* DS V p. 519 (P.).

angaria, e, f. (senlat.), (mest plur.) dagsverken, tungor, DS 2155 (S.); DS 4439 (S.); *bona ex quibus vndecim marche denariorum pro angaria seu pensione annua proueniunt*.

angelicus, a, um (kf.), ängla-; *salutatio a.*, änglahälsningen (Ave Maria); *hymnus a.*, se *Gloria*; 2) änglalik; *a. professio Cisterciensis ordinis*, DS 513 (påvl. legat i Sverige).

angelus, i, m. (kf.; eg.grek.), 1) budbärare, ängel; även djävulen har dylika, DS IV p. 527 f. (Lund); *angelorum* (sc. *festum*), 29. sept.; Diar. Vadst. 1488 har utgivaren förväxlat denna dag med allhelgonadagen den 1. nov.; 2) änglahälsningen, Ave Maria (Luk. 1:28); 3) klockringning som morgon (middag) o. kväll uppmanar att bedja Ave Maria.

anglicus, a, um, engelsk.

animarum (sc. *dies*), 2. nov.

annale, is, n. (kl.adj.), = *annata* (s.d.); DS III p. 532 (jmf. nr. 2468).

annata, e, f. (: *annus*), det som kommer på ett år; årsränta: påvestolen tillfallande avgift (sedan 12. årh., vanl. sedan 14.), som utgjorde i regel hela den taxerade l. halva verkliga inkomsten för första året från and-

- liga prebenden, 1) sådana vilkas innehavare konfirmerats i sitt ämbete från Rom; 2) alla under en bestämd tid nybesatta kyrkoämbeten på grund av en allmän påvlig reservation.
- Anne, matris Marie**, 26. juli (28. juli i Aarhus, 9. sept. i Strengnäs), men efter 1417 i Schleswig och efter 1441 i Skandinavien 9. dec., blott i Åbo 15. dec. Jmf. Diar. Vadst. 2. juli 1406 o. 28. maj 1441, samt Sv. 495. — Jmf. Malln p. 240 f.
- annexa, e, f.** (sc. *ecclesia, cappella*; kl.ptc.), annex, kapell, lydkyrka. Jmf. DS 557. 1455. 1466. Sv. 140.
- adnichilo** = senlat. *annihilo*, förintar.
- anniversarium, ii, n.** [= kl. *dies anniversarius*], som även brukas i mlat., DS 1331. 1365 (S.); därjämte *d. anniversaria*, DS 2455 (S.), och blott **anniversarius, ii, m.**, DS 578 (Lund)], årsdag, årsmot, årsmässa (för en avliden) DS 3547 (S.) o.a.; ofta: *dies anniversarii*, t.ex. DS 2409 (S.); *a. dedicatiois*, årsdagen för en kyrkas invigning, kyrkomässodag; *ecclesie Aboensis*, 17. juni.
- annixe, adv.** (kl.ptc.), = kl. *obnixæ*, energiskt.
- an(n)ona, e, f.** (kl.), (omalen) spannmål, DS 1063 (S.), o.o.
- annonie non admittantur**, synodalstadga, Gumm. Syn. p. 29. Männe felskrivning i st.f. *advene*? jmf. p. 31. Enl. Prof. Brilioths förmodan en spannmålsavgift.
- annuale, is, n.** (senlat. adj.; Gloss.: *annualia opera singulorum annorum*), årsränta, DS 3278 (S.).
- annue, adv.** (6. årh.; Thes.), årligen, år för år.
- annunere** FM 864, läs *annuere*.
- annuntiatio, onis, f.** (kf.), bebådelse; *a. Marie, Domini, Dominica*, 25. mars.
- anona, anoto** = *ann-*.
- hansa, e, f.** (mht. o. mlt. *hanse* »gille, förbund»; fht. o. got. *hansa*; jmf. fi. *kansa* »folk»), sällskap, skrå, sammanslutning, särsk. om sammanslutningen av de nordtyska m.fl. handelsstäderna fr.o.m. 13. årh. — SD n.s. 862 f. (E.).
- Anscharii ep.**, 4. febr. (i Köpenhamn, Lund, Aarhus, Tyskland 3. febr.).
- antea, se inantea.**
- antecessor, oris, m.** (kl.), företädare (i ett ämbete).
- antedictus, a, um, förenämnd** (ss. i senlat.; hos Cicero »förutsagd»).
- anteferri, indekl.**, namn på en klausul i ett påvligt provisionsbrev, i vilket den utnämnde föredrages framom alla senare exspektanter; FM 516. 519; jmf. t.ex. 520.
- antelatio, onis, f.** (: *antefero*), föredragande, (skänkande av) företrede.
- ante-lego, 3.**, förestava; *iuramentum*, Sv. 499 (S.).
- antemensale, is, n.** (*ante o. mensa*), = följ.
- antependium, ii, n.** (*ante o. pendeo*), förhänge l. framprydnad till ett altarbord, DS I p. 656. V p. 345 (S.).
- ante-praedecessor, oris, m.** (*pr.* senlat.), företrädares företrädare, SD n.s. 3041 (P.).
- anteprofestum, i, n.** (*ante o. mlat. profestum*), andra dagen före en festdag.
- antiferna** DS 1492 (S.) = senlat. (eg.grek.) *antipherna*, morgongåva.
- antiphona, e, f.** (kf. »växelsång»;

- eg.grek. *ἀντι-φωνος*), körsång i gudstjänsten, vanl. i anslutning till en psalm eller ett canticum (D:r Haapanen). Avl.
- antiphonale**, is, 1. **antiphonarium**, **ii**, n., sångbok med antifoner. Tidigare även sångboken för mässan (jmf. *graduale*), senare (och numera) endast sångboken för tidegudstjänsten (D:r Haapanen). DS 3691 (S.) o.a.
- anti-papa**, **e**, m. (se *papa*), mot-påve.
- antipendium** DS V p. 563. 684 (S.), se *antep*.
- antiquus**, **a**, **um** (kl.), gammal; *a. hostis*, djävulen; *VIII porci antiqui et X iuvenes*, DS 958 (S.).
- antistes**, **itis**, m. (kl.), föreståndare 1) präst, Reut. p. 37. 135. LSGl.; 2) biskop, DS 229 (S.). DS IV p. 529 (Lund). SD n.s. 1714, 12 o. 14 o. 16 (P.). 2860 (P.). FM 3619 (suppl. F.).
- Antonii abb. cf.** 17. jan.; DS 789 (S.).
- (**de Padua cf.**), 13. juni (hos franciskanerna).
- Antoni(n)i** m., 2. sept.
- anullo**, **anuntio** o.s.v., = *ann*.
- anullus** DS 951 (S.) = kl. *anulus*, ring.
- hanza** = *hansa*, s.d.; ST II p. 416 f. (N.).
- apella** Sv. 347. 422. 441 i överskrifter, = *opella*, s.d.
- apello** = kl. *appello*.
- apertus**, **a**, **um** (kl.), herrelös.
- apodissa**, **ae**, **f.** (kl. *apodixis*, eg. grek. »bevis»), kvitto, intyg, fr. *police*, DS V p. 505 (*appodissa*).
- Apollinaris ep. Ravenn. m.**, 23. juli.
- aposcio** = kl. *apposito*.
- apostasía**, **e**, **f.** (kf.; eg.grek.), avfall.
- apostolatus**, **us**, m. (kf.), apostlaskap, -ämbete.
- apostolicus**, **a**, **um** (kf.; eg.grek.), apostolisk; *dominus a.*, påven; *sedes a.*, påvestolen.
- apostolus**, **i**, m. (kf., eg.grek. »sändebud»), 1) apostel; *dies apostolorum*, Petrus' och Paulus' dag, 29. juni; *omnium apostolorum dies*, *apostolorum dispersio*, *divisio* etc., 15. juli; 2) bok, som innehöll N.T:s 1. kyrkoårets epistlar.
- apostota** DS 3375 (Visby). SD n.s. I p. 191 (Vadstena). Sv. p. 167 (P.). LSGl., = kf. *apostata*, avfälling.
- apostoto**, **i**, SD n.s. I p. 191 (S.). LSGl., = kf. *apostato*, avfaller.
- apotheca**, **e**, **f.** (kl., eg.grek. »lager-rum»), bod, is. bod där specerier och läkemedel till salu höllos, fr. *boutique*; SD n.s. 1465. 2420 (S.). LSGl.
- apothecarius**, **ii**, m. (senlat. »lager-tjänare»), bodhandlare, is. en som handlade med specerier och läkemedel. DS 4920 (S.). Jmf. föreg. och *farmacapola apotecare*, LSGl.
- apparatus**, **a**, **um** (: *apparatus*, s.d.), försedd med kommentar, DS 1557 (Fr.).
- apparatus**, **a**, **um** (kl.ptc.? l. genom haplologi av *apparatus*, s.d.), kommenterad, DS V p. 609 (Lund).
- apparatus**, **us**, m. (kl.), kommentar, utläggning.
- apparentia**, **e**, **f.** (senlat. »företeelse»), utsikt, SD n.s. 2994 (Paris); *quod*, att.
- apparitio**, **onis**, **f.** (kf.), uppenbarelse; *a. Domini*, 6. jan. (= *epiphania*); *a. Michaelis*, 8. maj.
- apparitor**, **oris**, m. (kl. »rättstjänare»), *a. episcopi*, biskopslänsmän, Sv. 583 (överskr.).

- appendo**, 3. (kl.), vidhänga; *sigillum*.
- appentio**, DS 3171 (Avignon) i st.f. *appensio* (: föreg.), vidfästade.
- apperio** DS 3365 (S.) = kl. *aperio*.
- appertinentiis**, abl. (: senlat. *apperlineo*), tillhörigheter, ST II p. 404 f. (T.).
- applico**, 1. (kl.), erlægga, betala.
- appodiamentum**, 1, n. (: mlat. *appodio* »stödja», fr. *appuyer*, av *ad* o. kl. *podium* »underlag»), stöd, underlag, SD n.s. 3060 (Fr.).
- appodissa**, se *apo*.
- Appollinaris**, **Appollonis** = *Apollinaris*, s.d.
- appropriatio**, **onis**, f. (senlat.), tillägnande.
- approprio**, 1. (senlat.), tillägna, *alci alqd*.
- appunctamentum**, 1, n. (: följ.), avtal, överenskommelse, artikel; SD n.s. 3060 (Fr.). ST III p. 675 (Skottl.), o.a.
- appunctuo**, 1. (: senlat. *appungo*, *appunctus*), punktera, fastställa, avtala, överenskomma, uppgöra, förlika; SD n.s. 3134 (Fr.). ST III p. 115, 121 (N.-E.).
- aptitudo**, **inis**, f. (Boëthius o. 500 »brukbarhet»), lägenhet; *fugiendi*, SD n.s. 2986 (P.).
- apunct-**, se *app-*.
- aqueductus**, **us**, m. (kl. »vattenledning»), vattenflöde, DS 134. 2536 f. (övers. *walhn rynn*) (S.). 4443. 4798 (Lund). SD n.s. 713 (Halland). Jmf. *cum libero decursu aque, medh frilth walhlop*, DS 906 (rörande samma sak som i 2536 f.).
- aque ferventis iudicium**, se *iudicium*.
- aquilonaris**, e (Augustinus o. 400), nordlig, norra, Sv. 113 (F.); *mare aquilonaris fundi*, Bottenhavet, FM 1752 (N.); *pons a.* i Stockholm, Norrbro, DS 2413; *suburbium a.*, Norrmalm.
- arastatio**, SD n.s. II p. 382 (P.), se *arrestatio*.
- aratrum**, **i**, n. (kl. »plog»), krok, krokland, som var beskattningsenhet i sydvästra Finlands finskaltalande trakter och i Tavastland, Sv. 75 o.a.
- arbitrarie**, adv. (: *arbitrarius*), efter förgottfinnande.
- arbitratio**, **onis**, f. (senlat.), överenskommelse.
- arbitrator**, **oris**, m. (gloss.) skiljedomare.
- arcarius**, **ii**, m. (kl. »kässör»), påvlig ämbetsman (Bresslau, Urk. I^o p. 202), daterare av påveurkund, ST 15 (år 948).
- archi-**, eg.grek. sammansättningsled, besläktad med *ἄρχειν* »anföra, härskas». Betecknar i sammansättningar högre rang. Till nedan icke upptagna sammansättningar jmf. det enkla ordet.
- archicamerarius**, **ii**, m., *sacri Romani imperii a.* ST III p. 507 = *des Romisschen reichs ertzammerer* p. 521, markgreven av Brandenburg.
- archicancellarius**, **ii**, m., ärkekansler.
- archidiaconatus**, **us**, m. (Leo d.st. o. Gregorius d.st.), ärkedjäkne-ämbete.
- archidiacöonus**, **i**, m. (kf.), ärkedjäkne, andlig värdighetsinnehavare, som biträder biskopen i hans ämbetsförvaltning och som innehar en av prelaturererna i ett domkapitel.
- archi-electus**, **i**, m., utvald ärkebiskop (se vidare *electus*); DS 639 (S.).

archiepiscopus, i, m. (kf.), ärkebiskop.

archipontifex, ficis, m. (kf.), ärkebiskop.

archipraesul, ulis, m., ärkebiskop.

archipraepositus, i, m., domprost, Diar. Vadzst. 19. maj 1440.

archipresbyter, eri, m. (kf.), 1) (utomlands) ärkepresbyter = ruraldekan = ordningsman för ett *capitulum rurale* (s.d.); 2) på svenskt område förekommer en ärkepresbyter blott vid Åbo domkapitel och först i 15. årh.; hans ämbetsställning är höljd i dunkel (se Gummerus i Tutkim. Suomen kirkkohist. alalta 1913 s. 63).

arctus, a, um = kl. *artus*, trång, strång, knapp, armodsfull.

arcualis, e (: *arcus* »båge»), *pelles aa.*, bågaskinn, Sv. 724 (F.). Jmf. Voionmaa p. 74 ff.

archum ack., SD n.s. II p. 273 (S.) i st.f. *orchum*; kl. *Orcus* i mlat. »helvetet».

arcus, i, m., DS 4885 (T.) = kl. *arca* »kista, låda».

area, e, f. (kl.), 1) tomt; *aream siue fundum*, DS 404; *areas dictas tompet*, 2165 (S.); 2) *aream brasii* DS 3096, läs *arcam*.

arrenda, se *arr-*.

arresto, se *arr-*.

argentum, i, n. (kl.), silver; *a. purum*, se *marca*; *a. operatum*, *formatum*, *preparatum*, (till föremål) bearbetat silver (i motsats till myntat), DS II p. 262 (S.).

arismetica, e, f., DS 1271 (Paris) = kl., eg.grök. *arithmetica*, aritmetik.

arma, orum, n. (kl.), 1) *magister*, *rex*, *serviens armorum* (se anf. ord); 2) *a. paterna*, ättevapen (på silverbägare), DS 4083 (S.).

armarium, ii, n. (kl.), 1) (bok)-

Obs. Bokst. *h* inverterar ej på den alfab. uppställningen.

skåp; bibliotek, arkiv, FM 702 (F.); 2) arsenal, LSGI.

armata, e, f. (sc. *manus*, ST II p. 187 o.a.; kl.ptc.), krigsstyrka, spec. flotta, armada.

armatura, e, f. (kl.), krigsrustning som en krigare bär (= *arma*, liksom i Vulg.); DS II p. 114. III p. 287. IV p. 2 (S. o. F.).

armiger, eri, m. (kl.), 1) krigsman, knekt, Sv. 185 (F.); 2) vapendragare, vapensven, ung man som går en storman till handa DS 1524 (S.); 3) väpnare (*sven a vapn*), man tillhörande adelns lägre klass i motsats till riddare (*miles*); DS 2773 (urkund av Magnus Eriksson 1330) åtskiljas tre klasser: *armigeri de consilio nostro*, som sitta i konungens råd (= *militares*, s.d.), *qui homines nostri sunt*, *ceteri armigeri*; 4) i England o. Skottland = *serviens ad arma*, s.d.

arrenda, e, f. (rom.; M.-L. 7141), arrende.

arrendatio, onis, f. (: följ.).

arrendo, 1. (rom.), 1) utarrendera, DS 4644 (S.) o.o.; 2) arrendera, förpakta, DS III p. 734 (P.).

ar(r)estatio, onis, f. (: följ.).

ar(r)esto, 1. (*ad o. resto*), 1) fasttaga, häkta, SD n.s. 1616,²⁰ (S.); 2) lägga embargo på skepp, SD n.s. 745 (E.); 3) belägga med kvarstad, FM 624,¹⁵ (F.); 4) beslagtaga, DS 4669 (Dorpat) o.a.; 5) sekvestrera, SD n.s. 3130 (S.).

arrupta DS I p. 262. (P.) = kl. *abrupta*, bråddjup, SD n.s. IV p. 67 (P.).

ars, artis, f. (kl.), 1) färdighet, hantverk, D. Vadzst. 1392. 1404; kunskap, vetenskap; *aa. liberales*, de fria »konsterna», Er. Ol. p. 52 (jmf. *trivium*); dessa utgjorde

- efter universitetens uppkomst en särskild fakultet (»artisternas»), som förberedde till de tre övriga; 2) *vetus ars*, Aristoteles' medeltiden igenom bekanta verk, Sv. 160 (F.); 3) *ars metrica Boecii* DS 1271, läs *arismetrica*, s.d.
- articulus**, i, m. (kl.), 1) led, avsnitt; *aa. fidei*, trosartiklar; 2) tidpunkt, ögonblick; *in articulo mortis*; 3) åtgärd, Sv. 235 sl. (P.).
- artista**, e, f. (: *ars*, s.d.), en som studerar l. är skicklig i de fria konsterna (*artes liberales*, se *ars*); is. student vid ett universitets förberedande fakultet, SD n.s. 2001 (Paris).
- arto**, 1. (kl.), = kl. *cogo*, tvingar.
- arturus** DS II p. 72, förnamnet Artur (av K. H. Karlsson upptaget i Sakregistret till DS I—II).
- as-**, se även *ass-*.
- ascelites**, f., Sv. 250 (I.) = senlat., eg.grek. *ascites*, bukvattnesot.
- ascencio** DS 2108 (S.), = *ascensio*, s.d.
- ascensa**, e, f. (senlat.; Thes.), = följ.
- ascensio, onis**, f. (kl.), *a. Domini*, Kristi himmelfärd(sdag); *a. Marie*, 15. aug.
- asiamentum**, i, n. (ffr. *aisement* o.s.v.), bekvämlighet, nyttighet, ST III p. 674; jmf. *aisanciis*.
- asisto** = kl. *assisto*.
- asingno** DS 1400 (S.) = kl. *assigno*.
- aspicio**, 3. (kl.), tillhöra, *alqm*.
- aspiratio, onis**, f. (kl.), påblåsning *in modum crucis* av nattvards-elementen vid mässan; förbjudes Sv. 495. Reut. p. 164. Jmf. *exsufflatio*.
- assecuratio, onis**, f. (: följ.), försäkran, lejd, FM 786. 809 (F.); överenskommelse, DS 5062 (N.).
- assecuro**, 1. (*ad* o. mlat. *securo*, s.d.), försäkra; ansvara för nngns säkerhet, *alqm*, SD n.s. 3130. ST I p. 318 (S.).
- assendo** FM 357 (P.) = kl. *ascendo*.
- assenscio** DS 3785 (S.),
- assensio** DS 2927. 4079 (S.) o.a. eller
- assentio** DS 2824. 4226,¹⁹ (Avignon) = kl. *ascensio*, s.d.
- assequutus** = *assecutus*.
- asser, eris**, m. (kl.), 1) bjälke, Diar. Vadzt. 1437; 2) bräde, LSGl.; 3) plur.: *asseres*, bokpärm, DS V p. 608 f. (Lund). Reut. p. 206 (F.).
- assertive**, adv. (: följ.), under (högtidlig) försäkran, DS 3014 (S.).
- assertivus, a, um** (: *assero*), försäkrande.
- asseruacionem** DS 3305 (L. Sparres avskrift), läs *asseueracionem*.
- assignatiua empicio** DS 416 (S.) (: kl. *assigno*), kontant (?) köp.
- assingno** = kl. *assigno*.
- assistentia, e, f.** (senlat.; Thes.), bistånd.
- assummo** ofta = kl. *assumo*.
- assumptio, onis**, f. (kl.) (bif. *assumpsio*), upptagande, himme sfärd; *a. Marie, Domine, Dei genetricis* o. *a.* enbart, 15. aug.; *a. Domini*, Kristi himmelfärd(sdag); *a. Johannis apostoli*, 27. dec.
- hasta, e, f.** (kl.), 1) stör, ST II p. 41. 117 (S.); 2) jordmättet stång; i en sådan fatta parterna och vittnena vid skötning av jord, DS 1038. 1837. 3808. 4044. 5122 (S.).
- astestantur** DS 3705 (S.), = kl. *attestantur*.
- hastiludium, ii**, n. (*hasta* o. *ludo*), tornerspel, dust.
- hastilusor, oris**, m. (*hasta* o. *lusor*), tornerkämpe, ST I p. 318 (S.).

- astruo**, 3. (kl.), påstå (ss. i senlat.).
- at** DS 3980. FM 1122. Reut. p. 166 o.a. skriv- l. läsfel i st.f. *ac* — *at si* Reut. p. 85, läs *ac si*.
- atinentie**, se *att-*.
- athleta**, e, m. (kl.), stridsman.
- atrium**, ii, n. (kl. »det centrala rummet i det italiska boningshuset»), 1) förrum, förstuga, Diar. Vadzst. 1442. LSGL.; 2) gårdsplan, kyrkogård, Vita Ansch. c. 25. MG.SS. 8.
- attedio**, 1. (*ad* o. *laedio*, i senlat. »känna avsky»), utträka, *alqm*.
- atnentie**, se *attin-*; DS 1512. 1842. 3336 (S.), o.a.
- attenciis**, abl. (: *attineo*), tillhörigheter, ST 67 (P.).
- attento quod** (*attentus* kl.ptc.adj.), alldenstund, eftersom ju, fr. *attendū que*; SD n.s. 2950. 3078. 3097 (Paris). FM 3305 (P.).
- attinentia**, e, f. (: *attineo*), 1) DS 2215 (S.) övers. *byrdh*, som i detta fall enl. Söderwall (under 7) betyder »börderätt»; 2) plur.: tillbehör; *lectum cum omnibus suis attinentiis*, DS 3002 (S.); *nautis cum velo et aliis attinentiis*, DS 4074 (S.); 3) plur.: tillhörigheter, tillägor, DS 1812 (S.) o.o. — Sällsynt *attinentia*, *ium*, n., DS 1914. 3636 (S.).
- attingo**, 3. (kl.trans.; med dat. CIL IX 5438 år 119), tillhöra (jmf. *contingo*); *mihi*, DS 1582 (S.).
- attingus**, **attongus**, **attongia**, se *attungus*.
- atritio**, **onis**, f. (senlat. »skavning»), ånger av fruktan för straff (i 13. årh. utbildat begrepp; mots. *contritio*).
- attungus**, i, m., fsv. *attung*, på rent mlat. *octonarius*, s.d.
- auctenticus**, se *authenticus*; Sv. 113 (F.). 188 (Estl.) o.a.; påverkat av *auctor*.
- auctorico**, 1. (: *auctor*), bekräfta.
- auctoritatepresencium** DS 3806 (S.), o.a., sammanskrivet *a. presencium*.
- auctorizo**, 1. (: *auctor*) (bif. -iso), bekräfta, godkänna; DS IV p. 32 (D.). SD n.s. 179 (E.). 2686 (P.).
- aucupitia**, e, f. (: *auceps*), falkläge, ställe där falkar fångades; avgift för rättigheten att på ett sådant ställe idka falkfångst, vilken tillkom konungen; DS 5102 (S.).
- audientia**, e, f. (kl.), 1) dömande, DS 736 (S.); 2) (kyrklig) domstol; *a. camere*, till påvliga cameran hörande domstol, som dömde i mål rörande finansiella ärenden; *a. causarum sacri palatii*, påvlig appellationsdomstol i kyrkliga och kyrkostatliga angelägenheter; *a. (litterarum) contradictarum*, en avdelning av påvliga kansliet, genom vilken vissa renskrivna påvebrev, förrän de försågos med bulla, måste passera (Bresslau, Urk. I^o 281 ff. 302 ff.); vid den här skeende uppläsningen kunde de intresserade parterna, men blott genom ombud (*procuratores*), protestera mot utfärdandet av bullor, som skadade dem; DS V p. 484. 506.
- auditio**, **onis**, f. (kl.), förhör.
- auditor**, **oris**, f. (kl.), förhörare, domare, auditor; *a. camere*, *a. causarum palatii apostolici* m.m., se *audientia*; *a. (causarum) placiti generalis Scaniae*, DS 2974 f. 5092, landsdomare i Skåne (mot-sv. lagman i Sveriges landskap; jmf. ST III p. 176).
- avero**, 1. (fr.), bestyrka sanningen av ngt, *alqd* (Fr.).
- augustalis**, e (kl.), kejsrerlig.

- augustiniani, orum, m.,** DS 761 (Fr.) antagligen = *eremite sancti Augustini*, en tiggarorden; DS 3369. SD n.s. 1714,49 (P.); alltså icke augustiner-korherrar.
- Augustini ap. Anglorum cf.,** 26. maj.
- Augustini ep. cf.,** 28. aug.; *translationis*, 11. okt.
- avia, e, f. (kl.),** 1) farmor l. mormor, LSGl.; farmor, DS 3380 (P.); mormor, Can. Birg. p. 74; 2) *avia* DS 3146 = *matertera* 3130 ff. (S.).
- avisamentum, i, n. (: följ.),** meddelande, FM 3211 (N.).
- aviso, 1. (ffr.) (bif. avizo),** 1) underätta; *ne peccantes avizentur*, för att de felande icke må få nys om saken, Gumm. Syn. p. 97; 2) anvisa, SD n.s. 2846. 2995 (Paris) o.a.
- aula, e, f. (kl.),** sal, DS VI p. 241 (S.) = *stupa*.
- augmento, 1. (< senlat. augmento),** öka, DS 2043 sl. (S.).
- avoo, 1. (ffr. avo(u)er),** godkänna, SD n.s. 3036 f. 3134 (Paris).
- aupturnus DS 1839. 2290 (S.) = autumpnus = kl. autumnus.** Inl. p. 35.
- Aureliani, orum, Orléans, DS 761. 1557 (Fr.).**
- aureola, e, f. (sc. corona; kl.adj.),** strålkrona, helgonsken.
- aurichalceus, a, um (: aurichalcum),** av mässing, DS 4309 (S.).
- auri-faber, bri, m.,** guldsmed, fr. *orjèvre*, DS 1850 m. (S.).
- aurifrigeratus, a, um, = följ.; a. velum ulgariter dictum gulræntstrik,** DS 1853 (S.). Jmf. *witta dicta strik gulrent*, 2744; *strik med gulrændir*, 2744 a.
- aurifrigiatus, a, um (: följ.),** försedd med guldbroderi; *casula a.,* DS I p. 656 (S.); jmf. *purpura deaurata* DS 771.
- aurifrigium, ii, n. (den ital. formen för det i Frankrike uppkomna aurifris(i)um,** vars senare sammansättningsled sammanhänger med ffr. *fresel* »garnityr på en dräkt», prov. *frezel* »bård», fr. *fraise* »halskrås», vilka ord enl. M.-L. 3498 ytterst härleda sig från ptc. av kl. *frendo*. Se J. Bruch i Z. f. rom. Phil. 40 (1920) 313, vilken värdefulla hänvisning härrör från prof. A. Wallensköld), guldbroderi, ffr. *orfrois*.
- ausilium DS 980. ST I p. 420 (S.) = kl. auxilium.**
- austucia DS I p. 562 (S.) = kl. astutia.**
- australiter, adv. (: australis) i, åt söder,** SD n.s. 2584 (Malmö).
- haut = kl. haud.**
- aut(h)entice, adv. (: senlat. authenticus, s.d.).**
- aut(h)entico, 1. (: senlat. authenticus),** giva full laga kraft, DS 1154 (S.).
- aut(h)enticum, i, n. (senlat.),** FM IV p. 529 (F.) = *littera authentica*, s.d.
- aut(h)enticus, a, um (senlat., eg. grek.) (bif. auct-),** äkta, oförfalskad, tillförlitlig, trovärdig, autentisk, original-; *sigillum a.*, sigill tillhörande en andlig l. världslig person l. korporation, vars trovärdighet ansågs garanterad (regent, biskop, domare, kyrka, domkapitel, stad m.m.) DS 599 (S.); *virii aa.*, personer förande *sigillum a.*; även en notarius publicus är *persona a.*, Sv. 432 sl. (Reval), SD n.s. III p. 473 (D.); *littera a.*, urkund utfärdad av en *vir a.*, DS 1624 (S.); *scriptum a.*, avskrift bevitnad av en dylik.

aut(h)or, aut(h)oritas = kl. *auctor* o.s.v.

autus DS V p. 324 (S.) = kl. *auctus* (ptc.t. *augeo*).

avunculus, i, m. (kl.), 1) morbror,

fr. *oncle*, DS 3328 (S.), LSGI.;
2) tilltalsord furstar emellan utan avseende å släktskap, ST 367.
avus, i, m. (kl.), farfar, Can. Birg. p. 11. DS 896 (S.).

B.

babtista DS 1224. 4341 (S.) = kf. *baptista*.

baccalarius, ii, m. (urspr. obekant; eg.bet. »ung man») [senare bif. **baccalaureus**, t.ex. DS V p. 302 (S.)], innehavare av den lägsta akademiska graden inom en viss fakultet, fr. *bachelier*, eng. *bachelor*; *licentiatus in canonibus et in legibus bacallareus*, licentiat i kanonisk och baccalarius i världslig rätt.

bachute, arum, f., DS 4154 (T.) ovanl. form för mlat. *beghine*, s.d.

baillia, e, f. (rom.; M.-L. 888,1), makt, ST III p. 82 (T.).

baillivia, e, f. (: följ.), en baillivus' tjänst l. ämbetsområde, fögderi.

bail(l)ivus, i, m. (ffr. o. feng. *bail(t)if*; M.-L. 888,3), 1) förvaltare, tjänsteman, fogde, is. konungens ombudsman; 2) i Frankrike: särsk. konungens högste beständige ämbetsman inom ett visst större område (*in terris nostris que propriis nominibus distincte sunt*; Hjärne, Medelt. Statsskick p. 161) med såväl iudiciella som administrativa befogenheter; 3) i England: kunglig ämbetsman, is. föreståndaren för ett härad (*hundred*).

bailulus, i, m. (kl.), 1) överbringare (av brev), Arw. I nr. 56 (F.); 2) förvaltare, förmyndare.

baldachinus, i, m. (ital., av ital. Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

Baldacco, Bagdad) (eg. tyska bif. **baldekinus, baldichinus**), 1) urspr. guldbrokad; mot slutet av 12. årh. synes det åsyfta ett lättare, med linne l. bomull blandat sidentyg, Falk, Kleiderkunde p. 70; DS 855. 951 (S.) o.a.; 2) täcke därav, DS 910. 2520; använt vid begravning, DS 1966 (S.).

balingera, e, f. (eng.), ett litet och lätt sjögående fartyg, möjligen ett slags slup, SD n.s. 745 (E.).

ballista, se ball-

balliva SD n.s. IV p. 67 (P.) = *baillivia*, s.d.

balivus DS 1532 (S.), se *baillivus*.

ballatorium, ii, n. (urspr. dunkelt, se Bull. du Cange I (1924) 185; M.-L. 909), galleri, ital. *ballatoio*, Can. Birg. p. 31.

ballatum DS 3394, läs *bullatum*.

ballichinus DS 1722 (S.), se *baldachinus*.

bal(l)ista, e, f. (kl.), ärmborst, DS 910. 1907. 3065 (S.) o. is. Diar. Vadzst. 1493.

bal(l)istarius, ii, m. (senlat.), ärmborstskytt, Can. Birg. p. 28 f.

ballivus DS 577 (P.). SD n.s. 788 (N.) = *baillivus*, s.d.

balteator, oris, m. (: *balleus*), bältare, gördelmakare.

bancale, is., n. (: följ.) [bif. **bangkale** DS 2759, **banccale** 500 (S.)], bänkkläde.

bancum, ack. (rom., eg.germ.; M.-

- L. 933) eg. bänk, disk; bankir-firma, FM 2829 (P.).
- banna, e, f.** (bif. till *bannus*, s.d.), lysning till äktenskap, Reut. p. 113. Jmf. eng. *banns*.
- bannio, 4.** (frankiskt *banjan*; M.-L. 930), förbanna, fördriva, DS 815 (S.) V p. 448 (Skåne), jmf. p. 456. SD n.s. II p. 553 (S.).
- bannus, i, m.** (Gregorius från Tours, Hist. Franc. 5,26; eg. frankiskt) (bif. *bannum*, i, n.) bann, bud, förbud, ST I p. 200 (Flandern); bannlysning; *b. imperialis*, ST II p. 499 f. (T.); kyrkobann, utslutande från kyrkans förmåner eller gemenskap; förbannelse; plur.: *banna*, lysning till äktenskap, eng. *banns*, SD n.s. 1616,5 Reut. p. 77. 192 (S.).
- baptismalis, e, adj.** av kf., eg. grek. *baptisma*, dop.
- baptisterium, ii, n.** (kf. »dopkapell»), dopavgift, DS 305 (S.).
- Barbare v. m., 4. dec.**
- barbitonsor, oris, m.** (*barba o. tonsor*), barberare DS 4716 (S.).
- Barnabe ap. m. (Barnabi)** DS 3957, (S.), 11. juni.
- baro, onis, m.** (Isid. o. 600; germ. »fri man, krigare»), 1) storman, *mektoger man*, LSGl., DS 1480 (S.). SD n.s. III p. 472 (N.); 2) (i Frankrike o. England) baron, SD n.s. 2888.
- barra, e, f.** (rom., ursprung dunkelt; M.-L. 963), tvärså, bom; balk i vapensköld, Sv. 273. 432 (Reval).
- Bartholomei ap. m., 24. aug.**
- baseum, ack., Inc. Auct. 48, = kl. basis.**
- basilica, e, f.** (kl., se lexicon!), basilika, namn på de första kristna församlingshusen byggda efter mönstret av antika basilikor; sen. is. namn på Roms huvudkyrkor; SD n.s. 319 (Rom) o.a.
- bassus, a, um** (senlat. »tjock», möjl. redan kl.; se Thes.), låg, fr. *bas*, DS 4024 (S.).
- bast hardo, abl., ett tyg använt till en casula, DS 951 (S.).**
- bastardus, i, m.** (ffr. = *fiils* l. *homme de bast*; ursprung dunkelt; M.-L. 979), oäkta son, SD n.s. 2941 (I.). Sv. 606 (T.).
- batizo** FM 1110,2 = kf. *baptizo*, döper.
- baucale, is, n.** (senlat. »kylfat»), *baucalia* Sv. 716 sl. (F.) bör av sammanhanget att döma hellre läsas *banccalia*, se *bancale*.
- beatus, a, um** (kl.), helig (syn. *sanctus*); *beatissime pater* = *sanctitas vestra* vid tilltalandet av påven. Först i nyare tid göres inom katolska kyrkan åtskillnad mellan *beatus* o. *sanctus*.
- becarium, se bic-**
- bedellus, i, l. bidell(i)us, ii, m.** (ffr. *bedel*, ital. *bidello*: frank. *bidal* »rättstjänare», besl. m. nht. *billen*, sv. *bjuda*), rättstjänare, vaktmästare, pedell; *magnus b. nationis* SD n.s. 3060, studentnationens storpedell, förman för pedellerna, = *principalis b.* 3114 (Paris); allmosesamlare, DS 1187 b. (S.). 4881,7 (F.).
- beggine, arum, f.** (härledes såsom ursprungligt stickord från namnet på botpredikanten Lambert le Beghe † 1187), beginer, medlemmar av föreningar av skyddslösa kvinnor; SD n.s. 1620 (S.). Bif. *bachute* DS 4154 (T.).
- bello, 1. (kl.), strida** Er. Ol. p. 71; slåss, Arw. I p. 113 (F.).
- bellum, i, (kl.), strid, drabbning.**
- bendella, e, f.** (= **bindella*, demin.

- t. mlat. *binda* av germ. urspr.), bindel, Gumm. Syn. p. 88.
- bene**, adv. (kl.) vid räkneord: väl, åtminstone; *bene mille armati* — *bene ad XII septimanas*, ST II p. 412 (T.).
- benedico**, 3. (kl. m. dat. »tala gott om ngn»), välsigna, *alci* l. *alqm* (ss. i senlat.).
- Benedicti abb. cf.**, 21. mars (11. jull i Odense, Köpenh., Trondhj.), jmf. Malin, Der Heiligenkalender Finnlands p. 148 f.
- Benedictus**, indekl., se *canticum*.
- benefactor**, oris, m. (kf.), välgörare, is. ett klosters l. en kyrkas; DS 865 (S.) o.a.
- benefactrix**, icis, fem. till föreg.
- beneficialis**, e (senlat. »välgörande»), som rör ett prebende, DS 3339 (S.).
- beneficiatus**, a, um, som har *beneficium*, s.d. Sv. 680 (F.) Reut. p. 179.
- beneficium**, ii, n. (kl.), 1) välgärning, hjälp, DS 4553 (S.); 2) län, kyrkolän, kyrkligt gäll, prästgäll (åtskilt från *officium* Reut. p. 137, 139); *b. perpetuum cum prebenda*, ämbete, Arw. I p. 210 (P.).
- beneplacitum**, i, n. (kf.), behag, välvilja, bifall; *usque ad b. apostolice sedis*, så länge det behagar apostoliska stolen, DS 2331 (P.).
- bene-servio**, 4., tjäna väl l. troget.
- beniplacitum** DS 2684 (S.), se *benep-*.
- Bernardi abb. cf.**, 20. aug. (25. i Uppsala, Aarhus).
- ber(r)etum**, se *birr-*.
- besant** ffr. = *byzantius*, s.d.
- beularium** DS IV p. 75 o. 146, läs *bre-*. Jmf. registret s.v. *Libri*.
- biber**, eris, f. (senlat.: *bibo*; Thes.); dryck; *biberes*, förfriskning med dryck kort efter aftonsången i ett kloster.
- bibitio**, onis, f. (kf.), dryckeslag, Gumm. Syn. p. 95.
- bibliothecarius**, ii, m. (2. årh., Marcus Aurelius), bibliotekarie, från slutet av 10. årh. till 1144 namnet på föreståndaren för påvliga kansliet (identisk med *cancellarius*), ST I p. 44. 59.
- bicarium**, ii, n. (grek. *βικαριον, dem. av βικος »ett kärle»), bågare, DS I p. 667, 686. IV p. 375 (Lund). 2 (F.).
- bidellius**, FM 624,7 (F.), se *bedellus*.
1. **Birgitte** m. = *Brigide*, s.d.
2. — **vid.**, 7. okt.; *translationis* (om somaren), 28. maj; *obitus*, *natalis*, 23. juli.
- birretum**, i, n. (rom.; M.-L. 1117), halvklot- l. cylinderformig, svart (*fuscum*) huvudbonad, vars bärande Reut. p. 163. 188. Sv. 495 förbehålles prelater, kaniker och graduerade; dunklare bestämmelse Reut. p. 177; *per birreti tradicionem de decanatu inuestire*, DS 4546 (S.).
- bisextilis**, e (Isid. o. 600), *annus b.*, skottår.
- byssus**, i, f. (kl.), linne, *hwith ok leenth klæde*, LSGl.
- bytyrum** Sv. 97 (F.), se *butyrum*.
- byzantius**, ii, m. (kl. »bysantier»), bysantiskt mynt, is. bysantinsk guldsolidus, ffr. *besant*.
- blaccatus**, a, um (fnord. *blakkr*), black (om hästar), DS I p. 686 (Lund).
- bladum**, i, n. (rom., ursprung obekant; M.-L. 1160), 1) säd, spannmål, fr. *blé*; 2) sädesfält, Can. Birg. p. 69.
- blancus**, a, um (rom. av germ. urspr.; M.-L. 1152), vit; Sv. 432 m. (Reval).

Blasii ep. m., 3. febr.

blaveus, a, um (: *blavum* Isid. o. 600, frankiskt, M.-L. 1153) [bif.

blavius, DS 1225 (S.)] blå. Subst.

blaveum, ei, n., blått tyg.

blida, e, f. (fsv.; mlt. *blide*), blida, krigskastmaskin.

blumbeus DS VI p. 241 (S.), = kl. *plumbeus*.

boda, e, f. (mlt. *bode*), hydda, skjul, salu-, arbetsbod.

bonarum DS 4345 i st.f. *bonorum*.

Bonaventura super Lucam, B:s († 1274) kommentar till Lukas' evangelium. D. Vadzst. 30. juni 1446.

bondo, onis, m. (fsv. *bonde*), (hus-)bonde, DS 966 (S.) o.a.

Bonifatil ep. (pp.) et soc. m., 5. juni.

bonum, i, n. (kl.), gods, lantegendom.

borellus, se *bur-*.

borgare Reut. p. 208, bör väl vara fsv. *bægar*.

borgravius, ii, m. (fht. *buregravo*), borggreve inom tyska orden, ST I p. 334—336. 371. 374. DS 1574 ff. FM 202 (S.).

borialis, e DS 4443 (Lund) = senlat.-mlat. *borealis*, nordlig.

borientalis, e (: *boreas* efter kl. *orientalis, occidentalis*) chorus b., norra koret, DS IV p. 373 o. 571 (Lund). Subst. **borientalis, is**, norr, DS V p. 54 (S.).

borsa DS 4606 (S.) = *bursa*, s.d.

bostarium, ii, n. (utvidgat *bostar*, gloss., även LSGl.; av ovisst ursprung), ladugård, D. Vadzst. 3. aug. 1423.

bot(t)a, e, f. (rom.; Hellquist s.v. *bytta*), stövel, sko, DS 812 (Lund). 1741 (S.).

Botulfi abb. cf., 17. juni.

Botvidi m., 28. juli.

brachium, ii, n. (kl.), 1) arm;

b. seculare, den världsliga makten; 2) som mått: alm; *spacium trium brachiorum que wlgariter famn denominantur*, DS 906 (S.); riktigt Falkman I 100, obärättigat tvivel hos Hild. I 741 anm. 5.

braseum, ei l. **brasium, ii**, n. (ytterst av galliskt ursprung; hos Plinius d. ä. 1. årh. *braces*); malt, DS 812 (Lund). 1053. 1636 (S.). Jmf. LEC IV. HU III. Erslev, Test. p. 264.

bravium, ii, n. (vulgärt i st.f.kf. *brabium*), segerlön, DS 136 (P.).

braxatilis, e (: mlat. *braxo*), brygg-; DS 3002 (S.).

braxativus, a, um (: mlat. *braxo*), brygg-; DS 1124 (S.).

braxator, oris, m. (: mlat. *braxo*), bryggare, DS 1363 (Lund).

braxatorius, a, um (: mlat. *braxo*), brygg-; DS 2500 (S.).

braxatura, e, f. (: följ.), brygg, DS 1741 (S.).

braxo, 1. (: **brax* biform till kl. *braces* »spannmål varav gjordes malt»), brygg, DS 3422 (S.) o.a.

braza, e, f. (fsv. *braz*, mlt. *bratse* : kl. *bractea* »metallbleck»), brakteatsmycke, även använt som spänne; Falk, Kleiderkunde p. 86; DS 1583 m. (S.).

breve, is, n. (kl.adj.), brev, is. påvebrev med vaxsigill (från 15. årh. ombesörjda av påvens sekretariat, icke av kansliet); Arw. I p. 97 (F.).

breviarium, ii, n. (kl. »kort förteckning, utdrag»), urspr. sannolikt en bok med korta anvisningar för tidegudstjänsten; fr.o.m. omkr. 12. årh. användes benämningen om den bok, som innehåller alla till tidegudstjänsten l. officium hörande stycken: bö-

nerna, lektierna och sångerna, vanl. även Davids psaltare, *psalterium* (D:r Haapanen).

breviloquium, *ii*, n. (senlat.), utdragssamling; *b. pauperis*, en folkslig (bön?)bok, DS 4900 (Lund).

Jmf. *thesaurus pauperum* (s.d.).

brevitura, *f.* (: *brevis*), se *littera* 1.

Briccii ep. cf., 13. nov.

briga, *e*, *f.* (ital.), tvist, strid, D. Vadzst. 1. sept. 1419 o.a.

Brigide v. m., 1. febr.

Brigide, Brigitte vid., se *Birgille*.

brit(t)o, onis, *m.* (kl.), 1) engelsman, DS 3580 (Paris); 2) *britones et vascones*, Sv. 240 (I.), rövare och banditer; 3) *britto* DS 771 betecknar enl. D:r Nelson's mening »den i senare hälften av 1200-talet levande franciskanermunken Gullelmus Brito, ofta endast Brito kallad, vars lexikalisk-grammatiska arbete *Expositiones vocabulorum Bible* under växlande titlar — understundom rentav endast som *liber Britonis* — förekommer i medeltida handskrifter och omtalas i medeltida källor». — Enl. Lagus, Studier i den klass. språkunderv. hist. i Finl. (Diss. Hels. 1890) p. 3 betecknades med *Britto* Johannes de Garlandia (—1252). Jmf. även Eranos IV (1900—02) 57. 60. 65.

bronicus, se *brun*.

bruneus, *a, um* (rom. av germ. urspr.; M.-L. 1340), *brun*, DS 3639 (Lund) o.a. Avl. **brunetus**, DS I p. 293 (Lund). II p. 158. V p. 152. VI p. 299 (S.); **bruneticus** DS 1363 (Lund); **brunaticus**, DS 1850 (S.), *brun*(aktig?). Subst. **bruneto**, *abl.*, ett slags fint färgat mörkt ylletyg, DS 1095. 2553 (S.).

brutum, *i, n.* (sc. *animal*; kl.adj.), oskäligt djur.

bubalis, *e* l. **bubalinus**, *a, um* (: *bubalus* »buffel», i mlat. »vild ox»), *vildox*—; *cornua bubalina*, dryckeshorn, DS 1271 (Fr.).

buculus, *i, m.* (kl. »ungtjur»), DS 1648 (S.) sannolikt detsamma.

1. **bullā**, *e, f.* (kl.), rund metallkapsel, som inneslöt kejsares, högre statstjänstemäns och påvars sigill; metonymiskt om själva sigillet och om kejsarlig l. påvlig skrivelse med dylikt sigill.

2. **bullā**, *fsv.*, tumlare, ett slags dryckeskärl utan fot, DS IV p. 710 (S.).

bullaria, *e, f.* (: *bullā*, s.d.), påvligt ämbetsverk för besegling av urkunder.

bullarius, *ii, m. o.*

bullator, *oris, m.* (: mlat. *bullo* »förser med bullā»), tjänsteman vid nämnda ämbetsverk.

bullatus, *a, um* (kl.), 1) försedd med bullā; 2) uppblåst, högmodig? Sv. 250 (I.).

bundeni, orum, *m.* = *bondones*, s.d.

burellus? *i, m.?* (rom.; M.-L. 1398) [bif. *bor*- DS 2189 sl. (S.). 3319 sl. (Lund)], groft ylletyg, vadmal; *vilico meo R. XXX vlnas burelli*, testam. DS 2829 (S.); *L:o gambelæ vestes lineas et tunicam de burello*, *H:o notækari tunicam de burello* — — — *Item quinque scolaribus pauperibus tunicas de burello*, testam. DS V p. 573 (S.); använt till munkdräkten, SD n.s. 2246 (Vadstena); *calige de borello*, DS 3319 (Lund).

burgensis, *e* (: senlat. *burgus* »borg, stad»; till ordets ursprung se Brüch p. 152 f.), *borgar*—; *magister b.*, borgmästare. Subst.

Obs, Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

burgensis, is, m., borgare.

burgiloquium, ii, n. (övers. av mlt. *bir-sprake*, fsv. *bur-sprak*), burspråk: 1) sammankomst av borgerskapet; 2) utbyggnad på rådhuset, varifrån förhandlingarna leddes; 3) kungörelse som göres från burspråk, polisförordning.

burretum, S:t Henriksofficiet 1. noct. lect. IV (N 37), läs *birr* (Dr Malin).

bursa, e, f. (gloss., urspr. bet. »avdragen hud»; jmf. Hellquist s.v. *börs*), 1) (läder) pung, penning-

väska, DS 3319 (Lund). 4074 (S.) o.a.; 2) (gemensam) kassa, Reut. p. 207; förening för gemensamt hushåll, is. kamratförbund i kollegium vid ett universitet; *in bursa stare*, vara medlem av ett sådant förbund, SD n.s. 2001 (Paris), eller annan hushållsgemenskap, 2291 (Konstanz). Avl.

bursarius, ii, m., medlem av en hushållsförening, ty. *Bursch*. K. Å. 1 (1900) 56.

butyrum, i, n. (kl., eg.grek.), smör: ty. *Butter*, fr. *beurre*.

C (K).

cacabus = kl. *caccabus*, kittel.

cacecia Sv. 250 (I.) = senlat, eg. grek. *cachexia*, tvinsot.

caculla Reut. p. 177, läs *cuculla*.

calamare, is, o.

calamarium, ii, n. (6. årh.; Thes.), urspr. dosa med skrivdon; sen. bläckhorn; it. *calamaio*, LSGl. (*calo-*).

calatravensis ordo, Calatravaorden, riddarorden från senare hälften av 12. årh.

calceatus, a, um (kl.ptc.), försedd med skodon, Reut. p. 150.

caldarium, ii, n. (kl.adj.) (bif. *-ia, e, f.*), kittel, DS 2240. 2600 (S.) o.a.; *caldaria dicta humbla-kætil*, 2500 (S.).

calendarium, ii, n. (kl.), kalender.

chalybs, ybis, f. (enl. LSGl. p. 67) (kl., grek. »stål»), 1) stål, LSGl.; 2) *mons chalybis (calibis)*, DS 1766 = *mons ferri* 4008 (S.).

caliga, e, f. (kl. »känga»), hosa, LSGl., d.v.s. benbeklädnad, is. för benets nedre del från knät; strumpa; benharnesk (Söderwall); *calige de burello*, av vadmal, DS M. Hammarström.

3319 (Lund); *bote cum* (jämte) *caligis albis*, DS I p. 667 (Lund). Jmf. även Falk, Kleiderkunde p. 125 ff.

Calixti pp. m., 14. okt.

callacio DS III p. 534, läs *coll-*.

calliga, se callga.

calmarnem aek., Sv. 606 (T.), = *calamarium*, s.d. Felaktigt?

calumpnia, e, f. (kl. *calumnia*), klander (inför domstol).

calumpnietas, atis, f. (: *calumpnia*), klander, DS 3784 (S.).

calumpnio, i. (kl. *calumnior*), klandra (ett testamente m.m.), DS 3132 (S.) o.o.

camaldulensis ordo, kamaldolenserorden, en eremitorden, stiftad 1012.

cambellanus, i, m. (ffr. *chambellain* m.m.: fht. *camarline*), kammarherre.

cambialiter, adv. (: mlat. **cambialis* : mlat. *cambium*, s.d.), i byte, DS 3234 (S.).

cambio, cambivi (DS 656. 1031. 2854, S.), **cambitum** (DS I p. 600, P.), 4. (senlat. *cambio, -are*, var-

- av fr. *changer*; även *campsi*, *campsum*, Sv. 399 (överskr.); i sista hand keltiskt, byta (jord, egendom); växla (pengar). Ger. *cambiendi*, 3388 (S.).
- cambitus**, us, m., DS 2284 (S.), och
- cambium**, ii, n. (: föreg.), byte, växling; *per cambium*, genom växel, SD n.s. 816. 3061 (P.), = *per literas cambii* (utg. *canibii*), SD n.s. II p. 382 (P.).
- cambuca**, e, f. (av galliskt ursprung, Murray s.v. *cammock*; jmf. M.-L. 1542 och gloss. *cambus tortuosus*), krumstav, biskopskräkla, Handl. rör. Skand. hist. 24 p. 140 (16. årh.).
- camcio** DS 1481 (S.), = *campcio*, s.d.
- camera**, e, f. (kl.), kammare, skatt-, räntekammare; ärkebiskopens i Lund c., DS 34. SD n.s. 61; c. *apostolica*, organ för den påvliga finansförvaltning, även med domsrätt i vissa mål; c. *collegii cardinalium*, organ för kardinalkollegiets självständiga finansförvaltning. Adj.
- cameralis**, e.
- camerariatus**, us, m., en *camerarius*' (s.d. 4) ämbete; DS 2244. 2468. SD n.s. 2466. 2472 (P.) o.a.
- camerarius**, ii, m. (Gregorius från Tours i 6. årh.), 1) kammarherre, »kammarmästare» hos konungen, DS 4322 (S.); 2) kammartjänare, -sven hos konungen, DS 135 (P. berörande svenska förh.); = *garçifer* Inc. Auct. IV: 15, 11; 3) kamrer, skattmästare, kämnär, DS 499 (D.). 2114. 4856 (T.); 4) c. *Sancle Romane ecclesie*, chef för påvliga cameran, den mest betydande av kurians ämbetsmän; = *cardinalis c.* FM 968 (P.).
- camisia**, e, f. (senlat. av germ. urspr.), skjorta, fsv. *särk*, Birg. Rev. I: 7; *cardinales fecit in solis camisiis spoliari*, han lät avkläda kardinalerna in på bara skjortan, Sv. 256 (I.); mässskjorta; överdrag (över en rustning); hölje kring en mässbok, Reut. p. 149.
- campana**, e, f. (senlat.), klocka.
- campanarium**, ii, n. (: föreg.), klocktorn.
- campanarius**, ii, m. (: nästföreg.), klockare (= *custos*), DS 1850. 4082. 4118. 4292. Diar. Vadzst. 29. april 1459 o.o.
- campanile**, is, n. (: senlat. *campana*), SD n.s. 1714, 24. FM 1005 (P.). D. Vadzst. 23. nov. 1455 = *campanarium*, s.d.
- campanista**, e, m., DS V p. 613 (Lund) ovanl. i st.f. *campanarius*, s.d.
- campbium** DS 1660 (S.), se *camb-*.
- campimarchia**, e, f., övers. av mlt. *veldmarke*, den landsbygd som tillhör en ort; DS 5057 = ST 316 (T.).
- campi-spatium**, ii, n., område, DS 4883 f. (T.).
- campcio**, onis, f. (: senlat.-mlat. *campcio*, s.d.), = vanligare mlat. *campium*, s.d.
- campior**, oris, m. (: senlat.-mlat. *campio*, s.d.), växlare.
- campus**, etc., se *campio*.
- campus**, i, m. (kl.), stundom: fit (se *villa*).
- camus**, i, m. (kl. l. åtminstone senlat., se Thes.), ett pinoredskap, Can. Birg. 68: *constrinxerunt capud eius cum chamo forti, adeo quod sanguis defluxit de naribus et ex ore*; enl. LSGl. är c. = fsv. *mila*, munstycke på ett betsel.

? **canapinus**, a, um SD n.s. 268. 2025, av hampa; eljes brukar stå *canapis* (gen.).

canapis, is, f., = kl. *cannabis*; *in filo canapis*, i hampsnöre (se vidare under *littere*).

canapo, abl., SD n.s. 852 a (S.) = kl. *cannabo*.

cancellaria, e, f. (eg.mlat.adj.), kansli.

cancellarius, ii, m. (senlat.), 1) kansler hos en regent, i Sverige i regeln en prelat, DS 181. 216. 622 (S.) o.a.; 2) en c., som har att ombesörja brev och akter, förekommer även som hög post vid domkapitel, DS III p. 257. V p. 313. Sv. 371. (S.). Reut. p. 119. 160. 190. Gumm. Syn. p. 94. Diar. Vadzst. 1436; c. *ecclesie Parisiensis*, SD n.s. III p. 325, hade särskilt att göra med universitetet.

cancelli, orum, m. (kl.), galler, is. i ett klostrets samtalsrum; korskrank.

cancello, 1. (kl.) [bif. **cancillo** DS 3665 (S.). 3697 (Visby)], överkorsa, utstryka; DS 3442 (S.) övers. med »fördärva».

candela, e, f. (kl.), ljus, vaxljus; *missa candelarum*, kyndelsmessa, 2. febr.

canibli SD n.s. II p. 382, läs *cambii*, s.d.

canna, e, f. (kl.), som längdmått: aln, DS I p. 502 (Lyon, dominik.). SD n.s. 1714,21 (P.).

canoicam SD n.s. 66, läs *canonicam*.

canon, önis, f. (kl., eg.grek. »mätstav, norm»), 1) norm, stadga, regel, Reut. p. 163; 2) förteckning på normativa skrifter, is. bibelns icke apokryfiska skrifter; helgonförteckning; *inscribi in*

canone sanctorum; 3) kyrkolag, is. sådan som antagits vid kyrkomöte; 4) c. (*misse*), mässans oföränderliga beståndsdel omfattande själva konsekrationen av nattvardselementen med föregående och efterföljande böner; Reut. p. 150; c. *missalis*, mässbokens kanon, DS 1224 (S.); i *canonidelen* av mässan upplästes förböner, DS 1683. 2806 (S.). 2712 (Lund).

canonalis Reut. p. 59, läs *canonicalis*. Jmf. p. 69.

canonia, e, f. (: mlat.subst. *canonicus*, s.d.), kaniksyssla, DS 2132. Sv. 287 o.o. Syn. *canonicatus*.

canonicalis, e, som rör l. tillkommer en *canonicus*, s.d.

canonicatus, us, m. (: mlat.subst. *canonicus*), kaniksyssla, DS 2076. 3642. 4310. FM 532. Sv. 287 o.o. c. *cum prebenda de Wirmo*, Sv. 152.

canonice, adv. (senlat.), enligt kanonisk rätt, rättsenligt.

canonicum, i, n. (subst. av följ.), kanonisk bestämmelse, FM 3408 (suppl. F.).

canonicus, a, um (kl., eg.grek.), kanonisk, rättsenlig; *vita c.*, (av regler bestämd) samlevnad; *hore cc.*, dygnets fastställda bönestunder; *schola c.*, katedralskola; *littere cc.*, se *litt. formale*. Subst.

canonicus, i, m., kanik, medlem av ett domkapitel vid en biskopskyrka l. ett kollegiatkapitel vid en kollegiatkyrka. Omkr. midten av 8. årh. ålade biskop Chrodegang i Metz sitt domkapitel att föra ett kanoniskt liv (*vita canonica*) i gemensamt hushåll. Härifrån spridde sig idén, men förföll med tiden, efter ett upplammande i 11. årh. Senare skiljde man mellan *cc. seculares*, världs-

- liga kaniker, domherrar, och *cc. regulares*, korberrar, vilka levde som munkar; *canonici et regulares in Dalby*, DS IV p. 726, regularkaniker av augustinerkorherreorden med ett konvent i Dalby i Skåne; *cc. capitulares*, kaniker med rösträtt i domkapitlet; *cc. residentes*, kaniker som voro bosatta i stiftsstad (mots. *cc. non residentes* l. *forenses*), DS 2408 (Lund) o.a.
- canonista**, e, f. (: *canones*), kyrkorättsstuderande, SD n.s. 703 (Prag).
- canonizatio, onis**, f. (: följ.), förklarande för helgon i hela kristenheten, kanonisering.
- canonizo**, 1. (kl., eg.grek.), upp- taga i helgonförteckningen (*canon*), kanonisera.
- † **canopensis**, e SD n.s. 280 beror på oriktigt utläst förkortning. Riktigt *canopsis* (gen.), DS 2456. IV p. 674. SD n.s. II p. 271 o.a.
- canopo** abl. = *canapo*, s.d.
- Cantate** (sc. *Domino canticum novum*, Ps. 97), 4. sönd. efter påsk.
- canticum**, i, n. (kl.), 1) lovsång med text ur bibeln. De tre viktiga äro: *c. Zacharie* (*Benedictus*, Luk. 1: 68—79), *c. Marie* (*Magnificat*, Luk. 1: 46—55), *c. Simeonis* (*Nunc dimittis*, Luk. 2: 29—32); till *cantica* räknas även *Te Deum* o. *c. trium puero- rum* (*Benedicite*, Dan. 3); 2) *cantica graduum*, gradualpsalmer (ps. 119—133); 3) *c. canticorum*, Höga Visan.
- cantor, oris**, m. (kl.), kantor, under den senare medeltiden en av ett domkapitels högre funktionärer, som hade överinseende över kortjänsten.
- cantoratus, us**, m. och
- Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.
- cantoria, e**, f. (: *cantor*), kantors- syssla.
- Kanuti¹ducis m.**, 7. jan.; transla- tionis, 25. juni.
- **regis m.**, 10. juli (i Åbo 7. jan.; jmf. föreg.).
- cāpa, e**, f., bif. till *cappa*, s.d.
- capatus, a, um** (: föreg.), iklädd kåpa, Reut. p. 197.
- capella** o.s.v. se **cappella** o.s.v.
- capistonium, ii**, n., DS 3908 (S.), = kl. *capisterium*, vanna.
1. **capitale, is**, n. (senlat.), huvud- dyna, DS IV p. 75 (S.).
2. **capitale, is**, n., = *summa capi- talis*, DS 3487, *capitalis portio*, DS 257, *sors capitalis*, SD n.s. II p. 551, huvudsumma, grund- förmögenhet, kapital (i motsats till ränta l. avkastning).
- capitalis, e** (kl.), se *decima c.; pars c.*, huvudlott, en av de lot- ter, vari ett arv först delas, Inc. Auct. 56.
- capitaneus, ei**, m. (senlat.adj.) [bif. **capitanus**, SD n.s. IV p. 41 (I.)], hövudsman, befälhavare; *princi- palis c.*, riksföreståndare (om Svante Sture).
- capitio** Reut. p. 88, läs *capitur* ss. Sv. 220.
- capitolium** DS 2477 (Lund) = *capitulum*, s.d.
- capitularis, e** (senlat.), som rör l. hör till ett *capitulum*, s.d. — Subst.
- capitularis, is**, m., fullberättigad medlem av ett domkapitel (med rösträtt i kapitlet och egen stol i kyrkans kor).
- capitulariter**, adv. (: näst föreg.), vid, till kapitelsammanträde, DS 4957 (S.). SD n.s. 264. Reut. p. 197.
- capitulatio, onis**, f. (senlat.; Thes.), kapitelförteckning.

capitulum, i, n. (kl.), kapitel i en bok, läsestycke i tidegudstjänsten; ordenskapitel, brödrakapitel (i kloster), domkapitel; *c. rurale* (blott utoml.), landskapitel, sammanslutning av ett antal socknepräster under en ruraldekan; *c. provinciale*, representantmöte inom en ordensprovins; *c. generale*, d:o för en hel orden.

cappa, e, f. (enl. Isidor o. år 600 ett slags huvudbonad), kappa, kåpa (< bif. *cāpa*); *c. choralis*, korkåpa, prästkåpa, DS 1385 (Lund). 3844 (S.). Reut. p. 205. Adj.

cappalis, e; cappales panni, kapptyg (misstolkat av Neovius p. 112); HU III p. 425, i registret övers. med »Manteltuch» motsv. mlt. *caplakene, cappelakene*.

cap(p)ella, e, f. (dem. till *cappa*, s.d.), kapell, liten helgedom. Namnet härledes från den helgedom, där de franska konungarne förvarade den hel. Martins mantelflik (*c. S. Martini*). Kapell kallades även till ett altare hörande kultföremål och kläder, DS II p. 114 (S.); *c. integra videlicet Missale et calix cum ceteris ornamentis*, DS 3122 (S.); denna användning av ordet förklarar förekomsten av *capelle portatiles*, flyttbara kapell.

cap(p)ellanatus, us, m. och

cap(p)ellania, e, f. (: följ.), kap(ell)anssyssla, kapellani.

cap(p)ellanus, i, m. (: mlat. *cap-pella*, s.d.), kap(ell)an, präst som besörjer gudstjänsten vid ett kapell, hjälppräst; huspräst (hos en adelsman), Reut. p. 86. 138. DS 2006 (S.), hos påven, DS 2317 b.

cappitulum, se capi-

cap(p)utium, ii, n. (ital. *cap-puccio : cappa*) (bif. **capucium, capusium**), kapuschong, huvudbonad, antingen lös eller förenad med en mantel; DS 1741. 1851. 1907. 2377. 2678 (S.). SD n.s. 1714,³⁴ o.a. (P.). [LEC IV reg.; Erslev, Testam. p. 261. Falk, Kleiderkunde p. 94].

capud = kl. caput.

caput, itis, n. (kl.), 1) huvud; 2) stycke (jmf. mlt. *hovet*); VIII *capita martarorum*, 8 stycken märdskind, ST 118,⁴ (T.); 3) början; *c. ieiunii, quadragesime*, askonsdagen.

c(h)aracter, ōris, m. (kl., eg. grek.), stämpel, tecken; *crucis*; *c. indelibilis*, oförgänglig stämpel l. karaktär som inpräglas genom undfåendet av dopets, konfirmationens och is. prästvigningens sakrament; trolldomstecken, runa, LSGl., Reut. p. 115. 189. SD n.s. 1616,²⁵ (*caretter*) (S.).

carcallum DS I p. 202, läs *cartallum* (jmf. Jerem. 6: 9).

cardinalatus, us, m. (: följ.), kardinalsämbete, Sv. 524 (Rom), o.a.

cardinalis, is, m. (kl.adj. till *cardo* »gångjärn, vändpunkt, huvudsak», i senlat. »viktig, huvud-»), kardinal, var först titeln för alla, sedermera för vissa vid en katedralkyrka, *ecclesia cathedralis*, anställda präster, men blev under medeltidens gång allt mera betecknande för de sex biskoparna i Roms kyrkokrets och de högre prästerna vid Roms huvudkyrkor (kardinalpresbytererna och kardinaldiakonerna), som bildade kardinalkollegiet vid påvestolen.

carena, e, f. (vulgärt < kl. *quadra-*

- gena*; jmf. fr. *quarante*, prov. *caranta* o.s.v. av kl. *quadraginta* o. fr. *carême*, prov. *caresma* o.s.v. av kl., kf. *quadragesima*), fyrtio dagars botfasta; motsv. avlat; *quelibet carena continet sex septimanas*, Gumm. B.B. p. XXVIII. Jmf. ytterligare Wölfflin i Archiv für lat. Lex. 5 (1888) 106 om *quarranta = quadraginta* i en inskrift från 5. årh. Till saken Paulus, Gesch. des Ablasses im MA. II p. 83 ff.
- carentia**, e, f. (senlat.), brist; avsaknad, DS II p. 116 (S.).
- caretter**, se *character*.
- carina**, se *carena*.
- caristia**, e, f. (till kvantiteten hos *-i-* se LSGl.) (: *carus* »dyr» enl. Diez; < grek. ἀχαριστία »obehag» enl. M.-L. 99), dyrtid, hungersnöd, DS 1051. 1966 (S.) o.a. Jmf. kl. *caritas*, dyrtid.
- caritative**, adv. (senlat.; Thes.), av kristlig kärlek (*ex caritate*).
- caritativum**, i, n. (senlat. adj.), kärleksgåva.
- carmelite**, arum, m., karmeliter, en tiggarden grundad på berget Karmel år 1156.
- carnarium**, ii, n. (kl. »köttbod»), =: benhus.
- carnatione** DS 281, läs med föreg. in: *incarnatione*.
- carnifex**, ficis, m. (kl. »bödels»), slaktare.
- carnisprivium**, ii, n. (*caro* o. *privo*) (bif. **carnisprevium** DS 2797 (S.); med tanke på *sperno*, *sprevi?*), dagarna från lördagen före till tisdagen efter söndagen *Esto mihi* l. *quingagesima*, de sista dagarna före fastan.
- caro**; *verbum e. factum est*, Joh. 1: 14, bön i mässan; Sv. 497 (F.).
- carolinus**, i, m. (: mlat. egennam-
- net *Carolus*), karlin, ett guldmynt, FM 2860.
- carpa**, e, f. (mähända av finskt ursprung; fsv. *karp*, gammalryska *коробан*; jmf. även mlt. *carpe* »träkista»), karp, finskt spannmålsmått; vid nya tidens början var 1 karp = $\frac{1}{10}$ pund = $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ tunna; c. *cumulata*, rågad karp, Sv. 208; c. *planata* struken karp, Sv. 75 (F.).
- carpenta**, orum, n. (kl. i sing. »vagn»), virke, timmer, DS 3003 (S.); c. *scindere*, hugga timmer, Sv. 177 (F.).
- carpentarius**, ii, m. (kl. »vagnmakare»), timmerman, fr. *charpentier*, DS 3518. 4591 (S.). Reut. p. 209.
- carpentatio**, onis, f. (: mlat. *carpento* »hugger timmer, timrar»), *carpentationes domorum*, rätt till timmeravverkning för husbygge, DS 164 (S.), jmf. 920.
- carpentator**, oris, m. (: mlat. *carpento*), DS 3610 (Fr.) = *carpentarius*. Avl.
- carpentatoria**, e, f., *officium carpentatorie*, timmermannskräet, DS 3610 (Fr.).
- carpentatura**, e, f. (: mlat. *carpento*), timmerarbete, DS IV p. 76 (S.).
- carpita**, e, f. (ital. »tjockt ylletyg»), DS 771: cc. *s(ive) pauimentalia*, golvmattor. Jmf. Murray s.v. *carpet*.
- c(h)arta**, e, f. (kl., eg.grek.), akt, urkund. Dem.
- charticula**, e, f., = föreg., ST 100 (Holstein).
- cartusiensis ordo**, kartusianerorden, eremitorden stiftad 1084 av Bruno från Chartreuse (*Cartusta* l. *-ium*).
- castellanus**, i, m. (kl.adj.), slotts-

- fogde, DS 989 b. (S.). Arw. I p. 43 (P.).
- castelleti**, gen., -o, abl. (ffr. *c(h)astelet*, eg. »litet slott»), Chatelet, ett slott i Paris, som inrymde en kunglig domstol, DS 3610. SD n.s. 2994.
- castigo**, 1. (kl.), spåka (sin kropp, *corpus*).
- castrametati sunt** (kf.) **contra schismaticos**, ligga i fält, ST 548 (P.).
- castrenses, ium**, m. (kl.adj.), slottsfolk, besättning.
- castrum**, i, n. (kl. sällsynt i sing.), slott, fästning.
- casula**, e, f. (kl. »liten hydda»), mässhake.
- casus, us**, m. (kl.), fall, rättsfall, Reut. p. 59; *casus papales*, fall i vilka endast påven kunde giva absolution, Gumm. B. B. p. XIII ff.; *casus episcopales*, fall i vilka endast biskopen kunde giva absolution, Gumm. B. B. p. XV ff.; *casus Bernardi*, DS 155 (d.ä. 1034). 4083, en bok av ärkedjäknern Bernard Bottoni från Parma † 1266 (annorlunda H. Lundström, K.Å. 1 (1900) 83), se Gröber p. 219.
- Catharine v. m.**, 25. nov.
- catechizatio, onis**, f. (: kf. *catechizo*), undervisning i kristna läran; *infantum*, FM 624,19 (F.).
- cathedra**, e, f. (kl., eg.grek.), biskopsstol, Arw. I p. 103 (F.); *c. Petri* = *Petri ad cathedram*, 22. febr.
- cathedralis**, e (senlat.), som har biskopsstol; *ecclesia c.*, biskopskyrka, katedral.
- cathedraticum**, i, n. (Justinianus' Novellae 6. årh. »stolavgift som biskop erlägger åt sin ordinator») (bif. *cathetracium*, DS 3844, S.), stolavgift som stiftets kyrkor erlägga åt biskopen, DS 2229 (S.). 2408 (Lund). SD n.s. 1616,17 (S.). 2609 (Lund). Reut. p. 114. 183.
- Cat(h)erine**, ofta i st.f. *Catharine*; s.d.
- katholicon**, i, n. (grek.; rent mlat. vore *universale*), 1) en m. spridd ordbok av Johannes Balbi från Janua (Genua) † 1298; Sv. 158. D. Vadzst. 2. febr. 1406; 2) *k. sanctorum* = *canon s.*, s.d.
- Cato**, läsebok för nybegynnare i latin.
- cauda**, e, f. (kl.), 1) notkalv, kil l. förlängning av en not, där fisken stannar vid uppdragningen, Sv. 220 (F.); 2) *c. pergamenea*, pergamentsremsa för fästande av sigill, DS 2486 (P.); 3) *capitium cum cauda (longa)* förbjudes präster, Reut. p. 58. 80; jmf. Söderwall s.v. hätta: *hetto medh strwt (struter)* d.v.s. spets l. topp. Jmf. även du Cange s.v. *cauda* 1 o. 3.
- cavea**, e, f. (kl.), källare, fr. *chai* (frågande M.-L. 1789,1), SD n.s. 3060 (Paris).
- cauletum**, i, n. (: *caulis*), kålgård, SD n.s. 227 (S.).
- causa**, e, f. (kl.), 1) orsak; *in huius rei causa*, i anledning härav; 2) sak, tilldragelse; 3) rättegångsak; anklagelse, SD n.s. I p. 192 (S.); brott, DS I p. 476 (P.); 4) plur.: sakören, böter, DS 115. 690 (S.) o.o.; *cc. pecuniarie*, penningböter; *cc. regales*, böter som böra tillfalla konungen, »konungsliga» sakören.
- causo**, 1. (Tertullian o. sen.; Thes. III, 706,07), förorsaka; anklaga.
- causor**, 1. (kl.), klagas.
- causu**, abl., DS 183 (S.) = kl. *casu* (kontamination med *causa*?).

cautela, e, f. (senlat.), *c. fideius-
sorie cautionis*, försiktighetsät-
gård bestående i tagande av
borgensförbindelse.

Cecilie v. m., 22. nov.

cecundum = kl. *secundum*.

1. **cedo**, 3. (kl.), ofta: tillfalla (om
gävor och ägodelar).

2. **cedo**, 1., DS 1104. 4423 (S.).
SD n.s. 3114 (Paris) o.a. = kl.
sedo.

cedula DS 854. 2109. 3373. 3418
(S.), o.a., = *scedula*, s.d.

celebro, 1. (kl.), fira; *missam c.*
och *pregnant c.*, DS 4226,¹¹ (P.),
förrätta mässa, mässa.

celerarius, se *cell*.

1. **cella**, e, f. (kl.), 1) källare;
2) cell, klostercell, D. Vadst.
3. maj 1405; kloster, Vita Ansch.,
ST 41 (T.); 3) veck nertill på
inre sidan av en prästkappa,
som förhindrade korskjortan att
släpa i smutsen, Reut. p. 61.

2. **cella**, e, f., DS 1605. 2829, 3096.
3419. 3547 (S.). 4864 sl. (Lund)
o.a., = kl. *sella*, sadel.

cellerarius, ii, m. (< kf. *cella-
rius*), källarmästare, förråds-
mästare i ett kloster l. vid ett do-
mkapitel, DS 116. 1104. 1684 (S.).
433. 3577 (Lund) o.a.

cellibro, DS 1224 (S.), = kl.
celebro, se ovan.

celo SD n.s. II p. 551 (S.), = kf.
zelo, ivrar.

cemeterium, ii, n. (kf. *coe-*, eg.
grek. »viloplats»), begravnings-
plats.

cena, e, f. (kl. »middagsmål»),
kvällsvard, LSGL., Can. Birg.
p. 16. Sv. 208 (F.) (till förskjut-
ningen av måltidsbenämningarna
jmf. *prandium*); *c. Domini*, Her-
rens nattvard, skärtorsdagen.

cencessu DS 2925, läs *concessu*.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

cendalum, i, n. (rom.; M.-L. 7935),
sindal, ett slags taftartat siden-
tyg; *cendallum*, DS 1271 (Paris).

cenobium, ii, n. (kf. *coe-* »kloster»,
eg. grek.) =.

cenor, 1. (senlat. »äta middag»),
äta kvällsvard, Can. Birg. p. 15.

censante, abl.ptc., SD n.s. 2036
(S.), = kl. *cessante*.

censivus, a, um (: *censeo*), skat-
tandé, skattskyldig, skatte-
Subst. **censiva**, e, f. (sc. *terra*),
skattskyldig l. skattlagd mark,
DS VI p. 492 (Fr.).

censualis, e (kl.), skattskyldig, ST
122 (P.); *liber c.*, bok vari grund-
stycken och räntor äro anteck-
nade.

censualitas, atis, f. (: föreg.),
skattskyldighet.

censarius, ii, m. (: *census*), en
skattskyldig, SD n.s. II p. 273
(S.).

censura, e, f. (kl.), 1) ovanl.: ut-
letning, utforskning; *legum Val-
lensium*, av dalkarlarnes lagar,
DS 2496 (S.); 2) straff, is. kyrko-
straff, *c. ecclesiastica*; *c. late sen-
tentie*, se *sententia*; 3) styrande,
Reut. p. 92.

census, us, m. (kl.), skatt, ränta,
avrad; *c. Romanus*, romskott,
S:t Peters penning, DS III p.
530 (S.).

centenarius, i, m. (Isidor o. år
600; kl.adj.), centner, vikt av
100 skålpund; *vadmalis et tele*,
DS 1741; *argenti examinati*, 2404;
annone, 3868 (S.).

cepes = kl. *saepes*.

cepi även = kl. *coepi*.

cepta = kl. *saepia*.

ceptrum, i, n. (kl., eg. grek. *scept-
rum*), spira, ty. *Zepter*; DS IV
p. 710 (S.). Sv. 432 (Reval).

ceptus, a, um = kl. *coeptus*.

- cer(e)visia, e, f.** (kl., eg. galliskt), öl.
cericus = kl. *sericus* »siden-, silkes-».
- certificatio, onis, f.** (: följ.), DS 4669 (Dörpat), se följ.
- certifico, 1.** (kf. »förvissa»), DS 3717 (T.) = *de certo quid soluendo uel dando pactum facere*, DS 3718 (fredstraktat mellan konung Magnus och de tyska sjöstäderna).
- certitudinaliter, adv.** (: mlat. **certitudinalis*: kf. *certitudo*), = kl. *certe*; DS 3108. 3636. 4043 (S.) o.a.
- certus, a, um,** ofta liksom redan i Ciceros brev o. senlat. = kl. *quidam*, en viss; Can. Birg. p. 65.
- cervisia, se cerevisia.**
- cesareus, a, um** (kl.), kejsrerlig.
- ces(s)odium, ii, n.** (*cesso* o. *odium*), »urfejd», fredsförsäkrän, försäkrän kommer att göra anspråk gällande i en viss sak; DS 4423 (Reval).
- cessus, us, m.** (: *cedo*), avgång, DS 2646 (P.).
- cestuosi** Gumm. B. B. p. XXXIX, läs med föreg. ord: *incestuosi*.
- ceterum** DS 4414, oriktigt läst *estimacionem*. Jmf. t.ex. DS 4568.
- cetinus, a, um** (senlat.), val- l. valross- (J. Fritzner, Ordbog over det gamle norske Sprog s.v. hvalr: »Som et Slags Hval ansaaes ogsaa Hvalrossen»); *dens c.*, valrosstand, DS 855 sl. (S.). 3623 (Norge).
- cetus** = kl. *coetus*.
- cibo, 1.** (kl.), proviantera.
- ciborium, ii, n.** (kl. namn på ett drickskärl) (bif. **ciburium**, DS V p. 151 (S.) **cymb-** s.d.), 1) förvaringsskåp för hostian, DS I p. 656. IV p. 127. 129; 2) skåp för Mariabild, DS 3691 b. (S.). Sv. 270 m. 273 m. (Estl.).
- cyclus, i, m.** (senlat., eg.grek. »krets, period»), cykel; *c. solaris*, solcykel, period om 28 år. Följande år avslutade solcyklar i 12.—14. årh.: 1111. 1139. 1167. 1195. 1223. 1251. 1279. 1307. 1335. 1363. 1391. T.ex. 1373 är alltså det 10. året i en solcykel.
- cyd** SD n.s. 2915 (T.), kontamination av *quod* och *id*?
- ciphus l. cifus, i, m.** (kl., eg.grek. *scyphus*), skål, bågare. Bif. **cifus**, DS 827 (Lund). 1583 (S.).
- cilicium, ii, n.** (kl., gr.), hår- l tagelskjorta; övers *harkledhe*, DS 3415, *kötriokledhe*, 3422 (S.).
- ciligo, se siligo.**
- cymborium** Sv. 270. 273 (Estland), = *ciborium*, s.d.
- cimet(ter)erium, se cemetarium.**
- ciminum** = kl. *cuminum*, kummin.
- cimit(ter)erium, se cemetarium.**
- cindalum, se cend-**
- kynelis** DS II p. 264, läs *kyrielis*, gen., hos du Cange plur. *kyrieles* = *Kyrie eleison*, s.d. samt Hist. Tidskr. f. Finl. 1923 p. 132. Jmf. ännu DS 2408 och fr. *la kyrielle*; *kiriele*, HJ III p. 602.
- cineres** (kl.) l. *dies cinerum*, askonsdagen i fastans begynnelse, då prästen med aska ritade ett kors på den knäböjande menighetens pannor.
- cingulum, i, n.** (kl.), band som höll mässkjortan samman om livet, liturgiskt parament, DS 3845 (S.).
- cintilla** = kl. *scintilla*, gnista.
- cippus, i, m.** (kl. »spetspelare»), straffredskapet stock. Avl. **cippo, i.**, sätta i stocken.
- circa, adv. o. prep. m. ack.** (kl.), 1) omkring; *circa Olavi*, omkring Olavsdagen; 2) vid, hos; *confessionem facere circa confessorem*

- suum*; *c. forum*, vid torget, Sv. 347 (F.); 3) utom, med undantag av, Sv. 185 (S.); *præful curie circa officinas sororum*, D. Vadzst. 13. nov. 1431 (jmf. dock Hild. III p. 1019 o. D. 19. juni 1438).
- circuitus**, **us**, m. (kl.), korgång l. korgång (= *ambitus*)?, FM III p. 462 (om Viborgs kyrka).
- circumcisio**, **onis**, f. (kf.), omskärelse; *c. Domini*, 1. jan.
- Circumdederunt**, indekl. (sc. *me dolores mortis*, Ps. 17: 5), söndagen Septuagesima.
- circumferentialis**, **e** (: senlat. *circumferentia* »omkrets»), *littere cc.*, randbokstäver i ett sigill, Sv. 432 (Reval). ST III p. 81 (T.).
- circumquaquam**, adv., SD n.s. 1230 (S.) = senlat. *circumquaque* »överallt runtomkring».
- circumsicio** DS 4664 och
- circumsisio** 1900 (S.) = *circumcisio*, s.d.
- circumspectio**, **onis**, f. (kl.), vishet, förståndighet (även som artigt tilltalsord).
- circumspectus**, **a**, **um** (kl.), *vir. c.*, förständig man, mycket brukligt tilltalsord, is. till rådmän, FM 1859. 1866. 1893 f. 1900. 1915. 1918 o.ä.; motsvarar mlt. *vorsichtig*, FM II passim i adresser.
- circum-vicinus**, **a**, **um**, runtom angränsande.
- Kyrie eleison** (grek. »Herre, förbarma dig»), den äldsta litanian och den vanliga början av en litanja; ett parti av mässan kort efter Introitus.
- Cyrini, Naboris et Nazarii m.**, 12. juni.
- cirograferus**, **i**, m., Sv. 677 (F.), förfranskad form (*chirographaire*) av mlat. *chirographarius*, skrivare.
- cyrogrāphum**, **i**, n. (kl. *chiro-*, eg.grek. »handskrift») =; is. urkund upprättad på samma pergament som en dubblett därav och så, att vid fränskiljandet ett l. par ord tudelades; ST III p. 95. 97, jmf. p. 98. Se även *sirographum*.
- chyropendium** DS 1088 (S.), hybrid bildning av *chiro-* = grek. *χειρο-*: *χειρ* »hand» och kl. *pendeo* »hänga». Manne = *manipulus*, s.d.
- ciroteca**, **e**, f. (mgrek. *χειρο-θήκη*), handske, LSGl.
- cis**, se *citra*.
- cismarinus**, **a**, **um** (bildat som motsats till kl. *transmarinus*), belägen på denna sida om havet.
- cismaticus** = mlat., kf., eg.grek. *sc(h)ismaticus*.
- cisterciensis ordo**, cistercienserorden, stiftad 1098 i Citeaux (*Cistercium*).
- cisterna**, **e**, f. (kl. »vattenbehållare»), 1) =; DS I p. 199 (P.); 2) dike, DS 4591. 4606 (*sisl-*) (S.). Arw. I p. 106 (F.). LSGl.
- citatio**, **onis**, f. (2. årh.; Thes.), stämning, DS 4565 (S.) o.o.
- citatorius**, **a**, **um** (senlat.), stämningens-, som innehåller stämning; *littere*.
- citius**, adv. (kl.), snabbt, snabbare, snabbast; *quam c. fieri potest*, så snabbt som möjligt.
- cito**, 1. (kl.), stämma, DS 1260 (S.) o.o.
- citra**, prep. m. ack. (kl. »hitom, icke ända till, utan»), 1) hitom, på denna sida om; Reut. p. 197 (F.). DS 3171. SD n.s. 2472. Sv. p. 183 (P.); *ultra et c. mare*, DS III p. 58 (P.); *c. mare orientale* »övers. vidh östra haffwidh, DS

531; 2) icke ända till, utan; *c. iniuriam*, Arw. I p. 135 (F.); *c. libelli oblationem*, SD n.s. 2982 (P.); *c. penam pecuniarum*, Sv. 495 p. 388 (S.); 3) utanför; *c. sedem apostolicam*, Arw. I p. 103 (F.); 4) *longe c. pristinum statum*, långt ifrån det forna tillståndet, SD n.s. 970 (S.); 5) utöver; *c. integre leste quantitatem*, större kvantitet än en läst, ST 253 (S.); 6) *ab eo citra quo fui in notarium ordinatus*, alltsedan jag blivit utnämnd till notarie, DS V p. 413 (P.), = *ab eo tempore citra quo*, DS VI p. 244 (S., sannolikt ur ett påvebrev lånat uttryck).

citramontanus, a, um (*citra o. mons, montes*), norr om Alpena, DS 1855 f. (Johanniterordens prokuratorer i S.).

citrus, a, um DS 2913. 3028 (S.). 3233 (Halland?) o.a., = kl. *situs*.

cives, nom. sing., DS 5046 (Visby), = kl. *civis*.

civilis, e (kl.), 1) civilrättslig (mots. kriminalrättslig) DS 285 (P.). 2230. SD n.s. 1922 (S.); *super causis quibuscumque personalibus, criminalibus vel civilibus*, DS 3877 (S.); 2) *ius civile*, världslig rätt (mots. kanonisk rätt), DS I p. 202 (P.). II p. 65 (S.). 332 (Paris). 412. III p. 21. 245. 501. V p. 676 (S.). I sisth. urk. är *aliquo iure canonico uel civili* översatt *j nokrom retth kirkiom eller kesaris*; 3) som hör till en stad; *placitum c.*, stadsting, se *placitum*; *ius c.*, stadsrätt, DS 1191. 3220. 4808 (S.). FM 726 (F.), = *iura et statuta civilia*, DS 4211 (S.), jmf. DS 4483 (S.).

civilitas, atis, f. (kl.), artighet, hyfsning.

civiloquium, ii, n., = *burgiloquium*, s.d.

civis, is, m. (kl. »medborgare») (bif. *cives*, s.d.), borgare i en stad.

civitas, atis, f. (kl.), stad, sälls. om andra handelsplatser ss. FM 443 (F.) om såväl Vekkelaks och Vederlaks som om Viborg.

civitatensis, e (år 538; Thes.), som hör till en stad, stads-; *vir c. l.* blott *c.*, borgare, stadsbo, DS 4150 (F.).

clam, adv. (kl. »i hemlighet»), FM 487 (F.) = kl. *palam, publice* i förbindelsen *clam protestor*. Vid förväxlingen har kanske även verbet *clamo* spelat in. Urkunden är överhuvud illa skriven, såsom framgår av FM 518.

Clama (sc. *in fortitudine*), ett responsorium, 1. dec. i Vadstena (år 1465).

chlamys, ydis, f. (kl., eg. grek.), »mantel ok ypinkappa», LSGl. (*ypin* = öppen).

clapsedra, -odra, se *clepsydra*.

Claravallis, Clairvaux.

Clare v., 12. aug.

clarisse, arum, f., medlemmar av S:t Klaras nunneorden, en motsvarighet till den h. Franciscus' munkorden; DS 2654. 3404. 4374 (S.) o.a.

Claves, ium, f. (kl. »nycklar»), den kyrkliga makten, i enlighet med Kristus' ord till Petrus (Matth. 16: 19): *Tibi dabo claves regni coelorum*.

clavic(h)ordium, ii, n. (*clavis* »nyckel» o. *chorda* »sträng»), ett musikinstrument med indirekt anslående av strängarna, ett slags föregångare till piano, Diar. Vadzst. Appendix V.

claustrum, i, n. (kl.), kloster; om

- tiggarmunkskloster DS 468 (S.).
Adj. **claustralis**, e (6. årh.).
Subst. **claustrales**, **ium**, m.f.,
klosterfolk, DS 1770 (S.).
- clausula**, e, f. (kl.), 1) liten cell;
2) avsnitt, parti (av en skrivelse),
FM 814 (T.); klausul, artikel, be-
stämelse, förbehåll i ett doku-
ment, DS IV p. 676 (S.). FM 532
(F.) o.a.
- clausura**, e, f. (senlat.), instäng-
ning, inhägnad, kloster, Diar.
Vadzst. pass.; *cl. piscium* övers.
wærmen siue fiscagarth, DS 306
(Lund).
- clausus**, a, um (kl.); se *littere* o.
rotulus.
- clementine**, arum, f. (sc. *constitu-
tiones*), påven Clemens V:s dekret-
talsamling (publicerad 1317),
även kallad (*liber*) *Septimus*; DS
V p. 608 (Lund). VI p. 64 (S.);
clementina, en enskild dekretal i
denna samling; Reut. p. 180.
- Clementis pp. m.** 23. nov.
- clenodium**, ii n. (sv. *kle(e)nodh*,
mlt. *kle(i)nóde*, besl. m. ty. *klein*)
eg. småsak, sedan: prydnadssak,
kostbarhet, klenod, DS 4055 (S.).
Arw. I p. 105 (F.). Sv. 64 (F.),
o.a.
- clepsydra**, e f. (kl., eg.grek. »vat-
tenur», eg. »vattentjuv»; till nam-
net se H. Diels, *Antike Technik*²
p. 193) (bif. **clepsedra** ST II
p. 116, **clapsedra** p. 41, **claps-
odra** p. 188), hävert, sifon; jmf.
LSGI. p. 116 s.v. *clepsedra*; *vinum
ad clepsydras vendere* l. *ponere*,
utskänka vin, ST a. st.
- clericor**, 1. (: kf. *clericus*, s.d.),
bliwa präst, DS 2377 m. (S.).
- clericus**, i, m. (kf.), 1) medlem av
clerus (s.d.), en kyrkans man,
andlig, i vidsträckt bemärkelse
(men *sacerdos*, *presbyter*, präst),
DS 3204 (P.). Gumm. B. B.
p. XIX; om en *plebanus*, kyrko-
herde, DS 3272 (S.); mots. *laicus*,
DS I p. 565 (S.). IV p. 724 (N.);
2) andlig av lägre ordning, djäkne;
clerici scolares, DS V p. 50
(Paris). Reut. p. 162; *clericos
absque litteris dimissoriis ad sac-
ros ordines promovere*, förbjudes
DS 3438 (P.); 3) skrivare, klerk,
DS 1557 (Fr.). 1569 (S.). 3662
(P.). 3714 sl. (S.). 3846 (D.);
c. collegii (cardinalium); SD n.s.
2904. FM 968 (Rom); *clerici
camere*, kammarklerker, bildade,
högst sju till antalet, inom påv-
liga cameran ett kollegium för
uppgörande av kontrakt och
handlingar m.m., FM a.st. o.
2829. Sv. p. 166 (P.).
- clerus**, i, m. (kf.; eg.grek. »lott,
arv»; I Petri brev 5: 3 »försam-
lingen» enl. svenska bibelövers.)
det utvalda, det andlig ståndet,
DS 3796. 3844 (S.).
- cliens**, ntis, m. (kl.), lärling, (ge-
säll?), DS 1384 (S.). Jmf. LSGI.
och Murray s.v. *client* 4.
- clinodium**, se *clen-*.
- clipeator**, oris, m. (: *clipeus*) (bif.
clippiator, FM 472), sköld-
makare.
- cluniacensis**, e, som hör till clu-
niacenserorden.
- coabbas**, atis, m. (*co-* o. kf. *abbas*),
medabbot, DS 4070 (Clairvaux).
- coadiutor**, oris, m. (senlat.), (med)-
hjälpare, DS 1724 (D.), is. ställ-
företrädare för en älderstigen
biskop, DS 2645. 3040 (P. ber.
sv. förh.).
- coadiutorium**, ii, n. (: senlat.
coadiuvo), bistånd, DS II p. 115
(S.).
- coaduxero** DS V p. 611 (Lund),
= *quoad vixero*.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfah. uppställningen.

coadundato N p. 42, tryckfel, läs: *coadunato*.

co-affixus, a, um, (tillsammans) vidfäst.

co-pono, 3., tillsammans, därjämte vidfästa.

coarcto = kl. *coarto*.

cocliar = kl. *cochlear*, sked.

codex, icis, m. (kl.), lagbok; *c. Vikensis*, Vikens (= Bohusläns) lagbok, DS 1499.

co-elector, oris, m., medelektor, SD n.s. II p. 23 (S.).

coequalis, e (hos Petronius o. senare vanl. »jämnårig»), lika stor, SD n.s. 2584 (Malmö).

coherceo, choerceo = kl. *coërceo*.

cohercio, onis, f., DS 4184 (S.). ST II p. 208 (P.), o.a. = kl. *coërcitio*.

choeredes Sv. 157 (S.) = kl. *coheredes*, medarvingar.

coffrus, i, m. (ffr. *coffre*; M.-L. 2207), kista; *cum libris et litteris*, SD n.s. 3134 (Paris).

cophinus, i, m. (kl., eg. grek.), 1) korg; *rusin*, DS IV p. 711 (S.); jmf. HU III reg.; 2) löp, smörmått i Norge och västra Sverige, is. Wärmland; Hild. I 248. 748; *mansum de pensione duorum cophinorum butiri*, hemman som i avrad erlade två löp smör, DS 4178 (Värmland); *curia pensionis VI cophinorum cum molendino ibidem eciam sex cophinorum*, DS 5122 (Värmland); *terra duorum cophinorum*, DS 3465 (Värmland).

coggo, onis, m. l. **cogga, e,** f. (mlt. *kogge*), kogge, brett segelfartyg med rund för och akter, is. begagnat av hanseaterna; DS 940 sl. 2061. 2440. 2664 o.o. Falk, Seewesen 89.

cognati, orum, m. (kl. »blodsförvanter»), släktingar i allm., DS

877. 1323. 3087 (S.). II p. 634 (Lund).

cholbeo = kl. *cohibeo*.

cohit = kl. *coïl*.

cohitus = kl. *coïtus*, DS 242 (P.).

colendissimus, a, um (superl. gerundiv) ung. = senlat. *reverendissimus*, högvördig.

col-lateralis, e, närbelägen, D. Vadzst. 1485; subst.: sidokamrat, SD n.s. 2680 (S.). Adv.

collateraliter, sida vid sida, DS 981 (S.).

1. **collatio, onis,** f. (kl.), 1) skänk, donation, DS 340 (S.). 1385 sl. (Lund). Sv. 49 (F.); tilldelande, förlänande av ett ämbete; fullmakt på en tjänst, SD n.s. 1797 (S.); 2) aftonsamkväm i kloster, vid vilket lästes högt ur *Collationes* [ett med tiden i vändningar och uttryck starkt förfalskat verk av Cassianus (5. årh.). vari framställes klosteridealet] l. likri. lektyr och en lätt kvällsvard in-togs; DS 1279 (Skåne).

2. —, DS 1479 (S.) = senlat. *decollatio*, halshuggning.

collationo, i, (: föreg. 1), 1) jämföra, kollationera Sv. 495 sl. (S.); 2) begå l. deltaga i aftonsamkväm i kloster; Diar. Vadzst. 16. juli 1524.

collator, oris, m. (kl. »en som bidrager»), förlänare (av ett ämbete).

collecta, e, f. (kl. »bidrag»), 1) upp-börd, DS 440. 611 (S.); II p. 383 (D.). SD n.s. IV p. 67 nert. (P.); 2) bön i gudstjänsten.

collectarium, ii, n. (: föreg.), bok med kollekter, bönbok.

collector, oris, m. (senlat. »sam-lare»; Thes.), skatteindrivare, inkasserare, kollektor, som påven utsände för att insamla avgifter till den apostoliska stolen; *c. ge-*

- neralis*, generalkollektor, SD n.s. 2441 (S.).
1. **collectoria**, e, f. (sc. *littera*, : *colligo*), skrivelse rörande upp-
börd.
 2. **collectoria**, e, f. (: senlat. *collector*, s.d.), uppbördsdistrikt för en kollektor; SD n.s. 2714. 3061 (P.).
- collegialis**, e (senlat.), kollegial; *canonicus c.*, kanik vid en kollegiatkyrka (se följ.).
- collegiatus**, a, um, som har *collegium*; *ecclesia c.*, kollegiatkyrka = kyrka som har flere präster bildande ett kapitel, utan att vara biskopskyrka; DS 2822 (P.). V p. 450 (D.). Arw. I nr. 73 (Norge).
- collegiatus**, i, m. (senlat. »skrämedlem»), kollegiemedlem, kanik, DS 340 (S.).
- collegium**, ii, n. (kl.), skara, lag, förening, korporation, DS 736. 1467 (S.); kardinalkollegium, SD n.s. 2904. FM 968 (Rom); *c. Raumense*, munkkollegiet i Raumo.
- colligo**, 3. (kl.), 1) insamla; 2) mot-
taga som gäst, förpläga och här-
bärgera (= *recolligo*), DS I p. 563 (S.); inkalla i riket, Er. Ol. p. 111 (om Albrekt av Mecklenburgs anhängare).
- colobium**, ii, n. (senlat., eg. grek. »stunika med korta ärmar») (bif. **collobium**), ett förnämt klädes-
plagg, DS I p. 632 (Lund). II p. 684 (S.) o.a.
- colonia**, e, f. (kl.) (bif. *coll-*), land-
bolägenhet, torp.
- coloniensis**, e, kölnisk; *pondus c.*, kölnisk vikt (1 kölnisk viktmark = 215,496 gram, 1 kölnisk präglingsmark = 210,24 gram).
- colonus**, i, m. (kl.) (bif. *coll-*), landbo(nde), torpare.
- color**, oris, m. (kl.), förevändning, DS 2339 (S.); o.a.
- columpnia** DS 1003 (S.), = *calumpnia*.
- conburgensis**, is, m.f. (*con* + mlat. *burgensis*), medborgare, DS 4020 (T.). 5028 (S.); medborgarinna, 4080 (S.).
- combusiones** DS 2938 (Lund) = *abusiones* 2149. 2477 (Lund). Mlat. *combusiones* betyder »förvirring, oroligheter». Kanske föreligger en kontamination.
- comedo**, 3. (kl. »äta upp»), äta tillsammans.
- comertium** DS 723 (P.) = kl. *commercium*.
- comes**, - **itis**, m. (kl. »följeslage»; senlat. »innehavare av ett närmare angivet ämbete», t.ex. *c. stabuli* »överstallmästare»), 1) följeslage, hirdman; *vita comite*, med livet i behåll, i livstiden, DS 3935 (S.); tjänare, Can. Birg. p. 77; 2) i Sverige: jarl, DS 51 (= *dux*, DS 49). 852; *c. Orcadensis*, jarl av Orknöarne, ST II p. 652 (jmf. p. 650). Can. Birg. p. 51. 59 o.s.v.; 3) utomlands: greve, fr. *comte*, 1308 (D.) o.a.
- comespalatinus**, se *palatinus*.
- comestibilia**, ium, n. (adj. hos Isidor o. 600), matvaror, ST II p. 417 (N.).
- comestio**, onis, f. (senlat.), måltid, = *procuratio*, s.d.
- cominuo** = kl. *comminuo*.
- comitatus**, us, m. (kl.), 1) följe, DS 118 (D.); tjänareskara? DS 559 (S.), jmf. 911; 2) grevskap, DS 1458 (Halland). SD n.s. 745 (E.).
- comitia**, e, f. (: *comes*), följe, Arw. I nr. 44 (F.).
- comitina** Gumm. Syn. p. 98, läs *comitiua*, s.d.

comitissa, e, f. (: *comes*), 1) i Sverige: hustru till en jarl (jmf. *comes*), DS 63 (S.); 2) utomlands: grevinna, fr. *comtesse*.

comitiva *e* f. (senlat.; se *Thes.*), följte, DS 2773. 4747. SD n.s. II p. 233. 530. Diar. Vadzst. p. 106. 108. 174. 217. Er. Ol. p. 55. HU III reg. o.a.

comiurij DS 499, läs *ecclesie* (och *dicte*).

commater, tris, f. (5. årh.), gudmör, Reut. p. 82; en som stått gudmor mot ngn, SD n.s. 2891 (P.).

commedo = *comedo*.

commemoratio onis, f. (kl.), anropande av ett helgon l. förbön för en avliden i mässan; *c. omnium sanctorum*, 1. nov.; *c. animarum l. omnium defunctorum*, 2. nov.; *c. Pauli*, 30. juni.

commenda, e, f. (: *commendo*), län; *in commendam*, jmf. *commendatus* nedan

commendaticie, littere (kl.) [utan *littere*, Arw. I nr. 50 (F.)], 1) rekommendationsbrev (jmf. *recomm-*), is. brev som gavs av biskopen åt en andlig, som flyttade till ett annat stift, DS I p. 80 (P.); 2) betyg av en *scholasticus* åt en elev, SD n.s. 855; 3) orlovssedel åt en tjänarinna, SD n.s. II p. 390 (S.); 4) förordnande, DS 486 (P.).

commendaticius, ii m. (kl.adj. »anbefallande»), LSGl.: »qui de suo nobis dat ut res eius habeamus in nostra tutela wlgariter *legiare*», som enl. Doc. R. Pip-pings tilltalande förklaring är omvänd skrivning för **leiare*: fsv. *leia* »upplåta till nyttjanderätt».

commendator oris, m. (kl.; *Thes.*),

befälhavare, komtur, föreståndare för ett ordenshus l. ordensgods inom en riddarorden, DS 3577 (N.); *generalis c.*, föreståndare för en hel provins av en riddarorden, a.st.; *magnus c.*, tyska ordens stor komtur, SD n.s. 863 (E.).

commendatus, a, um (kl.), anförtrödd; *ecclesia c.*, kyrka anförtrödd åt en person, som ej är kompetent att erhålla dess förvaltning som ordinarie tjänst eller som på annat håll har sin huvudsyssla (*titulus*); SD n.s. 855 (S.); jmf. *intitulatus*. Subst. **commendatus, i, m.**, vasall, skyddsling.

commendunt SD n.s. 2680 (S.), de äta, = kl. *comedunt*,

commensalis, e (*com* + senlat. *mensalis*), som hör till ett hushåll, i tjänst hos, DS 3499 (N.). SD n.s. I p. 198 (P.); *capellanus c.*, huskaplan, FM 636 (F. suppl.). — Subst. **commensalia, ium**, n., livsmedel för hushållet, Gumm. Syn. p. 29 (väl icke *commestibilia?*); **commensalis, is, m.**, FM 1668 = 3000 (S.).

commessatio, onis, f., den vanliga förmen för kl. *comissatio*, gästabud.

commestibilis, se comes-

comminatorius, a, um (: *comminor*), hotande, hotfull, D. Vadzst. 17. juni 1422.

commissarius, ii, m. (gloss.; : *commissum*, s.d.), förtroendemän, DS 2675 (N.).

commissio, onis, f. (kl.), uppdrag, DS 1966. 3014. 3878. 4065 (S.).

commissorius, a, um (rättsl. »som rör förverkning»), som innehåller ett uppdrag; *littere*.

commissum, i, n. (kl.), 1) brott, DS 477 (P.); 2) (sc. *negotium*, DS 2903), uppdrag (ofta).

commito = kl. *committo*; DS 1202 (S.); men *vita commite* 386 (S.) = *comite*, se *comes*.

commitor = kl. *comitor*, beledsagar; DS 1608 (S.).

commodolibet DS 3922 (S.), = *quomodolibet*, s.d.

commodosus, a, um (: *commodum*), fördelaktig, SD n.s. 826 (Skåne).

commonitoria, e, f. (sc. *littera*; senlat. adj.), maningsbrev.

commoror, i. (kl. »dröja»), vara bosatt, DS 4463 b. (S.).

commune, is, n. (kl.), 1) i Italien: kommun; SD n.s. II p. 622. IV p. 38. Can. Birg. p. 73; 2) borgerskap; *aduocatus, consules et c. Theuthonicorum civitatis Wisbucensis* ST 135 (Visby); 3) *c. sanctorum*, DS 5008. SD n.s. 880 (S.), se *sanctus*.

communico, i. (kl.), 1) gemensamt behandla ett ärende. *cum alqo*, FM IV p. 197 (F.); 2) utdela nattvarden, kommunicera; *alqm*, Reut. p. 86. 118. 138. 151; 3) begå nattvarden, Reut. p. 152; 4) i pass.: få l. begå nattvarden, SD n.s. 1616,6 (S.).

communio, onis, f. (kl.), 1) gemenskap, DS 725 (S.); *canonici ecclesie communionem habentes*, de kaniker som höra till kyrkan, DS 2519 (Lund); 2) gemenskap med Kristus, nattvarden.

communis, e (kl.), gemensam; *c. mercator* = mlt. *de (gemene) köpman*, köpmansståndet, -kåren, hansan, DS 4958 (Visby). FM 743 (Reval). ST II p. 132 (Dorpat) o.a.; *c. civitas*, hansestad, ST II p. 405 (T.).

communitas, atis, f. (kl.), 1) menighet, ST 157 a (S.). Sv. 123. 177 (F.); förening, gemenskap, samfund, broderskap, gille; DS II p. 446 (S.); *c. choralium*, DS II p. 261. III p. 579 (S.); 2) *c. civium de Visby*, DS 970, *de Stockholm*, 1179, *Upsalensium*, 1468, borgerskapet i Visby o.s.v.; 3) *c.* såsom motsats till *militares*, frälsemän, DS 4059 m. (S.); 4) allmänning, DS 991. 1076. 1175 (S.).

commutator, oris, m. (: *commuto*), bytesman, DS 2622 (S.).

comparo, i. (kl.), köpa, ital. *comprare*, DS 28 (Lund). 1468. 2694. 4192 (S.). 4561 (N.). Sv. 419 (F.). 427. 431 (Estland) o.o.

comparochianus, i, m. (*com* + mlat. *parochianus*), medsockenbo, DS 4290. 4292 (S.).

compassibilis, e (kf. »medlidsam»), förenlig, säges om ett kyrkoämbete l. prebende som kan innehavas vid sidan av ett annat.

compassio, onis, f. (kf.), medlidande.

compassivus, a, um (påven Gelasius 5. årh.), medlidsam, DS 2229 m. (S.).

compater, tris, m. (7. årh.), fadder, Reut. p. 82.

compatibilis, e (: *compatior*), = *compassibilis*, s.d.

compedicatio, onis, f. (: **compedico*): kl. *compedio* med inverkan av kl. *pedica*, bindande till fötter, DS 1706 (D.).

competens, ntis (kl.), 1) tillkommande, behörig (rättslig term); *iudex; terminus*; 2) tillbörlig, tillräcklig, passande, DS 462 (P.). 470. 671. 682. 798 (S.); 3) duglig, skicklig, kompetent; *in lite*

- ratura*, SD n.s. 1450 (prem.); *literature*, D. Vadzst. 1520.
- compilo**, 1. (kl. »sammanrafsa»), sammanställa, författa (förmär än *scribere* »avskriva»), DS 3071 (S.); Diar. Vadzst. 11. juni 1391, 6. febr. 1440. En motsv. bet. har *compilatio*, **onis**, f. (kl.).
- complacentia**, e, f. (senlat.; Thes.), förbindlighet, tillmötesgående.
- complacitator**, **oris**, m. (: mlat. *complacito* »underhandlar»), underhandlare, FM 2101 (T.).
- complementum**, i, n. (kl.), 1) uppfyllelse, fullbordan, utförande, SD n.s. I p. 662 (E.); *iustitie c. facere* (*impendere, reddere*), uppfylla rättvisans fördringar, *alci* l. *de alqo*, beträffande ngn, *de alqa re*, beträffande ngt, DS I p. 501 (domin.). II p. 422. III nr. 1940. IV nr. 2676. VI nr. 5110 (S.). FM II p. 19 (P.). ST I p. 198 (S.). 556 (P.). 561 (Fland.); *iuris c.*, DS 3117; 2) ersättning, DS 655 (S.); 3) erläggning, *communis servitii*, DS 3075 (P.).
- compleo**, 2. (kl.), 1) uppväga, ersätta (vid byte), DS 2284 (S.); 2) utföra, *voluntatem alcis*, DS 2846 (S.); *ordinacionem*, 3130 sl. (S.); *uträtta, nihil utilius*, 2724 (T.).
- complete**, adv. (Vegetius mulom. 5. årh.; Thes.), fullständigt, SD n.s. 3060 (Paris).
- completorium**, **ii**, n. (kf.), fullbordan, dagens sista tidegård.
- complex**, **icis**, m. (senlat.), anhångare, medbrottsling, DS 2003 (S.). 3985 (P.) o.a.
- compono**, 3. (kl.), författa, Sv. 250 (I.); dikta, *historias*; Diar. Vadzst. 2. maj 1391. 6. april 1461.
- compositio**, **onis**, f. (kl.), biläggning (av tvist).
M. Hammarström.
- compositor**, **oris**, m. (kl.), skiljedomare; brukligt med attr. *amicabilis*.
- compotus**, se *computus*.
- con-preceptor**, **oris**, m., medkommendör (se *preceptor*), FM 797 (T.).
- compromissarius**, **ii**, m. (senlat.) (bif. *-larius*, DS 3698, Reval), 1) skiljedomare, DS 4081 (S.); elektor vid biskopsval *per viam compromissi*, s.d.; 2) värderingsman om vilken tvenne bytesmän överenskomma, DS 1972 (S.); 3) = *compromissor*, löftesman; DS 3698 (Reval).
- compromissio**, **onis**, f., DS 514 (S.), = kl. *promissio*, utfästelse.
- compromissor**, **oris**, m. (: *compromitto*, s.d. 3), löftesman, ST 243.
- compromissum**, i, n. (kl.), överenskommelse; biskopsval genom (vanl. 3) elektorer säges försiggå *per c.*; DS 650. 1019. 1050. 1301.
- compromitto**, 3. (kl. »komma överens om skiljedomare»), 1) =; DS 152 (P.). 4081 (S.); *in alqm*, DS I p. 676. II p. 306 (S.); 2) komma överens om värderingsmän vid jordbyte, DS 1972 (S.); 3) överenskomma om ngt, *alqd*, DS I p. 674 (S.); 4) = kl. *promittere*, lova, utfästa, DS 3708 (S.).
- con-provinciales**, **ium**, m., DS 341. 448 (S.), = kl. *provinciales* i vårt mlat. »häradsbor».
- comtemptus** = kl. *contemptus*.
- compulsorius**, **a, um** (: *compello*), uppfordrande; *littere cc.*, brev utfärdat för att framtinga företeendet av dokument l. framförandet av vittnen, = subst.
- compulsoria**, e, f., SD n.s. III p. 475 (N.).

- compulsus, us, m.** (senlat.), klockringning.
- compunctivus, a, um** (: *compungo*), som uppväcker samvetskval.
- compunctimus** DS 4396 sl. (S.) »vi komma överens» (i följ. rad bör suppleras <*appo*>*ntes*); jmf. *appuncto*.
- compurgator, oris, m.** (: *compurgo*), edgårdsman, DS 3588 (S.). Reut. p. 114 o.a.; Gumm. B. B. p. VIII o. XIII är (ss. utg. på anhållan meddelat) underförstått edgårdsman som svurit på en falsk ed.
- computatio, onis, f.** (kl.), räkningsbestyr.
- computendus** DS 1632 (S.) = *computandus*.
- computus, i, m.** (senlat.) [bif. -**um**, i, n., SD n.s. 816 (P.); **computus** DS 1918 (i samma *computandum*). 1982. 2073 b. 2365. 2650 (jämfte *comput-*) (S.)], 1) beräkning; redovisning; 2) beräkning av kalendern, tideräkning; handbok med tabeller för tideräkning, DS 1271.
- compte** rätt ofta = kl. *compte*, ordentligt.
- concambio, 4.** (senlat., Thes.) o. **concambium, ii, n.**, se *comb-*.
- concanonicus, i, m.** (*con* + mlat. *canonicus*), medkanik.
- concapitularis, is, m.** (*con* + mlat. *capitularis*), kapitelbroder, SD n.s. 1228 (S.).
- conceptio** (kl.) Marie, Marie avlelse = 8. dec. (blott om veckodagen 1. andra omständigheter tala därför = 25. mars).
- concerno** 3. (senlat. »blanda; iakttaga»; Thes.), angå, röra, *alqd*; SD n.s. 2029 (S.). Arw. VI p. 102 (F.). D. Vadzst. 6. juli 1428.
- concessive** adv. (: *concessivus* ant. gramm. »medgivande»), med tillstånd, DS V p. 53 (S.); med nyttjanderätt, DS 2096 (S.), jmf. 2029.
- Concessum** antecknades av vicekanslern eller hans fullmäktige referendarie på suppliker som beviljats utan påvens hörande, FM 1517. 1934. 1979. 1985 o.a.; påvens egen befullmäktigade referendarie antecknade: *Concessum in presentia domini pape*, FM 3273. 3276. 3278 o.a.; påven själv antecknade *Fiat*, FM 532 o.a.
- conciencia** DS 1206 (S.), = kl. *conscientia*.
- concilium, ii, n.** (kl.) (bif. *consillium*), sammankomst, möte; *c. provinciale*, provinsialmöte, till vilket ärkebiskopen och biskoparna m.fl. andliga samlingsämnen trädde; *c. ecumenicum, magnum, universale, generale*, allmänt kyrkomöte.
- conclivis, is, m.** (kf.), medborgare, DS 2398. 3168. 3225 (S.).
- conclivium, ii, n.** (: föreg.), burskap, burkapsavgift, FM 450 (falskt övers. i referatet), ofta i LEC IV reg.
- conclusive, adv.** (senlat. adj.; Thes.) följaktligen, som resultat, korteligen.
- concordantia, e, f.** (: *concordo*), överensstämmelse.
- concordatum, i, n.** (: *concordo*) överenskommelse, SD n.s. I p. 662 (E.).
- concreo, 1.** (senlat. »skapa med»), = kl. *creo*.
- concupinarius, ii, m.**, en som har en *concupina*; DS 278. 399 (P.) o.a.
- concurrrens, ntis, m.** (kl.ptc.), 1) medtävlare, -sökande, FM 710 (P.); 2) tal från 1 till 7, som an-

- ger, på vilken veckodag 24. mars under ifrågavarande år infaller, varvid söndag betecknas med 1, måndag med 2 o.s.v.; DS 115 (S.), där talet efter *indictione* bortfallit, vilket ej heller Neovius p. 54 beaktat; DS 26 (D.), 229 (S.); Diar. Vadzst. passim.
- concupsa** DS 2228 hör som ett ord samman med föregående *in*.
- condam** ofta = kl. *quondam*.
- condescenduntia**, e, f. (: kf. *condescendo*), nådig hjälpsamhet.
- condicio**, onis, f. (kl.), ofta: stånd, ställning, rang.
- condicto**, 1. (intens. till *condico*; jmf. t.ex. ST 135. 160), upprätta ett fördrag, komma överens om ngt, *alqd*; FM 797 (T.).
- conductus**, us, m. = **conductum**, i, n. (2. årh.), avtal.
- condormio**, 4. (kl. »sova djupt»), hava samlag, SD n.s. 1616,5 (S.). Samma bet. redan i 5. årh., se *Thes*.
- conductivus**, a, um (: *conducō*), *famulus* c., legotjänare, DS 841 (D.). Avl. **conductive**, adv., genom legoavtal, DS V p. 53 (S.).
- conductus**, us, m. (senlat. »sammandragning»), 1) lejd; *salvus* c., fri lejd; 2) avtal, lega.
- confessio**, onis, f. (kl.), bekännelse, bikt, skriftermål; *confessionem habere*, skrifa sig; *c. generalis*, allmän syndabekännelse i mässan.
- confessionalis**, e (: *confessio*), som rör bikten; *littere ec.*, bikt-brev med påvligt tillstånd att välja sin biktfader eller göra andra undantag från biktreglerna; ett sådant bikt-brev har Magnus Ladulås erhållit DS 735 och Magnus Eriksson 4228, ehuru ordet *c.* icke förekommer i dessa urkunder; uttrycket antr. FM 2826 (suppl. F). — Subst. **confessionale**, is, n., 1) = *littere ec.*; 2) bikt-handbok.
- confesso**, 1. (= **confessor*, intens. t. kl. *confiteor*), 1) eg. bikta, bekänna; *confessata*, DS 3588 (S.); 2) bikta, höra bikt, skrifa, *alqm*; SD n.s. 2522 (S.). FM 624,6 (F.) o.a.
- confessor**, oris, m. (kf.), 1) bekännare, is. en som med fara för livet bekänt sin kristna tro och fått detta erkänt av kyrkan; 2) biktfader; *c. generalis*, general-konfessor, den förnämsta munken i ett birgittinerkloster.
- confessoratus**, us, m. (: föreg.), en biktfaders kall, D. Vadzst. 7. april 1423.
- conficiendis** ST II p. 223, jmf. p. 252.
- confidem** FM 578 (F.), läs *confidentem*.
- confirmator**, oris, m. (kl.), se under *firmarius*.
- confiteor**, 2. (kl.), bikta sig, skrifa sig.
- Confiteor**, indekl., syndabekännelsen.
- confortatio**, onis, f. (: senlat. *conforto*), stärkande, SD n.s. 2971 (P.).
- con-frater**, tris, m., medbroder, DS 2607 (S.). Sv. 138, o.a.
- confraternitas**, atis, f. (: föreg.), broderskap, gille, SD n.s. 2600 (S.); is. fristad i ett kloster, som på vissa villkor beviljas utomstående, DS 2319. 2607. 2617 (S.). Jmf. ännu t.ex. DS 1402. 3387.
- confratrium**, ii, n. (: mlat. *confrater*) [bif. *confratria*, e, f., DS 261. SD n.s. 2919 (P.)], brödraskap, orden.

- confrontatus, a, um** (: mlat. *confrontari* »ha gemensam gräns»: kl. *con* o. *frons*), angränsande; *ciuitates*, SD n.s. 2563 (T.).
- confusibiliter**, adv. (6. årh.; Thes.), utan urskiljning, Arw. I p. 88 (F.).
- confutio** DS 864 (Lyon) = *confusio*.
- cognicio** DS 3260 (S.), = kl. *cognitio*.
- conlecturo**, 1. (Boëthius o. 500; Thes.), sluta sig till ngt.
- conlungatus** Reut. p. 63, = kl. *coniugatus*, i senlat. »gift».
- coniuratio, onis**, f. (kl.), svordom, FM 1368 (F.).
- connatus** DS 4394 (S.), = kl. *cognatus*.
- con(n)exa, e, f.** (sc. *ecclesia*; kl. ptc.), se *annexa*.
- con-nuntius, ii**, m., mednuntie, medfullmäktig, DS 2812 (P.).
- cononicus** SD n.s. 1695 o.a. antagligen tryckfel i st.f. *can-*.
- co-noto, 1**, = kl. *noto* »antecknar»; FM 1752 sl. (N.).
- comp-**, se *comp-*.
- conscientiosus, a, um** (: *conscientia*), samvetsgrann, FM III p. 461 (suppl. S.).
- consilium** = *consilium*.
- conscribo**, 3. (kl.), uppteckna, D. Vadzst. 28. jan. 1442; avskriva, 6. april 1461.
- conscriptor, oris**, m. (senlat. »författare»), skrivare, D. Vadzst. 1390 (= *scriptor*).
- consecratio, onis**, f. (kl.), invigning, is.: 1) av en biskop l. munk (nunna); 2) av en kyrka l. kyrkogård; 3) av brödet och vinet för nattvarden.
- consensio** DS 1532 (S.), = kl. *consentio*.
- consequens, ntis** (kl.), *per c.*, följ-
Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.
- aktligen, DS 1216. 2111 (S.).
D. Vadzst. 3. okt. 1465. Arw. I p. 59 (F.).
- consequenter**, adv. (kl.), därefter, DS 2587 V p. 350 ff. (S.). Er. Ol. p. 142 (= FM 2320).
- consequutus** = *consecutus*.
- conservator, oris**, m. (kl.), försvarare, beskyddare, is. påvligt ombud med uppgift att bevaka kyrkans l. fromma stiftelsers intressen; DS III p. 536. IV p. 615. V p. 668. SD n.s. 63; övervakare av kejsrerliga nådebevis, ST 372.
- conservatoria, e, f.** (sc. *littera*; senlat. adj., se Thes.), uppdragskrivelse given en påvlig konservator, DS V p. 359 (S.).
- consideratione**, abl. m. gen., med hänsyn till.
- de **consideratione** Bernardi, ett moraliskt-teologiskt verk med mystisk grundstämning av B. från Clairvaux; Sv. 158 (F.).
- consiliarius, ii**, m. (kl.), rådgivare, rådsherre, riksråd.
- consilium, ii**, n. (kl.) [bif. **consilium**, DS 3973 (S.). SD n.s. III p. 478 (N.)], råd; *c. regni* l. *regale*, riksråd; *c. civitatis*, stadens råd.
- consisto**, 3. (kl.), befinna sig, ST II p. 205 (P.); finnas, DS 286 (P.).
- consistorium, ii**, n. (senlat. »församlingsplats, kejsrerligt råds-kabinett») [bif. **consisterium** DS 4790 (S.)], 1) (en stads) rådhus; *consistorii incendium*, DS 4743 (S.); *fundus iuxta consistorium*, SD n.s. 805 (Lund); *consulibus ciuitatis Reualie in eorum consistorio simul consedentibus*, DS 3548 (Reval); 2) råd, råds-sammanträde (i en stad), DS 2398.

3220. 4790 (S.). SD n.s. 591 (Lund). Sv. 36 (F.); 3) påvens råd (som utgöres av kardinalerna), DS II p. 547. SD n.s. 1093. Sv. p. 166 (P.); *c. publicum*, vid vilket även prelater, världsliga sändebud och Roms magistratspersoner närvaro, Sv. p. 181 (P.).
- consodalitas, atis**, f. (: senlat. *consodalis*, Thes.), = *sodalitas* (s.d.); DS 940 (Visby).
- consolatus** SD n.s. 2099 (Malmö), = *consulatus*, s.d.
- consoror, oris**, f. (vestgot. lag 6. à 7. årh.), medsyster, nunna. Avl. **consororitas, atis**, f., medsysterskap.
- consors, rtis**, m. f. (kl.), make l. maka.
- conspiratio, onis**, f. (kl.), 1) överenskommelse, ST II p. 115 (N.). 404 (T.); 2) sammansvärjning, Sv. p. 181 (P.).
- constabulus, i**, m. (sannolikt hypostaserat senlat. *comes stabuli* »stallgreve») (bif. med suffixutvidgning **constabularius**), 1) franska konungarnes högste tjänsteman (ffr. *connestable*); 2) en av de högsta funktionärerna vid engelska hovet; 3) (-*arius*) titel som riksdrotset (eljes *dapifer*) Bo Jonsson Grip tillagt sig, D. Vadzst. App. I; Can. Birg. p. 51. 59 o.s.v.
- constamentum, i**, n. (: *consto*), kostnad, DS 4184 (S.).
- constitutus, a, um** (kl.ptc.), inrättad, belägen, bosatt; *c. citra mare orientale*, belägen hitom Östersjön; *cum essemus constituti*, när vi befunno oss; *personaliter c.*, personligen närvarande; *in humanis c.*, under livstiden; *in naufragio c.*, som råkat ut för skeppsbrott, ST 125 (S.).
- construo, 3**, (kl.), konstruera, efter vissa regler ordna orden i en sats på ett främmande språk (is. latin) med ändamål att låta innehållet klarare framträda och möjliggöra en ordagrann översättning till modersmålet; SD n.s. 2889 (P.) o.a. Jmf. t.ex. Melanchtons lat. grammatik (Wittenberg 1561) p. 400 ff.
- consuetudinarius, a, um** (senlat.), hävdvunnen, sedvane-; *ius*.
- consuetudo, inis**, f. (kl.), 1) sedvänja, bruk, oskriven lag, ST 309 (S.); 2) hävdvunnen avgift l. tull, DS 296 (E.); 3) sätt; *in indebita consuetudine uxorem cognoscere*, Gumm. B. B. XIX (eljes är *c.* i mlat. = menstruation).
- consuetus, a, um** (kl.) hävdvunnen (om avgift); se *servitium*. Subst. **consuetum, i**, n., hävdvunnen »rättighet», avgift, skatt; FM 797 (T.) **cunswetum**.
- consul, ulis**, m. (kl.), rådman.
- consularis, is**, m. (kl. »f.d. konsul»), rådsmedlem, DS 4920, 4967 (S.). 5022 (Lund).
- consulatus, us**, m. (kl.), råd (= *c. civitatis*), SD n.s. 2099 (Malmö) **consol-**, Sv. 576 (F.).
- consulensis, is**, m. = *consul* (s.d.) med suffixutv.; FM 870 (F.).
- consumo, 1**, icke sällan i st.f. *consummo*, fullborda; DS II p. 445 (S.). 587 (P.).
- contactum est** = kl. *contigit*.
- contemplatione** abl., ibl. = *intuitu*, s.d.
- contentes** DS 2448 = *contentos*. Till uttrycket *reddere* (se) *contentum* jmf. 2475. 2854.
- contento, 1**, (gloss., : *contentus*), tillfredsställa; Pass.: åtnöjas, vara tillfredsställd, SD n.s. 1870

- (S.); *contentatus* FM 2623 (F.), = kl. *contentus*.
- contentum** DS 2618, läs *conventum* (L. Sparres avskriftl).
- contentus, a, um** (kl.), 1) nöjd; 2) innehållen, uppbevarad; *bona in navi contenta*. Subst. **contenta, orum**, n., innehåll, last, DS 851 (D.).
- contestor**, 1. (kl.), bevittna, bestryka.
- contingens, ntis** (kl.), 1) sammanhängande; *in continenti*, strax, omedelbart, DS 857 (Skåne). SD n.s. III p. 474 (N.). Er. ÖI p. 79; 2) avhållsam, kysk; subst.fem. *continentes*, FM 275 (S.), nunnor?
- continentia, e, f.** (kl.), 1) innehåll, *litterarum*; 2) kyskhet, DS 325 (P.).
- contingerit** DS 3459. 3629 (S.), = kl. *contigerit*.
- contingo, (contingerit, se nedan)**, 3: (kl.), 1) tillhöra: a) med ack., *c. ducatum*, tillhöra hertigdömet, DS 636; *ipsam*, 664; *me*, 2108 (S.); b) med dat., *c. nobis*, 1908; *eisdem oris*, höra till dessa öresland, 4183 (S.); 2) hända, inträffa, råka, vanligt fräseologiskt verb; *contingerit* DS 3459. 3629 (S.) = kl. *contigerit*, fut.ex. (jmf. *conuatuero, voluero* DS 2869) eller perf.konj. (jmf. DS VI p. 88 rad 10).
- contio, onis, f.** (kl.), predikan.
- contionor**, 1. (kl.), predika.
- contoralis, is, f.** (*con-* o. *toral* »bädd»), hustru, ST III p. 646 (N.). Jmf. gr. *ἄλοχος*.
- contracta, e, f.** (kl.ptc.), 1) trakt (av kl. *tractus*); DS 4175. SD n.s. II p. 551. ST I p. 333 (S.). II p. 420 (N.); 2) prosteri; DS 1784 f. 1962. Sv. 230 b. (S.) o.a.
- contractus, a, um** (kl.ptc. »sammandragen»), lam, SD n.s. 2926 (T.).
- contractus, us, m.** (kl. »sammandragning»), 1) =; FM 725 (F.); 2) prosteri, Reut. p. 181.
- contra(h)o, 3.** (kl.), 1) förhandla; 2) gifta sig, Reut. p. 63 o.a.; fullst.: *c. matrimonium* l. *copulam matrimonialem cum alqo (alqa)*, Reut. p. 113. DS 1009 (P.). 4255. ST I p. 418 (S.); 3) *c. sponsalia*, förlova sig, Reut. p. 64.
- contraposi<ci>one, abl.**, FM 2613 (T.) (: *contrapono* »sätta emot»), bolagsmäns ömsesidiga borgen.
- contra-sigillum, i, n.**, DS 4070 (Fr.) = *secretum* (s.d.); brukade, ss. DS 2486 (P.), tryckas på baksidan av ett större sigill, varav namnet.
- contrata, e, f.** (: *contra* enl. Gröber, Arch. f. L. L. I p. 551), trakt, Can. Birg. p. 5.
- contraventio, onis, f.** (: kf. *contravenio*), överträdelse.
- contritio, onis, f.** (kf.), ånger (sedan 13. årh. såsom fullständig ånger åtskilt från *attritio*, s.d.), DS 35 (Lund, år 1145). V p. 339 (S.).
- controvenio, 4.**, DS 4184 sl. (S.) = kf. *contravenio*.
- convenio, 4.** (kl.), 1) infinna sig, DS 1307 (S.); 2) stämma inför rätta (redan hos ant. rättsl.), DS 2362 (P.). SD n.s. 1621. 2411 (S.); *conventus*, ständ, Sv. 376 (Estl.). Reut. p. 65.
- convenirens** DS 340 (S.), läs *conveniens* »passande». Observera *curusl* Inl. p. 72 f.
- conventes** Sv. 431, läs *conventuales*.
- conventualis, e** (: *conventus*, s.d.), konvents-; *prior e.*, se *prior*. Subst.
- conventualis, is, m. f.**, 1) röstberättigad medlem av ett kloster-

- konvent, DS 1315 (S.); bif. **conventalis** SD n.s. 1919 (S.); 2) medlem av en mindre sträng riktning inom franciskanerorden (mots. *spiritualis, frater de observantia*).
- conventualiter**, (: mlat. *conventualis*), vid konventssammankomst, SD n.s. 264. 2680 (S.).
- conventus, a, um**, se *convenio* 2.
- conventus, us**, m. (kl.), munk-, klosterkollegium.
- conversio, onis**, f. (kl.), omvändelse; c. *Pauli*, 25. jan.
- conversus, i**, m. o. **conversa, e**, f. (kl.ptc.), omvänd, urspr. om allt klosterfolk, sedan 11. årh. lekbroder, leksyster, som utförde kroppsarbete.
- convertio**, 3. (kl.), omvända; e *converso*, tvärtom, å andra sidan, i gengäld, Sv. 160 (F.), o.a.
- convicaneus, ei**, m. (senlat.; Thes.), medborgare, DS 5028 (S.); häradsbo, DS 1475 m. (S.).
- convillanus, i**, m. (*con-* o. senlat. *villanus*), = *concivis*, s.d.; SD n.s. 835 (Malmö).
- conviva, e**, f. (kl.), gillesbroder.
- convivalis, e** (kl.), som hör till ett gille l. skrå; *statuta*, SD n.s. 2600 (S.).
- convivium, ii**, n. (kl.), gille, SD n.s. 2600 (S.). Sv. 160 sl. (F.).
- convolo**, 1. (kl.), 1) taga sin tillflykt, SD n.s. 372 (S.); 2) flytta, DS 4456 (Lund).
- coopertor, oris**, m. (: *coopertio*), taktäckare, SD n.s. 3078 (Paris).
- co(o)pertorium, ii**, n. (senlat.) [bif. **coopertoria, e, f.**, DS 3610 (Paris)], 1) täcke, DS 1103; plur.: sängkläder, 1275 (S.); 2) koperur, folketynologiskt omgestaltat även *kopartygh*, den vidlyftiga beklädnad, som en förnäm mans ridhäst o. is. stridshäst bar (S.); 3) tak, DS 3610 (Paris); 4) bokomslag, DS 155 (S.); syn. *cooperculum* (senlat.), DS IV p. 710 (S.).
- co-op(p)ldanus, i**, m., medborgare, DS 4989 (T.).
- copertorium**, se *coop-*.
- copia, e**, f. (kl.), 1) möjlighet, rätt; *naues perscrutandi*, DS 851 (D.); tillåtelse, Reut. p. 180 (jmf. Inc. Auct. 122); 2) avskrift, DS 4109 (S.). Arw. VI p. 102 (F.). ST III p. 115 (N.-E.).
- copio**, 1. (: föreg.), avskriva.
- Copiosa** DS V p. 608 (Lund), se *Ostiensis*.
- copiositas, atis**, f. (senlat.), talrikhet, SD n.s. 2702 (P.).
- copulative**, adv. (senlat.? Thes. IV p. 924,40), i äktenskapet; se *incestuosus*.
- coputatio** DS 4416 (S.); se *comp-*.
- coquinaria, e, f.** (kl.adj.; sc. *domus*), kök.
- cora, e**, f. (mlt. o. mnedert. *kōre*; jmf. sv. *kora, villkor*), bestämelse, förordning, ST I p. 200 (Flandern).
- choralis, e** (: *chorus*, eg.grek.), kor-. Subst.
- choralis, is**, m., korpräst l. annan som utför kortjänst, DS II p. 260—264. 621. III p. 284. 673 (S.). Arw. I nr. 73 (Norge). Reut. p. 179. 205. Gummerus i Tutkim. Suomen kirkkohist. alalta 1913 p. 66 och 71.
- cordétenus**, adv. (< *corde tenus*), utantill, fr. *par cœur*; D. Vadzst. 11. juni 1391.
- chordula, e**, f. (senlat.), garn, snöre, snodd.
- Cordule v. m.**, 22. okt.
- corēa** SD n.s. 2986. LSGl., = kl. *chorēa* (gr. *χορεία*) «ringdans».

coreum DS 3691 m. (S.). 4900 (Lund), = kl. *corium* »läder».

corymbus, se under *corrimbo*.

chorista, e, m. (: *chorus*), korpräst, som gör kortjänst (= *choralis presbyter*, DS 4877), Reut. p. 203.

cornua, hornboskap, DS 2869 (S.).

coroboro = kl. *corr-*.

corona, e, f. (kl.), 1) krona; kronan; *C. terrarum*, Landskrona; *c. (spinea) Domini*, som datum 4. maj (2. sept. i Skara; 9. nov. i Trondhjem; vanl. 11. aug. i Frankrike); 2) hårkrona, hårkrans, som uppstod vid rakning av hjässans midt; *c. apostolica*, Reut. p. 58, = *tonsura Petri*, s.d.; 3) i 15. årh. vanl. namn på en fransk écu och andra mynt av samma värde; SD n.s. 2001 (Paris).

coronatio, onis, f. (senlat.), kröning.

coronatus, i, m. (sc. *nummus l. denarius*), krona (guldmynt); DS 2971 f. (P. år 1333). 3075 (P. år 1334), alltså tidigare än Filips av Valois *denier à la couronne* från år 1339.

corono, 1. (kl.), kröna; *dies quattuor coronatorum*, 8. nov.

corosio, se *corr-*.

corporale, is, n. (kl.adj.), fyrkantig, vit linneduk under kalken och patenen vid nattvarden.

corporalis, e (Seneca 1. årh. o. sen.), kroppslig; *c. presentia*, personlig närvaro; *iuramentum c.*, ed under beröring av bibeln, en relik l. annat heligt föremål; *fides c.*, handslag, DS 1567 (N.). 1970 (S.), jmf. *fidelenus*.

corporaliter, adv. (Petronius 1. årh. o. sen.), *sacramentum c. prestitum* DS 1577 (S.) = *ad sancta Dei euangelia c. lacta prestitum iuramentum* DS II p. 548 (P.).

Obs. Bokst. **h** inverkar ej på den alfab. uppställningen.

corpus, oris, n. (kl.), 1) lekamen;

c. Domini, hostian; *altare corporis Christi*, Helga Lekamens altare; *festum corporis Christi*, Helga Lekamens fest torsdagen efter treenighetssöndagen; *pallium de corpore beati Petri sump-tum*, DS 580. 1585 (P.) o.a., *pallium* (s.d.) låg en natt i Petri grav; 2) *c. prebende*, se *prebenda*.

corrector, oris, m. (kl.), 1) rättare; *librorum*, D. Vadzt. 30. juni 1438; 2) *c. lit(terarum) apostolicarum*, pävlig kanslitjänsteman, som reviderade koncepten (*note*) till påvebullor (enl. Bresslau; enl. Tangl granskade han de renskrivna påveurkunderna l. *grosse*); SD n.s. I p. 197.

correligiosus, i, m. (*con-* o. mlat. *religiosus*, s.d.), munkbroder, Sv. 142. 166 (F.).

correspondo, 1. (*con-* o. *respondeo* 2.), motsvara, DS I p. 657 (S.).

corrimbo abl. DS 1029 (S.) (kl., eg.grek. *corymbus* »blom- l. fruktklase av murgröna o. likn. växter»). »Den vanliga betydelsen av *c.* är »välsk rova», bakom vilket uttryck enligt Söderwalls Ordbok u.o. *valsker* döljer sig dels »murgröna» (*Hedera*) och dels »hundrova» (*Bryonia*). Enligt min mening betecknar ordet *c.* SD II nr. 1029 p. 101 »humle»; detta mitt antagande innebär antingen att detta ord verkligen också betyder »humle» eller att den klerk, som skrivit urkunden, genom förväxling med de andra kryp- och klätterväxterna »hundrova» och »murgröna» av misstag kommit att använda deras latinska benämning *c.* även som namn på »humlen.» D:r A. Nelson. Jmf. LSGl. p. 149.

- cor(r)osio onis** f. (senlat.; Thes.), anfrätning, skada.
- corruentia** DS I p. 657 (S.), = kl. *congruentia*, n. plur.
- corrusco** = kl. *corusco* »glänsa».
- corsetum**, ack. (ffr.) (bif. *cur-* DS 3002), livstykke l. tröja, som bars ovanpå kjorteln; DS 2500. 3002 (S.).
- cortina**, e, f. (senlat. »förlänge») (bif. *cur-* s.d.), fsv. *bonadher*, LSGl.; vägghonad, DS III p. 399 (S.); DS IV p. 753 = *dorsale*, s.d.
- cortrix**, indekl., DS 4900 (Lund), tyg tillverkat i l. uppkallat efter staden Courtray.
- chorus**, i, m. (kl., eg.grek.), 1) (kyrko)kör, DS II p. 262 (S.); 2) kor (i en kyrka); *summus ch.*, högkor; *festum chori*, högtidsdag som firas blott i kyrkan (mots. *f. fori*, som firas även av menigheten).
- cosequens** SD n.s. III p. 362 (S.), = kl. *consequens*.
- Cosme et Damiani m.**, 27. sept.
- costera**, e, f. (: *costa*), kust, SD n.s. 745 (E.). HU III reg.
- costuma** l. *coustuma*, e, f. (ffr.: *consuetudinem*, M.-L. 2176), (hävdvunnen) avgift l. tull för varor, ST 148 (Fr.). HU III reg.
- crastino** DS 4011 (S.), = kl. *crastino*.
- cratera**, e, f. (kl., grek.ack. »bål m.m.»), bägere, DS 4374. 4539. 4716 (S.); *crathera* SD n.s. 891 erfordrar intet frågetecken, även DS 2762; *II crateri* DS 4923 misstänkligt i den även eljes felaktiga avskriften.
- craticula**, e, f. (kl.), halster.
- cravento**, i. (ffr.), nedriva, DS 3610 (Paris).
- crebrum** DS 2221 (S.), se *cribrum*.
- credentia**, e, f. (: *credo*), tro, tilltro, tillit, DS 4080 (S.). 4951 (Visby) o.a.; *littere credentiarum* l. *de credentia*, ST III p. 669 (N.), resp. DS 427 (E.), fullmakt.
- credentalis**, e (: föreg.), *littere c.*, se föreg.
- creditivus**, a, um (: *credo*), tillitsfull; *fidem creditivam adhibere*, skänka, DS 2257 (S.). FM 743 (Reval). 2614 (F.) med *fidem* vid tryckningen bortfallet (jmf. samma urk. hos Arw.). — Subst.
- creditiva**, e, f. (sc. *fides*), tillit, DS 4722. 4740. 4749 f. (S.).
- Credo**, indekl. (»jag tror»), 1) trosbekännelsen; 2) den del av mäs- san, som innehåller trosbekännelsen, SD n.s. 2482 (S.).
- cremalis**, e (: *cremo*), som användes till eldning, DS 1908 (S.), = **cremabilis**, e (gloss.; Thes.), DS 2094 (S.).
- creo**, i. (kl.), *militem*, göra till riddare, Sv. 499 (S.). D. Vadzst. 1396. 1397; själva dubningen benämnes *gladii vibratio*, Sv. 499.
- cribrum**, i, n. (kl. »säll»), spannmålsmått i Västergötland och Norge.
- crypta**, e, f. (kl., grek.), 1) underjordisk kyrka, kraftkyrka; en sådan fanns under domkyrkan i Lund, DS 28. 578. 812. 960. 1702. 2521. 3933. 4634; 2) grift, D. Vadzst. Append. VI 28.
- c(h)risma**, *atis*, n. (kf., grek.), smörjelse.
- chrismale**, is, n. (hos ant. gramm. *chrismal*), 1) förvaringskärl för vigd olja; 2) vaxduk över altaret, Hild. III p. 532.
- chrismatorium**, ii, n. (: kf. *chrisma*), smörjelsekar.
- Chrysogoni m.** (även **Criss-**), 24. nov.

- Crispini et Crispi(ni)ani m.**, 25. okt.; *Crispiani*, DS 2264 (Holland).
- christi-fidelis, is, m.**, kristtrogen.
- Christine v. m.**, 24. juli.
- Christus Domini**, Herrens Smorde, Vita S. Eri.
- c(h)ronica, e, f.** (senlat., se Thes.; senkl. neutr. pl.; eg. grek.), krönika, årsböcker; *c. Maritiniana*, DS 1271, Martins från Troppau (ärkebiskop i Gnesen, † 1279) mycket spridda påve- och kejsar-krönika; = *cronice Martiniane*, Brillioth p. 346.
- crossus** DS I p. 202 (P.), = kl. *grossus*, ett slags fikon.
- crucula, e, f.** (: *crux*), litet kors, Sv. 723 (F.).
- crucesigno, 1.** (< *cruce signo*), utmärka med ett kors; *crucesignatus*, korsfarare, som drog i härnad mot hedningar l. kättare, DS I p. 486 (P.).
- cruciata, e, f.** (kl.ptc.), korstågs-bulla, Arw. I p. 174 (S.). VI p. 102 (F.). Er. Ol. p. 71.
- cruciferi, orum, n.** (Prudentius 4. årh. i sing. om Kristus), korsbärare, korsriddare, SD n.s. II p. 385 (P.); *de domo teutonica*, tyska orden.
- crucifixus, i, m.** (senlat.; Thes.), den korsfäste, Kristus; *annulus in quo c. habetur*, SD n.s. 1287 (Lund).
- crurifragium, ii, n.** (senlat.; Thes.), benbrott, D. Vadzst. 14. nov. 1419.
- crusibulum, i, n.** (: mht. *krüse*, mlt. *krus*; av Weygand, D. Wb. s.v. *Krause* 2 härledes tvärtom *krus* av *crucibulum*, som vore »korsformigt kärl»), *krus*, DS 4884 (T.).
- crux, crucis, f.** (kl.) [gen. *crucis* DS 876 (S.)], 1) kors; *cruce signatus*, se *crucesigno*; *solutio 1. redemptio crucis*, friköpning från avlagt korstågslöfte, DS 457. 901 (S.) o.a.; *exaltatio crucis*, 14. sept.; *inventio crucis*, 3. maj; *cruces = rogationes*, s.d.; 2) märke, DS V p. 54 (S.).
- cubicularius, ii, m.** (kl.), kammar-tjänare, DS 951. 1015 (S.); kammarherre hos påven, FM 2827.
- cubulatorius, a, um** (: *cubile*), som innehåller sovrum; *domus c.*, FM 1365 (F.).
- cubitus, i, m.** (kl.), aln, DS 1468 (S.); i 1202 (S.) motsv. av *ulna*.
- cuculla, e, f.** (hos kf. = kl. *cucullus* »kapschong») [bif. *cucculla* DS 1741 (S.)], fsv. *kuvul*, kåpa med kapschong, som bars av munkar och nunnor, SD n.s. 2246 (S.). D. Vadzst. 11. mars 1453. Mera Falk, Kleiderkunde p. 167.
- cugno, abl.** (rom.; M.-L. 2396), myntstämpel, prägel, N p. 196.
- cui[us]cumque** DS 4322.
- culcitra, e, f.** (kl.) (vanl. bif. *culcedra*, hemma i Spanien? jmf. M.-L. 2372), bolster; övers. *undirbulster* SD n.s. 880, *dyna* L.SGL.; *fulcrum cum culcedra in quibus requiesco*, DS 1605; *duo fulcra, quinque culcedras cum totidem cussinibus, quatuor lectisternia*, 2192; *V culcedras et III fulcra, VI pulvinaria bona*, 2500; *culcedra cum capitali*, 2678; *quatuor fulcra cum totidem culcedris, thoralibus, linthaminibus et lodicibus*, 4923; *culcitra cum pulvinari*, 5008 (S.). Varigenom *c.* skiljer sig från *fulcrum* är ej fullt klart.
- cum hoc**, även: jämte detta, dessutom.
- cummonis** DS 1041 sl. och **cummunis** 2866 (S.), = kl. *communis*.

- cummutatio**, DS 3068 (S.), = kl. *com-*.
- cumputus** DS 4058 (S.), se *comp-*.
- cumulatio, onis**, f. (senlat.), h o p n i n g av två eller flere kyrkliga tjänster på en hand.
- cumulatus, a, um** (kl.), rågad, se *carpa*.
- cumulus, i, m.** (kl.), (hö)stack, DS 1671. 2600 (S.). Inc. Auct. 94.
- cuna, e**, f. (mlt. *kune*: ryska *куниѣ* *куниѣ* »mårdskinn»), betalningsmedel i Novgorod.
- cunswetum** FM 797 (T.), se *consuet-*.
- cupri-faber, bri, m.**, kopparslagare, DS 4211 (S.).
- cuprum operatum**, se *argentum o.*
- Mons Cupri**, Kopparberget.
- cura, e**, f. (kl.), is. själavård, *c. animarum*; *prebenda sine cura*, prebende, vars innehavande icke medför själavård.
- curatus, a, um** (: föreg.), förenad med själavård; *ecclesia c.*; *beneficium c.*; som har själavård om hand, SD n.s. IV p. 175 (P.); *clerici cc.*, Sv. 85 (F.).
- curatus, i, m.** (fullst. *presbyter c.*, Sv. 88 (F.)). Gumm. B. B. XXI; se föreg.), själasörjare, kyrkoherde.
- curia, e**, f. (kl., se lexikonl), 1) gård; lantgård: stadsgård, DS 767 (S.). 4150 (F.); *c. presbyteralis*, prästgård, -bol; *c. regalis* l. *regia*, kungsgård; *c. principalis*, huvudgård, DS 3825. 3964. 4396 (S.); *c. villicalis*; gård skött av en förvaltare, DS 3651. 3860 m. (S.); 2) hov; *c. Romana*, romerska kurian, påvens hov, de i Rom residerande myndigheter, av vilka påven betjänar sig för sin andliga och världsliga regering, Sv. 256 (I.); *c. (episcopalis) Parisiensis* l. *Lundensis*, *Aurelianensis*, *Bergensis*, biskopsgården, -hovet i Paris (Lund, Orléans, Bergen), DS 909. 1271. 1327. 1557. 2779. 2873. 2974. 3093. 3580. 4844. ST II p. 418.
- curialis, e** (kl.), som tillhör hovet; *curiales sacerdotes* = *clerici curiam sequentes*, DS I p. 565 (S.), jmf. *curia* 2, och *mercator curiam Romanam sequens*, DS 4009. Subst.
- curialis, is, m.**, huskarl, Hild. II p. 151; hirdman, NgL V: 2 reg.; hovman; *curiales*, gemensam benämning på tjänstemännen vid påvliga kurian, Sv. 256 (I.), i sing. Gumm. B. B. p. XV.
- curialitas, atis, f.** (: *curialis*, s.d.), höviskhet; ädelt handlingsätt, DS 2323. 4553 (S.).
- curribilis, e** (: *curro*), gångbar (om mynt), FM 38 (P.).
- cursarius, ii, m.** (: *curso*), korsar, ST I p. 126 (P.) o.a.
- cursetum**, se *cor-*.
- cursor, oris, m.** (kl.), 1) brev-bärare, ilbud, DS 1103. 1907 (S.). 2601 sl. (F.). Can. Birg. p. 3; 2) lösdrivare, landsstrykare, DS I p. 564. II p. 378 (S.).
- curtina**, DS 3096 (S.). 3532 m., se *cor-*.
- curtis** Reut. p. 162, läs *curatls*.
- curtisanus, i, m.** (: mlat. *curtis* »gård, hov» = kl. *cohors, cors*), hovman, is. vid påvehovet; SD n.s. III p. 306 anm. 1 (**curtizanus**).
- curtus, a, um** (kl. »stympad»), kort, DS 5008 (S.).
- cussinus, i, m.** (vulgärlat. l. rom. < **coxinus*: kl. *coxa* »höft», alltså eg. »sittdyna»; jmf. *cossim* < *coxim* redan i 1. årh. f.Kr., Sommer Hdb.³ p. 248), dyna, kudde,

fr. *coussin*, ty. *Kissen*; jmf. under *culcitra*; *c. pro altari*, DS V p. 572 (S.).

custodia, e, f. (kl.), 1) klockartjänst; 2) förvaltningsområde inom en franciskanerprovins under en *custos*; 3) förvaringsställe, D. Vadzst. 1442.

custos, odis, m. (kl.), 1) upp-syningsman; 2) klockare; 3) se

custodia 2; 4) *c. minoris stgilli Montis pessulani*, mindre sigilletts bevarare i Montpellier, DS V p. 506; 5) *c. Lugdunensis* SD n.s. 2466. 2472 titel buren av *locum-tenens in camerarius officio* vid påvliga kurian.

custuma ST III p. 674 (N.), se *cost-*.

custus, plur. (fr. *custes*, *costes*), kostnader, DS V p. 51 (Paris).

D.

Dacia, e, f., Danmark, men också Norden, is. som dominikanerprovins l. som underavdelning av den engelska studentnationen i Paris.

dacus, a, um DS 1910 (Lund) l. **dacicus** l. **dacius** l. **dacianus** DS 1979 (Lund). 2386 (D.), dansk.

dalmatica, e, f. (kl. »dalmatisk tunika utan ärmar»), 1) liturgisk klädnad, is. diakonens ämbetsdräkt; 2) liknande plagg buret av regenter vid kröning l. andra högtidliga tillfällen, DS 1811 (S.).

Damiani et Cosmé m., 27. sept.

damnatio DS III p. 736, läs *denominatio* (s.d.).

damnatus, a, um (kl.); till *coitus d.* DS 798 (S.) jmf. *de coitu damnato procreatus* Sv. 606 (T.).

damnabilis = kl. *damnabilis*.

danicus, a, um, dansk; in *danico*, på danska, Sv. 499 (S.).

dapifer, eri, m. (senlat.), 1) skaffare, hovmästare; 2) drotset, riksdrots.

data, e, f. (kl.ptc.), datum, DS III p. 307. SD n.s. I p. 195. II p. 383. III p. 526. IV p. 176 (P.).

dataria, e, f. (eg. »dateringsbyrå»), påvens supplikbyrå. Till denna

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

sändes en beviljad supplik och en kort notis därom infördes i en liggare (*liber de vacantibus*). Därjämte avskrevs den i supplikregistret.

datarius, ii, m. (: mlat. *dato* »daterar»), daterare, högsta chefen för påvens supplikbyrå (se föreg.). Även vid påvens *penitentiaria* fanns en hög tjänsteman med titeln *d.*

datia, e, f., Sv. p. 448 (S.), = följ.

datum, ii, n. (: *do*), gåva, gåvoskatt, SD n.s. II p. 623. IV p. 93 (P.); *datiis*, abl., DS 3654 (D.), möjl. = föreg.

dativus, a, um (kl.), som ges l. kan givas, gångbar (om mynt), SD n.s. 436 (Skåne). ST 61 (T.).

Davidis abb., 25. juni (15. juli i Uppsala).

de-, prefix, står stundom i st.f. *di(s)-*, t.ex. *deligenter*, FM 441 (F.). Jmf. *di-*.

de, prep. m. abl. (kl.), 1) liksom redan kl. om tid: *de nocte*, om natten; *de sero*, om kvällen; *de cetero*, framdeles; 2) agent: *bona impignerata de Johanne N.*, gods pantsatta av J. N.; 3) *dalmatica et subtile de imaginibus beate virginis*, DS I p. 656 f. (S.); jmf.

- vna parua tunica pro ymagine beate virginis*, Sv. 723 (F.); 4) i st.f. genitiv; *pratium de XX plaustris feni*, ång som avkastar 20 lass hö; 5) liksom ofta kl. med adj. för bildning av adverbial: *de facili*, med lätthet; *de facto*, faktiskt.
- de-asto**, 1., avfalla, DS 4841 (T.).
- debata**, e, f. (ffr.), stridighet, SD n.s. 862 (E.).
- debeo**, 2. (kl.), brukas även som hjälpverb; må, tör, får. Jmf. Petronius (1. årh.) cap. 7: *hic debes habitare*, här torde du bo, *c'est ici que tu dois loger*.
- debite**, adv. (senlat.; Thes.), tillbörligt.
- debitum**, i, n. (kl.), 1) gäld, skuld; *debita sua emonere*, indriya; *carnis d. persolvere*, dö; 2) ovanl.: skatt (= *census*), DS 955 (D.).
- decanatus**, us, m. (: *decanus*, s.d.), dekanat.
- decania**, e, f. (hos Cassianus 4. årh. »tio munkar under en föreståndare, *decanus*»), dekanat, se följ. — Betr. kvantiteten hos \bar{i} se LSGL.
- decanus**, i, m. (kl. militär term »anförare för tio»; mlat. urspr. »ordningsman för tio munkar»), 1) en av prelaterna vid ett domkapitel, domdekan; 2) (utoml.) ordningsman för ett *capitulum rurale* (s.d.), ruraldekan, lantdekan.
- decas**, adis, f. (senlat., grek.), tiotal (vid räkning av hudar), fsv. *dekr*; DS 559 (S.).
- decem millium (millium) m.**, 22. juni.
- decenti** DS 4177 (S.), = kl. *ducenti*.
- de-cetero**, se *de* 1.
- decima**, e, f. (kl.), tionde; *decimam facere* l. *offerre*, erlagga tionde; *d. animalium*, kvicktionde; *d. capitalis*, huvudtionde, tionde av (ärvd) löseendom, Inc. Auct. 99 ff. 109, jmf. *capitale* 2 och DS 440 (S.); *d. decimarum*, tionde av tionden, uppuren av domkyrkorna l. påven, Reut. p. 47. 68; *d. frugum* l. *predialis*, korntionde; *d. minor* l. *minuta*, tionde av i mindre skala framställda produkter; *d. pauperum*, fattigtionde, kom endast till namnet de fattige till godo, DS 414. 595 (S.); *d. vinalis*, DS 2266 (S.).
- decimabiliter** DS 471 (S.) bör, såsom framgår av SD n.s. 852 a (S.), vara *decimabitur*. Felet beror på oriktigt utläst förkortning. Jmf. *versabiliter* i st.f. *versabatur* Sv. 78 (F.).
- decimalis**, e (: *decima*, s.d.), som rör tionden; *ecclesia d.*, sockenkyrka.
- decimarius**, ii, m. (senlat. adj.), en som har att erlagga tionde; SD n.s. II p. 273 (P.).
- decimatio**, onis, f. (senlat.), erläggande av tionde.
- decimo**, 1. (kl.), 1) erlagga tionde, SD n.s. 852. II p. 544 (S.). Reut. p. 139; *decimabitur de melle*, det skall erläggas tionde av honung; *decimari debet*, det bör erläggas tionde; Inc. Auct. 1; 2) störta i fördärv, SD n.s. 852 (S.)? Jmf. du Cange, Murray s.v. *decimate* 4, samt Thes. L. L. V 170.⁸²
- decindo**, 3., DS 989 m. 3891 (S.), = *descindo*, s.d.
- declarationes** SD n.s. 2522 (S.), = *constitutiones*.
- declaratorius**, a, um (: *declaro*), förklarande, utläggande; *littere*, Arw. I nr. 47 (S.). 51 (F.).

- decolo**, 1., Inc. Auct. 79, = kl. *decollo*, halshugger.
- de-computo**, 1., avräkna, DS II p. 648 (T.).
- decorio**, 1. (senlat.), hudflänga.
- decretalis**, is, f. (sc. *epistula, constitutio*; senlat. adj.), dekretal, påvlig skrivelse, som avgjorde en rättsfråga; DS 3369 (P.). Arw. I p. 85 (F.); plur.: dekretalsamling, DS 1124 (S.). 1271 (Fr.); Sv. 158 (F.) menas härmed tydligen *liber Extra* (se *liber*).
- decretista**, e, m. (: *decretum*, s.d.), rättslärdd i kanonisk rätt.
- decreto**, 1. (: *decerno*), avgöra, bestämma.
- decretum**, i, n. (kl.), 1) = *decretale*; is. = *d. Gratiani*, första delen av *Corpus Iuris Canonici*, utarbetad av magister Gratianus, munk i Bologna, mellan 1141 och 1150; DS 812 sl. (Lund). 1124 (S.). Sv. 158 (F.); *doctor decretorum*, doktor i kanonisk rätt (se *doctor*); 2) ogiltighetsförklaring på förhand av biskopens I. domkapitlets utnämning vid besättandet av ett prebende ifrån Rom; FM 556, jmf. t.ex. 520. 752.
- decumbo**, 1., DS 2347 (S.); kl. 3. konj.
- dedicatio**, onis, f. (kl.), invigning; *dies dedicationis*, årsdagen av en kyrkas invigning, kyrkomässodag; i Åbo 17. juni.
- defalco**, 1. (*de* o. **falco*: kl. *falx*), avslå, avdraga (från en summa l. ett värde), DS 3194 (S.). 3249 (T.).
- defatuatio**, onis, f. (: **de-fatuo*: kl. *fatuus*), galenskap, Sv. 103 (F.).
- defectuosus**, a, um (: följ.), bristfällig, SD n.s. 1595 (P.).
- defectus**, us, m. (kl.), brist; *rei l. de re*; kanoniskt hinder för erhållandet av ett kyrkoämbete; *d. natalium*, bördshinder, DS 430. 3965. 3971 (P.).
- defendum** DS 1776 = kl. *defendendum*.
- defensorium**, ii, n. (adj. hos kf.), försvarsverk, FM 3044 (N.); -skrift, D. Vadzst. 12. aug. 1470.
- defero** m. dat. »visa aktning för» (senlat., Löfstedt P. p. 328), SD n.s. III p. 589 (S.).
- deffendo**, DS V p. 50 (Paris), = kl. *defendo*.
- deforis**, adv. (Plin. o. sen. »uti-från»), = *fortis*; fr. *dehors*.
- deguasto**, 1. (ital.), = kl. *devasto*; FM år 1500 (P.).
- deicus**, a, um (: *deus*), gudomlig, gudasänd, N p. 35 (Henriks off.).
- deinceps**, adv. (kl. »efter varann»), 1) = *deinde*, därefter (liksom redan i senlat.), Sv. 50 (S.). 77 (F.); 2) härefter, ST 122 (P.).
- delegatus**, a, um (kl.ptc.), överlåten, uppdragen; *iurisdictio d.*, överlåten domsrätt; *iudex d.*, domare, som besitter sin domsrätt icke på grund av ett ämbete, utan på grund av särskild överlåtelse av en *iudex ordinarius*.
- deliberatorie**, adv. (: **deliberatorius*: kl. *delibero*), överlagt, DS 800 (S.).
- delibero**, 1. (senlat. även = kl. *libero*; Thes.), 1) befria, frälsa; 2) överlämna, fr. *délivrer*.
- delligenter** FM 441 (F.), = kl. *dil-*
- delonge**, adv. (kf.), fjärran, mots. *prope*, DS 2121. 2221 (S.).
- delucido** = kl. *dilucido*.
- demando**, 1. (kl. »anförtro»), 1) uppdraga, överlåta; 2) påstå, Sv. 188 (Estl.).

- demedium** DS 3043 (S.), = kl. *dimidium*.
- de-meritum**, i, n., otjänst, förseelse, förbrytelse; DS 2773 (S.). 2954. 3410 (P.). Sv. 233 (F.).
- demonizo**, 1. (Itala o. Vulgata av *δαμονίζομαι*; Thes.), vara besatt av en ond ande.
- denariatim**, adv. (: följ.), penningvis, för en penning i sänder, i minut (vid försäljning). Jmf. *ulnatim*.
- denarius**, ii, m. (romerskt silvermynt = 4 sestertier), (silver)penning, varav på örtugen räknades än 8 (mellersta Sverige o. Finland), än 10 (Norge, Skåne), än 12 (Danmark, Gottland), än 16 (Götaland); *pro denariis* = *denariatim*, s.d.; *d. terre*, penningland; *d. Dei*, gudspenning, fästepenning, handpenning, DS II p. 72 (S.); kyrkans fientlighet mot affärer tillstodde nämligen handpenningen endast under namn av användning till ett fromt ändamål; *d. beati Petri*, peterspenning, en individuell skatt som uppbars bl.a. i Sverige till förmån för påvestolen; *d. beate Virginis*, vårfrupenning.
- denique**, adv., ofta = kl. *itaque*, liksom redan i senlat.
- denominatio, onis**, f. (senlat.), anklagelse, DS 150 (i ett påvligt svar på en fråga av ärkebiskopen i Lund); ST 278 m. (S.); *Item nulli de Sulhfelt denominacio* (= *denonciacio* 247 m.) *aliqua ascribatur nisi pro causa, que ad amissionem vite vel manus se extendat*, »keine Angabe soll auferlegt werden» enl. HU III reg.; DS 2625 (D.) är *d. terre* övers. med »landsnämnd» (*landsnæfnd*); i samma angelägenhet DS 2626 o. 2652 är *d.* = mål, rättegång.
- denomino**, 1. (kl. »benämna»), =; bestämma.
- denonciacio** ST 247 m. (S.), = *denuntiatio*, s.d. 4.
- dentata** (kl.adj.) **scriptura** ST III p. 122 (E.-N.), = *indentura*, s.d.
- denuntiatio, onis**, f. (kl.), 1) (offentligt) tillkännagivande, förklaring, DS 1624. 3460 (S.). 2714 (P.); 2) tillkännagivande av en (sub)exsecutor med straffpåföljd, om maningen ej hörsammas; DS 3145 (S.), vartill 3143 bör jämföras; 3) = *exhibitio*, uppjudning; DS 4463 b. (S.); 4) = *denominatio*; ST 247 m. (S.): *denonciacio*.
- deocesis** DS V p. 505 (S.), se *diocesis*.
- depactatio, onis**, f. (: följ.), ransonerering, friköpning ur krigsfångenskap, DS 3673 (T.).
- depacto**, 1. (: *depactis*cor), ransonerera, utlösa ur krigsfångenskap, DS 3717 (T.).
- depallido**, 1. (de o. **pallido*: kl. *pallidus*), = kl. *dealbo*, bleker; DS 4920 (S.).
- dependentie, arum**, f. (: *dependeo*), bihang, DS 1812 (S.). ST III p. 99 (Skottl.).
- dependicie, arum**, f. (: *dependeo*), = föreg.; DS 1812 (S.).
- depono**, 3. (kl.), 1) nedlägga; högtidligt avlägga (en dräkt) för alltid, DS 857 (Skåne). SD n.s. 1714,⁶⁰ (P.); men: *derelinquere habitum regularem*, om prinsessan Jutta, DS 881 (P.); *abicere habitum clericalem*, 187 (P.); 2) nedlägga, avskaffa; *conuivita*, SD n.s. 1616,¹³; *theoloneum*, ST II p. 319 (S.); 3) avsätta (från ett ämbete), DS 853 (P.). SD n.s. I p. 191 (S.); 4) avlägga vittnesbörd,

- vittna, DS 3014. SD n.s. 1426. 2311. 2968 (S.). Can. Birg. p. 67.
- depositio, onis**, f. (kl.), 1) nedsättning; givande till förvaring, förvaring, DS I p. 717 (P.); stapling (av varor), HU III; 2) begravning, DS 2829 (S.); 3) nedrivning; *turris*, DS 3448 (Skåne); 4) avsättning (från ett ämbete); 5) vittnesbörd; DS II p. 548 (P.). III p. 206 (S.). V p. 513 (?). SD n.s. 2029 (S.). Sv. 491 (F.).
- depóst-modum** (*depóst* senlat. prep »bakom», ännu vulgärare »efter»), DS 725 sl. (S.), o.a. = kl. *post-modum* »senare, sedermera».
- de-prope**, adv. (senlat. = *prope* »nära»; Thes.), fjärran, DS 2680. 3922 (S.).
- deputo**, 1. (kl.), förordna, förfoga, utse, anvisa.
- desaisio**, 4. (ffr. *dessaisir*), avhända; DS VI p. 493 (Paris).
- descido** DS 4488 (S.), = *decido*, avgör.
- descindo**, 3. (senlat. »klyva»), ST 325 (S.) = kl. *decido*, avgör. Jmf. föreg. o. *decindo*.
- designatio, onis**, f. (kl.), se under *series*.
- desolator, oris**, m. (kl.), förödare.
- desponsale, is**, n. (senlat. *desponsalia* »förlovning» = kl. *sponsalia* »förlovning», Codex Iust. »förlovningsskänker»; Thes.), förlovningsskänk, DS 26 (D.).
- desponso**, 1. (Suet.omkr. 100 o. sen. »förlova» *aliquam alicui*), förlova sig med ngn, *aliquam*, SD n.s. 1616,6 (S.). Reut. p. 59. 63; *disponsata Andree laico*, SD n.s. 2891 (P.); subst.ptc. *desponsatorum*, förlovade, SD n.s. 1616,5 (S.).
- destino**, 1. (kl. »utse, bestämma»), sända, *alci alqd*, SD n.s. 2522
- (S.), jmf. *dirigi* »sändas» i samma urkund; *alqm ad Romanam curiam d.*, SD n.s. I p. 191 (S.); *pecuniam seu merces ad partes nostras d.*, ST 125 (S.).
- desum** Vita Ansch. c. 14, = kl. *absum*.
- detalliatio** ST II p. 404 (T.), = *taliatio*, s.d.
- detallio**, 1., ST II p. 317 (S.). 406 (T.); = *talio*, s.d.
- detentatio, onis**, f. (senlat.; Thes.), förhållande, undanhållande, SD n.s. 1619 (S.).
- detentor, oris**, m. (senlat.), förhållare, undanhållare, orättmätig innehavare, SD n.s. 1619 (S.). Sv. 201 (P.).
- determinate**, adv. (: ptc.-adj. av följ.), bestämt?; *respondere secundum legisterium d. scivitt*, D. Vadzst. 27. febr. 1446.
- determino**, 1. (kl.), bestämma; *d. (questionem)*, bestämma en tes och försvara den, vilket fordrades av den som ville bli *baccalarius in artibus*; själva provet kallades **determinantia** l. **determinatio**. K. Grotenfelt, Suom. yliopp. ulkomaan yliopistoissa p. 36 ff. (= N p. 157 f. 166. 204 o.s.v.).
- detessero**, 1. (*de* l. *di(s)*- o. **tessero*: kl. *tessera* »tärning»), spela bort; *bona domini sui*, ST II p. 318 (N.).
- detractrix, icis**, f. (: kl. *detractor*), baktalerska, SD n.s. 2680 (S.).
- devenio**, 4. (kl.), bli, varda.
- devillo**, 1. (*de* o. *villa*), resa i väg, D. Vadzst. 1540.
- devolve**, 3. (kl. »rulla ned, bort»), Pass.: övergå till, tillfalla (se följ.), Sv. 187 (F.); *collatio ad nos per lapsum temporis deuoluta*, DS 417 (P.).
- devolutio, onis**, f. (Rufinus 4. Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

årh.; Thes.), en kyrklig överherre besätter *iure devolutionis* ett ämbete, vars besättande (*provisio*) den därtill skyldige eller befogade (*ordinarius collator*) försumligt underlåtit att företaga inom laga tid; jmf. föreg.

Deus omnium (sc. *exauditor*), en historia (s.d.); söndagen efter *octava Corporis Christi*, d.v.s. efter Helga Lekamens fests åttondag; FM 268 (S.).

devulgo = kl. *divulgo*.

devulvo DS 4906 (S.) = kl. *devolvo*, se ovan.

dex-, se *dex-*.

dexterarius DS 786 (S.), se *dexterarius*.

dextrale, is, n. (senlat. »armband»), manne = *armlæther* DS 3547 sl.?.; enl. LSGl. *joth spänne*.

dextrariatus, a, um (: följ.), beriden, DS 2664 (D.). Subst.

dextrariatus, i, m., ryttare (för krigsändamål), DS 2764 (D.).

dextrarius, ii, m. (med suffixväxl. = *dextrator* i 2. årh. »stridshäst», eg. den kraftigaste hästen i ett fyrspann som löpte längst åt höger; jmf. grek. *δεξιό-σείρος*), stridshäst, DS 1041. 1124 (S.) o.o. — Alla medeltida förklaringar av ordet (se du Cange) äro förfelade.

di-, prefix, står icke sällan i st.f. *de-* (liksom tvärtom), t.ex. *discerno*, Gumm. Syn. p. 89; *difeceram*, DS 1441 (S.); *difunctus*, FM 870 (F.); *distitutus*, DS 1135 (Anagni).

diaconalis, e (år 533; Thes.), som rör l. hör till en djäkne, DS 4443 (Lund).

diacöonus, i, m. (kf., grek.; eg. »tjänare»), diakon, mässdjäkne, djäkne, assistent vid gudstjänsten,

M. Hammarström.

i rang stående närmast under prästerna (se *ordines sacri*); då äldre skolgossar ofta användes som mässdjäknar, blev *d.*, djäkne, senare beteckning även på skolgosse och på person med skolbildning; *d. cardinalis*, kardinaldiakon, högt uppsatt präst vid någon av Roms huvudkyrkor, en av de tre graderna inom kardinalkollegiet (se *cardinalis*).

dicessus DS 2941 (S.), = kl. *decessus*, bortgång, död.

dicima DS 380 (P.). 2198 (S.), = *decima*.

dico, 3. (kl.), 1) säga; 2) läsa, *missam*, DS II p. 262; 3) sjunga, p. 121; 4) *cum organum dicitur*, då orgel spelas, p. 262 (S.).

dicretus DS 589 (S.), = *discretus* (tryckfel?).

dictamen, inis, n. (senlat.; Thes.), 1) ord; *secundum d. legum* DS 917 = *secundum legum titulum*, 919 (S.); *diuinum d.*, Guds ord, SD n.s. 2250 (S.); jmf. *dictio*; 2) stillenligt författande av aktstycken, SD n.s. I p. 341 (Lund); *summa dictaminum*, handbok däri, DS V p. 609 (Lund); *nobilissima dictamina*, utmärkta stilmönster, DS 1271 (Paris).

dictator, oris, m. (senlat. = »is qui dictat scribenda»), person som äger färdighet att stillenligt författa aktstycken av alla slag, D. Vadzst. 20. sept. 1445. 31. dec. 1464.

dictio, onis, f. (kl.), ord, SD n.s. II p. 529 (P.). Sv. 371 sl. (S.). Reut. p. 205. LSGl.

dictionary, ii, n. (: föreg.), ord-bok, D. Vadzst. 2. febr. 1406.

dicto, 1: (kl.), 1) stillenligt avfatta aktstycken av alla slag; 2) dikta, D. Vadzst. 1378.

- dies, ei**, vanl. f. [t.ex. DS 1331. 4709 (S.) jmf. Löfstedt P. p. 193] (kl.), dag; *d. lune*, måndag, fr. *lundi*; *Martis*, tisdag, *mardi*; *Mercurii*, onsdag, *mercredi*; *Iovis*, torsdag, *jeudi*; *Veneris*, fredag, *vendredi*; *Saturni*, lördag, eng. *Saturday*, SD n.s. 2068 m. (Lund); *sabbati*, lördag, fr. *samedi*, ofta i sv. urk.; *die quarta post* —, tre dagar efter —; men: *feria quarta post* —, på onsdagen efter.
- dieta, e, f.** (: *dies*), 1) eg.: så mycket som kommer på én dag; dagsresa; från Finland till Avignon uppges det vara 80 *diete*, Sv. 201 (P.); 2) herredag, -möte, ty. *Tagung*, D. Vadzst. 1521.
- dietim**, adv. (: *dies*), dagligen, med varje dag, Sv. 677 (F.). 516.
- diff-**, ofta i st.f. *def-*, t.ex. *diffalco*, Reut. 41, *difformitas*, FM 3408 (suppl. F.); is. ofta *diffinitor*, s.d.
- diffamatorius, a, um** (: *diffamo*), smädande, som innehåller smädelser, DS 4002 b.
- diffido, 1.** (*dis-* o. *fides*), bryta l. uppsäga ett trohets- l. vänskapsförhållande, förklara fiendskap; Er. Ol.
- diffinitio, onis, f.** (kl. *definitio*), territoriell enhet inom en ordensprovins (is. hos dominikanerna).
- diffinitor, oris, m.** (kf. *defi-*), bestämmare, fullmäktig; *d. capituli provincialis*, fullmäktig i (dominikanernas) provinsialkapitel; *d. capituli generalis*, i provinsialkapitlet vald representant i (dominikanernas) ordenskapitel.
- diffinitorium, ii, n.** (: föreg.), hos dominikanerna ett kollegium av fyra diffinitorer, som voro provinsialens rådgivare (se *prior provincialis*).
- diffortunium, ii, n.**, Sv. 516 = kl. *infortunium*, olyckshändelse.
- diffugium, ii, n.** (senkl. »flykt»), tillflykt.
- dificio** = kl. *deficio*.
- difunctus** = kl. *defunctus*.
- digestum, i, n.** (senlat. *digesta*, n., is. »en del av Iustinianus' Corpus Iuris, innehållande utdrag ur 40 ansedda tidigare juristers skrifter, offentliggjord år 533»), *d. vetus*, digesterna t.o.m. bok 24 titel 2; DS II p. 182 (S.), V p. 609 (Lund); *d. novum*, digesterna från bok 39—50 (slutet); DS V p. 608 (Lund); det mellanliggande partiet kallades *infortiatum* (nedan: *infortatum, insorcium*). Alla tre benämningarna äro oförklarade (Sohm, Institutionen¹⁸ 18 f.; 17. uppl. är mig ej tillgänglig).
- dignitas, atis, f.** (kl.), värdighet, hög post inom ett domkapitel; DS 1144 (P.); DS III p. 537: *persone ecclesiasticæ in dignitatibus constitute, videlicet archidiaconi, prepositi et decani*. V p. 316 (S.): *d. electiva, videlicet scholastica*. — Jmf. *personatus*.
- dilapidator, oris, m.** (6. årh.; Thes.), förskingrare, FM 624,9 (F.).
- dilectio, onis, f.** (kf.), även tilltalsord; *dileccionibus vestris regraciamur*, vi tacka eder, käre herrar, Sv. 196 (S.).
- dilemnio** DS 3610 (Paris), = kl. *dilatio*.
- dilictum** Reut. p. 67, = kl. *delictum*.
- dillato, 1.**, DS 470 (S.), = kl. *dilato*.
- dillectus** = kl. *dilectus*.
- dimississe** i sv. urk. m. ofta = kl. *dimisisse*.
- dimissorialis, e, D.** Vadzst. App. V, = följ. med suffixutv.

- dimissorius, a, um** (senlat.), *littere dd.*, 1) (senlat.), vadbetyg, som utfärdas av en lägre domare vid vad till en högre, DS 4354 (S.); 2) (oftare) rekommendationsskrivelse, som utfärdas av biskopen åt en andlig som flyttar till ett annat stift; DS I p. 561 (S.). DS 3438 (P.). SD n.s. 2408 (S.). Reut. p. 33. 112.
- dimolliri** SD n.s. 2967 m. (P.), = kl. *demoliri*.
- dignus** = kl. *dignus*.
- dinoscentia, e, f.** (senlat.), vetenskap.
- diocesanus, a, um** (senlat. *dioecesanus*), stifts-; DS 420 (P.). 3844 (S.). Subst. **diocesanus, i, m.**, biskop, DS 411 (P.). 456 (S.).
- diocesis** (kl. *dioecesis*, eg.grek. »distrikt»; under kejsartiden »en grupp provinser»; kf. »socken, stift») (form med -oe- blott i retuscherade avskrifter, ss. SD n.s. 3085), stift; gen. *dioceses* DS 489 (P.) l. *diocesis* 965 (S.); ack. *diocesim* l. -in, Sv. 235 (P.); abl. *diocesi*, DS 965. 1365 (S.). Uttalet framgår av *cursus* i Sv. 1.
- Dionysii m.**, 9. okt.
- diplois, idis, f.** (senlat., eg.grek. »mantel»), (vapen)tröja, DS 3096 = *l(h)orax* 3065 (Linköping).
- diraubo, 1.** (*di-* o. vulgärlat. **raubo* : germ. *raubon* »röva»), röva, plundra, FM 357.
- dirigentia, e, f.** (: *dirigo*), styrelse, SD n.s. 783 (S.).
- dirivo** Sv. 102 (F.), = kl. *derivo*.
- disbrigo, 1.** (ital.), befria (från tvist l. anspråk, *ab impetitione*), DS 3180. 3481. 4247 (Skåne).
- dis-cantus, us, m.**, bistämman, två l. flerstämmig sång; *liber discantus*, lärobok däri, DS 2762 (S.).
- discensio** SD n.s. 2422 (S.), = kl. *discensio*.
- discerno, 3.** (kl.), DS 688 (S.) = *proloqui*, s.d.
- discertatio, onis, f.** (2. årh.), tvist, DS 1831 (S.).
- disciplina, e, f.** (kl.), 1) tukt; *d. ecclesiastica*, DS 278; undervisning, DS 236. SD n.s. 2643 (P.). FM 1668 (S.); 2) botövning, is. gissling.
- disciplino, 1.** (senlat.; Thes.), 1) undervisa, SD n.s. 2643 (P.); 2) gissla, 1714,13 (P.). 2311 sl. (S.). Can. Birg. p. 14.
- dyscolus, i, m.** (i Vulg. adj. »strumpen», eg.grek.), liderlig sälle, ital. *discolo*, SD n.s. 855 (S.); MG.SS. 32 övers. med *indisciplinatus*; Reut. p. 206 räknat till de lindrigare skymforden.
- discopertus** (senlat.; Thes.) = senlat. *discoopertus*; Can. Birg. p. 31.
- discretio, onis, f.** (kl.), »beskedlighet», förståndighet (jmf. *discretus*); *d. vestra*, tilltalsord; *anni discretionis*, myndig ålder, DS 989 b. 3134. 3266 (S.); *cum peruenierit ad annos discretionis et doli capax fuerit*, Gumm. Syn. p. 58.
- discretus, a, um** (kl.ptc.), fsv. *beskedelig* = som det är besked med (se Hellquist s.v. *besked*), förständig, hederlig, DS 984 (S.) o.o.; *d.* FM 1533. 1866 o.a. = mlt. *besche(i)den* 1672. 1681. 1719. 1949 o.s.v. *Vir d.* var en m. bruklig titel, is. för borgare, men också för kaniker, präster m.fl. Subst. **discreti, orum** l. **discretiores, um, m.** »beskedliga» män, DS 2016. 2772. 3154 (S.).
- discriminosus, a, um** (senlat.; Thes.), avgörande, FM 3211 (N.).
- discunbo** SD n.s. 2360 (S.), = kl. *discumbo*.
- discus, i, m.** (kl., grek.), *ad discum*

- flagellari*, slita spö vid kåken (1. på en bänk?), DS VI p. 468 (Helsingborgs privilegier av år 1353).
- disgratia**, e, f. (ital.), olycka.
- disiderabilis** DS 145 (P.), = kl. *desi-*.
- disiderium** DS 523 (P.), = kl. *desi-*.
- disiunctive**, adv. (kl.adj.), utom äktenskapet, Sv. 606 (T.).
- dispensatio, onis**, f. (kl.), 1) anordning, förvaltning, DS 1454 (S.); 2) dispens.
- dispensative**, adv. (kl.), på dispensväg, DS 195 (P.).
- dispenso**, 1. (kl.), 1) anordna, förordna, förvalta, DS 855. 1278. 1467 m. (S.); 2) tillåta avvikelse från eljes gällande rätt (vilket stod i påvens makt), dispensera; *d. cum alqo*, giva ngn dispens, FM 48 (P.) o.o.; *d. super irregularitatibus*, DS III p. 533 (S.); *d. cum alqo super irregularitate*, SD n.s. 1450.
- dispono**, 3. (kl.), besätta (en tjänst), DS VI p. 103.
- dispensata** SD n.s. 2891 (P.), se *desp-*.
- dispocio** DS 4011 (S.), = kl. *dispositio*, anordning.
- disprigo** SD n.s. 2099 (Skåne), se *disbr-*.
- dissero**, 3. (kl.), DS 689 (S.) = *proloqui*, s.d.
- distantia**, e, f. (kl.), 1) avstånd, SD n.s. 2971 (P.) o.a.; 2) avstående? DS 4712 (S.).
- distinctio, onis**, f. (kl.), 1) åtskiljande, DS 4884 (T.); 2) gräns, ST 173 (N.) (jmf. 173 a). 188 (S.). HU III; 3) *dd.*, rättssatser härledda ifrån dekretalernas titlar, Sv. 158 (F.); jmf. Gröber p. 217.
- distributor, oris**, m. (senlat.), se under *rescribendarius*.
- distributorius, a, um** (: *distribuo*), *domus d.* FM 1365 (F.), en prästgärdsbyggnad, fördelningshus (Cederhvarf o. Hausen i Finskt Museum 1910 p. 103). Prof. G. Nikander förmodar, att härmed avses det magasin, vari fattigspannmålen uppbevarades.
- districte** o. **districtus** vanl. i st.f. *de-*, strängeligen.
- districtus, us**, m. (senlat.), område, ST 131. 324 m. (S.).
- disturbium, ii**, n. (: *disturbo*), störing, orolighet, ST II p. 420 (N.).
- diverto** DS 989 m. (S.), = kl. *de-vertio*, viker in, gästar.
- diuicus** DS 2635, läs *diucius* (= *diutius*). Jmf. IV p. 49.
- divinalis, e** (Isid. o. 600; Thes.), = kl. *divinus*.
- divinitus**, adv. (kl.), *d. electus* FM 749 (F.) = *divina inspiratione electus*, enhälligt vald.
- divisio, onis**, f. (kl.), delning, skifte; hävdaskifte = för viss tid gjord fördelning av egendom, ST 185 (S.); sålls. *d. terrarum*, jordabyte, DS 3709 (S.).
- diurnalis, e**, SD n.s. 579 (D.), = kl. *diurnus*, 793 (P.). Subst.
- diurnale, is**, n., Sv. 720 (F.), se tillägg.
- dogmatizo** Arw. I p. 88 (F.), = kf. *dogmatizo*.
- doctor, oris**, m. (kl.), 1) (föreligg) lärare, DS 1044 (S.); 2) lärd, person som åtnjuter särskilt anseende för lärdom, DS 2672 (S.); *quattuor dd.*, Ambrosius, Augustinus, Gregorius I. o. Hieronymus, DS V p. 602 o. 610 (Lund). Sv. 495 (S.); 3) innehavare av högsta lärdomsgraden i en fakultet; *d. decretorum*, doktor i kanonisk

Obs. Bokst. *k* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- rätt, DS 2309 (S.). ST III p. 84 (T.); *d. legum*, doktor i världslig rätt, DS 2233 (D.). ST a.st.; *d. utriusque iuris*, doktor i båda (nyssnämnda) rätterna, ST a.st. (T.). Sv. 564 (S.), = *d. iuris canonici vel civilis*, SD n.s. I p. 197 (P.); *d. in theologia*, DS V p. 359.
- doctoralis**, e, adj. t. föreg., Reut. p. 85.
- doctrinale**, is, n. (adj. hos Isid. o. 600), lärobok i medeltidslatin författad på leoninisk hexameter av Alexander från Villedieu (Villa Dei, Manche) † 1240, den senare medeltidens flitigast lästa lärodikt (utg. av D. Reichling i MG. Paedag., Berlin 1893); DS 4900 (Lund).
- doleator** l. **doliator**, oris l. **dolifex**, icis, m. (: *dolium* l. *doleum*), tunnbindare.
- domicella**, e, f. (vulgärlat. < **dominicella* dem. t. kl. *domina*), jungfru, fröken av ädel börd, fr. *demoiselle*; DS 910. 989 b. (S.) o.a.
- domicellus**, i, m. (vulgärlat. < **dominicellus* dem. t. kl. *dominus*), junker, DS 636. 649 (S.) o.a.; *nobilis vir Lodouicus de Ballionibus*, *d. Perusinus*, *collector generalis*, junker från Perugia, SD n.s. 2441, *familiaris* hos påven 1490 (p. 438) (enl. Professor Brillioth, som hänvisar till Acta Pont. Dan. 917 och Dipl. Norv. IV 501).
- domi-fico**, i., bebygga, DS 1921. 2741 (S.). LSGl. *hws byggia*.
- domina**, e, f. (kl.) [skrivet *domijna* DS 1692 (S.)], 1) fru, ital. *donna*; pregn.: vår fru, madonnan, Maria, DS 3236, = *d. nostra*, 4402 (S.); *examinator apud nost-*
- ram dominam*, vid Notre-Dame i Paris, DS VI p. 103; 2) (förmämligare) nunna; *dominabus et sororibus ad sanctam Claram*, DS 2958 (S.).
- dominatio**, onis, f. (kl.), som tilltalsord: mäktighet, DS 3533 (S.).
- dominatus**, us, m. (kl. »herravälde»), herradöme, SD n.s. 686,8 (T.).
- domineum** = kl. *dominium*.
- dominica**, e, f. (sc. *dies*, Löfstedt P. p. 193 is. anm. 1; kl.adj.), Herrens dag, söndag; *d. (in ramis) palmarum*, palmsöndag; *d. in albis*, se *albe*; *d. passionis Domini*, söndagen *Iudica*; *d. quadragesime*, söndag i fastan, is. *Invocavit*; *d. LX* = *d. sexagesima*.
1. **dominicalis**, e (: föreg.), söndags-; *littera d.*, söndagsbokstav, en av bokstäverna A—G, som anger, på vilken dag i januari årets första söndag infaller, i det att A = 1. jan., B = 2. jan. o.s.v. Skottår ha tvenne söndagsbokstäver, av vilka den senare anger, huru söndagarna inträffa efter skottdagen. D. Vadzst passim.
2. **dominicalis**, e (: *dominus*), prästerlig? Reut. p. 86 i en kaplansed: *vestitum, habitum et tonsuram deferam dominicales*.
- Dominici** cf., 5. aug.
- dominicus**, a, um (kl.), som tillhör Herren; *corpus d.*, hostia; *dies d.*, söndag; *oratio d.*, Fader Vår.
- dominus**, i, m. (kl.), 1) herre; som tilltalsord med åtföljande namn: herr; Seneca 1. årh., epist. ad Lucilium 3,1: *obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus*; 2) Herren Gud; 3) äkta man, DS 3545 (S.).

- domitus, a, um** (kl.ptc. »tämd»), inkörd; *bos d.*, dragoxe (jmf. under *vectigal*), DS 2377 m. 2600. 3071. 3691 m. (S.) o.a.
- dommodo** FM 566 (F.), = *dum-*.
- domnus**, sammandraget av *dominus*, är redan senlatinskt, men i våra urk. mycket sällsynt; ex. DS 2582 (S.).
- dompnus** DS 1751 (Lund), = föreg.
- domus, us, m.** (kl.), hus; *d. sancti Spiritus*, helgeandshus, = *d. Dei*, 1454. 1467 (S.) o.a.; *d. Theutonica de Livonia*, tyska orden i Livland, ST 127.
- donativus, a, um** (: *dono*), gävo-; *littere*, D. Vadzst. 17. juni 1446.
- donatus, i, m.** (eg. namn på en latinsk grammatiker i 4. årh., vars kortare latinska språklära (*Ars minor*) blev flitigt begagnad under medeltiden), latinsk grammatik.
- donec**, konj. (kl.), *non — donec*, icke — förr än, DS 244 (P.).
- dormitio** Marie, Marias död, 15. aug.
- Dorothee v. m.**, 6. febr.
- dorsale, is, n.** (: *dorsum*), fsv. *röglakan, ryglaku*, förhänge som på festdagar upphängdes bakom altaret, DS 3845 (S.).
- dorsotenus, adv.** (< *dorso t.*), = *tergotenus*, s.d.
- dos, dotis, f.** (kl.), 1) hemgift, SD n.s. 686 (T.); hemföljd, DS 4396 (S.); 2) morgongåva, DS 1067. 2436. 2643. 2744 b. 2778. 3056 b. 3297 (S.) o.o.; 3) gåva, anslag, pension l. gods, varav den avkastades, is. till förmån för en kyrka, ett altare l. en kaniksyssla; *d. prebende*, SD n.s. 823 (S.).
- dotam** DS 4346 (S.), sannolikt felskrivet *dotem*.
- dotale, is, n.** (kl.adj.), = *dos* 3; SD n.s. 591 (Lund).
- dotalicium, ii, n.** (: *dotalis*), 1) hemgift, DS II p. 530 (S.); 2) morgongåva, SD n.s. 686 (T.).
- doubletum seruienem ad virgam domini regis in castelleto Parisiensi**, DS 3610 (Paris); enl. du Cange s.v. *dobletus* o. *doublettes* ett slags dräkt; kanske här doublet-klädd pedell? Jmf. till en sådan metonymi »gråröck» = soldat, »svartöck» = präst, ty. »ein Grüner» = skyddspolis (i grön uniform); ytterligare Schrader, Ling.-hist. Forsch. I (1886) 196,1.
- drozatus, i, m.** (fsv.), drotset (vanl. *dapifer*), DS I p. 657 (S.).
- dubietatio**, kontamination av senlat. *dubietas* o. kl. *dubitatio*.
- dublis, abl.**, bet.eg. dubbel; guldmynt på pyreneiska halvön; D. Vadzst. 26. april 1399.
- ducatus, i, m.** (: *dux*), dukat; urspr. ett mynt som omkr. 1140 slogs av hertigen av Apulien (*dux Apulie*); från 1284 venetianskt guldmynt (zecchino d'oro), som motsvarade 1 florin; sedan i allm. guldmynt liknande de venetianska; *d. venetialis*, SD n.s. 2915.
- ducatus, us, m.** (kl.), 1) ledning; lejd; 2) hertigdöme.
- ducissa, e, f.** (: *dux*, s.d.), 1) hustru till en jarl, DS 405. 415 (S.); 2) efter Birger Jarls tid: hertiginna.
- ductu vie (jtineris)** DS 1551 (S.), längs vägen; **per ductum riuli**, längs bäcken 1448 (S.); jmf. ovan *aqueductus*, men icke ital. *viadotto*.
- duellum, i, n.** (äldre form av *bellum*), rättslig tvekamp, ST 61 (T.). 95 (Flandern).
- dum, konj.** (kl.), 1) ofta i st.f. *cum*; D. Vadzst. 1388; *in claustru fueram ad V annum, dum haec*

scripsi, SRS I p. 231; 2) kausalt: emedan, DS 4709 (S.).

dummodo, konj. (kl. »om blott»), 1) = DS I p. 486 (P.). II p. 255 (Norge). Sv. 74 (F.) o.a.; 2) fastän, Reut. p. 180.

dumptaxat SD n.s. 823 (S.), = kl. *dumtaxat*, nämligen.

dundaxat a.st. I p. 198 (P.) = föreg.

duplex, icis (kl.), dubbel; *festum d.*, kyrklig högtid med *vigilia* och dubbel vesper; *festum totum d.*, dets. med *vigilia* firad som fullständig festdag.

dux, ducis, m. (kl.), 1) anförare; *bellorum duces*; *Deo duce*, under Guds ledning, ST I p. 341 (P.); 2) (t.o.m. Birger Jarl) jarl, DS 377. 385 f. 391 (S.). 380. 405 (P.); *dux magnus* DS 65 = *dux inclitus* 70 (S.); 3) hertig (i Sverige fr. o. m. Birger Jarls söner); 4) (i Venedig) doge; *d. Venetiarum*, DS II p. 511. V p. 519 (P.); 5) (is. i Ryssland) furste; *magnus d.*, storfurste, ST III p. 448 o.a.; *magnus d. Lituaniae*, storfurste av Litauen, ST 450. 482.

E.

(h)ebdomada, e, f. (senlat., eg. grek. ack. »sjutal», sen. »vecka») [bif. *ebdomoda* DS 3221 (Lund). 5109 (Halland)], vecka (om sju dagar); *h. media*, onsdag, fi. *keski-viikko*, ty. *Mittwoch*; *e. maior*, ST I p. 343 (P.). D. Vadzst. 19. mars 1469, = *h. magna, sacra, sancta (pasche), penosa, penitentialis*, långfredagsveckan; men: *h. pasche, paschalis*, veckan efter påsksöndagen.

ebdamadale, neutr. (senlat. adj. *hebdomadalis*), som rör veckotjänst, DS 1839 (S.), jmf. följ.

(h)ebdomadarius, ii, m. (kf.), veckotjänsthavande, ordningsman för veckan i kloster l. domkyrka; DS II p. 261 ff. (S.).

(h)ebdomatim, adv. (: *hebdomada*), en gång i veckan, SD n.s. 996 (S.).

hec, 1) = kl. *haec*; 2) = kl. *hie*, här (i nordiska, men av tyska notarier utfärdade urkunder, Sv. 371 och Cod. Upps. 31 fol. 26: *acta hec fuerunt hec Holmits*).

exceptus DS 890 (S.). 3771 (Skåne), = kl. *exceptus*.

ecciam SD n.s. 241 (N.), = *ecciam?*

ec(c)lesia, e, f. (kf., grek.), 1) den kristna församlingen, kyrkan; *sancta Romana ecclesia*; 2) kyrka; *e. Aboensis*; *e. sancte Katherine*.

ecclijs SD n.s. 2919, outläst förkortat *ecclesiis*.

eclipsor, 1. (: kl. *eclipsis*, eg. grek.), förmörkas (om himlakroppar), Sv. 250 (I.).

e-contra, adv. (senlat.; Arch. f. L. L. V p. 350), däremot; tvärtom, men; tillbaka.

e-converso, adv., tvärtom, i gengäld.

eculius, ii, m. (kl. *eculeus*), sträckbänk, Sv. 256 (I.).

ecum l. **equum** ack., DS I p. 623 f. II p. 39. 130. 150 f. 164 f. 182 f. 290 (S.) o.a., = kl. *equum*; gen. plur. **ecorum**, DS I p. 624 (S.). Jmf. inl. p. 2).

edy = kl. *haedi*, killingar.

edia, e, f. (ffr. *aide, ayde* »hjälp»), hjälprop, N p. 38 (St. Henriks officium):

edico, 3. (kl.), utkalla, uppåda;

- expeditionem navalem*, DS III p. 718 (D.).
- edictum**, i, n. (kl.), krigstjänst, DS III p. 715 (D.).
- edificalis**, e (: *edifico*), som hör till byggande, DS 1908 (S.).
- edificatio**, onis, f. (: *edifico*), även: andlig uppbyggelse, Can. Birg. p. 23.
- edificatorius**, a, um (kf.), uppbygglig; *negotium*, SD n.s. III p. 326 (P.).
- edifico**, 1. (kl.), 1) pregn.: bygga fästningar, ST II p. 418 (N.); 2) andligen uppbygga, D. Vadzst. 18. aug. 1421. Reut. p. 67.
- edituum** DS 366 (S.), svårt att förstå såsom ack. av kl. *aedituus* »stempeltjänare», i mlat. »klockare»; därför snarare fel i st.f. *edificii*.
- edulium**, ii, n. (kl. »matvara»), sovel; *tres panes cum edulio eisdem panibus congruenti*, DS 1202 (S.).
- hee** = kl. *hae*, fem.plur. av *hic*, DS III p. 537 (S.).
- ectoria** Reut. p. 204, läs *lec*.
- eedem** l. **heedem** DS II p. 261 (S.) = kl. *eaedem*; men = kl. *eidem* (dat.sing.), DS 4484 (S.), en även eljes på dåligt latin skriven urkund.
- effectivus**, a, um (Quint. 1. årh. o. sen.), verksam, eftertrycklig. Adv. **effective**.
- effectualis**, e (: *effectus*), = föreg., SD n.s. 504 (N.). ST III p. 117. Adv. **effectualiter**, ST III p. 119 (N.-E.).
- effectuo**, 1. (: *effectus*), utföra, förverkliga, fullborda.
- efficacia**, e (kl. »verksamhet»), in e., för handen, i kraft, Sv. 204 (F.). Jmf. LSGl.
- effractio**, onis, f. (: *effringo*), inbrott, FM 1786 (suppl. F.).
- epifanie** DS 2825 (S.), **epiphania** 3467 (Skåne), se *epiph*.
- ephippium**, ii, n. (kl. »schabrak») [bif. **epiph**-, DS 3331. **epyph**-, SD n.s. 880 (S.)], seldom; plur. DS III p. 737 (D.). ST II p. 118 (S.).
- Egidii** **abb. cf.**, 1. sept.
- Egidius de Fuscare** (*da Fuscarari*), lekman i Bologna † 1289, som i verket *de ordine iudiciario* behandlade den kyrkliga processrätten; Gröber p. 219; DS 1271.
- egyptiace dies**, olycksdagar, 1. o. 25. jan., 4. o. 26. febr., m.fl., se Grotefend⁴ p. 20; SD n.s. 1616,25 (S.). Reut. p. 115. 157.
- egressus**, us, m. (kl.), se under *accessus*.
- electivus**, a, um (senlat.), som sättes genom val; *dignitas*, DS V p. 316 (S.). FM 3144 (suppl. F.).
- elector**, oris, m. (kl. l. åtminstone senlat.), väljare, is. kurfurste i Tyskland, ST III p. 51. 507 (jmf. 521). SD n.s. 202.
- electrum**, i, n. (kl., eg.grek.), mäsing, LSGl. Adj. **electreus**, a, um; *caldaria e.*, SD n.s. 880 (S.).
- electuarium**, ii, n. (senlat. läkare), latverg, sött medicinskt mos, DS IV p. 712 (S.). Enl. LSGl. *soker*.
- electus**, i, m. (kl.ptc.), utvald; så kallades en biskop, så länge hans val ännu icke hunnit erhålla påvens stadfästelse. När valet vunnit stadfästelse, men vederbörande ännu icke blivit invigd till sitt ämbete, kallades han *electus confirmatus*. En ärkebiskop, som ännu icke erhållit sitt *pallium* (s.d.), kallades *electus consecratus*, DS 949. 958. 983 (S.). 1019. 1136 (P.). 2045 sl. 2073 sl. 2113 (S.).
- ele(e)mósýna**, e, f. (kf., eg. grek.)
- Obs. Bokst. **h** inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- [i regeln **elem-**; *elem-* t.ex. DS I p. 487 (P.)], *almosa*. Adj.
- ele(e)mosynarius, a, um** (ó. 500), Sv. 188 (Estl.). Subst.
- ele(e)mosynarius, i, m.**, almose-utdelare (till yrket); hos konungen av Skottland ST III p. 90.
- elementaris, e** (: *elementum*), *aqua e.*, rent.
- elemosina**, se *elemosyna*.
- Helene vid. m. de Skedevi**, 31. juli (i Skara 30. juli).
- elevatio, onis, f.** (1. årh. o. sen.), 1) upphöjande, is. nattvardselementens upplyftande genast efter konsekrationen, Sv. 495 sl. (S.). D. Vadzst. 26. april 1399. 12. juni 1402. Reut. p. 164; 2) vid ett helgons skrinläggning = *exaltatio*, s.d.
- Helie proph.**, Elias-dagen = 20. juli (i Ryssland o. Ungern).
- elimino, i.** (kl. »avlägsna»), förbjuda ngn (*alqm*) att besöka kyrkan (såsom kyrkligt straff l. påtryckningsmedel); *nullus presbyterorum parochianum suum presumat a sacramentis suspendere sine mandato sui prelati nec etiam ab ecclesia eliminare*, FM 624,14 (F.); *eliminari*, Gumm. Syn. p. 30; *eliminatus*, Reut. p. 63. 66 f. 81. 86, = *lysther uthann kyrkis*, Reut. p. 86. Jmf. däremot *suspendo* o. *excommunico*.
- elemosina** DS 1454 (S.) o.o., = *elemosyna*, s.d.; jmf. ital. *limosina*, spanska *limosna*.
- elemosinarius** i Skottland, ST III p. 668, se *elem-*.
- Elisabeth vid.**, 19. nov.
- hellingus, i, m.** (mht. o. mlf. *hellinc* = mht. *helblinc* m. »halvpenning»), *helling*, halvpenning (= *obolus*, s.d.), DS II p. 27 (Visby).
- embolismus, i, m.** (senlat., grek.), skottmånad om 30 dagar i det 2. 5. 8. 10. 13. 16. 19 året i en måncykel om 235 månårader = 19 solår; den begynte 2. dec., 2. sept., 6. mars, 4. dec., 2. nov., 2. aug. o. 5. mars. Grotefend¹ p. 1 f.
- emcio** DS 3044 (S.), = kl. *emptio*.
- emenda, e, f.** (: *emendo*), bot, skadeersättning, DS 3446 (S.) o.o.
- emergentis, abl.** (: *emergeo*), uppdykande l. mellankommande händelse; frågor, hinder; ST III p. 99 (Skottl.).
- emphiteota, e, m.** (senlat. rättsl. *emphyteuta*, eg.grek. »innehavare av ärftligt arrende»), = ; DS 928 (S.). SD n.s. I p. 259 (P.). II p. 273 (S.).
- emologo, i.** (grek. *ὀμολογέω*, -γῶ »erkänner»), godkänna, bekräfta, ST II p. 163 (N.). 209 ff. (P.). — Avl. **emologatio, onis, f.**, a.st. p. 164. 169 (N.).
- e-moneo, 2.** (kl.?), utkräva, FM 870 (F.); *debita*, indriva.
- emulumentum** DS 3725 b. (N.), = kl. *emol-*.
- emulus, i, m.** (kl.), fiende. FM 734 (F.).
- emunitas, atis, f.** (Tertullianus resurr. 58 o. sen.; Thes; jmf. kl. *munia* »åligganden»), 1) *libertas et e.*, Sv. 461 (S.), motsv. de svenska urkundernas »frihet och frälse»; 2) asylrätt, SD n.s. II p. 550. III p. 589 (S.); asyl, FM 1884 (F.).
- encenium** SD n.s. 2404 (S.), = *enxenium* < *exenium*, s.d.
- encherideon** = senlat., grek. *encheridion*, handbok.
- ænona** DS 1278 sl. (S.), = kl. *annonna*, spannmål.

- enormia**, n. (kl.adj.), överträdelser, brott.
- enormis**, e (kl.), brottslig.
- enormiter**, adv. (kl.), brottsligt.
- Henrici ep. m.**, 19. jan. (i Åbo 20. jan.); *translationis*, 18. juni.
- Henrici regis m.** = *Erici* etc.
- ænuus** = kl. *annuus*.
- enxenium** < *exenium*, s.d.
- eoque** SD n.s. 2025, läs *eaque*.
- epacta**, e, f. (hos Isid. o. 600 *epactae* = *ἐπακται ἡμέραι*), tal som anger månåldern den 22. mars i förflutna dagar räknat ifrån senaste nymåne (= *nulla*); Grotefend¹ p. 6; DS 26 (D.). 115. 229 (S.).
- epiphania**, as l. e, f. (kf., grek. »uppenbarelse»), Kristi uppenbarelse den 6. jan., på vilken dag i den romerska kyrkan ända till 350-talet e.Kr. hade firats Kristi födelse. Söndagarna efter den 6. jan. (»trettondagen») kallas *post epiphantias* (sc. *festum*), grekisk genetiv.
- epyphia**, se *ephippium*.
- episcopalis**, e (kf.), biskoplig; *casus episcopales* SD n.s. I p. 196 (P.), se *casus reservati*. Subst.
- episcopalia**, ium, n., 1) biskopsinspektion, DS 832 (N.); 2) biskopen tillkommande rättigheter l. avgifter (böter), SD n.s. 769 (S.).
- episcopatus**, us, m. (kf.), biskopsvärdighet; -döme.
- episcopus**, i, m. (kf., grek. »suppsyningsman»), biskop.
- epistula**, e, f. (kl.; grek.), 1) brev; 2) biblisk epistel.
- epitogium**, ii, n. (kl.), övers. *ærmekapu*, DS 3973 (S.).
- epitonsor**, oris, m. (*em-* o. *tonsor*; hybrid bildning), överskärare, Sv. 658 (F.), jmf. 602 p. 482 rad 8
- nerifr. Hos Erslev, Test. p. 147,^s *supertonsor*.
- equanimis**, e (kf.), lugn, fördragssam.
- equē-bene**, adv., lika gott, likväl, ST 357 (N.).
- equē-bonus**, a, um, lika god, DS 4329. 4417 (S.).
- equerciis**, abl., i Arboga-synodalstatuter om tionde av år 1396; Gumm. Syn. p. 28 (försett med frågetecken), samt av år 1412, Reut. p. 115. Bör rättas i enlighet med SD n.s. 852 a (Linköping); där det talas om tionde bl.a. *de equiciis* »av hästhjordar».
- eques**, itis, m. (kl.), riddare, SD n.s. 685. 723 (Bayern). I Sverige brukas härför *miles*.
- equē-valens**, ntis, DS 532 (S.), = *equivalens*, s.d.
- equitatura**, e, f. (: *equito*), häst (särsk. med ryttare), DS 359 (p. 332). 1426 (S.). SD n.s. 2944 (P.). SMHD II reg. RHG 16 reg. Jmf. *equus* DS 2773 (S.).
- equitatus**, us, m. (kl.) även: eriksgata, D. Vadzst. 14. sept. 1441.
- equitium**, ii, n. (kl.), hästhjörd, DS I p. 631 f. 667. II p. 108 (Lund); *excepto e.o.*, DS III p. 34, = *excepto grege jumentorum vulgariter dicto stoth* (d.v.s. stut), II p. 682 (S.). Se vidare ovan *equerciis*.
- equi-valens**, ntis, lika mycket värd, Sv. 95 (F.). — Avl.
- equivalentia**, e, f., ersättning, DS 2790 (S.).
- equivocus**, a, um (senlat.), lika benämnd, homonym.
- equum**, ack., se *ecum*.
- Erasmi ep. m.** (cf.), 3. juni.
- hereditas** DS 5049 (S.), = kl. *hereditas*, i samma urk.
- eremita**, e, m. (senlat., kristl. grek.),

- eremit; medlem av en eremitorden; *eremite sancti Augustini*, augustiner-eremiter, en tiggardorden, SD n.s. II p. 641 (P.). Can. Birg. p. 33.
- eremitarium, ii, n.** (: föreg.), eremitkloster, Can. Birg. p. 72.
- eremus, i, f.** (senlat., grek.) (vanl. **heremus**, så LSGL.); ödemark; *heremum densissimam intrare*, FM 845.
- heresiarcha, abl, m.** (kf.), kättarledare, -furste, SD n.s. 1086 (S.).
- heresis, is, f.** (kl., grek.; *ē* LSGL.), kätteri.
- hereticalis, e, SD n.s. 2967 b.** (P.), = kf. *hereticus a, um* med suffixutvidgning.
- Erici regis m.** (även: *Herici*), 18. maj; *translationis*, 24. jan.
- hermelinus, a, um** (av omtvistat ursprung; se Hellquist s.v. *hermelin*; annorlunda M.-L. 656), hermelin-; *pelles*, DS 1095 (S.).
- erra, e, f.** (fsv.), ärr.
- Esbaldi** = följ.
- Eskilli ep. m., 12. juni** (i Strengnäs 11. juni); *translationis*, 6. okt. (i Skara 8. okt.).
- esolutus** SD n.s. 2584 (Malmö), = kl. *exsolutus*, betald.
- esperiolus** Sv. 220 (F.), = *speriolus*, s.d.
- (e)sterlingus, i, m.** (ordet har tytts såsom syftande på nordtyskarna, *Osterlinge*; äldsta belägg eng. *esterlin* o. år 1100), engelsk silverpenning; i England räknades 240 sterlingar på pundet (*libra*) om 12 *uncie* l. 20 *solidi*, vilket gör 160 sterlingar på marken (= $\frac{2}{3}$ pund), såsom i DS 859 (N.); DS 559 (S.) räknas däremot blott 12 *solidi* = 144 sterlingar på marken. Sterlingar omnämnas ännu t.ex. DS 743 (P.). 3623 (Norge). 4450 (Skåne).
- estimalia bona** (: *estimo*) DS 812 (Lund), = *estimationes*, se följ.
- estimatio, onis, f.** (kl.), 1) värdesättning, DS 1233; värde, 665 (S.); 2) halspenningar, bopenningar (DS 2240), d.v.s. penningar eller till ett visst värde uppskattat inventarium (is. husdjur o. spannmål), som medföljer en lantgård och efter ett arrendes utgång bör återställas av arrendatorn; DS 770. 1035. 4097. 4365 (Lund); oftare plur.: 812, 1385. 1910. 1919. 1987. 1990. 2963 (Lund). 3127 (Bornholm). 3461. 3692. 3784. 4357. 4364 f. (Skåne).
- estitit** DS 4660 (Visby) = *exstitit*.
- estivalis, e** (senlat.); *expeditio e.*, sommarledning, DS 1203 (S.); *census e. l. debitum e.*, midsommargäld, en avgift till Lunds domkyrka, DS 955 (Lund).
- estivarium** Can. Birg. p. 65, läs *estuarium* ss. i Codex Harleianus.
- Esto mihi**, indekl. (sc. *in Deum protectorem*, Ps. 30: 3), söndagen *Quinquagesima*, s.d.
- estuarium, ii, n.** (kl.), rum med eldstad, SD n.s. I p. 462 (S.). III p. 472 (N.). MG.SS. 21. LEC III.
- etiam** konj. (kl.), se under *nec*.
- etina, e, f.**, 2 ggr. i DS 2075 (S.), ena gången hörande till ett huskapell. Enl. D:r Nelson felläsning av *protina*, enl. du Cange biform till *rosina*, *crusina*, skinn-dräkt, av fht. *chrusina* l. *chursina*, besläktat med sv. *körs-när*.
- euangeliarium, ii, n.** (: kf., grek. *euangelium*), bok innehållande N. T:s evangelier.
- euangelicatio** DS 310 (P.) = *euangelizatio*, s.d.

- euangelista, e, m.** (kf., grek.), förkunnare l. föreläsare av evangelium; i Vadstena = *diaconus*, mässjäkne, emedan dessa där voro fyra till antalet motsvarande N. T:s fyra evangelister; D. Vadzst 1494.
- euangelizatio, onis, f.** (: kf., grek. *euangelizo*), *e. verbi Dei*, förkunnelse av Guds ord.
- eucharistia, e, f.** (kf., grek.; i enl. LSGl.), nattvardens sakrament; is. Jesu kropp l. hostian i nattvarden, DS I p. 656. 658 (S.). FM 624,₂ (F.).
- heudolor, interj., = heu dolor!**
- evexio, onis, f.**, DS I p. 560 (S.), blott av uttalet föranledd biform till *evectio* (kl.), skjuts, skjuts-häst, DS 736 (S.). 1174 (P.), = *equus* DS 832 (N.).
- evicio** DS 3922. 4099 (S.) = *eviccio* 4556 (S.) o.a. = *evictio* (ant. rättsl.), frånvinande (se följ.).
- evinco, 3.** (kl.), på rättslig väg frånvinna ngn (*ab aliquo*) en fastighet, DS 4412 (S.) o.o.
- e-vindico, 1., = kl. vindico.**
- evocatio, onis, f.** (kl.), utkallning, uppbad.
1. **ex, prep.**, var i senlat. folkligare än *e*, Löfstedt P. p. 89; *ex quo*, emedan, Inc. Auct. 88.
2. **ex** SD n.s. III p. 324, förkortat *exemplis*.
- exactio, onis, f.** (kl.), 1) utskyld (i allm.), DS 115. 690 (S.). o.o.: *liber a regia exactione = fri aff konungæligom wtskylom*, DS 184 (S.); 2) plur.: böter, sakören, DS 144 (S.).
- exactiono, 1.** (: föreg.), 1) indriva utskylder l. böter; 2) preja, ST II p. 188 (T.).
- exactor, oris, m.** (kl.), 1) upp-bördsman; 2) länsman.
- exactorius, a, um** (: *exigo*), som har att göra med uppörd, DS 2996 (N.).
- exalo o. exalatio = kl. exha-**
- exaltatio, onis, f.** (kf.), upphöjelse; *e. crucis*, korsets uppresning = 14. sept.; *e. et ostensio*, upphöjning och förevisning av ett helgons kvarlevor bildade de viktigaste delarna av den akt, som kallades skrinläggning, D. Vadzst. 1. juni 1393.
- examen, inis, n.** (kl.), prövning; *e. extremum* l. *novissimum*, yttersta domen; *e. ferri igniti, e. aque candentis* m.fl. arter av gudsdom, se *iudicium*.
- examinatio, onis, f.** (kl. vulgärt), = föreg.
- exametum** DS 1722. 1968 (S.), se *examitum*.
- examinator argenti** som ämbete DS II p. 648 (hans.).
- examinatum argentum**, proberat silver, DS II p. 681. III p. 597 (S.) o.a.
- examitum, i, n.** (mgrek. ἑξάμιτρος, eg. »sexträdig», »aus sechsfach gewirnten Fäden gewebtes Zeug» Falk) (bif. -etum, se ovan), sammet, ett sammetstyg, DS 544. 1722 (S.).
- exauccio** DS 725 (S.), = *exactio*, s.d. och jmf. DS 754.
- Exaudi**, indekl. (sc. *Domine, vocem meam*, Ps. 26: 7), 6. sönd. efter påsk = 1. sönd. före pingst; i Missale Aboense 5. sönd. efter Trinitatis (= *E. secundum*).
- exbampnio, 4., SD n.s. 2893 (I.), = exbannio = bannio, s.d.**
- excedo, 3.** (kl.), is. överträda (det passande l. rätta).
- excellentia, e, f.** (kl.), även hövlighetsord: DS 24 (påven till konungen av Sverige).

Obs. Bokst. *h* inzerkar ej på den alfab. uppställningen.

- exerceo** ST I p. 287 (Norge). 306 (Fr.), = kl. *exerceo*.
- exercicium** (kl. *exercitium*) DS IV p. 615 (P.), rannsaking.
- exercitus** (kl. *exercitus*) DS III p. 715 (D.), krigstjänst.
- excessivus, a, um** (: *excedo*), ytterlig; *casus ardui nimium excessiui*, SD n.s. 3131 (S.).
- excessus, us, m.** (kl.), 1) överträdelse, förbrytelse; *ee. manus et colli*, brott som straffas med förlust av hand och huvud, DS 1706 (D.); jmf.: *causa, que ad amissionem vite vel manus se extendat*, ST II p. 117 (S.); 2) utsvävning; *gule*, Reut. p. 61; 3) *e. mentis*, extas; 4) avkastning? 1. = *causa* 4 (s.d.)? ST I p. 540 (N.).
- excommunicatio, onis, f.** (kf.), bannlysning, fullkomlig uteslutning ur församlingen, = *e. maior*; Reut. p. 163 f.; *e. minor*, »förbud» att besöka kyrkan och åtnjuta nattvarden eller flere sakrament.
- excommunico, 1.** (kf.), bannlysa; *excommunicatus maiorem excommunicationem*, lyst i större bannet, Reut. p. 164.
- excorio, 1.** (senlat. »flå»), hudflänga.
- exec-**, se *exsec-*.
- exedit** SD n.s. 1539 (Rom), = kl. *excedit*.
- exemiam** DS 815, läs *exeniam*.
- exemplo, 1.** (senlat.), kopiera, SD n.s. 2025 (S.).
- exemptio, onis, f.** (kl.); undantagande, befrielse, självstyrelse; särsk.: andliga stiftelsers undantagande från ortsbiskopens myndighet (is. hans domsrätt) och ställande direkt under Rom, DS 969. SD n.s. 1714,1 (P.).
- exemptus, a, um** (kl.ptc.), undantagen, befriad (se föreg.); *ab oneribus et seruitiis*, DS 2996 (N.); SD n.s. I p. 196 (P.).
- exenia, orum, n.** (< kl., grek. *xenia* »skänker, is. givna för att vinna ngns ynnest») [bif. **exennia** SD n.s. 2404 (S.); **exenia** (utg. *exemia*), e, f., DS 815 (S.)], presenter, gästskänker; SD n.s. 1714 index 13, men inne i texten **encenia**.
- exhibeo, 2.** (kl.), 1) uppvisa, förete; DS 2573. 2653 b. (P.); 2) utlämna, Sv. 160 sl. (F.); tillhandahålla; 3) utgöra, erlægga, betala, DS 518 (S.); 4) uppbjuda (arvjord till inlösen), DS 1963. 2168. 2587. 3220. 4302 (S.) o.o.
- exhibite**, adv. (kl.ptc.), uttryckligt.
- exhibitio, onis, f.** (senlat.), jmf. ovan *exhibeo*.
- exhibitor, oris, m.** (senlat. »givare»), uppvisare; *e. presentis (-ium), thenne breeffwijzere*; som ett ord: *exhibitorespresencium*, DS 3365 (S.).
- exigentia, e, f.** (senlat. »behov»), *e. facultatum*, förmögenhetsvillkor.
- exigerit** SD n.s. 2867 (P.), = kl. *exegerit* (av *exigo*).
- exiqujtatem** FM 636, = *exiguitatem* (endast ortografisk variant).
- exitus, us, m.** (kl.), 1) uttåg, utgång; *tam in exitu quam in reditu*, såväl vid utgåendet som på återvägen, SD n.s. 602 m. (S.); 2) fri utfartsväg (från en lägenhet), DS 4482. 4601 (S.). SD n.s. 98 (Malmö). Sv. 154 (S.); 3) utgift, utgiftssida vid bokföring.
- exolvo** DS 3902 m. (P.) o.a., = kl. *exsolvo*, betalar.
- exonerandi naves dicti luchte-schepe**, lossningsskepp, liktare,

- ST II p. 187 (T.). *Exonerandi* är gerundium (Dir A. H. Salenius).
- exhonero** DS III p. 730 nert. (D.), = kl. *exonero*, lossar.
- exorcizo**, 1. (senlat., grek.), besvärja, *alqm*.
- exortor** FM 173 (Reval), = kl. *exhortor*.
- exhorta fuerit** DS 1724 (D.), = kl. *exorta*.
- exp-**, se även **exp-**.
- expago**, 1., = *pago*, s.d.
- expaleatio, onis**, f. (: **expaleo* : kl. *ex o. palea*), tröskning, Sv. 118 (F.).
- expedite, arum**, f. (kl.ptc.adj.), rustningar? blott DS 2664 (D.).
- expeditio, onis**, f. (kl.), 1) utförande, verkställande, DS 1966 (S.); 2) härnadståg med därtill hörande utrustning, fsv. *ledung; expeditionem evocare*, låta utgå kallelse till ledung, DS 1169. 2328. 3863 (S.) o.a.; *tempore quo e. estiuatis ad Karelos primo mittebatur*, DS 1203 (S.); övers. *lidgærd*, krigsutrustning, DS 675 (S.); *ius expeditionis*, skatt som erlades i stället för krigstjänst, fsv. *ledungslama*, DS 518 (S.) o.o.
- expeditivus, a, um** (: *expedio*), verksam.
- expeditus, a, um** (kl.), även: utrustad; *virī armati sufficienter expediti*, DS 2664 (D.); *dextrariis et aliis necessariis expediti*, ST I p. 419 (S.).
- expense, arum**, f. (senlat. »utgifter»), 1) utgifter, kostnader, DS 625. 3132 (S.); *in nostris expensis et sumptibus*, på vår bekostnad, DS 660 (S.); 2) kost, livsmedel, DS 1636. 2715 b. FM 217 (S.) (enl. reg. till FM I s.v. *tull* = »tull»). Sv. 208. 680 (F.).
- Gumm. Syn. p. 33. Reut. p. 90. 115. 132. 142. D. Vadzst. 18. mars 1464. Er. Ol. p. 52; *in puro argento vel expensis, videlicet annona, lardo et butiro*, ST 242, jmf. DS 1636; *partim in prompta pecunia partim in expensis et rebus aliis necessariis*, DS 1966, jmf. slutet av samma urkund; *in expensis et pabulis equorum*, 4071 (S.).
- expomens, ntis**, m. (kl.ptc.), supplikant, FM 3588 (suppl. F.).
- expono**, 3. (kl.), 1) utlämna, tillställa, tilldela, *alci alqd*; SD n.s. 267 (Skåne), Sv. 74 (S.); leverera, DS 1103 (S.); betala, Sv. 228 (F.); 2) gå i utläggning, DS 4663 (Reval), jmf. LEC III sp. 180; 3) giva som pant, DS 1312. 2323. 2528. 3619 (S.) o.o.; 4) ovanl.: utarrendera, Sv. 77 (F.); 5) *e. alqm capiendum*, utfärda häktningsorder mot ngn, Sv. p. 167 (P.); 6) utlägga (en skrift l. ställe i en skrift), D. Vadzst. 13. jan. 1406. Reut. p. 200.
- exposita, orum**, n. (kl.ptc.adj.), utgifter l. utläggningar, SD n.s. 3003. 3037 (Paris).
- expositio, onis**, f. (kl.), 1) utgift, *pecuniarum*, SD n.s. 2001 (Paris); 2) pantsättning; 3) förklaring; *ee. epistolarum beati Pauli apostoli*, DS I p. 667 (Lund); 4) som skolastisk term: ett slags logisk deduktion, se närmare härom Schück, K.Å. 3 (1902) 142.
- expresso**, 1., intens. till kl. *ex-primo*.
- exquo**, se *ex*.
- exquotatorum** Reut. p. 80, läs *excommunicatorum*.
- exsecratio, onis**, f. (kl.), vanhelgande av ett heligt föremål genom reparation eller svår skade-

- görelse eller av en vigd plats genom ombyggnad eller fullständig eller partiell förstöring. För återställandet av platsens helighet erfordrades förnyad konsekration (D. Vadzst. 3. okt. 1459), medan pollution blott behövde reconcilieras (a.st. 24. febr.). Se även *pollutio* o. *reconciliatio*.
- exsecro**, 1. (kl.dep. »förbanna»), vänhelga.
- ex(s)ecutor**, oris, m. (kl.), verkställare, förtroendeman, is. person som hade att övervaka verkställandet av en påvlig utnämning eller förordning; övervakare av kejsrerliga nådebevis, ST 372 (T.).
- ex(s)ecutorius**, a, um (senlat.), *littere ee.*, brev som ger i uppdrag att övervaka verkställandet av en (påvlig) utnämning eller annan förordning; = subst. **ex(s)ecutoria**, e, f., DS V p. 359 (S.) o.a.
- exsequialis**, e (kl.), begravnings-; *missa*.
- exsigo** DS 1742 (D.), = kl. *exigo*.
- ex(s)isto**, 3. (kl. »uppstå»), 1) befinna sig, vara (= kl. *esse*); DS I p. 266 (P.). p. 495. 562 (S.) o.o.; **ex(s)titit**, se inl. p. 42; 2) bo, DS 890 (S.).
- ex(s)pectativus**, a, um (: *expecto*), avbidande; *gratia e.*, förläning av ett ännu icke ledigblivet kyrkoämbete eller prebende; = subst. **ex(s)pectativa**, e, f., väntebrev, DS 1640. 1985.
- ex(s)pectator**, oris, m. (senlat.), exspektant, avbidare, en som väntar på ett förlänat kyrkoämbete eller prebende, vars innehavare ännu icke avlidit eller befordrats.
- ex(s)pectatorius**, a, um (: *exspecto*), som har att göra med väntan; *debitorum termini ee.*, uppskovsterminerna med skuldernas gäldande, SD n.s. 3060 (Paris).
- expense** DS 3973 (S.), se *exp.*
- extendo** DS 1865. 3382. 3973 (S.), = kl. *extendo*.
- ex(s)to**, 1. (kl.), kan ersätta *sum* vid bildning av passiv, t.ex. *exstat placitatum* DS 1125 (S.) = *est pl.*
- Exsurge**, indekl. (*quare obdormis, Domine*, Ps. 43: 23), söndagen Sexagesima (s.d.).
- exterior**, ius (kl.), yttre; *frater e.*, se *extra*.
- extimatio** SD n.s. 2932. 2982. FM 3120 (P.) o.a., = kl. *aestimatio*.
- extimo** DS 3204 (P.), = kl. *aestimo*.
- extirpo** SD n.s. 2967 m. (P.), = kl. *extirpo*.
- extorsorium**, ii, n. (< mlat. *extorsorium* : kl. *extergeo*; med *o* genom assimilation, eller genom inflytande av *extorreo*, kanske också fsv. *þör*), torkduk, handduk, Reut. p. 150.
- extra**, adv. (kl.), 1) se *liber*; 2) *frater (soror) ab (ad) extra* i Vadstena: tjänande broder (syster), som ej tillhörde klosterorden, utan blott klosterfamiljen och förrättade lägre sysslor, men föga skilde sig från en lekbroder (leksyster), utom att han (hon) vigdes av generalkonfessorn, den senare däremot av biskopen. Jmf. under *intra*.
- extraendus** DS III p. 531, = kl. *extrah.*
- extra-vagans**, ntis, som strövar omkring utanför; *decretales ee.*, DS II p. 287 (Paris). V p. 609 (Lund), icke kodifierade (se *liber*);

pratum extra uagans, DS 457 (S.), som ligger utanför en huvudlott? l. = *fiello, urfiellus?* s.d. — Subst.
extravagantia, ium, n., överdrifter, slöseri, SD n.s. 2001 (Paris).
in extremis agere, hålla på att dö.

extripare SD n.s. 2937 (P.), = kl. *extirpare*.
ex-tunc, adv., därefter.
exul o.s.v. = kl. *exsul* o.s.v.
ex-humo, l., gräva upp, DS 946 sl. (T.).

F (PH).

faber, bri, m. (kl.), smed.
Fabiani et Sebastiani m., 20. jan. (19. jan. i Finland, Malin p. 212).
fabrica, e, f. (kl.), byggnadsfond.
faceo DS 4567 (S.), = kl. *facio*.
facero DS 4331 (S.), = *fecero* (fut. ex.). Men 4484 (S.) = *facerem?*
facio, 3. (kl.), med pres. inf. pass.: låta; *aream circumfodi f.*, låta kringdika; *erigi f.*, låta uppföra; *fieri f.*, låta tillverka, låta göra; *scribi f.*, låta skriva; *spoliari f.*, låta avkläda; *confiteri f.*, få att bekänna.
faciola Gumm. Syn. p. 88, = kl. *fasciola*, bindel.
factor, oris, m. (kl.), 1) ombudsman, SD n.s. 373 b.; 2) = *fautor*, gynnare.
factum, i, n. (kl.), motsatsen till *ius*, t.ex. DS 2236 (S.); *de facto*, mots. *de iure*, 1612 (N.). 2107. III p. 534. IV p. 433 (S.), faktiskt, med självtagen rätt, med våld, fr. *voie de fait*, DS 587 (P.). 595. 1663 (S.). 4263 (P.). ST III p. 513 (S.).
facultas, atis, f. (kl.), 1) fullmakt, lov; 2) besittning; 3) läroämne.
fagifacetus, i, m. (hybrid bildning av grek. *φαγισιν* »äta» o. kl. *facetus* »elegant»), versifierad sedelära, behandlande särskilt bordsskicket, av en tysk Rainerius l. Reiner, DS 4900 (Lund); Gröber p. 384. (D:r Nelson).

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

phalanga, e, f. (kl., grek.), glaven, D. Vadzst. 1487. LSGl.
falcastro, l. (: följ.), avmäja hö, DS IV p. 428 (Bornholm). Inc. Auct. 94.
falcastrum, i, n. (6. årh.), lie, LSGl. Jmf. *falx*.
falcidia, e, f. (: mlat., kanske redan senlat. *falco* »avhugger»: kl. *falx*), avhuggning, blott ST 274 b. (S.): *ex pacis falcidia cuncta dilabuntur antea conquisita*.
phaleratus, a, um (kl.), munderad (om häst, is. i fråga om rusttjänst), DS 1368. 1396. 1437. 1646. 2075 b. (S.) o.a.
phalere, arum, f. (kl., grek.) [bif. **fallera, e, f.**, DS II p. 116 (S.)], hästmundering, fsv. *stryg*, LSGl.
falx, falcis, f. (kl.), skära, LSGl. Åtskilt från *falcastrum* (s.d.) »lie» DS 1063. 3908. 4539. SD n.s. 880 (S.).
famili DS 4485 (P.), = *famuli*.
familia, e, f. (kl.), 1) underlydande, tjänstefolk, DS 401 f. 540 (Lund). 910 (S.). Reut. p. 162; 2) krigartrupp, besättning, Er. Ol.
familiaris, is, m. (kl.), 1) underhavande, tjänare, hjon, DS 2348. 4855 (S.). 4883 m. (T.). FM 3547. 3549 (suppl. F.). Gumm. Syn. p. 65. Inc. Auct. 32. Can. Birg. p. 68; 2) person i en hög kyrklig herres omgivning, men icke utförande låga sysslor; hos påven,

- SD n.s. I p. 198. IV p. 88; hos en kardinal, Can. Birg. p. 5; hos penitentiarien för Dacien (Norden), DS 4602; hos biskopen i Linköping, DS 4639; 3) person som är medlem av en klosterfamilj utan att tillhöra själva orden; *f. ab extra* i Vadstena = *frater ab extra*, D. Vadst. 5. april 1398, Hild. III p. 1018; 4) vän; *parentes et familiares*, släktingar och vänner, DS II p. 380. III p. 342. IV p. 183 (Lund), jmf. i liknande sammanhang *cognati et amici* II p. 634 (Lund).
- familiaritas, atis**, f. (kl.), medlemskap i en klosterfamilj (= *fraternitas*, s.d.), DS 447 (S.).
- familiatus, us**, m. (: *familia*), tjänst, tjänande ställning.
- famo, 1.** (: *fama*), ryktesvis förkunna, Er. Ol. p. 79.
- famosus, -a, um** (kl.), hederlig; ärande attribut som tillägges ädlingar, DS 3162 (S.). SD n.s. 2888 (Venedig); eller rådmän tillsammans eller omväxlande med *honorabilis* (= mlt. *erbar, ersam*), DS 4660 (Visby). FM 577. 1644 (F.).
- famulus, i**, m. (kl.), 1) tjänare, DS I p. 632. 667 (Lund). DS 1524. 4591. 4635. SD n.s. 1426 (S.); om en *baccalarius in iure canonico* i tjänst hos dekanen från Linköping, 3096 (Paris); ställföreträdare för en hög herre, DS 4448. 4463 (S.); 2) knape = man av lågadeln, FM 809 (F.); = tjänare hos en hög herre, med eget sigill, DS 3146 (S.). Jmf. även under 1.
- fano, onis**, m. (fht.), DS 35 (Lund) antagligen = *manipulus* (s.d.).
- farratus** DS 951, läs *forr-*.
- M. Hammarström.
- fascialia** Sv. 250 (I.), = senlat. *facialia* »svettdukar».
- fascinus** ST I p. 210 (T.), = kl. *facinus*.
- fassio, onis**, f. (gloss.; Thes.), erkännande, DS 3893 (S.).
- fastam et** DS 5099 (L. Sparres avskrift!). Det riktiga synes ha varit: *hastam ad predictorum bonorum scutationem* (= *scot-*) *legittimam tenentibus*. Jmf. DS 5122 o. övriga s.v. *hasta* anförda urkunder.
- fasto, onis**, m. (fsv.), *faste*, i lat. urk. vanl. kallad *firmarius* (s.d.); DS 2587 (S.) o.a.
- fauctor, oris**, m. (kontamination av *factor* o. *fautor*), gynnare, anhängare, DS 1838. SD n.s. I p. 193 (S.). II p. 383 (P.). III p. 28 (Vadstenamunk i Konstanz). FM 2932 (S.).
- favere alci de regno, unna**, SRS III,1 p. 208.
- fedignorum** DS 4891, felskrivet *fidedignorum*.
- faedus** DS 186 (icke original), = kl. *foedus*, förbund.
- Felicis cf. l. m. (in pincis)**, 14. jan.
- Felicis et Adaucti (Aucti) m.**, 30. aug.
- feminalia** (kl.) o. **femoralia, ium**, n. (senlat.), benkläder.
- fenile, is**, n. (kl.), hölada? FM 1365 (F.).
- pheodum** DS II p. 578, **pheodal-
lis** IV p. 135 (D.), se *feud-*.
- fere domorum**, husdjur, Reut. p. 140.
- feria, e, f.** (kl. i plur. »festdagar», kf. i sing. »veckodag») [bif. *ferea* DS 4058 (S.)], *veckodag, is.* vardag, DS V p. 612 (Lund); mots. *sollemnitas*, DS 3845 (S.); *in omni tertia feria*, varje tisdag, 10

- DS 592 (S.); *omnibus quintis singularum septimanarum feritis*, varje torsdag, Sv. 517 (påvl. leg.); *quinta f. proxima ante dominicam palmarum*, torsdagen före påmsöndagen, DS 3558 (S.).
- ferialis**, e (: föreg.), vardags-; DS II p. 120 f. VI p. 207 (S.). Reut. p. 200; *tam ferialibus quam festiuis diebus*, SD n.s. 970. 2680 (S.); *tam in festiuis quam ferialibus diebus*, Reut. p. 201.
- feriatus**, a, um (kl.), helg-; *dies non feriata*, DS 2161 (Visby).
- ferri-pileus**, ei, m., järnhatt.
- ferto**, onis, m. (germ.), en fjärdedel, is. en fjärdedels mark, DS II p. 352 (S.). Rig. Schuldb. p. XLVI.
- fesisse** DS 3306 (S.), = kl. *fecisse*.
- festa**, e, f. (fsv.), med föreskrivna formaliteter gjord stadfästelse av köp, skifte, gåva l. förpantning av jord, DS 688. 766 f. (S.); *per festas (legittimas)* DS 4405. 4819 = *per legalia* 1361 (S.).
- festum principale**, sollemne, summum, förnämsta gradens fest; = *f. prelatorum*, Reut. p. 201 f.; även = *f. terre?* jmf. Reut. p. 161 punkt 121.
- feudalis**, e (: mlat. *feudum*, s.d.), län-, läns-; som län erhållen. Subst. m., vasall. Subst. n., län.
- feudatarius**, ii, m. (: mlat. *feudum*; l. med suffixutv. av mlat. *feudatus* »belänad») [bif. *feudotarius* DS 920 (S.)], läntagare, SD n.s. 342 (P.). FM 3547 (suppl. F.).
- feudator**, oris, m. (: mlat. *feudum?* l. snarare med suffixväxling av föreg.), = föreg.; SD n.s. II p. 273 (P.).
- feudatio**, onis, f. (: följ.), belänning.
- feudo**, i. (: följ.), beläna.
- feudum**, i, n. (germ.) (bif. *phoedum*, s.d.), län; *f. Aboense*, Åbo län, Sv. 555 (överskr.).
- fewgdum** = föreg.
- fiarthingum**, i, n. (fda.), fjärdingsbol, DS 845 (D.).
- Fiat** »må ske» antecknades, stundom med vissa inskränkningar, av påven på beviljade suppliker; härtill fogades en bokstav liksom ett slags bomärke; så tecknade Johannes XXII. o. Benedikt XII. alltid med B, Clemens VI. med R. — Jmf. *concessum*.
- ficticius**, a, um (senkl.), hycklande, skrymtande; *color f.*, falsk förevändning, DS 2339 (S.). Adv. *ficticie*, SD n.s. 2986 (P.).
- fictio**, onis, f. (kl.), förställning, falskhet, DS III p. 523 (D.).
- fidedignus**, a, um (< *fide dignus*), trovärdig. Adv. *fidedigne*.
- fides**, ei, f. (kl.), 1) tro, heder; *fide media*, medels handslag, = *manu data fide media* DS 2630 (S.) = *fide data sub manu coniuncta* 3254 (N.); se Amira, Nordgerm. Obligationenrecht I 292; 2) trosbekännelse.
- fidetenus**, adv. (< *fide tenus*), med handslag (se föreg.); *manu coadunata f.*, DS 4075 (Reval).
- fididignus** DS 4363 (Lund), se *fide*.
- fiello**, onis, m. (fsv.), fjäll, enskilt jordstycke, som icke ingår i den skiftade byjorden, DS 1043 (S.). Syn. *urfiellus*.
- figura**, e, f. (kl.), *sine strepitu et figura iudicii*, utan buller och sken av rättegång, DS 2331. 2633. 2795 f. 2896. 2954. 3369 (P.) o.a.; jmf. *sublato omni strepitu iudiciali*, 2316 (D.).
- fileto**, abl. (nom antagl. *filetum*) (fsv. *fyllit* DS IV p. 370 l. *philith*

- p. 82, = fvestnord. *violat* l. *violet* = mht. *violat* = ffr. *violet* l. *vilet*; Falk, Kleiderkunde p. 57; Godefroy), violettffärgat ylletyg, DS III p. 288. 673 (S.).
- Philippi et Iacobi ap.**, 1. maj.
- filius**, ii, m. (kl.), som uttryck för ömhet SD n.s. II p. 478 (I.).
- filum**, i, n. (kl.), 1) snöre, is. sigillsnöre; om de olika slagen av snöre vid påvebrev se *littere*; 2) tyg, DS 771 (Akkon).
- finaliter**, adv. (senlat.), till slut, ändgiltigt.
- finem facere alicui**, göra upp med någon, giva någon kvitto, DS 1425; *super summa*, över (erlagd) summa, 3923 f. (S.).
- firma**, e, f. (: *firma*), fastställelse, överenskommelse; = *arrendatio*, arrendering, DS III p. 734 (P.).
- firma**[[ma]]riis, DS 4119.
- firmarius**, ii, m. (: *firma*), 1) faste, en av de gode män, vilka genom sin närvaro gävo stadfästelse åt vissa juridiska handlingar ss. köp, skifte, gåva av jord o.s.v.; DS 618. 1156. 1216. 1237. 1248. 2345. 3990 o.a. (S.); kallas *firma-tor* 714. 767. 811; *testis* 2345 (S.); 2) i inskränkt betydelse: a) närvarande man, fsv. *vidhervaru man* (DS 2860 *neruaru man*), en av de båda män, vilka utgjorde ett slags ledare för de (vanl. 12) övriga fastemännen l. vittnena vid egendomsöverlåtelse; DS 2385. 2924. 3325. 4076 (S.); kallas även *presentes viri* 1696, *principales* 2618, *prolocutores* 2695. 3024 (jmf. 3025), *testes* 3251 (S.); DS 4150 = FM 518 (F.) göres uttrycklig skillnad emellan *prolocutor* och *vidherwaroman*; b) en av de (vanl. 12) simplare fastemännen i motsats till de två närvarande männen; DS 1405. 1696. 2695. 3024; kallas även *affirmatores* 2860. 4201, *confirmatores* 1321. 2618, *testes* 1696. 2385. 2924. 3068. 3325. 4076 (S.).
- firmator**, oris, m. (kl.), se föreg.
- fiscalis**, e (kl.), *bona ff.*, kronogods; DS 654 (S.).
- fisco**, l. (lex *Salica* 6. årh.; *Thes.*), konfiskera, ST III p. 510 (N.).
- fiscus**, i, m. (kl.), fatbur, DS 3778. 3860 (övers.). 4396 (S.). LSGL.; *f. regius*, konungens fatbur, 850. 1169. 1182. 2107. 3627. 3885. 4059. 4437 (S.).
- fit** o. **fitta**, se *vitta*.
- flasca**, e, f. (Isidor o. 600; germ., M.-L. 3355) (bif. *flasco*, onis, m., jmf. M.-L.), flaska; *duas flascas de calibe (chalybe)*, DS 2759; *flascotes stanneos*, 3002 m. (S.).
- fleubotomo**, l. (senlat. *phlebotomo*, av grek. urspr.), åderlåta, D. Vadzst. 12. juni 1402.
- florenus** l. **florinus**, i, m. (: *flos*; jmf. *corona*, *scutum*, *papilio*), florin, gyllen; urspr. florentinskt guldmynt, vägande 5,4 gram, präglat fr.o.m. år 1252, med stadsvapnet, en lilja (= blomma, *flos*); senare flerstädes taget som mönster vid myntpräglingen; *floreni de Florentia puri auri et iusti*; *floreni renenses (rinenses)*, rhenska gyllen, som präglades av tyska kurfurstar sedan år 1356; *floreni de camera*, påvliga floriner; FM 968 (P.) o.a.; *floreni traiectenses*, gyllen från Utrecht; *f. ungarilis*, ungersk gyllen, SD n.s. II p. 289 (Lund); *florenus paruus boni auri boni ponderis pro viginti solidis Parisiensibus*, DS VI p. 493 (Paris).
- Floriani m.**, 4. maj.

florinus, se *florenus*.

flos, floris, m. (kl.), även: fint mjöl; *trillöi*, ST II p. 319 (N.); *flores*, skrift med blandat innehåll, is. utdrag ur andra skriftverk.

phocalis, e (: *phoca*), säl-; *decima*, tionde av sälfångsten.

fodero, 1. (eg. ital. form?), DS 1907 (S.) = *fodro*, s.d.

fodriarius, i, m. (: mlat. *fodro* l. *fodrum*), fodermarsk (hos en storman).

fodratura, e, f. (: följ.), foder (i kläder); *de mardelinis*, DS 1741 (S.).

fodro, 1. (: följ.), fodra (is. kläder).

fodrum, i, n. (germ.; om ordets utbredning i rom. språk se M.-L. 3405), foder (för hästar), ST I p. 345 (P.).

fons, ntis, n. (kl.), dop, dopfunt (= *f. baptismalis*).

fontanenses fratres DS 93, munkarna i cistercienserklostret S. Maria de Fontanis (nuv. Fontaines-les-Blanches) i Touraine i Frankrike. Dr Nelson.

foraneitas, atis, f. (: följ.), bortavaro.

foraneus, a, um (: *foris*), utanför befintlig, is. utanför biskopsstaden; *officialis f.* DS III p. 744. IV p. 49 (P.), = *prepositus f.* Gumm. Syn. p. 94 l. *prepositus ruralis* i Sverige, DS a.st.

foratura DS 2553. 2759. 3379. 3661 (S.) o.a., = *foratura*, s.d.

foratus, a, um, DS 1095. 2762 (S.) o.a. = *foratus* av *forro*, s.d.

1. **fore** (kl.), ofta = kl. *esse*, t.ex. DS 501 (P.). 2359. 2913 (S.). 4467 (T.). 4900 (Lund). Sv. 188 (Estl.).

2. **fore factum** DS 1384 (S.), = *forefactum*, se följ.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

forefacio, feci, factum, 3. (latiniserat ffr. verb med prefixet *for-* (germ. *fir-*, *fer-*); Nyrop III § 528 f.), 1) förbryta, förverka; *bona alterius*, ST 95 (Flandern); 2) förbryta sig, ST 183 (S.); *in re*, DS IV p. 529 (Lund). Subst. ptc. **forefactum**, i, n., förbrytelse, brott; DS 834. 1382. 1443. 2055. 2678 b. 3877 (S.). ST 95 (Flandern).

forensica, e, f. (sc. *boda*, *opella*; subst.adj. uppkommet genom suffixutvidgning av kl. *forensis*, e), torgbod, DS IV p. 75 (S.). Jmf. *forensis* i LSGl.

1. **forensis**, e (kl. : *forum*), 1) torg-; *dies f.*, torgdag; *villa f.*, torgstad, köpstad (jmf. DS 3020); *villula f.*, 1701 (S.); *ciuitatensis f.*, borgare i (torg)stad, ST 240 = DS IV p. 727 (Skåne); *ecclesia rurensis vel f.*, lands- eller stadskyrka?, DS 4456 (Skåne); 2) rättslig-, domstols-; *f. conuentus*, sammanträde, vid vilket rätt skipas, DS 373 f. (P.); *f. iudicium*, (världslig) domstol, 131 (P.).

2. **forensis**, e (senlat.: *foris*), utanför befintlig, lantlig; subst. plur.: bönder; *tam ciues quam forenses*, SD n.s. 2921 (Vadstena). Jmf. Hinschius II p. 272.

forestarius, ii, m. (: *forestis* »skog», första gången i en urkund av konung Childebert år 556, : *foris* »utanför»; alltså eg. »undantagen skog, härskarens jaktskog», sen. »stor skog» i allm., fr. *forêt*, ty. *Forst*); skogvaktare, jägmästare, DS 296 (E.).

forestis, e = *forensis* 1,1 med suffixväxling; *domus f.*, torgbod, DS 5067 (S.).

forinsecus, a, um (kl.adv.), yttre; *signum*, DS I p. 282 (P.); *sollici-*

- tudo*, SD n.s. 2073 (Vadstena-munk i Konstanz). Jmf. *intrinsecus*.
- foris**, adv. (kl. »utanför»), förstärkt *de f.*, SD n.s. 2360 (S.).
- forisfacio**, 3. (gloss. V 600,28; ännu starkare latiniserat än *forefacio*, s.d.), subst.ptc. **forisfactum**, i, n., ST III p. 92 (traktat mellan unionen och Skottland) = *forefactum*, s.d.
- forma**, e, f. (kl.), 1) form, formallitet, procedur, tillvägagångssätt, DS 2954 (P.). 3430 (S.). ST II p. 222 (P.); *f. iudicialis*, en bok om processförfarande, SD n.s. I p. 340 (Lund); sätt, DS 1557 (Orléans); *sub hac forma*, på följande sätt, 1783; av följande lydelse, 479 (S.); 2) villkor; *hac tamen condicione adiecta seu forma*, 1267; *sub hac tamen condicione et forma*, 3534 (S.); 3) formulär, DS 998 f.; *iuxta formam*, 3662 (P.); *ul est in forma*, enligt formuläret; 4) Reut. p. 33 = *littera formata*, s.d.; 5) korstol, DS 3844 (S.).
- formata**, e, f. (kl., Thes. VI sp. 1109,83), DS I p. 561 f. (S.), = *littera f.*, se följ.
- formatus**, a, um (kl.ptc.), formad, som har en bestämd form; *argentum f.*, bearbetat silver (i mots. t. myntat), DS II p. 262 (S.), jmf. *operatus*; *formate vestes*, (en Linköpingsbiskops) ämbetskläder?, DS 771 (Akkon); *littere ff.*, för undvikande av förfalskning i en bestämd form utfärdat brev (prof. K. Strecker), is. brev som utfärdades av kyrkliga myndigheter åt den som flyttade till en annan församling (*formata*, s.d.); *litt. f. ordinationis*, en andlings ordinationsbrev, Reut. p. 171 f.; *baccalaureus f. (in theologia)*, den högsta baccalaureusgraden vid ett universitets teologiska fakultet (de lägre *voro cursor l. biblicus* och *sententiarius*), DS V p. 306 (S.). SD n.s. I p. 197 (P.).
- formo**, 1. (kl.), *liueras*, författa, upprätta, DS 5145 (S.).
- formularium**, ii, n. (: *formula*) [bif. *formularum*, Sv. 158 (F.)], bok innehållande en samling mönster för avfattande av olika slags aktstycken, DS 4900; *f. de modis dictaminum*, SD n.s. I p. 341 (Lund).
- fornicarius**, a, um (senlat.; Thes.), som innebär enkel otukt (utan äktenskapsbrott); *actus*, SD n.s. 2891 (P.).
- forratura**, e, f. (: följ.), foder (i kläder), DS 771 (Akkon). IV p. 432 (S.).
- forro**, 1. (rom. av germ. urspr.), fodra (kläder); *forratus*, fodrad, DS II p. 561. IV p. 75. VI p. 64 (S.).
- fortalicium**, ii, n. (: *fortis*), befästning, DS 3412 (S.). V p. 448; *lignea*, DS 3448 (Skåne).
- forte** stundom = kl. *fortiter*.
- fortelicium** = *fortal-*.
- fortis**, e (kl.), stark, duktig, väldig; *questio f.*, svårt klagomål, SD n.s. 3131 (S.).
- fortuis** FM 637, läs *fortius*.
- fortum** DS 1706 (D.), = kl. *furtum*; stöld.
- forum**, i, n. (kl.), 1) torg, ST 284 (S.); *dies fori*, torgdag; *festum fori*, högtidsdag, som firades även av menigheten genom köpenskapens avstannande (mots. *festum chori*); 2) affär, pris; *f. facere*, göra upp en affär, DS 989 sl. (S.). SD n.s. 2979 (Paris); *ad f. legitimandum*, för att göra affären

laggill, DS 4019; *fori convencio*, överenskommelse om en affär l. ett pris, 989 b.; *dignum f.* = *dignum pretium*, värdigt pris, 1583 m. (S.); 3) domstol; *privilegium fori*, en andligs rätt att dömas blott av andlig domstol; *f. penitenciale*, DS 373; *f. penitencie*, 477 (P.); *f. contenciosum* och *f. penitenciale*, Arw. I p. 85 (F.), forum för rättstvister och forum för botgöringsärenden.

ossa pistorum, DS 3673, »Bäckergrube», gata i Lübeck.

fossorium, ii, n. (Isidor o. 600), spade.

fourro, 1. (ffr.), DS 1271 (Paris) = *forro* (s.d.).

fovea, e, f. (kl. »grop»), dike; ett sådant skilde Åbo stad ifrån landsbygden, Sv. 677.

fabrica DS 1704 (S.), = *fabrica*, s.d.

fracta, orum, n. (kl.ptc.), brott, DS 3188 (Halland).

Francisci cf., 4. okt.

francus, i, m. (benämningen brukar härledas från legenden på myntet: *Francorum rex*), franskt guldmynt, bekant sedan 1360, enl. Godefroy värt 1 *libra turo-nensis*; SD n.s. 2996. 3036 (Paris) o.a.

frater, tris, m. (kl.), 1) broder, ordens-, munkbroder is. i tiggardordnarna (mots. *monachus*); *fratres minores*, mindre bröder, franciskanner-, minoriter; *fratres maiores*, dominikaner, DS 468. 1124. 1707 (S.), K. H. Karlsson i reg. till DS I—II s.v. *Westraaros*, oriktigt Erslev, Testam. p. 276; 2) köttslig broder, DS 4668. 4683. SD n.s. 996 (S.). FM 396 (F.); ofta med tillägget *germanus*, DS 2846. 4206 (S.), l. *uterinus*,

1363 (Lund), oriktigt Erslev, Test. reg.; 3) ord, varmed konung Magnus Eriksson tilltalar sina svågrar, ST 284; jmf. *soror* o. *avunculus* samt SD n.s. 241 f.

fraternalis, e = kl. *fraternus*; *f. regum amor*, ST III p. 118 (N.-E.).

fraternitas, atis, f. (kl.), 1) broderskap, is. medlemskap i en klosterfamilj, som i särskilda fall beviljades utomstående, DS 895 (S.). Sv. 319 f. (Estl.); 2) brödraskap, DS 261 sl. (P.); 3) broderlighet; som tilltalsord. DS 187. 997. 1009 (P.) o.o.

fratrueis, is, m. (senlat.), brorson, DS 1178. 2405. 3860 (tills. med *filia fratris mea*). 4082 f.; *ff.*, kusiner, DS 660 (S.).

fratruus, ui, m. (: *frater*), brorson, LSGl.

fratuelis DS 2762 (S.), = *fratrueis* (s.d.).

frixorium, ii, n. (senlat.), stekpanna, LSGl.

frontespicia, orum, n. (senlat. *frontispicium* »framsida»; Thes.), *ff. Russie*, fronten mot Ryssland, FM 3211 (N.).

fructifire arbores DS 3228 (S.), = kl. *fructiferae arbores*.

frustum, i, n. (kl.), stycke; hal; *unum f. pannorum, quod duo equi trahere possunt*, — — *si vero non poterit nisi quattuor equis trahi*, DS 4883 m. (T.); LEC III sp. 183 ff. räknas två *frusta vax* på 1 skeppund. — Dem **frusticulum, i**, n., litet stycke, Sv. 723 (F.).

fugitivus, liber- DS 1271 (Paris). 4639 (S.), en bok av Nepos från Montauban † 1268 (?) om sätten att undandra sig anklagelser; Gröber p. 222. Bekräftat av Dr. Nelson.

fugo, 1. (kl.), ST 549: *cum illo*

quolibet bono fugatus fuerit, motsv. 568 av: *cum illis cum quibus fugerint rebus* och 577 av: *cum istis rebus, cum quibus fugam dedit*.

fulcitus, a, um, DS 4838 (S.), senlat. ptc., = kl. *fultus*.

fulcrum, i, n. (kl.), icke »säng» såsom LSGl. efter utl. källor uppger, ty *f.* förekommer i samma urkund vid sidan av *lectus*, som med säkerhet bet. »säng», DS 3096. 4923 (S.). Dessutom påträffas aldrig vid *fulcrum* ett uttryck motsvarande *lectus cum omnibus ad se pertinentiis, lectus paratus* o. dyl. Varigenom *f.* skiljer sig från *culcitra, culcedra* är icke fullt klart. Måhända är *f.* »hård madrass»; enl. Hild. I p. 151 anm. 0 »bolster». Se de under *culcitra* anf. beläggen. XX *fulera*, DS 1648 (S.). D. Vadst. 1404: *cum (ehuru) a lecto surgere non valuit, nullo modo super fulerum vel plumas iacere voluit, sed solum super stramina decumbat*.

fumaria, e, f., DS 3610 (Paris), = kl. *fumarium*, skorsten.

fumulari SD n.s. 2986 (P.), läs *jam*.

fumus, i, m. (kl.), rök, hushåll (en enhet vid beskattning), Sv. 66 (F.).

fundatorius, a, um (: *fundo*), grundande; *litera*, stiftelseurkund, SD n.s. 79 (S.).

fundatrix, icis, f. (år 569; Thes.), fem. till kl. *fundator*.

fundiculus, i, m. (dem. av *fundus*), liten tomt, Sv. 576 (F.).

fundicus, i, m. (retrograd avledning av föreg.), tomt (= *fundus*, se följ.), Sv. 347. 381. 634—636 i överskrifter från en tid då de i 347 o. 381 omtalade bodarna ej mera funnos till (F.); *unus f. in foro*, Sv. 719 (F.), jmf. *spacium unius opelle in foro situm*, 720 (F.). — Ordet har intet att göra med mlat. *fundicus, fondicus* »magasin» av rom. och sist arabiskt ursprung (M.-L. 3424).

fundus, i, m. (kl.), 1) tomt (i stad), DS 751. 922. 1208 (24 × 18 aln i Stockholm). 1433. 1468 (för ett *hospitium*, 14 × 10 aln) (S.); Sv. 515. 551 i överskr. (F.); *curia cum fundo dicto kaalgordh*, Sv. 213 (Åbo); *f. dictus kalgård*, DS 2587 (Upsala); 2) ett gods mark. DS 764; *f. presbyteralis*, prästbol, 2644. 5110; jordstykke kring en kvarn, 917 (S.); 3) om Södermalm, DS 965, jmf. 978; 4) *f. aquilonaris*, Norrbotten, landet kring norra Bottenhavet, FM 1752.

funerale, is, n. (sc. *ius*, Arw. I p. 104 (F.); senlat. adj.), = *mortuarium*, s.d.; Sv. 495 (S.). Reut. p. 164.

furatura DS IV p. 3 (F.), = *for* (s.d.).

furratura DS 4877 (S.), = föreg.

G.

gabella, e, f. (ital., ffr.; urspr. arab.; M.-L. 6893), skatt på transporterade varor av ett eller annat slag; SD n.s. 1714, 6. 2714. 2944 (P.).

galanga, e, f. (rom., eg. arab.; M.-L. 1856), galganrot, den aromatiska roten av olika ostindiska örter av släktena *Alpinia* o. *Kämpferia*, som användes i medicinen

- och kokkonsten, DS 2660 (S.). HU III reg.
- galæa, e, f.** (= ffr. *galee*, ital. *galea* : mgrek. γαλέα »ett slags skepp»), galeja, galer, fsv. *galeydha*, ett långt, flatbyggt, sjögående fartyg, framdrivet med såväl åror som segel, i bruk i Medelhavet; DS V p. 520 och andra korstågsbullor; i Norden förekommo galärer icke under medeltiden enligt Falk, Seewesen p. 88.
- galeata, e, f.** (: föreg. efter ital. *galeaza*; M.-L. 3642 o. Murray s.v. *gallias*), galeas; enl. fördrag av år 1356 böra hertigarne av Mecklenburg vid behov hjälpa konung Erik av Sverige med 30 *galeate*, ST 324 m.
- Galli abb. (ep.) cf.,** 16. okt.
- galli-cantus, us, m.,** hanegället.
- gandavus, a, um, gandavensis, e,** från Gent; subst.: tyg från Gent, DS IV p. 376 (Lund).
- ganga, e, f. (fsv.),** gång; *gangam ire*, gå upp ägoskillnadslinje, DS 240 (S.).
- garantizo, 1. (*ffr.),** garantera, skydda; DS III p. 675 (Lund). V p. 50. VI p. 493 (Fr.).
- gararizo, 1.,** DS 2103 (Fr.), bör vara *garantizo* (se föreg.).
- garba, e, f. (eng. garb),** dräkt, uniform, SD n.s. 756 (E.).
- garclifer (jmf. följ.),** dräng, sven, Inc. Auct. IV: 15,11.
- garcio, onis, m. (ffr. garcon, garchon o.s.v.),** dräng, SMHD II reg.; DS 1384 (S.) skymfligt = *ribaldus* (s.d.).
- gardetorso, abl.,** DS 1271 (Paris), läs *gardecorso* av ffr. *gardecors (-corps)*, jackartat klädesplagg främst buret av män, (= *wardæ-kors* DS 4864 (Lund). Jmf. Falk, Kleiderkunde p. 173.
- gardianus DS 931. 3434 b. (S.)** o.a., se *guar-*.
- garentizo DS 1998 (Lund),** se *garan-*.
- gariofilum, i, n. (= kl., eg.grek. caryophyllum),** kryddnejlika, DS 4885 (T.). HU III reg. RHG 16.
- Gaudete, indekl. (sc. in Domino semper, Phil. 4: 4), 3. sönd. i advent.**
- gaudiosus, a, um (: gaudium),** glädjerik.
- Gaufredus DS 1271 (Paris) 1.**
- Gaufridus DS 155 (riktigare 1034),** = *liber Gaufredi* 4374 (S.), *summa Gaufredi* 812 (Lund). Åsyftar *Summa super rubricis decretalium* av *Goffredus de Trano* † 1245. Jmf. K.Å. 1 (1900) 81.
- gener, eri, m. (kl.),** »sväger», d.v.s. en var genom giftermål befryndad, is. svärfar, svärson, sväger i modern bet., DS 3939 (S.), o.a.: *consanguinei, generi et heredes*, Sv. 113 (F.). Erslev, Testam. p. 253, tror att *gener* alltid betyder »svärson» och att sålunda katolska präster under den senare medeltiden kunde ha svärsooner (se de av honom anförda ställena). Riktigt Gertz, SMHD II reg.
- generalis (sc. littera?),** DS 4310 (S.), samfält beforderingsbrev för flere personer på en gång.
- generatio, onis, f. (kl.),** familj, de under abboten i Alvastra lydande Cistercienserklostren, DS 4070. Jmf. F. Hall, Bidr. t. käm. om Cist. I p. 5—10 (Diss. Upps.).
- genst fsv.,** tyg från Gent.
- gentiles, ium, n. (kf.),** hedningar, ST III p. 38 (N.) o.a.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

genuflexio, onis, f. (: **genu-flecto*), knäfall.

genzst = genst.

Georgii m., i Norden 23. april.

gerarchia DS I p. 564 (S., icke orig.), grek. *ιεραρχια*, hierarki.

gerdino, abl. (ffr. *gerdine, gard-, jard-*), trädgård, DS II p. 121. IV p. 75 (S.).

germana, e, f. (kl.), köttslig syster, DS 2858 (S.).

Germani ep. cf., 31. juli (i Uppsala 4. aug.).

germanus, i, m. (kl.), köttslig broder (jmf. *frater*); DS 800. 2250. 2360. 2553. 3024. 3354. 4001 (S.) o.a.

gerre, arum, f. (kl. «flätverk»), galler, D. Vadzst. 4. mars 1442.

Gertrudis v., 17. mars.

Gervasii et Protasii m., 19. juni. **gientiis, abl.,** DS 951 (S.), = *gensl*, s.d.

gilda, e, f. (fnord., mlt. *gilde* »betaling, sammanskött, gille»), gille, brödraskap, DS II p. 648 (T.). DS 2511. 4374 (S.). ST 61 (T.).

gingerda, e, f. (fsv.), gengärd, Sv. 721 (F.).

gingiber, is, n. (rom.; M.-L. 9619), ingefära, DS IV p. 56. 712 (S.), = kl. *zingiber*, som även förekommer, DS IV p. 56 (S.).

gladiator, oris, m. (: *gladius*), svärdfejare, DS 960 (Lund). 1488 f. (S.).

Gloria patri, indekl., den s.k. *doxologia minor*, som förekommer i matutinan, DS 2408 (Lund). Mots. d. *mator*: *Gloria in excelsis Deo*, bruklig i mässan kort efter *introitus*.

glorificatio, onis, f. (kf.), sjungande av *Gloria* (se föreg.), SD n.s. 2482 (S.).

glos(s)a, e, f. (kl., eg.grek.), för-

klaring, kommentar; *g. ordinaria*, ordinarie, högt ansedd utläggning av ett visst avsnitt av kanoniska rätten eller någon annan skrift, DS 1124. 2672 (S.). Syn. *apparatus o.*, DS V p. 609 (Lund).

glos(s)ator, oris, m. (: följ.), uttolkare, särsk. av kanoniska rätten.

glos(s)o, 1. (: *glossa*), förse med förklaringar, D. Vadzst. 20. april 1428. Can. Birg. p. 78; *Matheus glosatus*, DS 1605 (S.); *digestum glosatum*, V, p. 608 (Lund).

Gordiani (et Epimachi) m., 10. maj. I Strengnäs-kalendariet 1495 en Gordiansdag 9. sept., beroende på förväxling med följ. **Gorgonii m.,** 9. sept., SRS I p. 65. **gradarius, ii, m.** (kl.adj.), gångare (häst), SD n.s. 937 (S.).

graduale, is, n. (mlat.adj. : kl. *gradus*), 1) sång i mässan mellan uppläsningen av episteln och evangeliet (urspr. sjungen av en diakon stående på ett trappsteg, *gradus*, till den ena ambonen); DS IV p. 669 nert. (S.); 2) sångbok, som innehåller de sjungna delarna av mässan, DS 35 (Lund). 2075 b. 2109 värd 16 mark (S.) — D:r Haapanen.

graduati, orum, m. (: *gradus*), graduerade, Sv. 495 (S.).

gradus, us, m. (kl.), 1) steg; trappsteg, DS 770 (Lund); plur.: *gradus ecclesie*, kyrktrappan, SD n.s. 2420 (S.); 2) grad, rang; 3) släktskapsled; *gg. prohibiti*, förbjudna led (vid giftermål).

grafio, se gravio.

grammaticalia, ium, n. (senlat. adj.), elementerna av latinska grammatiken, Can. Birg. p. 24; *scholares qui in grammaticalibus*

et alijs primitivis scientijs instruantur, SD n.s. 3085. Jmf. *trivium*.

gramtiis, abl. plur., ST III p. 82 (T.), hör vara *granitiis*, gränser (av en äldre form av mht. *greniz*: polska *granica*).

granchia DS 808 (Fr.). 1913 (S.), se *grangia*.

grandimontensis, e, som hör till grammontenserorden, en eremitorden från slutet av 11. årh.

grangia, e, f. (ffr. *grange* m.m. < **granica*: kl. *granum*; urspr. alltså »kornbod»), lantgård, DS 119 (Lund). 355. 357. 608 (altern. *curia*). 809. SD n.s. II p. 550 (S.). 620 (P.). SMHD II p. 197, 11—13; *g.* i Paris, DS 1913; *g. in qua seminantur sex modii siliginis*, i Linköping, 3292.

gratia, e, f. (kl.), 1) nåd; *annus gratie*, jubelår (se *iubileus*); 2) nådebevis, is. i form av en syssla.

gratitudo, inis, f. (Schol. Horat. Vind. ars 69; Thes.), *gg. modicas reportare*, skörda ringa tack.

gravio, onis, m. (fht.), greve (i utlandet).

grecismus, i, m. [bif. *-esmus*, DS 4900 (Lund)], lärobok i latin på vers av Evrard (Eberhardus) från Béthune (Artols, o. 1200); namnet torde komma av de många grekiska uttryck som förklaras i lärodikten.

Gregorii pp. cf., 12. mars.

grima, e, f. (fsv.), råmärke, DS 240 (S.).

gripta Sv. p. 166 (P.), = *crypta* (s.d.).

griseum, ei, n. (subst. av följ.), gråverk, DS I p. 686 (Lund).

griseus, a, um (: rom., eg. germ. *grīs*), grå; *g. ordo*, Cistercienserorden, DS 899 (S.). — Subst.

griseus, ei, m., gråmunk, cistercienser, DS I p. 658. II p. 130 (S.).

grossa, e, f. (kl.adj.), 1) se under *grosso*; 2) *grossarum* DS 4931 (S.) motsvaras längre fram i urkunden av *grossorum*, se *grossus*, i.

grossator, oris, m. (: mlat. *grosso*, s.d.), renskrivare.

grossities, ei, f. (: *grossus*), *g. gutturis*, halssvullnad, Can. Birg. p. 26.

grosso, 1. (: *grossus*), förstora; renskrivare, DS IV p. 48 (S.); för renskrivandet av utkastet (*note*) till påvebullorna funnos vid påvestolen särskilda tjänstemän, *grossatores*; det av dem renskrivna påvebrevet kallades *littera grossala* l. helt enkelt *grossa*.

grossus, a, um (1. årh. o. sen.), 1) tjock; jmf. följ.; 2) stor; *liber*, DS 3484; *cornu*, 3730 m. (S.); *navis*, ST 420 (E.); 3) grov, simpel; *pannus*, Can. Birg. p. 13; *cibaria*, p. 16.

grossus, i, m. (sc. *denarius*), tjockpenning, groschen; *g. turonensis*, turnos, ett världsbekant silvermynt från Tours (1266—14./15. årh.). Mynt av samma typ präglades förnämligast i Nederländerna, *gg. flandrenses*, och i Böhmen, *gg. pragenses*.

guardianus, i, m. (rom.; ytterst av germ. *wardan* »iakttaga», besl. m. sv. *vårda*), uppsyningsman, gardian l. klosterföreståndare inom minoritetorden, DS II p. 682 (S.) o.a.

gubernator, oris, m. (kl.), 1) styrman, DS 1744 (S.). Sv. 103 (F.); 2) styresman, riksföreståndare (*g. regni*), ST 548 (P.). 569 b. FM 3211. Arw. I nr. 44 (N.).

gubernium, ii, n. (: *guberno*), styrelse.

- guerra**, e, f. (rom., av germ. urspr.; besl. m. sv. *virr-ig, för-virr-a*), tvist, DS 3154 (S.); krig, ofta. — Avl.
- guerrinus**, a, um, krigs-; ST 420 (E.).
- gurges**, itis, m. (kl.), fors, DS 2319 (S.).
- gutensis**, e, gottländsk.
- gutta**, e, f. (kl. »droppe»), stötvis påkommande värk, is. gikt, ital. *gota*, fr. *goutte*, eng. *gout*; Mirac. s. Erci 26 övers. *sprang* »häftig smärta».

H.

Ord börjande med *h* uppsökas under den efter *h* följande vokalen.

I (J).

- Iacobi ap.**, 25. juli (i Ryssland 30. april).
- jardino**, abl. (ffr. *jardine*), trädgård, DS 808 (Paris).
- hibitas** DS 4931 (S.), = kl. *habitas* av *habeo*. Föregående ord non.
- yconomatus**, us, m. (: mlat. *yconomus*, s.d.), ekonomtjänst.
- yconomia**, e, f. (kl. *oeconomia* av grek. *οἶκο-νομία*; i enl. LSGl. s.v. *economia*), hushållning, förvaltning, DS 1605 sl. (S.). Sv. 222 (F.); en *yconomus*' ämbete.
- yconomus**, i, m. (senlat. *oeconomus* av grek. *οἶκο-νόμος* »hushållares; till kvantiteten se LSGl. p. 206) [bif. ack. *yconimos* DS 1115 (D., avskr.)], skaffare, syssloman, ekonom, is. vid en domkyrka.
- et idcirco** DS 1046 (S.) »därför»; jmf. *ideoque*.
- iddem** DS 684. 2942 (S.), = kl. *idem*.
- idem**, eadem, idem (kl.), 1) kan stå i st.f. motsvarande former av *se* l. *suus*; 2) bestämd artikel, t.ex. *idem inchoans*, den som gör början, Sv. 235 (P.); *hiidem vectores*, lotsarna, ST I p. 231 (T.); *molendinum cum fundo prope idem molendinum sito*, DS 1452 (S.).
- idemptitas** Sv. 256 (I.). Arw. I nr. 69 (F.), = kf. *identitas* »enhet».
- ydeoma** DS III p. 537 o.a., se *idioma*.
- ydeota** SD n.s. II p. 233 (S.), = kl. *idiota*.
- ideoque** SD n.s. 1919. 2025 (S.), = kl. *ideo*. Jmf. *et ideo* DS 669 (S.). Se vidare Löfstedt, Spätlat. Stud., Upps. 1908, p. 74 ff.; Zur Sprache Tertullians, Lund 1920, p. 96 f. — Se även ovan *idcirco*.
- idest** DS 3976 (S.), = kl. *id est*.
- idioma**, atis, n. [senlat., eg.grek. »egendomlighet (i uttrycket)», språk; DS III p. 537 (S., början av 1320-talet) ställes de tre nordiska rikenas språk såsom enhetligt gentemot alla andra.
- id-ipsum** DS 4078 (S.) o.o., förstärkt *id*.
- idolatro**, 1. (med haplologi av grek. *εἰδωλο-λατρεία*), dyrka avgudar, N p. 36 (Henriksoff.).
- idoneior** DS 864 b. (P.), komp. av kl. *idoneus*.
- idropicus** = *hy-*.
- iehenna** SD n.s. 1539 (I., avskr. i Vadst.) 2172 (S.), = kf. *gehenna*, helvete, LSGl.
- iehennalis**, e, a.st. 2170 (S.), = senlat. *geh-*.
- ieunabilis**, e (: *ieiuno*), förenad med *fasta*, FM 624,10 (F.).

ieiunium, ii, n. (kl.), 1) fasta; i plur.: överhuvud botövningar, SD n.s. 3034 (suppl. S.); 2) fastan före påsk (i. *quadragesimale, paschale*); 3) kvatember-fasta (i. *legitimum, temporale* o.s.v.), se *quattuor tempora*.

yemem ack., = kl. *hiemem*.

Ieronymi pb. cf., Hieronymus' dag, 30. sept.

Ignatii ep. m., i Skandinavien i allm. 1. febr. (men för 11.—13. årh. i Finland se Malins tabeller).

ignis sacer, (sjukdomen) ros.

ignitegium, ii, n. (*ignis* o. *tego*), den genom klockringning angivna kvällstund, då elden borde täckas i husen, eng. *coverfire*; DS II p. 122.

hi, 1) = *ii*, ST I p. 349 (D.); 2) = *hi*, DS 1293. 2161. 3325. 4076 (S.) o.a.

hiis, 1) = *iis*? DS 2795 f. (P.). SD n.s. 2680 (S.); 2) = *his*, DS 572. 742. 1041 sl. 1058. 1612 f. 2107. 2759. 4211 (S.) o.o. Jmf. LSGl. s.v. *hic*.

ilapsus = *ill*.

ille, illa, illud, (kl.), användes ofta blott såsom en bestämd artikel; *in illis* (sc. *partibus*), där.

illectivus, a, um (: *illicio*), lockande.

illitteratus, a, um (kl.), icke läskunnig, jmf. *litteratus*.

im-, icke sällan i st.f. *imm-*, t.ex. *imineo*.

imago, inis, f. (kl.), bild, is. helgonbild, SD n.s. 1154. 2457 (S.). II p. 289 (Lund); *i. lapidea*, D. Vadzst. 1543; *y. beate virginis eburnea et y. beati Kanuti de dente cetino*, DS 855 sl. (S.).

imbrigo, 1. (*in* o. mlat. *briga*, s.d.), inveckla i strid, ST I p. 365 (N.).

imburso, 1. (*in* o. *bursa*, s.d.), in-

kassera, Reut. p. 207; *sibi bona alcis*, slå under sig, DS V p. 448 (Skåne).

im(m)ediate, adv. (: följ.).

im(m)ediatus, a, um (senlat.), omedelbar; *abbas de Værnem filius i. de Alvaastro*, DS 4070, emedan hans kloster grundlagts från Alvastra.

immersio, onis, f. (senlat.), dop.

im-monitus, a, um, ouppfordrad, DS 4749 (S.).

im(m)o-verius SD n.s. II p. 292 (S.). 500 (T.), = kl. *immo vero* »nej, tvärtom».

im-mulctatus, a, um (*multatus* kl.ptc.), ostraffad.

hymnale, is 1. hymnarium, ii, n. (: följ.), bok innehållande hymner för gudstjänsten.

(h)ymnus, i, m. (kl., eg.grek.) (vanl. bif. *ympnus*), hymn, lovsång till Guds l. ett helgons ära, företrädesvis i metrisk form.

imo o. **imoverius**, se *imm-*.

imonus DS 4722 (S.), = *imm-*.

impartiri, inf. dep. (Seneca 1. årh.), = kl. *impertire*, tilldela; DS V p. 72 (S.).

impedio, 4. (kl.), 1) olagligen innehava (gods), DS 2688. 3234 (S.); 2) anhålla (fartyg), DS 2440. 3254 (Halland). ST I p. 562 (Flandern).

impeditivus, a, um (: föreg.), hinderlig, SD n.s. 2073 sl. (Vadst.-munk i Konstanz).

impeditus, a, um (kl.), hindrad; *dies i.*, vid sammanstötning av mässor för en mindre viktig mässa otjänlig dag.

impentendi DS 4402 (S.), = *impet-*.

imperialis, e (senlat.), kejsrerlig, ST II p. 499 f. (T.).

imperium, ii, n. (kl.), kejsardömet,

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den altab. uppställningen.

- det romerska (tyska) riket, ST 95 (Flandern).
- impertinens, ntis** (senlat.), obehörig, opassande, Reut. p. 38.
- impetito, onis, f.** (: följ.), anspråk, ofta.
- impeto, 3.** (kl.), göra l. väcka anspråk på ngt, *atq;* DS 3619 (S.) o.o. Impf.konj. *inpetrem*, DS 2483 (S.).
- impigneraticus, a, um**, DS 4104 (S.), = ant. rättsl. *pigneraticus* »pant-».
- impigneratio, onis, f.** (: följ.) (bif. **impignoratio**), förpantning.
- im-pignero, 1.** [bif. **impignoro**, DS 1904. 1924. 1966 (S.) o.a.; **inpinnoro** 1400 (S.)], 1) pantsätta; 2) SD n.s. II p. 392 är *inpign[er]avit* oriktigt utläst *inpregnavit*; jmf. DS 846 sl. (S.).
- ympnus** ofta i st.f. *hymnus*.
- importo, 1.** (kl.), inbringa, DS 1452 (S.).
- impositiones, um, f.** (kl.), pålägg, extraordinarie gengärdsskatter, DS 4059 (S.) o.a. Voionmaa p. 251.
- imposterum, adv.**, = kl. *in p.* »frandeles».
- im-potiono, 1.**, förgifta, fr. *empoisonner*, Inc. Auct. IV: 45, 9.
- imprimo, 3.** (kl.), trycka (böcker), D. Vadzst. 27. sept. 1491. Avl.
- impressura, e, f.**, tryckning, *librorum*, a.st. 14. okt. 1495.
- inpungno** ST I p. 420 (S.), = kl. *impugno*.
- inquieto** DS 4831 (S.), = kl. *inq-oroar*».
- inabilis** Reut. p. 198 o.a., = kl. *inh-*.
- inhabilito, 1.** (: föreg.), förklara oduglig, Sv. p. 167 (P.).
- inabito** = kl. *inh-*.
- in-advertens, ntis**, oaktsam. — Adv. *inadvertenter*.
- inadvertentia, e, f.** (: föreg.), ouppmärksamhet, förbiseende, Arw. I p. 97 (F.). FM 3276 (suppl. F.).
- inantea l. in antea** (senlat.), framdeles; först? DS 3673 (T.).
- inauferibilis, e** (*in o. mlat. auferibilis* : kl. *aufero*), ofråntagbar; *potestas*, SD n.s. III p. 136 (Konstanz).
- inb-**, se *imb-*.
- hinc est, quod**, härpå beror det att = på grund härav; DS 1320 (S.) o.o. (= kl. *inde est, quod*).
- incalleo** ST I p. 338 (P.), = kf. *incallesco* »förhärda».
- incantatrix, icis** (fem. till senlat. *incantator*), trollpacka, Reut. p. 63.
- incarceratio, onis, f.** (: kf. *incarcerero*), sättande i fängelse.
- incasso, 1.**, DS IV p. 371 (S.), = kf. *casso* »kasserar».
- incastello, 1.** (*in o. mlat. castello* : kl. *castellum*), befästa, DS V p. 448 (Skåne).
- incauso, 1.** (*in o. causo, s.d.*), anklaga, SD n.s. 1461 (Lund). ST I p. 461 (Fland.) o.a.
- incensatio, onis, f.** (: mlat. *incenso*), brännande av rökelse.
- incense, adv.** (: *incensus*), varmt; *desiderare*, DS 2997 (P.).
- incencivum** DS I p. 564 (S., avskr.), läs *incentivum*.
- incenso, 1.** (: kf. *incensum* »rökelse»), bränna rökelse; *atqm*, kring en person (vid begravning).
- inceptive, adv.** (senlat. adj.), börjandes; *ab Erico rege*, ST II p. 653 (Norge).
- incertus** N p. 35, = kl. *insertus*.
- incestuosus, i, m.** (adj. hos Gregorius d. st. 6. årh.), en som avlats i blodskam; *copulative, disiunctive, i*, utom äktenskap, Sv. 606 (T.).

- incestus, us, m.** (kl.), blodskam.
- incidenter, adv.** (: *incido, incidens*), tillfälligtvis, vid tillfälle, Can. Birg. p. 8; *principaliter uel etiam i.*, från början eller också vid en viss tidpunkt, DS II p. 190 (P.).
- incidentia, e, f.** (se föreg.), tillfällighet, blomståndighet, ST III p. 99 (Skottl.).
- hinc-inde, från båda hållen.**
- incircumscriptibilis, se inscriptibilis.**
- incisio, onis, f.** (kl.), *i. lignorum*, (rätt till) vedavverkning, DS 164 (S.).
- incitatorius** SD n.s. III p. 473 (N.), = *cit.* (s.d.).
- incivitate, Gumm. B. B. XXXVI,** läs *in c.*
- inclinatus, a, um** (kl.), djupt ödmjuk.
- includunde, adv.** (: *includo*), DS 4747 (Lund) = senlat. *inclusive*.
- inclusio, onis, f.** (kl.), kloster, SD n.s. 2179 (S.) (= *clausura*).
- incola, e, m.** (kl.), 1) invånare; *regni*; 2) åbo, landbo (= *colonus*), DS 592. 1908. 2183. 4033 (S.).
- incolatus, us, m.** (kl. »boende, is. på hyra l. arrende»), 1) främlingskapet (i denna världen, *huius seculi*), DS 667. SD n.s. 411 (S.); 2) landbolägenhet, torp (= *colonia*), DS 532. 659 (S.); jmf. föreg. 2.
- incolsultum** FM 2269, = *incon-*
- incoluminis, e, DS 1411** (S.) = kl. *incolumis*.
- incombo** DS 3796 (S.), = kl. *incumbo*.
- incompassibilis, e** (kf.), oförenlig, såges om ett ämbete l. prebende, som icke kan innehavas samtidigt som ett visst annat. — Syn.
- incompatibilis, e, SD n.s. I p. 197** (P.). FM 3305 (suppl. F.).
- in-confessus, a, um,** som icke avlagt bikt.
- in-constructus, a, um, obebyggd,** SD n.s. 2584 (Malmö).
- incorporatio, onis, f.** (senlat.), 1) förkroppsligande; 2) införlivandet av ett pastorat med ett kloster e.dyl., som har att svara för själavården.
- incorrigibilitas, atis, f.** (: senlat. **incorrigibilis*), oförbätterlighet.
- incula** DS 611 (S.), = kl. *incola*.
- incuria** SD n.s. 3060, läs *in c.*
- inde, adv.** (kl.), även: däröver, därom, fr. *en*; *scriptum i. confectum*.
- in-decisus, a, um, oavgjord.**
- indentura, e, f.** (eng. < mlat. **indentatura* : mlat. *in-dento* : kl. *dens* »stand»), urkund med tandad kant passande in i kanten av en från samma pergamentblad fränskild dublett av urkunden (= *charta l. littera indentata*), SD n.s. 756 (E.). ST III p. 90. 97 (traktat med Skottland).
- indicibilis, e** (*in o.* senlat. *dic.*), utsäglig. — Adv. **-iter.**
- indicium** SD n.s. 591 (efter en lucka i texten); läs: [*in preiudicium pauperum non modicum*].
- indictio, onis, f.** (senkl.), utlyst år i en femtonårsperiod; *indictione sexta*, under sjätte året i nuvarande femtonårsperiod.
- indies** = kl. *in dies*.
- indigenis, abl., DS 971** (S.), = kl. *indigentis* »behov».
- indilate, adv.** (: **in-dilatus*), oförtövat.
- in-diminutus, a, um, oförminskad.**
- inductivum, i, n.** (: *induco*), skäl, Sv. 77 (F.).

- indulgentia**, e, f. (kl.), avlat. — Adj. **indulgentialis**, e.
- indutie, arum**, f. (kl.), frist, uppskov, DS 832 (N.). 940 (Visby). SD n.s. 682,12 (T.).
- inebricativus**, a, um (: mlat. **inebrico* = kl. *inebrio*), berusande, SD n.s. 2001 (Paris).
- inegressis**, abl., DS I p. 283 rad 7 (P.). Obegripligt.
- in-hesitanter**, adv., utan betänkannde.
- infallibilis**, e (in o. **fallibilis* : kl. *fallo*), osviklig, DS 3274 (S.).
- infectivus**, a, um (: *inficio*), smittosam.
- infectuo**, 1., Sv. 204 (F.), = mlat. *effectuo*, s.d.
- infeudo**, 1. (in o. mlat. *feudo*) [bif. **infeodo** DS IV p. 150 (D.)], beläna; *alqm de ducatu*, a.st. — Avl. **infeudatio**, onis, f. (bif. **infeod-**, a.st.).
- inficiatio** DS 534 o. **inficior** 1316 (S.), = kl. *infit-*.
- infideles**, ium, m. (kl.adj.), hedningarna.
- infimo**, adv. (: *infimus*), sist och slutligen.
- infirmaria**, e, f. (mlat.adj.) (sc. *domus*, D. Vadzst. 1442), sjukhus, Sv. 677 (F.).
- infirmarius**, ii, m. (mlat.adj.: kl. *infirmus*), sjukvårdare.
- infirmitas**, atis, f. (kl.), 1) svaghet, SD n.s. 2524 (S.); 2) (vanl.) sjukdom, D. Vadzst. 15. juni 1443, o.a.
- infirmitorium**, ii, n. (: *infirmus*), sjuksal (i kloster), DS 1275 (S.).
- infirmor**, 1. (kl.akt. »försvaga»), bliva l. vara sjuk; *infirmans*, sjuk, SD n.s. 602 m. (S.).
- infirmus**, a, um (kl.), sjuk.
- influentia**, e, f. (: *influo*), inflytande, SD n.s. 783 (S.).
- inforsatum** Brilioth p. 348 = *infortalum*, se *digestum*.
- infortio**, 1. (in o. mlat. **fortio* : kl. *fortis*), förstärka.
- infra**, prep. m. ack. (kl. »nedanför»), 1) innanför; *i sacros ordinibus*, inom, DS III p. 717 (D.); *i cameram*, i, ST II p. 204 (P.); 2) inom, under (temp.); *i octavas b. Martini*, under oktaven (veckan) efter Martinsdagen, = *i b. Martinum*; *i hebdomadam*, under veckan.
- infrangibilis**, e (Hieronymus 4. årh.; in Ier. 3, 70, 3; Thes.), = kl. *infragilis*; Er. Ol. p. 104.
- infra-nominandus**, a, um, nedannämnd.
- infra-scriptus**, a, um (DS 4192 med svensk ljudövergång **infrascriptus**), efterskriven, a.st.; felaktigt = *suprascriptus*, ovanskriven, DS 4076 (S.).
- infrictio**, onis, f. (: *infringo*), *i iudicii*, dombrott, -kval, DS 2466 (S.).
- infula**, e, f. (kl.), en av de båda snibbarna av en biskopsmitra; mitran själv; mässhake, NgL n. R. I:III reg.; biskopsskrud. Se du Cange, Braun o. Murray s.v.
- infulatus**, a, um (senkl.), klädd i *infula* (s.d.), i biskopsmitra, Sv. 273 m. (Estl.). D. Vadzst. 16. aug. 1441.
- in-fundo**, 1., grunda. Till DS 659 se Hist. T. f. Finl. 1923 p. 129.
- ingenium**, ii, n. 1) (vanl. med dålig bet.) påfund, list; 2) (konkret) fiskbragd, DS 4175 (S.); jmf. fr. *engin* och *ingénieur*.
- Ingimari abb.**, 6. april.
- ignotus** DS 2237 (S.), = kl. *ignotus*.
- in-grassor**, 1., härja (om pest), D. Vadzst. 29 sept. 1439.

- ingrossator, oris, m.** (: följ.), renskrivare.
- ingrosso, 1.** (*in* o. mlat. *grosso*), förstora; renskriva, SD n.s. 3078 (Paris). Reut. p. 199 f.; *membra-nas*, ifylla, ST II p. 409. 413; i pass.: tilltaga (om smittosam sjukdom), FM 3590 (såvida man ej bör läsa *ingrassari*).
- inhibi** DS 2183 (S.), = kl. *inibi* »där».
- inhibeo, 2.** (kl.), förbjuda, DS 966 (S.); *alci*, FM 520 (P.).
- inhibitio, onis, f.** (kl.), förbud, SD n.s. III p. 476 (N.); is. förbud att bortgiva ett reserverat beneficium, samt klausulen här-om i ett förläningsbrev, FM 516. 519, jmf. t.ex. 520.
- inhibitorius, a, um** (: *inhibeo*), som innehåller förbud, *littere*, SD n.s. III p. 476 (N.).
- initialiter, adv.** (: senlat. *initialis*), ursprungligen, vid grundläggningen, SD n.s. 783 (S.).
- iniurialis, e** (: *iniuria*), som vederfarits skada l. överväld, ST III p. 448, = *iniuriatus* p. 503 (S.-Ryssl.).
- iniuriator, oris, m.** (: *iniurio*), ogärningsman, FM 3000 (S.).
- inm-**, se *imm-*.
- innatos** Reut. p. 178; manne *annatos* »som ha (flere tjänste)år?»
- innocent(i)um puerorum**, menlösa barns dag, 28. dec.
- Innocentius, ii, m.**, en bok: *apparatus in libros decretales* av Sini-baldo Fiesci (Innocentius IV.) † 1254; DS III p. 66 (S.). V p. 609 (Lund). — Adj. **Innocentianus, a, um, a.st.**
- innocuit** DS 4694, läs *innotuit*.
- innotesco, 3.**, har såväl den kl. bet. »bli va bekant», DS 684. 1215. 4694. 4722 (S.). Vita Ansch.
- c. 27. 32, som den senlat. »be-kantgöra», DS 4733 (Visby). ST I p. 497 (E.). p. 563 (Flandern).
- inofficio** (*in* o. mlat. *officio*, s.d.), tjänstgöra, utföra gudstjänst (även om *chorales*), DS I p. 463. II p. 260; i. *ecclesiam*, vid en kyrka, DS I p. 561 (S.). Reut. 179.
- inp-**, se även *imp-*.
- inperpetuum, adv.**, = kl. *in p.*, för alltid.
- inpresens, adv.**, = kl. *in p.*, för närvarande.
- inquantum** DS 896 (S.), = kl. *quantum*.
- inquilinus, i, m.** (kl. »hyresgäst»), 1) DS 725. 928. 943. 3067 (S.). 4980 (Skåne). SD n.s. 879. Sv. 495. 498 (S.). Synes identiskt med fsv. *husman*, *bysætisman* (t.ex. Sv. 110 f.), »som bodde på andras jord och idkade något jordbruk», E. Hildebrand, Sv. statsf. p. 172; 2) (ovanf.), in-vånare, *parrochie*, SD n.s. 1621 (S., på fransidan).
- inscido** DS 2687 (avskr.) = kl. *in-cido*. Jmf. *descido*.
- insciulus, a, um, dem. t. kl. in-scius**; SD n.s. 2291 (Vadstena-munk i Konstanz).
- inscriptibilis** DS 3970; läsarten *incircumscripibilis* »oinskränkt» är den riktiga (*in* o. **circum-scriptibilis* : kl. *circumscribo*).
- in-securus, a, um, osäker**, SD n.s. III p. 474 (N.).
- insentata** D. Vadzst. 19. april 1517; fel i st.f. *insensata* »van-sinnig», Birg. Mirac. nr. 105 Hos Er. Ol. p. 52 synes *insensa-tus* beteckna »medvetlös», var-till jmf. *sensus* »medvetande» D. Vadzst. 2. okt. 1422.
- inestuusus = inc-**
- Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- insinuatio, onis**, f. (kl.), meddelande, uppgift.
- insinuo**, 1. (kl.), meddela.
- insipiditas, atis**, f. (: senlat. *insipidus*), osmaklighet, Gumm. Syn. p. 77.
- insola** DS 3259 (S.) o.a., = kl. *insula*.
- insolers** o. **insolertia**, DS 265 (P.), = kl. *insolens*, -ntia påverkade av kl. *solers*, -rtia.
- insolidum**, se *solidum*.
- insolidus, a, um**, förstärkt kl. *solidus*.
- insolutus, a, um** (senlat.), obetald, DS 3051. FM 411 (P.).
- insorciatum** DS V p. 608 (Lund), = *inforciatum* (f läst som s?); se *digestum*.
- inspiratio, onis**, f. (senlat.), ingivelse. Biskopsval genom acklamation sades ske *quasi per inspirationem l. divina inspiratione l. via spiritus sancti*.
- installatio, onis**, f. (: följ.), DS 730 (S.).
- installo**, 1. (*in* o. mlat. *stallus*, s.d.), installera, insätta i ett ämbete, is. kaniker.
- instantia, e**, f. (kl.), anhållan, DS 1924. 1934 (S.) o.o.
- institor, oris**, m. (kl.), krämare, som drev diversehandel i en butik, DS II p. 72 (S.). SD n.s. 2068 (Skåne). — Adj.
- institorius, a, um**, SD n.s. 1534 (Skåne).
- instituta** DS 1850 m. (S.), = *Corpus iuris civilis*. D:r Nelson.
- institor** Gumm. Syn. p. 29, se *institor*.
- instructio, onis**, f. (kl.), även konkret: byggnad, DS 1035 (Lund).
- instrumentum, i**, n. (kl.), verktyg; urkund, DS IV p. 374 (Lund). M. Hammarström.
- V p. 127 (P.). SD n.s. I p. 191 (S.); kvittans, DS 1942.
- insufficiencia, e, f.** (senlat.), medellöshet.
- insula, e, f.** (kl.), ö, holme; *fratres predicatorum de insula*, predikarbröderna i Vesterås, DS 855 (S.). Jmf. 1799.
- insulensis, e** (: föreg.), holm-; *prior i.*, holmpriorn = dominikanerpriorn i Vesterås, DS 1220. 1358. 1722 (S.). FM 104 (N.).
- insultuosus, a, um** (: följ.), mycket utsatt för angrepp, Er. Ol. p. 71.
- insultus, us**, m. (senlat.; Thes.), angrepp, FM 636 (suppl. F.). Er. Ol. p. 71.
- intantum** = kl. *in t.*; Can. Birg. p. 13.
- integer, gra, grum** (kl.), fullständig, hel, fr. *entier*.
- integralis, e** (: föreg.), fullständig, hel, DS 873 (S.), o.a.
- integraliter**, adv. (: föreg.), fullständigt, DS 742 (S.).
- integre**, adv. (kl.), = föreg.
- intentus, us**, m. (kl. »utsträckning»), avsikt, Sv. 270 (Estl.); *intenu* Sv. 11 o. 31 (i överskr.), läs *intuitu*.
- inter in** Arw. I p. 97 r. 12; i st.f. *interim?*
- intercessorius, a, um** (: *intercedo*), *littere ii.*, brev som innehåller förbön, DS I p. 674 (S.).
- intercommunicatio, onis**, f. (: anglo-mlat. *inter-communico*), samfärdsel, SD n.s. 862 (E.).
- intercursus, us**, m. (kl.), *i. mercium*, varuuthyte, ST 562.
- interdictum, i**, n. (kl.), inställandet av kyrkliga handlingar som straff; *i. generale*, som berör ett land, ett stift l. en stad; *i. speciale*, som berör en l. flere kyrkor, SD n.s. 1714,22 (P.).

- interdictus, a, um** (kl.ptc.), be-
lagd med interdikt.
- interesse, indekl.** (kl.inf.), ränta,
DS 1041 sl. 1102 (S.). 4357
(Skåne).
- interessens, ntis** (mlat.ptc. till kl.
intersum), deltagande, *nisse*, DS
V p. 705 (suppl. S.).
- interiecta** DS I p. 565 (avskr.),
läs *interdicta*.
- interlinearis, e** (*inter* o. *linea*),
mellanradig. — Subst. **inter-
linearis, is, f.** (bif. **interliniaris**),
tillägg mellan raderna i en ur-
kund, DS II p. 447. III p. 126
(S.); sing. även om flere olika
tillägg.
- interlocutorius, a, um** (: *inter-
loqui* ss. rättsl. term »avkunna
en provisorisk dom»), *sententia i.*,
provisorisk dom (intill anska-
fandet av edgärdsman), DS 3588
(S.); *sentencie tam ii. quam diffi-
nitiue*, Can. Birg. p. 8; *processus
i. empcionis*, provisoriskt avgö-
rande av ett köp, DS 4594 (S.,
avsiktligt dunkelt uttryck).
- interpres(s)ura, e, f.** (: *interprimo*),
påtryckning, ST I p. 201 (Flandern).
- interro, 1.** (*in* o. *terra*), jorda.
- interrogatorium, ii, n.** (senlat.
adj.), frågopunkt, bestämd fråga
riktad direkt l. på grund av
skriftligt uppdrag till en anklagad
l. till vittnen, DS IV p. 635
(P.). 675 f. (S.). V p. 509 (S.),
jmf. p. 513. SD n.s. III p. 326
(P.).
- intextura, e, f.** (: *intexo*), inväv-
ning.
- intinerariam** DS I p. 562, = *itin-*
(avskr. även eljes felaktig).
- intitulata ecclesia**, kyrka, vars
präst vid densamma har sin
huvudsyssla (*titulus, s.d.*); SD
n.s. 855 (S.). 2609 (Luhd). Hin-
schius, Kirchenr. III p. 110 is.
anm. 2. Mots. *ecclesia commen-
data, s.d.*
- intoxicator, oris, m.** (: följ.), gift-
blandare, DS 4655 (Visby). Reut.
p. 63.
- intoxico, 1.** (*in* + **toxico*: kl., grek.
toxicon »gift»), förgifta, D. Vadzst.
21. juli 1461.
- intra, adv.** (kl.), *confrater (soror)
ab (ad) intra, i* Vadstena: lek-
broder (leksyster), som tillhörde
själva klostermenigheten samt
vigdes av biskopen. Jmf. under
extra.
- intraneus, ei, m.** (senlat. adj. »pri-
vat»), inbyggare, mots. *extraneus*,
utlänning.
- intrinsecus, a, um** (kl. *intrinsecus*,
adv. »invändigt»), inre, Can. Birg.
p. 22. — Jmf. *forinsecus*.
- introductio, onis, f.** (kl.), 1) in-
ledande till en ämbetsstol; 2)
kyrkotagning, inledande av barna-
föderskor vid kyrkoherdens hand,
då de gjorde sitt första kyrko-
besök *post partum*; 3) inledande
av nygifta (*nubentium*) dagen
efter bröllopet; 4) inledande av
botgörare i kyrkan efter utförd
botgöring.
- introductorius, a, um** (senlat.
adj.), som användes vid inledande
(se föreg.); *candela i.*, Reut. p. 59.
- introductus, us, m.** (: *introduco*),
inledning, intagning i ett sam-
fund.
- introitus, us, m.** (kl.), 1) ingång
(till ett hus), DS VI p. 492
(Paris); (till en kyrkogård), SD
n.s. 2099; 2) tillträde (till en
fastighet); *cum liberis introitu et
exitu*, 98. 2030 (Skåne); jmf.
accessus; 3) inträde (i kloster), DS
5083 (S.); 4) den del av massan

- som sjunges, då celebranten går upp till altaret; av inledningsordet till sången vid *i.* hava flere söndagar före och efter påsk erhållit sina namn (*Cantate, Exsurge* m.fl.); 5) inkomst, inkomst-sida vid bokföring, FM 3123 (P.) o.a.
- intronizo**, 1. (senlat., eg.grek.), intronisera, insätta en nyvald biskop i ämbetet genom att placera honom på ämbetsstolen, DS V p. 172 (S.). FM 457 (F.). — Avl. **intronizatio**, **onis**, f., skrivet med $\zeta = z$ DS 184 (varför ändrat ST 67?).
- in-trudo**, 3., instoppa, Sv. p. 183 (I.); se *i.*, tränga sig in, fram, FM 3211 (N.).
- intuitus**, **us**, m. (senlat.), blick, ST I p. 340 (P.); betraktelse, DS 608 (S.); mest i abl.: *intuitu*, använt såsom en preposition med gen. = i betraktande av, med hänsyn till, med tanke på, för, av, på grund av. Sistn. bet. Can. Birg. p. 5.
- invadio** = *vadio*, s.d.
- inventarium**, **il**, n. (ant. rättsl.), 1) lösegendom (vartill även husdjur räknas), DS 2843. 3908 (S.). Reut. p. 140. 198; 2) inventarieförteckning, SD n.s. 880 (S.).
- inventio**, **onis**, f. (kl.), upptäckande; *i. crucis*, 3. maj; *i. protomartyris Christi* = *i. Stephani*, 3. aug.; *i. beate Marie*, DS 1215 (Högby år 1298), beror på felaktig avskrift.
- inventivus**, **a**, **um** (: *invento*), DS 2143 (S.) = *adventicius*, s.d. Jmf. DS 1662. 1909.
- investio**, 4. (kl. »bekläda»), insätta i ett ämbete l. en tjänst genom en symbolisk förläningsakt; *per birreti tradicionem de decanatu i.*, DS 4546 (S.); *confessor Magnus investivit duas focarias*, D. Vadzst. 6. dec. 1450.
- investitura**, **e**, f. (: föreg.), DS I p. 79 (P.).
- invitatis** SD n.s. 2001, läs *invitamentis*.
- invitatorium**, **il**, n. (senlat. adj.), inbjudningssång, SD n.s. 2195 (S.); is. psalm 94: *Venite*.
- Invocavit**, indekl. (sc. *me et ego exaudiam cum*, Ps. 90:15), 1. sönd. i fastan = *Quadragesima*.
- Iohannis ante portam Latinam**, 6. maj.
- Iohannis ap. evang.**, 27. dec.; *octava*, 3. jan.
- Iohannis baptiste nativitas**, Johannes döparens födelsedag, 24. juni; *octava*, 1. juli.
- — **decollatio**, 29. aug.
- Iohannis et Pauli m.**, 26. juni.
- iocalia**, **ium**, n. (: *iocus*), kostbarheter, SD n.s. 1714, 18. Sv. p. 166 (P.). 390 (S.) o.a.
- iocundus**, **a**, **um**, vanl. form i st.f. kl. *iucundus*; Reut. p. 205 o. a.
- Iosephi**, 19. mars (i Vesterås och Nådendal 15. jan.).
- Iovis dies**, torsdag, fr. *jeudi*; DS 2714 (P.). 3430 (S.).
- ypapanti** (mgrek. ὑπαπαντή »möte»), Simeons och Annas möte med Maria och Jesusbarnet = *purificatio Marie*, 2. febr.; DS 35 (Lund).
- Ypolit**, se *Ippolyti*.
- ypopanti**, den vanl. formen i Sverige för *ypapanti*, s.d.
- (h)yposarca**, **e**, f. (grek. ὑπό »under» o. σάρξ »kött»), skörbjugg, Sv. 250 (I.). Er. Ol. p. 74 (övers.). Eljes heter sjukdomen på mlat. *scorbetum*.
- (h)ypotheo**, 1. (: kl., eg.grek.

- hypothecca*, pantförskriwa, ST II p. 214 (P.), III p. 674 (N.).
- Ip(p)olyti (et soc.) m.**, Hippolytus' dag, 13. aug.
- ipse, a, um**, (kl.), 1) själv; 2) = motsvarande form av *se l. suus*; 3) bestämd artikel; *ipso die Iuliane virginis*, Sv. 69 (F.); 4) = *is l. idem*, DS 2785 (S.). 2682 rad 7 fr. slutet (D.).
- ipsidis** N p. 132, läs (*h*)*ispidis*.
- iratoriam** DS 3438, avsett är *iur-*.
- irrationabilis, e** (senlat.), motsatsen till *rationabilis*, s.d.
- irrecuperabilis, e** (senlat.), oersättlig, fr. *irrecouvrable*; *iacture*, ST II p. 404 (T.); jmf. *recupero*.
- irrecusabiliter**, adv. (*Rusticus* diac. 6. årh. *contra aceph.* p. 1218; *Thes.*), utan tredska.
- irregularis, e** (*Rusticus* a.st. p. 1197; *Thes.*), oduglig att handha ett kyrkoämbete, SD n.s. 3131 (S.) o.a.
- irregularitas, atis, f.** (: föreg.), kanoniskt hinder för ordination eller handhavande av ett kyrkoämbete antingen *ex defectu*, på grund av ngn brist (t.ex. oäkta börd), eller *ex delicto*, på grund av ngn förseelse (t.ex. blodsdåd); SD n.s. 3131 (S.). *Reut.* p. 46. FM 3547. 3588 (suppl. F.).
- irrequisito advocato**, utan tillstånd av fogden.
- irrecita** SD n.s. 591, läs *irretita* »invecklad (i ekonomiska svårigheter)».
- ir-reus, a, um**, oskyldig, SD n.s. 765 (Skåne).
- hyrtiscunde familie**, gen., SD n.s. 2165 (S.), läs *hyre-*, = kl. *herc-arvskifte*.
- is, ea, id** (kl.), ofta = motsvarande former av *se l. suus*, alltså reflexivt.
- Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.
- iste, a, ud** (kl.), åtskiljes icke ifrån *hic*. Jmf. Löfstedt P. p. 123.
- (h)istoria, e, f.** (kl.; eg.grek.), 1) historia, DS 667 (S.); *h. sacra*, den heliga skrift; *regum h.*, Samuels böcker, SD n.s. 2172 (S.); 2) *hh.* DS 155 (d.v.s. 1034) (S.), av Paucapalea (o. 1150) och andra kanonister med bibelns ord anförda berättelser, som styrka eller exemplifiera *Decretums* (s.d.) bestämmelser; *D:r Nelson*; 3) = *responsorium* (s.d.), *D. Vadzst.* p. 118. *Reut.* p. 112. 116. 118; 4) rimmat helgonofficiū o. likn., DS V p. 609 (Lund), se *officiū*.
- hytta, e, f.** (fsv.), hytta, DS 4008 (S.).
- yuan** DS IV p. 710 (S.), en dikt om Ivan Lejonriddaren.
- Iubilate**, indekl. (sc. *Deo omnis terra*, Ps. 65), 3. sönd. efter påsk.
- iubileum, i, n.** (i *Vulgata* benämning på judarnas stora jubelfest, *jöbël*, som firades vart 50. år), *annus iubilei*, jubelår, i Rom första gången år 1300 firad sekelfest; följande jubelår var dock redan 1350; därpå 1390 (i st.f. 1383, d.v.s. efter en 33 års period), 1400, 1450, 1475 (25 årsmellantid); jubelårets privilegium var stundom lokaliserat till andra kyrkor.
- iubileus, a, um** (Vulg.), *annus i.*, se föreg.
- iubilosus, a, um** (: kl. *iubilum*), jubelfylld, *D. Vadzst.* 1. aug. 1489.
- Iudica**, indekl. (sc. *me Deus*, Ps. 42), 5. sönd. i fastan (= *dominica passionis*).
- iudiciū, ii, n.** (kl.), rättegång; dom; *i. regium*, DS 2870 (S.); *i. aque feruentis*, gudsdom medels

- kokande vatten (den skyldige blir bränd), DS I p. 81 (P.); *i. ferri candentis*, järnbörd, gudsdom medels glödande järn, DS a.st., jmf. p. 145 (D.). 700 (S.).
- iugum, i, n.** (kl.), *i. boum*, plogland, krokland, Sv. 74.
- yui** fsv., över.
- Iuliane v. m.**, 16. febr.
- iumentalis** (Ambrosius 4. årh.) »ök-»), *ad denominationem iumentaliūm, ut luis verbis utamur*, DS 150 i ett svar från Innocentius III. till ärkebiskop Andreas i Lund, med fin ironi. Ärkebiskopen har använt *iumentales* i st.f. *iugales* »makar». — Ett liknande förstucket tadel drabbar samme ärkebiskop i urk. DS 133, varav framgår att han använt *vocatus* där det bort vara *postulatus*.
- iumentum, i, n.** (kl. »dragdjur»), sto, fr. *jument*; åtskilt ifrån *equus*, hingst, DS 958 (S.). V p. 436 (Lund); *grex iumentorum dictum stoth*, II p. 682; *iumenta mea dicta stooth* DS 3452 (S.); *jumenta mea indomita dicta stothors cum equo nigro eunte cum illis*, V p. 436 (Lund); *cum iumentis se commaculare*, begå tidelag, DS 56 (P.).
- juppa, e, f.** (rom., av arab. urspr.; M.-L. 3951), jacka, blott DS I p. 686 (Lund). Falk, Kleiderk. p. 170. Hild. II p. 287.
- iuramentum, i, n.** (ant. rättsl.), ed; *i. regium*, konungs edsöre, = *i. corone*, DS 1169. 2175 (S.) o.a.; *iuramenti regii transgressores*, förbrytare mot landsfriden.
- iurati, orum, m.** (kl.), 1) edgårdsmän, DS 2904 (= Sv. 69); 2) *scabini vel (= et) iurati locorum*, ST 95 (Flandern); *consules et iurati civitatis Lubicensis*, 482 (T.); *iurati domini regis in officio latomarie et carpentatorie*, DS 3610 (Paris).
- iuredicio** DS 765 (S.), = kl. *iurisdictionio*.
- iurétenus**, adv. (< *iure t.*), rättsligen, DS 3032. 4712. Sv. 154 (S.).
- iuriaméntum** DS 1437 (S.), se *iura*.
- iuridice**, adv. (: *iuridicus*), rättsligen, SD n.s. 1621. 2411 (S.).
- iuridicio** DS 970. 1133 (S.) = *iuridilio* 3369 sl. (P.) = kl. *iurisdictionio*.
- iurisdictionalis, e** (: *iurisdictionio*), som hör till rättskipning, FM 3273.
- iurisdicus** = kl. *iuridicus*.
- iurista, e, m.** (: *ius*), 1) rättsstuderande, SD n.s. 703 (Prag). 2001 (Paris); 2) rättslär, a.st. 2001 sl.
- ius, iuris, n.** (kl.), 1) rätt; *i. civile*, se *civilis*; *i. utrumque* SD n.s. 1281 (S.), = *ius canonicum et civile* (jmf. *doctor*); 2) rättighet, is. rätt till böter, skatter eller andra pålagor; *i. regium*, rättighet som tillkommer konungen såsom kronans bärare; *ex iure regio* mots. *ex paterna successione*, DS 67 (S.); *i. provincie*, Inc. Auct. 31 f., = *i. provinciale*, DS 1381 (S.), häradets andel i böter; 3) avgift, SD n.s. II p. 272. 276 (S.); *collector iurium et provenituum*, insamlare av avgifter och inkomster, SD n.s. 816 (P.); *exhibicio pensionum ac iurium*, erläggandet av avrader och avgifter, SD n.s. 879 (S.); *i. stole*, avgift för prästerlig förrättning å ämbetsdräkt; *i. funerale*, begravningsavgift som tillkom prästen,

Arw. I p. 104 (F.); *i. expeditionis*, avgift för befrielse från krigstjänst, fsv. *ledningstama*, DS 518 (S.) o.o.; 4) sätt för erläggandet av skatt och området inom vilket det gällde; *i. karelicum*, karelska rätten (Tavastland, Savolax, Karelen och norra Finland), Sv. 66; *i. finnonicum*, finska rätten (de finsktalande delarna av Eg. Finland och Satakunta), Sv. 79; *i. suecicum*, svenska rätten (svensktalande trakter av Finland), = *i. helsingonicum* i Nyland, Sv. 66; *in jure Sveuico constitutus*, bosatt i, FM 624,20 (F.).

iustitia, e, f. (kl.), rättvisa; rätt, is. till böter och avgifter, DS 34 (Lund); *libertates et ii.*, friheter och rättigheter, DS 2565 (D.). — Jmf. *ius* 2 o. 3.

iustitiarius, a, um (: *iustitia*), 1) rättslig, laglig, DS 689 (S.); 2) *placitum i.*, rättareting, DS 2561 (p. 716 f.). 2597. 2760 (D.). 1993. 3447 f. 3499. 3749 (Skåne). 943 (S., år 1287), därefter i Sverige först under Magnus Eriks-

son ungefär från år 1344 i talrika urkunder, 3749. 3855. 3861. 3866 f. 3885. 3887. 3889. 3891. 3896. 4019. 4059. 4139. 4832 o.a.; 3) *magister i.*, överdomare i konungariket Neapel och Sicilien, Sv. p. 181 (P.). — Subst.

iustitiarius, ii, m., 1) domare, DS 296 (E.). 4594 (S.). ST 148 (Fr.). 222 (P.); *i. precipuus*, framstående domare (om konung Ingo), Er. Ol. p. 39; 2) domare i rättareting, DS 2561. 2760. 3846 (D.); 3) häradshövding (vanl. *prolocutor*), DS 3365 (S.).

iustitio (l. -or ?), 1. (: *iustitia*), hålla rättareting, DS 4175 (S.).

iustum pretium (kf.), skäligt pris, DS 212 (Lund). 638. 670 (S.). Reut. p. 90, o.o.

iuvenis, is, m. (kl.), yngling, omyndig, fr. *jeune*, Er. Ol. p. 71.

iuxta, prep. m. ack. (kl.), 1) vanl. liksom i senlat.: i enlighet med; *i. vocem psalte*, enligt psalmistens ord; 2) *i. suos excessus*, på grund av sina brott, DS 2831 (S.).

L.

laborator, oris, m. (: *laboro*), arbetare, DS 3518 (S.).

laborerium, ii, n. (: *laboro*), arbete, is. jordbruks-, FM 624,11 (F.).

laborintus SD n.s. 2563 (T.), = kl., grek. *labyrinthus*.

laboritium, ii, n. (: *labor*), arbete, is. jordbruks-, DS 1187. 3842 (S.). Gumm. B. B. p. XXVII; dagsverke, Reut. p. 59.

lacio Gumm. B. B. p. XX, = kl. *lasc*.

lacticinia, orum, n. (: *lac*) (bif. -ea), mjölkmat, DS I p. 560 (S.). SD n.s. 2862 f. (P.), o.a.; i st.f.

lacticinies Gumm. B. B. XXXVI läs *lacticineis* (kontroll. av D:r Nelson).

lagena, e, f. (kl. «flaska»), tunna, rymdmått för spannmål, vin, öl och smör. — Dem.

lagenula, e, f., DS 2241 (S.).

laicus, a, um (kf., grek.), lekman; *frater l.*, lekbroder (se *conversus*). — Subst.

laicus, i, m. (kf.); lekman.

Lamberti ep. m., 17. sept.

langus SD n.s. II p. 289 (Lund) = kl. *longus*.

lantgravius, ii, m. (mht. *lant-*

- gråve*, urspr. »domare och förvaltare över ett område»), lantgreve. — Fem. **lantgravlia**, e, lantgrevinna, SD n.s. 2068 (Lund).
- lapicida**, e, m. (kl.), stenhuggare, DS 1032 sl. 1352 sl. 3518 (S.). Jmf. däremot *latomus*.
- lapidareus**, ei, m. (kl.adj. *lapidarius*), DS 4900 (Lund), en bok om (ädel)stenarnas egenskaper, sannolikt den mycket spridda av Marbod från Rennes † 1123.
- lapis**, idis, m. (kl.) sten, som hanseatisk vikt vanl. 20 pund; DS 4885 (T.).
- lardum**, i, n. (kl.); 1) fläsk, späck, DS 855. 1636. 3647. ST 242 (S.); *perna lardi*, fläskskinka (l. skinka av ett gödsvin? jmf. MG.SS. 29 reg.), SD n.s. 2453 (Lund, 4 ggr.). Sv. 721 (F.); 2) skinka, DS I p. 560. II p. 596 (S.).
- lasta**, e, f. (mlt. *last*, eg. »bestämd mängd varor, olika stor för olika slag») [vänl. bif. *lesta*; i samma urk. som *lasta* DS 4634 (Lund)], vikt- och rymdmåttet läst, = 12 skeppund, ST 253 (S.); 1 l. smör = 12 tunnor (*lagene*).
- lastadium**, ii, n. (mlt.), ballast, DS III p. 737 (D.).
- lathamus** SD n.s. 2979 (Paris; 2 ggr.), = *latomus*, s.d.
- lato** fi., lada, Sv. 619.
- latomaria**, e, f. (: följ.), murarskräet, DS 3610 (Paris).
- latomus**, i, m. (kl., grek. »stenhuggare»), murare (under inflytande av *later* »tegel?»), DS 3384 (jmf. 3518) (S.); *facere forum cum lathamo de muro*, SD n.s. 2979. (Paris). Se även K.Å. 1 (1900) 77 anm. 3.
- latorpresentium**, gen. *latorispresentium*, innehavaren av detta dokument, »thenne brefföraren».
- latus**, eris, n. (kl. »sida»), *commisarius a latere*, ombud med vidsträcktaste fullmakt, SD n.s. 1589 (S.); *legatus a latere*, se *legatus*.
- laudes**, um, f. (kl.), senare delen av matutinan, bestående huvudsakligen av psalmer, *cantica* (speciellt Zacharias' lovsång: *Benedictus*), bön samt en hymn. Sjöngs urspr. kort före soluppgången. — D:r Haapanen.
- laudo**, 1. (kl.), även: fälla skiljedom, DS 1849 (Vienne); jmf. 240 rad 6 fr. slutet.
- laudum**, 1. (: föreg.), skiljedom, DS 1849 (Vienne).
- Laurentii** m., 10. aug.
- lavatorium**, ii, n. (senlat.), se *piscina*.
- lb.**, förk. *libra*.
- lechitus**, i, m. (Vulg. mask., grek. fem. »oljaflaska»), enl. citat hos Brinckmeier: *vas olei ad luminanda; duos lechitos*, DS 1103; *lechitos meos maiores*, 3002 (S.).
- lectator** DS I p. 564 (= N p. 89) (S., avskr.), bör vara **leccator** »tallrikslickare» (gloss.; jmf. ital. *leccare*, fht. *lekkon* »slicka»). Se Hist. Tidskr. f. Finl. 1923 p. 129.
- lectio**, onis, f. (kl.); 1) läsning; 2) lektie, vid tidegudstjänsten reciterat stycke ur bibeln, kyrkofädernas skrifter l. en helgonlegend, ofta avpassat efter kyrkoårets gång; *festum novem lectionum*, förnämligare än *festum trium lectionum*, fest med (blott) tre lektier.
- lectionarium**, ii, n. eller **lectionarius**, ii, m. (: föreg.), en bok som innehöll antingen 1) kyrkoårets epistlar och evangelier (*l. misse*, *epistolare*, *evangeliarium*) eller 2) de till tidegudstjänsten

- hörande lektierna. — Dr Haapanen.
- lectisternium**, *ii*, *n.* (kl. »bespising av till bords liggande gudabilder»), sängtäck (med tanke på *lectus* o. *sterno*), DS 827 sl. (Lund). 2192 (S.). Erslev, Testam. p. 59,5-7; plur.: sängkläder, DS 155. 1907 (S.). II p. 122 f.; *lectus cum omnibus lectisterniis* DS 3422, = *lectus cum vestimentis paratus*, 3604 (S.). Oriktigt Schüek, K.Å. 1 (1900) 47.
- lector**, *oris*, *m.* (kl.), föreläsare, lärare, is. i kloster; *l. sententiarum* hos dominikanerna i Åbo, FM 1546 (F.); *l. sacre theologie*, 3747 (dom.).
- lectorium**, *ii*, *n.* (gloss. »läspulpet»), = *ambo*, s.d.
- lectura**, *e*, *f.* (: *lego*), 1) läsning (mots. *cantus*), Reut. p. 205; 2) föreläsning; *l. Petri de Sampsonne super decretales* DS 155 (S.), se K.Å. 1 (1900) 82.
- lectus integer**, DS 3691 b. 4074 m. (S.), en bäddad säng, en säng med tillbehör, = *l. paratus*, fullst. *l. cum vestimentis paratus*, DS 3604 (S.), o.a.
- legalia**, *ium*, *n.* (kl.adj.), DS 1361 (S.) = *fasta*, s.d.
- legatia**, *e*, *f.* (: *legatus*), beskickning, DS 426 (S.) (= *legatio* 947).
- legatio**, *onis*, *f.* (kl.), 1) sändning, beskickning; 2) testamentarisk gåva.
- legatus**, *i*, *m.* (kl.), sändebud, is. påvligt sändebud, varav åtskildes *l. a latere* (vanl. en kardinal) och *l. missus* (vanl. en prelat) med högre resp. lägre maktfullkomlighet; *l. natus*, ärkebiskop med rang av primas, som åtnjöt ständiga påvliga vikariatsrättigheter.
- legenda**, *e*, *f.* (kl. gerundiv), 1) helgonlegend, DS V p. 362 (S.); 2) religiös berättelsebok med dagliga läsestycken handlande om helgon, deras liv, underverk efter döden och visioner; *l. sanctorum*, DS 155 d.v.s. 1034 (S.).
- legendarium**, *ii*, *n.*, DS 2109. SD n.s. 880 (S.), samling av legender.
- legifer**, *i*, *m.* (senlat.), lagman (inom en lagsaga), ofta.
- legiferatus**, *us*, *m.* (: föreg.), 1) lagmansämbete, DS 1909; 2) lagsaga, DS 3863 (S.).
- legislator**, *oris*, *m.* (kl.), = *legifer*, s.d. Blott DS 131 (P.). Jmf. E. Hildebrand, Sv. Statsf. p. 16 o. 13.
- legisperitus** DS 1416. 3385 (S.), = *legis p.*, lagklok.
- legista**, *e*, *m.* (: *lex*), rättslär, SD n.s. 2001 (Paris). D. Vadzst. 4. mars 1447.
- legisterium**, *ii*, *n.* (: *lex*), lagbok, DS IV p. 710 (S.). ST II p. 652 (Norge). Arw. I p. 103 (F.). Reut. p. 118, o.a. Ordet är specifikt nordiskt, mig veterligen.
- legitimo**, *1.* (: *legitimus*) (vanl. *legittimo*), legitimera, förlåna laglig kraft; *forum l.*, åt köpet, DS 4019 (S.); legitimera oäkta barn, Sv. 606 (T.).
- legittimus** är den vanl. formen i st.f. kl. *legitimus*. Ital. *legittimo*.
- lego**, *3.* (kl.), is. föreläsa; *l. officium*, läsa upp, DS 561 (S.).
- lenitivus**, *a*, *um* (: *lenio*), mildrande.
- Leonardi** (*abb.*) *cf.*, 6. nov.
- leonizo**, *1.* (: *leo*), Sv. 250 (I.), astrologisk term.
- leprosorium**, *ii*, *n.* (: kf. *leprosi* »spetälska»), sjukhus för spetälska.
- lesta**, se *lasta*.
- letania**, se *lit-*.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfah. uppställningen.

- Letare**, indekl. (sc. *Ierusalem*, Ies. 66: 10), 4. sönd. i fastan.
- leuca**, e, f. (senlat., eg. gall.), mil, fr. *lieue*, DS III p. 533 (S.). Enl. Gertz, SMHD II reg. s.v. *leuga* = 4 km.
- levita**, e, m. (kl.), mässdjäkne.
- levo**, 1. (kl.), uppbära, lyfta (en summa), DS 2614. 2622 (S.), o.o.
- lex**, **legis**, f. (kl.), is. världslig lag (i mots. till kyrklig), DS I p. 200 (P.); *legum professor* DS 2080 = *legum doctor* om samme person 2233 (D.), se *doctor*.
- liber**, **bri**, m. (kl.), bok; *l. legalis* l. *legum*, lagbok; *l. Extra* (sc. *decretum Gratiani vagantium decretalium*), påven Gregorius IX:s dekretalsamling år 1234 (se även *extravagans*); *liber Sextus* (efter de fem böckerna i *liber Extra*), Bonifatius VIII:s dekretalsamling år 1298; *liber Septimus* i våra urk. kallad *Clementine*, s.d.
- libertas**, **atis**, f. (kl.), frihet, frälse.
- libito**, abl. (hos kf. 4. dekl.), lust, förgottfinnande, DS 2035. 4165, o.o. men *libitu* 5072 (S.).
- libornus** ST 274 (S.), se *liburna*.
- libra**, e, f. (kl.), 1) viktenheten (skål)pund, härledd från det gamla romerska pundet om 327,45 gram men mycket olika modifierad under tidernas lopp och i olika länder och landskap samt för olika varor; i Frankrike: *livre* (allt efter landsändan 380—552 gram); *1 libra parisiensis* = $1\frac{1}{4}$ l. *turonensis*; *1 l. ad pondus troyense*, troyes-vikt, = 489,5 gram; 2) räknemyntet pund i England, *livre* i Frankrike; *l. sterlingorum*, pund sterling, DS 2990 (S.), se *esterlingus*; i allm. = 20 *solidi* = 240 *denarii*; *1 l. turonensis* = 20 *solidi* = 240 *grossi turo-*
- nenses* (jmf. *grossus*); *1 marca* i England = $\frac{2}{3}$ l. (jmf. *esterlingus*), i Frankrike och Norden = $\frac{1}{2}$ l.
- libralis**, e (kl.), *pecunia l.*, pundtull, is. uppburen av hansestäderna under senare delen av 14. årh.
- libramen**, **inis**, n. (senlat.), överläggning, DS 1979 (Lund).
- libraria**, e, f. (kl.), arkiv, Sv. 596 (överskr.).
- librata**, e, f. (= *liberata* du Gange, sc. *vestis*, ; *libero* i mlat. »skänker»), dräkt som av en förnäm man skänktes åt hans tjänare l. hovmän, *livré*; DS IV p. 753 (Avignon).
- liburna**, e, f. (kl.) (bif. **liburnus**, **libornus**, s.d.), det latinska namnet för kogge (se *coggo*); *liburne id est coggonis*, HU I nr. 884; se även V reg. s.v. *Schiffe*; i Rig. Stadtb. 9 ggr., men *coggo* blott 1 gg.; se även LEC IV reg.; *liburne ciuitatum*, hansans flotta, DS 3674 (T.); *Guttenses numero septem liburnarum in expeditione ire tenentur*, 815 (S.); X *liburni, qui*, ST II p. 421 (N.), falskt övers. »sjörövare» NgL n. R. I: III; *liborni*, fartyg för bekämpande av sjörövare, ST II p. 111 (S.).
- licentiaudus in sacra theologia** (: mlat. *licentio*, s.d.), SD n.s. 3081, antagl. kandidat till licentiatvärdighet, se följ. — Jmf. *baccalariandus*, K.Å. 3 (1902) 147 anm. 2.
- licentiatius**, i, m. (ptc. t. följ. l. direkt från *licentia*), licentiat, person som har tillstånd, is. tillstånd att lära (*licentia docendi*); nästhögsta akademiska graden mellan *baccalarius* och *magister*, *doctor* l. *professor* (s.d.); en person

- kan vara *l. in artibus* utan att vara mera än *baccalarius* eller ens detta i någon av de högre fakulteterna; *l. in artibus, bacallarius in legibus*, FM 532 (suppl. F.); *l. in decretis*, SD n.s. 2466 (P.); *l. in sacra theologia*, 179 (E.).
- licentio**, 1. (: *licentia*), 1) tillåta, bevilja tillstånd, *alios ad similia facienda*, DS 694 (S.); 2) avskeda, bortskicka, SD n.s. III p. 474 (N.).
- liga**, e, f. (: *ligo*), 1) band, rem, gehäng; *gladius liga dicta volele* (= *vetele*, mlt.) *ligatus*, ST II p. 187 (T.); jmf. *gladius cum argento ligatus*, DS IV p. 711 (S.), med silvergehäng?; 2) förbund, SD n.s. 760 (E.), ST III p. 119 f. (E.-N.); 3) konspiration, DS I p. 418 (P.). Reut. p. 196.
- ligamen, inis**, n. (kl.), förbund, ST III p. 116 (N.).
- ligatura**, e, f. (senlat. »band, bindel», Vulg. »mått för russin», Ambrosius plur. »hopplingringar av kroppen»), 1) bokband, Reut. p. 206; jmf. *ligare libros*, D. Vadzst. 29. juli 1405; 2) mått för strömming, DS 1966 (S.); jmf. *ligamen*, HU I nr. 807; 3) vid granskning av Erik den heliges kvarlevor år 1303 befunnos *caput et membrum composita et connexa in sex ligaturis siue massis*, DS 1395 (S.).
- ligeus**, ei, m., SD n.s. 862 (E.). ST III p. 99 (Skottl.). 114 (E.-N.), = *ligius*, s.d.
- ligifer** DS 700. 4018, = *legifer*, s.d.
- ligitimus** DS 5028 (S.), **ligittimus** 4652 (F.), **ligitime** SD n.s. 192 (P.), = kl. *legiti-*.
- ligius**, a, um (: mlat. *liga*; oklar framställning M.-L. 4994), vasall-; *l. homagium*, länsed, DS I p. 418 (P.). — Subst.
- ligius**, ii, m., vasall.
- lignamina**, um, n. (: *lignum*), DS 254. 484 (P.) = *ll. galearum* DS I p. 173 (P.), virke för byggnad av krigsfartyg.
- lignum**, i, n. (kl. »trä»), 1) plur.: ved, DS 1045. 1800 (S.); skeppsvirke (= *lignamina*, s.d.), 1560 b. (P.); IV *lagene servisie cum lignis*, 4 tunnor öl jämte kärl, 4663 (Reval); 2) träd; *ligna que glandes non ferunt*, 693; *lignorum succisio ad ignem solummodo*, 694; *ligna non glandes aut nuces deferentes*, 920; *ligna non fructificancia*, 2516 (S.); 3) plur.: skog, 906 (S.).
- limina beatorum apostolorum**, (ingången till) apostlarnas gravar och kyrkor i Rom, DS 2309 (S.) o.a. *visitatio liminum*, besök vid påvliga kurian.
- limitas, atis**, f. (: *limes*), DS 3037 3087 (S.), = kl. *limes*, gräns.
- limnitium**, ii, n. (: grek. *λίμνη* »sjö»), sjö, DS 2529 (S.).
- limpido, inis**, f. (: *limpidus*), klarhet.
- linea**, e, f. (kl.), 1) *in linea versus meridiem*, i riktning mot söder, DS 2678 b. (S.); 2) släkt, förväntskapslinie, ST II p. 653 (Norge).
- lineariter**, adv. (senlat.), raka vägen.
- linginiquus** DS 4616 (S.), = *long-*.
- lingnis**, abl., DS 971 (S.), = kl. *lign-*.
- linguagium**, ii, n. (rom.), språk, Gumm. Syn. p. 71.
- linialiter**, adv. (senlat. *linealiter* »medels linjer»), i släkten, DS 1583 (S.).
- lintheamen, inis**, n. (senlat.) (vanl. bif. *linthiamentum*), lakan.
- liquidus**, a, um (kl.), klar; *alqd*

liquidum solvere, betala ngt så att det blir klart = betala fullständigt, likvidera (= *liquidare*), Sv. 495 sl. (S.).

litanía, e, f. (senlat., grek. »bön»), anropande av Gud och helgon om nåd och förbarmande; *l. maior*, kyrklig procession l. böngång, som hölls den 25. april; *ll. minores*, gångdagarna, kyrkliga processioner, som anställdes under tre dagar före Kristi himmelfärdsdag.

lit(t)era, e, f. (kl.), 1) bokstav, stil; *ll. stannee in brevitura et in textura*, D. Vadzst. 14. okt. 1495, »metalltyper av mindre stilgrad (som användes som kanslistil, i brev o. dyl.) och större stilgrad (den präntade textstilen, som användes i de skrivna liturgiska böckerna)», D:r Nelson (jmf. ds. i Dahls Bibliotekshandbok, sv. uppl., I p. 42 anm. 1); *sermones Gwidonis de minori littera* och *de maiori littera*, Guidos predikningar med liten stil resp. stor stil, DS IV p. 375 (Lund); 2) ofta = *littere*, s.d.

litteralis, e (senlat.), skriftlig, ST II p. 318 (S.). — Adv.

lit(t)eraliter, urkundligt, DS 1196 (T.); genom brev, D. Vadzst. 13. aug. 1489.

litteratorius, a, um (kl.), i, genom brev, skriftlig (»brieflich»), Sv. 376 (T.). — Adv. -e, DS 2111 (S.).

litteratura, e, f. (kl.), bildning (jmf. följ.), D. Vadzst. 17. sept. 1398; is. den för en präst erforderliga bildningen, DS 3204 (P.). SD n.s. 1450 (prem.). 2238 (S.). FM 3257 (P.).

litteratus, a, um (kl.), bildad, d.v.s. ungefär läs- och skrivkundig, D. Vadzst. 18. aug. 1391;

puelle litterate, bildade flickor, lämpliga till nunnor, DS III p. 534 (S.); SD n.s. II p. 530 (kard.) äro de *litterati*, som tilltros kunna läsa ytterligare någon bön utöver Fader Vår och Ave Mária; DS 719 (S.) äro *laici* och *litterati* motsatser, *litterati* alltså = *clerici*, s.d.

lit(t)ere, arum, f. (kl.) (i mlat. ofta sing.), brev, urkund; *ll. apostolice*, påvebrev; olika slag därav äro: *ll. cum filo serico*, påvebrev som förlänade rättigheter l. sysslor; *ll. cum filo canapis*, d:o som innehöll befallningar l. avgjorde tvister (åtskillnaden utpräglades efter 12. årh.); motsvara i allm. *ll. de gratia* och *ll. de iustitia* (Bresslau, Urk. I² 81 ff.). *Ll. patentes*, öppet brev (med vidhängande sigill), ovanl. i sing. *patens littera*, DS 1083 m. (S.); = *ll. aperte*, DS 2316 (D.). SD n.s. 591 (Lund), *l. aperta*, 2088 (N.); mots. *ll. clause*, *l. clausa*, SD n.s. a.st. (se även *rotulus*), brev som förseglat, så att det icke kunde öppnas och läsas på vägen, tillsändes en adressat; *ll. meliores*, vidimation, DS 5126 (S.).

livonicus, a, um, livländsk; *talentum*, s.d.

locagium, ii, n. (: *locus* efter ffr. *lo(u)age*), hyra, DS VI p. 492 (Paris).

locumtenens, ntis, m. (*locum t.*), tjänstförrättare, ställföreträdare, DS III p. 537 (S.). SD n.s. 2714 (P.) o.a.; gen.plur. *locumtenentium*, ST 484 (S.), eljes ofta *locatenentes*, t.ex. SD n.s. 2845 (T.). 3061 (P.). — Avl.

locumtenentia, e, f., ställföreträdarskap, a.st. 3061 (P.).

locus, i, m., plur. **loca**, n. (kl.), i fiskevatten: rum för en mjärde, Sv. 2A3. 272 (F.); *in locum alcis rei*, i stället för ngt; *loca tenentes*, se *locumenens*.

locutorium, ii, n. (Hieronymus 4. årh. in Eph. 2,10; Thes.), samtalsrum (i ett kloster).

lodia, e, f. (fsv. *lodhia*, mlt. *lodie* av ryska *лодья*), lodja, ett slags prämb.

lodix, icis, f. (senkl.), motsv. fsv. *rya* (*ryia*) »grövt täcke av häst-1. nöthår» (Söderwall), DS 871. 2600. 3096. 3908. SD n.s. 880; hörande till en sängutrustning, DS 2678. 4923 (S.); i alla dessa urk. utom 871 omtalas dessutom *lorale*, som är fsv. *akledhi* = *s(i)änga klädhe*, sängtäcke.

logicalis, e (: senlat., grek. *logica* »logik»), som hör till logiken, d.v.s. dialektiken (se *trivium*); *libri ll.*, DS 1271 (Paris). — Subst. **logicalia**, ium, n., dialektik, FM 155 (N., dom.).

longe DS 1415 (S.), tillfälligt prep. m. ack.: *intra uel extra, prope uel longe sepes*.

loquor, 3. (kl.), DS 2659 (S.), = *proloquor*, s.d.

loquitorium, se *locut-*.

loramentum, i, n. (senlat.), sammanfogning av trävirke, träkista (?) i vatten, DS 2267 (S.). Ordet torde vara hämtat från

Vulg. Sirach 22:19: *loramentum ligneum colligatum in fundamento aedificii*.

lorica, e, f. (kl.), brynja.

loricator, oris, m. (: föreg.), brynjomakare.

lotrix, icis, f. (: senlat. *lotor*), tvätterska, DS 4864 sl. (Lund).

lotum, i, n. (mht., mlt.), viktenheten lod, = $\frac{1}{16}$ mark.

lubricus, a, um (kl. »slipprig»), liderlig.

Luce evang., 18. okt.

luceus = senlat. *lucius*, gädda.

Lucidarius, ii, m. (: *lucido*), teologiskt kompendium i dialogform från 12. årh.; DS V p. 436 (Lund).

Lucie v. m., 13. dec.

Lucii pp. m., 4. mars; *translationis*, 25. aug.

ludi, orum, m. (kl.), spel, musikinstrument, D. Vadzst. 20. sept. 1455.

lumbare, is, n. (senlat. »skörte»), till rustningen hörande gördel kring länderna, fsv. *lændæner*; Hild. II p. 320.

luminaria, ium, n. (senlat.), ljus, is. för kyrkor.

Lune dies, måndag, fr. *lundi*, DS 2239. 2806. 2910 (S.). Sv. 29 (F.).

lusor, oris, m. (kl.), lekare.

luxuria, e, f. (kl.), otukt, SD n. s. 1620 (S.). Reut. p. 64.

luxurio, i. (kl.), bedriva otukt, Gumm. B. B. p. XVI.

M.

madrinus, a, um, DS V p. 572 (S.), = *madrinus*, s.d.; jmf. mht. *mader* = *marder* »mård».

magestas Sv. 182, = kl. *maiestas*.

magister, tri, m. (kl.), 1) hantverksmästare, DS IV p. 4 (F.);

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

2) sjökaptan, ST 420 (E.); 3) *m. armorum* i Skottland, ST III p. 521, = *rex a.*, s.d.; 4) lärare, SD n.s. 2522 (S.); *m. solar(i)um*, skolmästare, SD n.s. II p. 392 (S.). III p. 459 (P.); 5) *m. in*

- artibus*, FM 3120. 3280 f. (suppl. F.), eller blott *m.*, DS 306 (Lund). V p. 302—318 (S.), innehavare av den högsta akademiska graden i artistfakulteten (se *artes*); 6) *m. ordinis*, ordensmästare, ordensgeneral; *ordinis beate Marie m. generalis*, tyska ordens stormästare.
- magisterium**, ii, n. (kl.), se under *potestas*.
- magistror**, 1. (i senlat. aktivt), vara överordnad, DS 562 (S.).
- Magnificat**, indekl., se *canticum*.
- magnificis** dat., DS 630 (D., tryckt efter en tysk publikation), = kl. *magnificis*.
- magnopolensis**, e (*magnus* o. grek. *μαγνός* »stad»), mecklenburgisk.
- magnus** DS 65 = *inclitus* 70 (S.).
- maior, ius** (kl.), *altare maius*, högaltare; *missa maior*, högmässa; *fratres maiores*, se *frater*; *maior dignitas post episcopalem*, den förnämsta värdigheten (vid ett domkapitel) näst biskopens, DS V p. 706 (suppl. S.) o.a.; *ad maius* vid räkneord, högst, DS 1125. 1235 m. 2773. 3973 (S.) o.a.; *inter maius et minus*, mellan det högsta och lägsta, 2638 (Skåne). — Subst.
- maior, oris**, m. (kl.), föreståndare, förmän, fr. *maire*, eng. *mayor*; SD n.s. 745 (E.); *m. de capitulo in collegiatis ecclesiis*, DS II p. 512 (P.); *maiores regni*, rikets stormän, ST I p. 334 (S.); se även under *marschalcus*.
- maiorennis**, e (: *maior* efter *decennis* m.fl.), fullvuxen.
- maiori**[[s]] DS 4317.
- maius** adv., se *maior*.
- mala mulier**, sköka, Can. Birg. p. 64 (jmf. p. 19).
- malendrinus, i**, m. (ital. *malan-*
drino), usling, bandit, Sv. 256 (L.).
- manasterjo** DS 1085, läs *mon-*
- manatergium**, se *manu-*.
- Mandagotus, i**, m., i biskop Sigfrids i Skara bibliotek (Brillioth p. 346, ej i DS) avser något arbete av Guillaume de Montagout i Sydfrankrike † 1321, nästan säkert *de electionibus* (= *super electione*), om kyrkliga val, som fanns i kaniken Hemmings bibliotek, DS 1271.
- mandatarius, ii**, m. (: *mandatum*), fullmäktig, tjänsteman, Sv. 142 (F.).
- mando**, 1. (kl.), med passiv inf., jmf. *facio*.
- maneo**, 2. (kl.), även: bo, DS 890 (S.).
- manerium, ii**, n. (: föreg.), bostad, gård, DS 989 b. (S.); lantgård, D. Vadzst. 1432; herresäte, SD n.s. 783 (S.); biskopsgård, Sv. 399 (F.) o.a. — Fr. *manoir* däremot < inf. *manere*.
- manibus** Gumm. B. B. p. XV. Huru detta fördärvade ställe bör återställas, visar t. ex. Innocentius den III:s korstågsbulla (ST I p. 126 nert.): *quique in piraticis Sarracenorum navibus curam gubernationis exercent*.
- manica, e**, f. (kl.), motsv. fsv. *sköt* = nedhängande veck av en ärm, vid ärm; Reut. p. 58; jmf. Birg. Uppenb. 4: 10.
- manipulus, i**, m. (kl.), 1) en långsmal remsa, som tillhörde den prästerliga skruden och bars om vänstra handloven, fsv. *handlin*; DS 855 sl. (S.); syn. *sudarium*; 2) *m. florum*, en bok, DS V p. 609 (Lund). Sv. 158 (F.).
- manitergium** Sv. 160 (F.), se *manu-*.

- mannerium** DS V p. 509 (S.), se *mane-*.
- manscipo** DS 3876 (S.) = kl. *mancipo*.
- manser** Sv. 606 (T., avskr.) = kf. *manzer*, oäkting.
- mansio, onis**, f. (kl.), 1) bostad, hus, fr. *maison*; hytta, DS 4095 (S.); 2) lantgård (= *curia*), DS 115. 360. 569. 615. 659. 780 (S.). 960 (Skåne) o.a.
- mansiuncula**, e, f. (demin. till föreg.), fartygshytt, Vita Ansch. c. 7; övers. *bodh*, DS 4486; övers. *thoroph*, 3558; övers. *bol*, 65 (S.).
- mansus**, i, m. (: *maneo*), 1) boställe med jord, lantställe, hemman; DS 4178 (S.). Reut. p. 199; *m. ecclesie*, prästgård, DS 426 (S.); 2) jordvärderings-, jordbeskattningsenhet hos Mellan-Europas germaner (ty. *Hufe*) och i Danmark med Skåne (*bol*); DS 26 (D.). 214. 540 (Lund) o.a.
- mantellum**, i, n. (kl.), DS 1103. 1324 (S.) (bif. **mantellus**, i, m., DS 2511. 2594. 4055 (S.); **mantella**, e, f., DS 2075. 2377. 2666 (S.); fem. o. mask. l. neutr. i samma urk. 2553 (S.); vanligaste form *mantellum* med osäkert genus), mantel, kappa.
- manualiter**, adv. (kl.adj.), kontant; *solvere*, Sv. 493 (F.) (i texten *manualw*).
- manufactus**, a, um (av *manu factus*), handgjord; *domus non m. in celis*, Sv. 77 (F.).
- manuforti** SD n.s. 2986 (P.), = *manu forti* »med handstyrka»; *impedire*.
- manuglum** SD n.s. 880 (S.), falskt i st.f. förkortat *manulergium*; jmf. slutet av urk.
- manuscriptum**, i, n. (substanti-
- verat mlat. *manuscriptus*), handskrift.
- manu-teneo**, 2., upprätthålla, beskydda, ST III p. 203 (T.); *m. et defendere facta alcis*, ngns dispositioner, DS 2587 (S.). — Avl.
- manutentio, onis**, f., DS 585 (D.).
- manutenus** adv. (< *manu t.*), med handslag, DS 4211 (S.) o.a. Jmf. *fidetenus*.
- manutergium, ii**, n. (senlat.), servett, DS 4374. SD n.s. 880; vid ätande, DS V p. 341 (S.); *m. quo presbyteri nares, os et faciem detergant*, Reut. p. 149; *m. quo sacerdos manus tergat ante celebrationem*, p. 150.
- manu-trado, -tradidi** (DS 1913, S.), 3., handgripligt överlämna, DS 1335 (Lund).
- mappa, e, f.** (kl. »servett, duk»), *m. mundi*, DS 1271 (Paris), världskarta, varmed även kan förstås ett slags geografi sådan som den andliga av Gervasius från Canterbury † efter 1207 (se Gröber p. 319).
- maranatha**, indekl. (ett arameiskt uttryck 1. Kor. 16: 22 »vår herre kommer» eller »vår herre, kom»), *anathema m.*, förbannelseformel utmärkande för danska urkunder, DS 26. 35. 3058 (Lund).
- marascallus** ST II p. 233 (D.), se *marschalcus*.
- marca, e, f.** (germ., eg. »märke, märkt metallstycke») (vanl. bif. **marcha**, is. vid ändelserna **-e, -is** 1) viktenheten *mark*; hälften av ett pund; i England $\frac{2}{3}$ av ett pund (*libra*), jmf. under *esterlingus* och *uncia*; i Sverige anses en *mark* i början av 14. årh. ha vägt 214,75 gram, men vid medeltidens slut 210,616 gram; om andra vikter se *coloniensis* o.

- trecensis; m. majoris ponderis, quod dicitur vulgariter bisman*, DS 736 (S.), fsv. *bismans mark*, skålpund (se *talentum*); 2) myntenheten *marck*; skillnaden i värde mellan en vägd mark (*marca ponderata* = *m. puri argenti et examinati*) och en penningmark (*m. denariorum*) blev med tiden allt större i Sverige; DS 2650 (år 1328 i Uppsala) och 2982 (år 1333 i Uppsala) motsvaras 1 mark silver av 5 mark pengar; SD n.s. 1146 (år 1409 i Uppsala) är förhållandet 1:7, men samtidigt SD n.s. 1151 (år 1409 i Strengnäs) 1:6; på Sten Sture d. y:s tid hade förhållandet blivit 1:16. Den svenska marken sönderföll i 8 ören (*ore*) = 24 örtugar (*solidi*), i Finland och Svealand alltid, i hela riket sedan 14. årh. = 192 penningar (*denarii*); se Brilloth p. 313 o. 339; 3) *m. terre*, markland, jordområde av en bestämd storlek, vilket ursprungligen avkastade en mark i avrad; jmf. DS 282. 531. 636, samt Voionmaa p. 109—112, 115, 148—150.
- marchalcus** DS 1379 (avskrift), längre fram i samma urk. *mar-scalcus*, s.d.
- marchalis, e** (: mlat. *marca*, s.d.), mark-, DS 4285 (S.).
- marchata, e, f** (: mlat. *marca*, s.d.), så mycket som går på en mark (jmf. *solidata*); *m. terre* = *marca terre* (se *marca* 3), DS 1623. 3596. SD n.s. 79. 1681. 2420 (S.).
- Marcelli pp. (ep.) m.**, 16. jan. (i Frankrike 4. sept.).
- Marcelli et Marcelli(a)ni m.** = **Marcelliani et Marci m.**, 18. juni. Riktigt SD n.s. 978, oriktigt Neovius, Chron.
- Marcellini et Petri m.**, 2. juni.
- marcgravius, ii, m.** (fht.), urspr. domare och förvaltare i ett gränslandskap (i en mark); markgreve.
- Marci evang.**, 25. april.
- Marci pp. cf.**, 7. okt.
- marchio, onis, m.** (: mlat., germ. *marca* »mark»), = *marcgravius*, s.d.
- mardalinus, a, um** (< följ. med vokalassimilation?), mård-; DS 1850 (S.).
- mardelinus, a, um** (antingen dissimilerat mlat. *marderinus* (se nedan) eller bildat efter kl. *mustel-inus* från den germanska stammen *mard-*), mård-; DS 1741. 3002. 4615 (S.). — Bif.
- mardellinus, a, um**, DS 1605. 2553 (S.).
- marderinus, a, um** (jmf. mht. *marder*, fsv. *maardher*; dock kan *-e-* bero på anaptyxe i *mardrinus* (s.d.); ja, även möjligheten av en bildning efter kl. *canter-inus*, *passer-inus*, *veter-inus*, *adulter-inus* bör hållas i sikte; ett avgörande är icke möjligt utan samling av materialet från hela Europa; jmf. Zeitschr. für rom. Philol. 21 p. 215), mård-; DS 2500 (S.).
- mardillinus, a, um**, DS 4877 (S.), = *mardelinus*, s.d.
- mardorum** gen. plur. m. (germ.; jmf. *martures*), mårdskin, DS IV p. 1 f. (F.).
- mardrinus, a, um** (möjligen av fnord. *mardr*; men jämför de under *marderinus* anförda kl. orden och kl. *apr-inus*, *taur-inus*, *lepor-inus* m.fl., vilka synes försvara en avledning från den germ. stammen *mard-*), mård-; DS IV p. 75 (S.).
- Margare(h)e v. m.**, 20. juli i Skandinavien; 13. juli i Finland.

- margravius**, **ii**, **m.**, ST III p. 646 (N.), = *maregravius*, s.d.
- mariani**, **orum**, **m.** (: *Maria*), tyska orden, = *fratres hospitalis sancte Marie teutonicorum Ierosolymitani*.
- maritata**, **f.** [: *mas*, eller kanske kontamination av kl. *marita* och kf. *maritata* »gift kvinna», det senare DS V p. 339 (S.)], gift kvinna, DS 1716 (S.).
- Marie candelarum**, 2. febr.
- Marie Magdalene**, 22. juli.
- marinarius**, **ii**, **m.** (: *marinus*), matros, SD n.s. 745. ST 420 (E.).
- Marini ep. m.**, 3. juli (16. juli i Lund och Odense).
- maritagium**, **ii**, **n.** (: *marito*), giftermål, SD n.s. 241 (N.).
- maritatio**, **onis**, **f.** (: *marito*), giftermål, DS 4179 (S.).
- maritimus**, **a**, **um** (kl.) (vanl. bif. **maritt-**), sjö-; *civitates mm.*, i Norden: hansestäderna, DS 1728. 1731. 3718 (S.); men: sjöstäder i allm., DS I p. 172 (P.); *mercatores de civitatibus maritimis dteti hensebrodere*, d.v.s. hansebröder, ST II p. 189 (T. I. N.); *conuentus mm.*, dominikanerklostren i Reval, Visby och Åbo, FM 1546 (F.), se Hild. III p. 988.
- Maritiniana cronica**, se *chronica*. Oriktigt Hollander, Sv. Underv. Hist. I p. 68, och K. H. Karlsson, Reg. till DS I—II.
- de marscalchia equorum** (: följ.), DS 1271 (Paris), en bok, kanske om veterinärkonsten; jmf. Murray s.v. *marshaley* 1.
- marsc(h)alcus**, **i**, **m.** (ffr. *mareschalc* : germ. *marahskalk* »stallknekt»; förra delen i sv. *märr*) [bif. **marscallus**; **marascallus** ST II p. 233 (D.)], 1) stallmästare, fodermarsk, DS I p. 332 (S.). Reut. p. 131; 2) konungens högste tjänsteman för krigsväsendet, marsk; DS 1462 (S.) o.o.; 3) *m. terre*, lantmarskalk inom tyska orden, DS 4307; 4) *m. maiorum regni Francie*, SD n.s. 2888.
- marsubium** SD n.s. I p. 462 (S.), = kl. *marsupium* »börs, kassa».
- martalinus**, **a**, **um** (innehåller en germ.-rom.) stam *mart-* »mård», i övrigt jmf. *mardalinus* o. M.-L. 5384), mård-; FM 407 (P.).
- martarus**, **i**, **m.** (jmf. frank.-langob. *marlhar* »mård»), mårdskinn, ST I p. 231 (T.).
- Marthe, hospite Christi**, i Skänd. 27. juli (i Uppsala 26.).
- martherinus**, **a**, **um** (jmf. *martalinus* o. *mardarinus*), mård-; DS 1034 (S.); utan *h* i London år 1138 enl. du Cange.
- martertera** SD n.s. II p. 289 (Lund), = *materlera*, s.d.
- Martini ep. (pont.) cf.**, 11. nov.
- Martinianum** ack., DS 4639 (S.), Martins från Troppau världshistoria, se *chronica*.
- martirinus**, **a**, **um** = *martherinus*, s.d.; DS I p. 632 (Lund).
- martyrizo**, **i**. (: kf. *martyr*, grek. »vittne, trosvittne»), 1) martera, ST III p. 513 (S.); 2) i pass.: lida martyrdöden, FM 19 (Palmsk. frg.).
- Martis dies**, tisdag, fr. *mardi*; DS 3448. SD n.s. 2068 (Skåne).
- martures**, **um** (rom.-eg.) germ.; Arch. f. lat. Lex. III p. 527; Zeitschr. f. roman. Philol. XXI p. 215), mårdar, mårdskinn, DS I p. 686 f. (Lund). Adam Brem.
- mascoto** = *matscoto*, s.d.
- massa**, **e**, **f.** (kl.), klump, mått för koppar, DS 4885 (T.).
- mastico**, **i**, (senlat. »tugga»), över-

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- våga, Sv. 495 sl. (S.). FM IV p. 197 (F.).
- matelicium**, ii, n., detta torde vara den riktiga formen Can. Birg. p. 13 (ffr. o. prov. *matelas* < *materas*), madrass.
- mater**, tris, f. (kl.), använt av kon. Magnus Eriksson om hans farbrors änka DS 3975.
- matherinus** DS 155, se 1034; men jmf. ovan *madrinus*.
- matertera**, e, f. (kl. »moster»), 1) moster, DS 1983 (jmf. 1984). 5071 (S.). Can. Birg. p. 76 f.; 2) DS 3130 ff. = *avia* 3146, alltså mormor? (S.).
- matidus**, a, um, DS 2174. 2694. 3173. 3459. 3649. 3783. 3847 (S.) o.a. = kl. *madidus*, som även anträffas, t.ex. 3651 (S.). Kan förklaras såsom beroende på dissimilation; men jmf. *malus* antagligen »drucken» hos Petronius (1. årh.) 41,12.
- matrimonialis**, e (senlat. »som rör äktenskapet»), f) = ; DS V p. 452 (Skåne); *cum alqo copulam matrimoniale m contrahere*, gifta sig, DS 4255 (S.); 2) motsatt *patrimonialis*, alltså: modernearvd, DS 1053. 2830. 2977. 3213. SD n.s. 391 (S.) o.o.; *matrimoniali hereditario*, med modernearvsrätt, DS 3049 (S.).
- matrimonialiter**, adv. (: föreg.), i äktenskap, ST I p. 283. 354 (D.). III p. 673 (N.-Skottl.).
- matrimonium**, ii, n. (kl.), 1) äktenskap, DS 3877 (S.). SD n.s. 685 (T.); 2) modernearv (mots. kl. *patrimonium*), DS 386. 1282. 1323. 2333. 2436. 3176. 3182. 4267 (S.). SD n.s. 800 (Bornholm), o.o.
- matscoto**, 1. (: fsv. *malskot* »samanskott av matvaror som er-
M. Hammarström.
- lades till prästen»), erlægga mat-skott.
- Mat(th)ei ap. evang.**, 21. sept.
- Mat(th)ie ap.**, 24. febr. (vid skott-år vanl. 25. febr.).
- matutina**, e, f. (sc. *hora*; kl. adj.), ottesång, dygnets första gudstjänst bestående av en inledande del (med psalmen *Venite, exultemus*), en eller flere nokturer och *laudes*, s.d. — D:r Haapanen.
- matutinale**, is, n. (senlat. adj.), matutinabok, en liturgisk handbok, DS 2075 b. 3002 sl. (S.).
- matutinum**, i, n. (sc. *officium*), = *matulina*, s.d.
- Mauri abb. cf.**, 15. jan.
- Mauritii et soc. m.**, 22. sept.
- mec(h)anica officia**, hantverk, *scilicet pistorum, sutorum, pellipariorum, sarlorum* etc., DS VI p. 466 (Skåne).
- mediante**, prep. l. postpos. med abl. (eg. abl. pres. ptc. av vulgärt *medio* »komma emellan»), 1) *m. domino P.*, genom herr P:s förmedling, DS 2757 (S.); 2) *m. consensu capituli nostri*, med vårt domkapitels bifall, 764; *hac (l. tali) condicione m.*, på följande villkor, 656. 3008; *m. liberorum propagine*, jämte barn, 1488 (= *cum liberis*, 2643. 2778) (S.); 3) *iusto precio m.*, för skäligt pris, 696; *gracia speciali m.*, på grund av särskild nåd, 1602; *quo m.*, varigenom, 340 (S.). — Jmf. sp. o. ital. *mediante*.
- mediate** DS 656, läs *in-mediate*.
- medicina**, e, f. (kl. »läkekonst, -medel»), kur, sjukdom, Reut. p. 38.
- medius**, a, um (kl.), 1) halv, DS I p. 631 (Lund); *XXX media stamina panni*, 29 $\frac{1}{2}$? SD n.s. 2853 (T.); *quinta media marca*,
12

- fyra och en halv mark (»fünftehalb»), FM 2297 (T.); 2) *medio tempore*, under tiden, Er. Ol. p. 74; 3) *fide media*, se *fides*; *tali condicione media*, på sådant villkor, DS 453 (S.); *medio iuramento suo*, på sin ed, SD n.s. 64 (T.); jmf. *mediante*; 4) *inter medio*, Gumm. Syn. p. 88, läs *inter-medio*.
- medo, onis**, f. (germ.), mjöd, DS I p. 560 (S.). Reut. p. 31. 142.
- mellioratio, onis**, f. (senlat.), 1) förbättring, DS 1248 (S.); 2) mel-langift vid köp, 1381 (S.).
- membrana, e, f.** (kl.), 1) urkund, DS 951 sl. (S.). 2714 (P.); 2) in blanco beseglad urkund, ST II p. 408 f. 413 (N.-T.).
- meme** DS 3448 (Skåne), = *me*, ack. av *ego*; redan hos Silius Italicus (1. årh.) 9,651. Jmf. kl. *sese* = *se*.
- memoria, e, f.** (kl.), 1) minne, hågkomst; *memoriam facere alicis*, ihågkomma ngn med en förbön (i mässa), jmf. *canon*; *sancte, clare, bone* o.s.v. *memorie*, helig o.s.v. i åminnelse; 2) minnesfest (= *anniversarium*, s.d.); 3) ett helgon tillägnad del av den vanliga gudstjänsten (vanl. bestående av en antifon med kollekt).
- menbrum** DS 3130 (S.) o.a., = kl. *membrum*.
- mencium** SD n.s. 2931 (Rom), = kl. *mensium*, gen.plur., i italienskt uttal *mentsium* enl. Doc. O. J. Tallgren.
- mensa, e, f.** (kl.), 1) bord; altare; 2) *m. communis*, gemensamt kosthåll, DS II p. 426 (Lund). Arw. I nr. 69 f. (F.). 73 (Norge); 3) förmögenhet; *m. episcopalis*, biskopsbord, biskopens ekonomiska rättigheter; *m. curati*, kyrkoherdebordet, DS 3311 (S.).
- mensale, is, n.** (senlat.adj.), 1) bordduk, DS V p. 341 (S.); *m. pro tabulo*, Sv. 160 sl. (F.); *I mensale dictum bordduk et unum kniæduk*, DS 2744 m. (S.); 2) *m. dictum kniæduk*, 2241 (S.).
- mensatorum**, gen.plur. (: **menso* : kl. *metior* »mäta»), utmätta andelar? *unius canonici*, DS 4327 (P.).
- mensio** SD n.s. 3078 (Paris), = kl. *mentio*.
- mensura, e, f.** (kl.), 1) mått, vars beskaffenhet anges genom ett tillagt svenskt ord, som skrivaren ej förmått uttrycka på latin; DS 2387. 5039; 2) *ager capiens III mensuras*, DS 1558 (Linköping), antagligen »spann», jmf. likartade uttryck med *modius* »spann» i Linköpingsurkunder, DS 2788. 3292. 3342. 3346. 3370; dock kan möjligen »tön» avses, jmf. 3065. 4131. 4133; samma betydelse som i DS 1558 har *m.* i 2600 (kanik i Linköping); 3) *m. hordei quatuordecim pollicum* på Öland, DS 736, se Falkman p. 298.
- mercandis (i)is**, abl. [ffr. *marchandise* »handel(svara)»], =; DS 296 (E.).
- mercandizo, i.** (: ffr. *marc(he)ander* »handla»), =; DS 2725 (F.). ST III p. 96 (N.-Skottl.). — Avl.
- mercandisatio, onis, f.**, handel.
- mercantie, arum, f.** (se inl. p. 55), *suas mercantias exercere*, utöva sin handel, ST III p. 120 (N.-E.), = *commercia e.*, I p. 306 (Fr.).
- mercata, orum, n.** (kl.ptc.), handel, köpenskap, FM 2613 (T.). Reut. p. 113.
- mercellinus, a, um**, DS 871 (S.), säkert felläst *mertellinus* l. *martellinus* = mlat. *martalinus*, s.d. och även *mardellinus*.

- mercemonialis** DS 4920 (S.), = *mercim-*, s.d.
- mercen(n)arius, ii**, m. (kl.), legodräng, dagakarlar, DS 1202 (S.). Sv. 220 (F.). Reut. p. 193. Gumm. Syn. p. 74. En motsv. bet. har *mercennaria*, e, f. (kl.).
- mercimonialis**, e (: *mercimonium*), *bona mm.*, handelsvaror.
- Mercurii dies**, onsdag, fr. *mercredi*, DS 2779 (Fr.).
- meritorius, a, um** (kl.), förtjänstfull, DS 1467 m. (S.). SD n.s. III p. 326 (P.), o.a.
- mesa**, e, f. (fsv. *mes*, mlt. *mese*), korg l. liknande inrättning för transport av vissa varor (is. fisk), även använd som mått, DS 1962 (S.).
- messam** FM 2269, läs *messam*.
- messio extrema**, yttersta domen.
- met enbart** = *ipse*, SD n.s. 3060 (Paris).
- meta**, e, f. (kl.), råmärke, gränsten, DS 873. 935. 1088. 1104 (S.). FM 313 (fördrag Sverige-Ryssl.), o.a.
- metatim**, adv. (: föreg.), från gränsmärke till gränsmärke, DS 1018 (S.).
- metellinus, a, um**, Gumm. Syn. p. 88, < **metallinus* = kl. *metallicus* »av metall».
- metreta**, e, f. (kl., grek. »mått för våta varor»), mått för honung, DS I p. 332 (S.); enl. du Cange = $\frac{1}{2}$ kannan (*amphora*), alltså stop.
- metropolitanus, a, um** (senlat.), ärkebiskops-. Subst. **metropolitanius, i**, m. (senlat.), ärkebiskop.
- metropoliticus, a, um** (sengrek.), = föreg.; Sv. 99 (P.).
- Michaelis archangeli**, 29. sept.; *octava*, 6. okt. (i Strengnäs 5. okt.).
- michi** (uttala: *miki*), m. ofta i st. f. kl. *mihī*.
- migro**, l. (kl.), DS 1232. 1339 (S.), = kl. *de vila m.*, som även anträffas, t.ex. DS 2038 (S.).
- miles, itis**, m. (kl.), riddare; *mm. Christi de Livonia*, s.k. svärdsbrödrariddare.
- militaris, e**, (kl.), ridderlig; *ordo m.*, riddarstånd, DS IV p. 3 (F.); *cingulum m.*, riddarbälte, Sv. p. 167 (P.). — Subst.
- militaris, is**, m., 1) plur.: frälsemän (mots. *communitas*) DS 4059 m. (mots. *rustici*, bönder) Sv. 147 (S.); 2) »riddares vederlike», väpnare som sitter i konungens råd (se *armiger* 3); *militares et simplices armigeri*, Reut. p. 94; *miles de consilio nostro*, ——— *miles extra concilium*, ——— *militaris*, ——— *armiger*, DS 3973 (jmf. DS V p. 380. 479).
- militia, e, f.** (kl.), krigstjänst; riddarorden; *fratres militie Christi*, den s.k. svärdsbrödraorden, DS 2271 (S.); *fratres domus militie templi*, tempelherrar.
- mil(l)iare, is**, n., DS 1377 (S.). D. Vadzst. 13. jan. 1406, = kl. *mil(l)iarium*, mil.
- millitem** ack., = *militem*.
- minister, tri**, m. (kl.), medhjälpare, assistent; *m. altaris*, altarpäst, DS II p. 264 (S.); *m. generalis*, ordensgeneral (is. för franciskanerna); *m. provincialis*, provinsial, provinsföreståndare inom franciskanerorden; *m. ecclesie*, klockare, DS 301. 812. 1035. 1211. 1279 sl. 1363. 4634. 4864 (Lund), jmf. *campanista* DS V, p. 613 (Lund); *ministri qui in turri ecclesie campanas pulsauerint*, DS II p. 426 (Lund).
- ministeriales, ium**, m. (senlat.), tjänstemän, fogdar, DS 577 (P.).

- ministrales, ium, m.** (: *minister*), = föreg., DS 2090 (P.).
- minorennis, e** (: *minor*), minderårig.
- minores, um, m.** (kl.adj.), minoriter, franciskaner, DS 2654 (S.), vanl. *fratres m.*
- minorisse, arum, f.** (: föreg.), minoriternunnor (= *Clarisse*, s.d.), Can. Birg. p. 28.
- minorite, arum, m.** (: *minor*), minoriter, franciskaner, DS 761 (Fr.).
- ad minus, minst, åtminstone,** Reut. p. 61; *semel ad minus usque ad annum*, DS II p. 529 (S.), = *in anno semel ad minus*, Gumm. Syn. p. 92.
- nec minus — licet** DS V p. 303 (S.), lika litet — fastän (man väntade *nec magis*).
- minuta, e, f.** (sc. *littera*), koncept, utkast, förslag, SD n.s. 3077 f. (Paris). Syn. *nota*, s.d.
- minutio** DS II p. 261 (S.), = senlat. *m. sanguinis*, åderlätning.
- minutos** SD n.s. 2848, läs *monacos*.
- minutus, a, um** (kl.), liten, plur.: små, smärre; *servitia mm.*, se *servitium*; *terre minute dicte umiord*, jordstycken som ngn äger utom sin andel i byns gemensamma ägor; DS 1167. 1650 (S.); *hore mm.*, de mindre stunderna i tidegudstjänsten, näml. *prima, terttia, sexta, nona* och *completorium*, DS II p. 260 (S.).
- mirceto** abl. DS 1212 (S.), läs *mirteto* (: följ.), porstäkt.
- myrtus, i, f.?** (kl. »myrten»), pors, DS 935. 2660. 3266 (S.).
- Misericordia Domini**, indekl. (sc. *plena est terra*, Ps. 32: 5), 2. sönd. efter påsk. Jmf. följ.
- Misericordias Domini**, indekl. (sc. *cantabo*, Ps. 88), = föreg.
- Obs.** Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.
- misie, arum, f.** (ffr. *mises* »utgifter, räkenskaper, penningmedel»), =; SD n.s. 3003 (Paris).
- missa, e, f.** (: *mitto* med många olika förklaringar; enligt somliga = *missio* och betecknande urspr. slutet på den allmänna gudstjänsten; enl. Kattenbusch i Herzog's Realencykl. = grek. *λειτουργία* »tjänst, älliggande»; jmf. även kl. *lustrum missum* »extraordinarie reningshögtidlighet», Wissowa, Relig. u. Kultus der Römer² (München 1912) p. 391), ordet förekommer redan i 4. årh. som benämning på olika delar av gudstjänsten, is. *horae*; i 6. och 7. årh. började ordet användas om själva mässan (föret *oblatio, sacrificium m.m.*) och blev småningom den allmänna benämningen på m ä s s a; *m. sol(l)emnis, maior, summa*, högmässa; *m. cantata*, mässa med sång, SD n.s. 447 m. 826 (Lund). Sv. 419 (F.); = *m. cum nota*, DS II p. 425 (Lund); motsats: *m. lecta*, (blott) läst mässa, SD n.s. 447 m. (Lund). Sv. 362 (F.); *m. privata, specialis*, enskild mässa, som ej anordnas av kyrkan, DS II p. 262 (S.); *m. votiva*, votivmässa, av en särskild anledning utfäst mässa, DS 1652 (S.); se A. Franz, Die Messe (Freib. i. Br. 1902) p. 115 ff.; *m. de anima*, själamässa; *m. pontificalis*, av en biskop ledd mässa, DS 2109 (S.); *m. conventualis*, daglig mässa, som ett klosters l. domkapitels medlemmar fira.
- missalis, e** (: föreg.), mäss-. Subst.
- missalis, is, m.** (sc. *liber*), mässbok, DS V p. 572 (S.); vanl. **missale, is, n.**; *m. plenarium*, se under *sacramentarium*.

- missiva, e, f.** (sc. *littera* l. *epistula*), Arw. I p. 71; mlat. adj.: kl. *mitto*, (sände)brev, Arw. I p. 73. 83 (F.).
- mysterio** Reut. p. 61, oriktigt i st. f. förkortat *ministro*; jmf. p. 167.
- mitra, e, f.** (kl., grek.), 1) biskopsmitra, DS 1968. 3844 b. (S.); 2) huvudbonad för kvinnor, 4606 (S.).
- mixtus, a, um** (kl. ptc.), blandad; SD n.s. 946 (Uppsala) beskrivs biskopsval *per formam mixtam, videlicet scrutinii et compromissi simul*, varvid valet ankommer på 1 elektor, som dock har att rätta sig efter sina medelektors och övriga kapitelmedlemmars röster.
- modus, ii, m.** (kl.), 1) spann, rymdmått is. för spannmål, av växlande storlek (i allm. i närheten av 1 hektoliter); sålunda svarade vid nya tidens början 5 tavastländska spann mot 8 svenska; se Ruuth, Om varupris p. 7 f.; 2) skäppa (i Värmland, Dalarna, Västergötland, Småland, södra Sverige och Danmark); Falkman p. 294 ff., Hild. I p. 750. *M. prepositi*, prosteskäppan, *proustergipt*, årlig spannmålsavgift som i Västergötland utgick till domprosten.
- modo, adv.** (kl.), nu; *usque m.*, hittills, DS 2393 (S.); *quasi modo geniti*, se *quasi*.
- modus, i, m.** (kl.) även: skick, tillstånd, Sv. 431 (Estl.); *modo visitacionis*, i och för visitation, D. Vadzst. 22. sept. 1390.
- mola, e, f.** (kl.) [bif. *molla* DS 4923 (S.)], 1) handkvarn, DS 3096. 4923 (S.); 2) = *molendinum* (s. d.), DS 4608. 5119 (S.).
- molandinum** l. -a, se *molend-*.
- molaris, is, m.** (sc. *lapis*), kvarnsten, DS 1041 b. (S.).
- molendinaris, e, n.** (: kf. *molendinum*), kvarn-, DS 913 (S.).
- molendinarius, a, um** (senlat.), kvarn-, DS 3218 (S.).
- molendinum, i, n.** (kf.) [bif. *molandinum*, DS 1041 b. 1512. 2237. SD n.s. 2968 (i samma även *molend-*) (S.); *molendina, e, f.*, DS 2137 f. 2226. 2234. 3336. 3444. 3764 (S.); *molandina* vid sidan av *molandinum*, DS 1041 b. (S.)], kvarn; *molendinorum loca*, kvarnplatser, DS 1812 (S.), o. o.
- molestator, oris, m.** (: *molesto*), förtryckare.
- molle, plur.**, se *mola*.
- mollities, ei, f.** (kl.), onani, Gumm. B. B. p. IX o. XIX; Hinschius, Kirchenrecht V p. 821.
- moliuntur** DS 4565 (S.), = kl. *moliuntur*.
- monachus, i, m.** (kf., grek.), munk.
- Monaldus, i, m.**, ett kompendium i kyrkorätt av franciskanern Monaldo från Ancona († 1289?); DS III p. 400 (S.).
- monalis = monialis, s. d.**
- monasteriorum** DS 340, läs *ministorum*.
- monasterium, ii, n.** (kf., grek.), kloster.
- monasticus, a, um** (senlat., sen-grek.), munk-, kloster-; *vita*, DS 3087 (S.).
- monesterium** DS 2744 b. (S.), se *monas-*.
- monetarius, ii, m.** (kl.), myntmästare, DS I p. 656 (S.). DS 4900 (Lund). ST 61 (T.).
- monialis, is, f.**, förkortning av *sanctimonialis* (s. d.) »nunna», vars senare led sammanställts med *monachus* »munk»; DS II p. 561 (S.). IV p. 2 (F.), o. o.

- monitarium** Arw. I nr. 51 (F.), se *monitorium*.
1. **monitio, onis**, f. (kl.), maning, varning.
2. — ST II p. 181 (S.), = kl. *munilio*.
- monitorium, ii**, n. (kl.adj.), *m. pendle*, varningsbrev (ifrån en domare) med straffpåföljd (om varningen icke hörsammas); Arw. I nr. 47 (S.). 48 (F.). — Jmf. *denuntiatio* DS 3145 (S.) och därtill 3143.
- † **monophylaces** i K. H. Karlsons reg. t. DS I—II är ett obefintligt ord. Texten har *nomoph-*.
- monomachia, e**, f. (senlat., grek.), rättslig envig, DS I p. 81 (P.).
- monopolea** plur., FM 3211 (N.), = kl., grek. *monopollum*, ensam rätt att handla.
- monasterium** DS 3876 (S.), se *monas-*.
- mons** fem. (kl.mask.), DS 1766 (S.).
- mons beate virginis**, Vårfruberga.
- mons cupri**, Kopparberget.
- mons solis**, Solberga.
- monstraliter** Sv. 250 (I.), läs *monstrabiliter* (se faksim.), »uppenbart».
- monstrantia, e**, f. (: *monstro*), monstrans, förevisningskärl innehållande en relik i. hostian, D. Vadzst. 6. jan. 1454.
- monticulus, i**, m. (kl.), »litet berg» DS 2458 (S.).
- monto, i**. (: *mons*), stiga, belöpa sig till.
- moracio sedaria** DS 4182, läs *monicio secundaria*, jmf. 3552. 3665. 4020. 4724 f. 4733. 4737 o.s.v.
- moralia, ium**, n. (Seneca 1. årh.), moraliska avhandlingar; *Gregorii super Iob*, av påven G. I., Sv. 158 (F.).
- moreto**, abl. (: *morum* »mullbär», men möjligen över ett rom. språk), kapptyg av mullbärsfärg, DS 951 (S.).
- morigerosus, a, um** (: *morigerus* »villig, is. till otukt»), sedesam; *habens secum ancillas honestas et comites morigerosos*, Can. Birg. p. 77.
- mortellino** abl., DS 1605 (S.), = kl. *mortarium*, mortel (se Hellquist s.v.), som även förekommer, t.ex. V p. 151 (S.).
- mortualia, ium**, n. (kl.), avgift, som prästen erhåller för den religiösa akten vid en begravning, DS 3844 (S.).
- mortuaria, orum**, n. (senkl.adj.), = föreg.; DS 2266 (S.). Sv. 174 (F.).
- motivum, i**, n. (: *moveo*), bevekelsegrund, SMHD II reg.
- motu proprio i. proprie voluntatis**, av egen drift, d.v.s. utan föregående ansökan, DS 674 (P.).
- muca, e**, f. (= ital. *mucca* »ko», ljudord), ko, endast DS 1103 (S.). Betydelsen framgår även av det åsatta värdet 12 öre, varom se Ruuth, Om varupris p. 11 f.
- mulctatus, a, um** = kl. *mullätus* med *c* ifrån *mulcatus*.
- multus** Arw. I p. 105, läs *nullus*.
- munaciones** DS 3470 (avskrift), bör sannolikt vara *seminaciones*, jmf. t.ex. 3346. 3370.
- murator, oris**, m. (: följ.), murare.
- muro, i**. (senlat. »försä med mur»), mura, Sv. 677 sl. (F.). D. Vadzst. 11. juli 1460.
- mutuo, i**. (kl.), låna ut, *alci centum nobulos*, FM 2623 (F.).
- muza, e**, f. (jmf. äldre da. *muts*, mlt., mlt. *mulze*; kortare form av mlat. *almulia*, fda. *amusæ* DS 3639 m.m.), mössa; *m. tillhörande en krigare*, DS 1261 (S.).

N.

- naccum, i, n.** (grek. gloss. *νακτόν τὸ περιλωμένον*; jmf. *nacca* »filtmakare» hos Apuleius i 2. årh. av grek. *βάτης* med samma bet.), förnämt hästtäckte vid ridning, ST I p. 59 (P.).
- nap** SD n.s. II p. 288 (Lund), = *hanap*, s.d.
- natale, is, n.** (= kl. *natalis*, m. »födelsedag»), 1) =; *n. Iohannis baptiste*, 24. juni; *n. Domini*, 25. dec.; *vigilia natalis Domini*, julafton, DS 1316 (S.); 2) ett helgons dödsdag (= himmelska födelsedag); *n. beati Henrici episcopi et martyris*, 19. jan. (i Finland 20. jan.); 3) plur.: börd, DS 430 (P.), o.a.
- natio, onis, f.** (kl.), 1) nation vid ett universitet, DS 4433 (suppl. Paris); till *n. Anglie* l. *Anglicana*, den engelska nationen, räknades nordborna vid Paris' universitet, SD n.s. 2869. 2878 (Paris), o.o.; 2) nation vid ett allmänt kyrkomöte, SD n.s. 2552 (S.); sven-skarna räknas till *n. germanica*, 2073 (Konstanz); 3) *legatus de latere per germanicam nationem*, Sv. 517.
- nativitas, atis, f.** (kl.), födelse; *n. Domini(ca)*, 25. dec.; *n. Iohannis baptiste*, 24. juni; *n. beate Marie virginis*, 8. sept.
- naturalis, e** (kl.), om barn: köttslig, DS I p. 538. II p. 65. 682 (S.); *filia n. et legitima bone memorie nobilis viri domini Birgeri et nobilis domine Ingeborgis coniugum*, om Birgitta, Can. Birg. p. 11.
- nauclerus, i, m.** (kl., grek.), redare, SD n.s. 174 (T.). ST II p. 421 (N.); annorlunda LSGl.
- navigalis, e** (: *navigo*), som äger rum vid sjöfart; *periculum*, DS 1860 (S.).
- navigium, ii, n.** (kl.); 1) sjöresa, sjöfart, DS 1718. 1721 (T.); *siue per terras siue nauigio*, sjövägen, till sjöss, DS 4684; = *navigio et vecturis*, 619; = *navigio* (med orätt misstänkt av mig, Hist. Tidskr. f. Finl. 1923 p. 130) *aut per terram*, 736 sl. (S.); 2) far-tygslägenhet, 989 b. (S.); 3) far-tyg, 253. SD n.s. 3076 (P.).
- navis** »skepp» kan vara masku-
linum, DS 3254 (Halland). ST II p. 187 (T.).
- navi-talentum, i, n.**, skeppund, DS V p. 314. 316 (S.); vanl. *talentum navale*, s.d.
- nec = non**, ST I p. 334 rad 3 (S.); senlat., se Löfstedt P. p. 88.
- nec etiam**, 1) icke ens, DS III p. 537 (S.). Sv. 256 m. (L.); 2) (och) ej heller, FM 624,14 (F.).
- nec non et**, och, DS 1267 (S.), o.o.
- necessitatus, a, um** (: *necessitas*), som har behov; *de pecunia*, D. Vadzt. 24. juli 1405.
- necrologium, ii, n.** (grek.); för-teckning över ett klostres l. en annan from inrättnings döda medlemmar och välgörare, vilka på en bestämd dag böra ihågkommas i gudstjänsten. I de större kyrkliga stiftelsernas nekrologier brukade sammanföras skriftstycken av skilda slag. Så ingår i det berömda *n. Lundense* förutom ett antal internationella skriftverk prebendellistor, prästlistor, kanikstatuter m.m.
- nedum — sed et (verum etiam** o.s.v.) (skrives även **ne dum**), icke blott — utan även, DS 2330.

- 2351 (Lund). Sv. 563 m. (S.).
D. Vadzt. App. V. Er. Ol.
- nefnda, e, f.** (fsv.), nämnd, DS 4483 (S.).
- negotianda, orum, n.** (gerundiv av *negotiör*), affärer, ST III p. 702 (N.-Ryssl.).
- nem(p)da, e, f.** (fsv.), nämnd, ofta bestående av 12 medlemmar; *n. episcopalis*, biskopsnämnd, lekmananämnd som medverkade vid biskopens rättskipning, SD n.s. 2422 (S.), jmf. Reut. p. 59; *medietas nemdarum nostrarum*, den hälvt (av vad?) som tillkommer våra (biskopens) nämnder, DS 3326 (S.); ogrundat Söderwall s.v. *nämnd sl.*
- nem(p)darius, ii, m.** (: föreg.), nämndeman.
- nepos, otis, m.** (kl.) [gen. plur. *nepetum*, DS 2999 (Skåne)], systerson, LSGl.; brorson, DS 3146 (jmf. *patruus* 3132) (S.).
- nequis** ofta = *ne quis*; Reut. p. 166 (år 1472) pleonastiskt *quod nequis = ne quis*.
- neronizo, i.** (: *Nero*), bära sig åt som Nero, rasa som en tyrann, Sv. p. 185 rad 7 f. (I.), där det står *uer-*.
- neophytus, i, m.** (kf., grek.), nyomvänd.
- Nerei et Achillei (et Pancratii) m.,** 12. maj.
- nessarius** DS 1656 (S.), = kl. *nece-*.
- nichil** (uttala: *nikil*) ofta i st.f. kl. *nihil*.
- nichilominus = nihilominus.**
- Nicolai ep. cf.,** 6. dec.
- nihilō-minus, adv.** (kl.), 1) det oaktat, DS 742 b. (S.); 2) dessutom, DS 2538 (S.), o.o.
- nisi** (kl.), 1) = *non*, DS VI p. 103 (suppl. Paris), m. osäkert; 2) blott; *habens nisi unam vaccam*, DS 841 (D.); 3) *non — nisi*, icke förr än = först, Can. Birg. p. 15.
- nobelianus, FM 2623** (baksid.). 1. **nobilianus, SD n.s. 2001** (Paris), se *nobulus*.
- nobelus** FM 2624 (F.), = *nobulus*, s. d.
- nobilis, e** (kl.), fsv. *ärleghin*, LSGl., d.v.s. ansedd, framstående, DS 1323 (S.); is. adlig, Reut. p. 92.
- nobilistam** ack. fem., D. Vadzt. 17. juni 1487, = *nobilem*.
- nobilus** SD n.s. II p. 289 (Lund), se *nobulus*.
- nobulus, i, m.** (eng. *noble*), nobel, ansett engelskt guldmynt sedan Edvard III:s tid; Sv. 427. 431 (Estl.), o.a.
- nocturna, e, f.** (sc. *hora*; kl.adj.), del av matutinan, bestående huvudsakligen av psalmer med antifoner samt lektier med responso-rier. I matutinan ihgå 1—3 nokturner. D:r Haapanen.
- nocturnum, i, n.** (kl.adj.), 1) = *nocturna* (s.d.), Reut. p. 201; 2) övernattning, Reut. p. 176; 3) nattbol, rote, lag, FM 1365 (F.).
- nodatus, a, um** (: följ.), försedd med knappar; *vestes*, Reut. p. 58.
- nodus, i, m.** (kl.), knapp (i kläder främst till prydnad), se Falk, Kleiderkunde p. 156.
- nominator, oris, m.** (senlat.), nämndeman, DS 2625 (D.).
- nomophylaces m. plur.** (grek. »lagväktare»), lagens handhavare, blott DS 1499 (Norge).
- nona, e, f.** (sc. *hora*; kl. ordningstal), non, dagens femte hönestund, som hölls efter dagens mässa och *sexta* (s.d.). Eng. *noon*.
- non obstante** (l. *obstantibus*)

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- [ovant. **non obstanti**, SD n.s. III p. 474 (N.)] med åtföljande ablativ eller *quod*-sats: utan hinder av, trots (varav ital. *non-ostante*, fr. *nonobstant*); *non obstante sententia regis*, trots konungens dom, DS 3253 (S.); med åtföljande ack. l. nom. (vartill jmf. Löfstedt P. p. 298 f.), *non obstantibus de duabus dietis edita in concilio generali*, trots det som på allmänt kyrkomöte stadgats angående två dagsresors avstånd, FM 281 (P.).
- non obstantes, ium**, f. (sc. *constitutiones, ordinationes* m.m.), klausuler i ett påvligt nådebevis, som uppräknat bestämmelser, i trots av vilka nådebeviset äger giltighet; FM 516. 519. 3278 f.; till genus se 3305.
- nonque** Sv. p. 185 rad 15 (I.), = kl. *neque*.
- nostallus, i**, m. (mlt. *nōstall* »kastmaskin»), =; ST I p. 359 (N.).
- nostorum** DS II p. 454 nert. V p. 686 nert. (S.), = *nostrorum*, gen.
- nota, e**, f. (kl.), 1) tecken, DS 4514; beteckning, 4500 (S.); 2) sångnot, DS II p. 121 (S.); *n. cantandi*, V p. 609 (Lund); = *n. tonalis*, SD n.s. II p. 529 (P.); *missa cum nota*, DS II p. 425 (Lund), = *missa cantata*, s.d.; 3) utkast, förslag, koncept till en urkund (= *minuta*); *in nota(m) recepi* i notarieunderskrift, jag har upptagit i koncept.
- notariatus, us**, m. (: följ.), en notaries ämbete.
- notarius, ii**, m. (kl. »stenograf»), 1) notarie; *publicus imperiali (apostolica) auctoritate n.*, av kejsaren (påven) omedelbart l. vanl. genom därtill berättigad person utnämnd offentlig notarie; DS V p. 706 f. (suppl. S.). Sv. 606 (T.); 2) *notarii sedis apostolice*, i 13., kanske redan i 12. årh. (Bresslau, Urk. I² p. 269) underchefer i påvliga kansliet under dess högste chef, *vicecancellarius*; i 14 o. 15. årh. minskades ständigt deras befogenheter; i slutet av 13. årh. 6 till antalet bortsett från honorärkolleger; 3) = *tabularius* (s.d.); Reut. p. 206.
- notatus, a, um** (: *nota*, s.d.), försedd med noter, Sv. 723 (F.).
- notorius, a, um** (senlat.), allbekant, uppenbar.
- notum**, ack., SD n.s. 384 (l. Sparres avskriftl), = *notam* 291 o.o.
- novalia, ium**, n. (kl.), nyodlingar; *novalium excultor dictus malakarl*, DS 3228 (S.).
- novembrius, a, um**, ST I p. 38 (P.), = kl. *novembris, e*.
- novicius, ii**, m. (kl.), novis i ett kloster; novis bland *chorales* (s.d.), Reut. p. 205.
- nullatenus**, adv. (senlat.) [bif. **nullatinus**, DS 1385 m. (Lund)], på intet sätt, på inga villkor, DS 2553 (S.), o.a.
- nulliter**, adv. (: *nullus*), utan någon rätt, SD n.s. III p. 474 (N.). ST III p. 513 (S.).
- numerus aureus**, det gyllene talet, som anger året i en 19-årig månscykel börjande år 1 f.Kr. Slutår voro i 13.—15. årh. 1215, 34, 53, 72, 91, 1310, 29, 48, 67, 86, 1405, 24, 43, 62, 81. D. Vadzst. passim.
- nummus, i**, m. (kl.), 1) mynt, DS 888 (S.); 2) DS 282. 317 f. = *denarius*, penning (s.d.), i 316 (S.).
- numptius** SD n.s. 2885 (I.), = kl. *nuntius*.

nuncquam DS 1583 m. ST 363 (S.), = kl. *nuncquam*.

nuncupativus, a, um (senlat. »s.k., oegentlig»), *n. testamentum sine scriptis*, på dödsbädden genom notarie upprättat muntligt testamente, DS 2678 (S.).

nundine, arum, f. (kl.), marknad(splats), DS 2305. 2358 (S.). III p. 717 (D.).

nundum DS VI p. 104 (suppl. Paris), = kl. *nondum*.

nuperius DS VI p. 466 (Skåne), = kl. *nuper*.

O.

obbedio = kl. *oboedio*.

obcessus FM 3547, = kl. *obsessus*, belägrad.

obiauerint DS 1684 (S.), läs *obuiauerint*; jmf. SRS I: 1 p. 76.

obiectus, us, m. (kl.), värn; förövändning.

oblata, e, f. (kl.ptc.), oblat, nattvardsbröd, SD n.s. 291 (S.). FM 624,4 (F.).

oblatio, onis, f. (kl.), 1) erbjudande; anbud att inlösa arvjord, DS 2215 (S.); 2) offer, kollekt, gåva till prästerskapet vid gudstjänsten, DS 218 (Lund). 287 (P.). 1202. 1652. 1746 m. (S.). Reut. p. 118. 141; *oo. que fiunt in altaribus*, DS 2266 (S.); *oo. que obveniunt in publicis stationibus*, Reut. p. 161; vägran av o. medförde församlingsbos uteslutande från nattvarden, Sv. 495 (S.). Reut. p. 164; 3) pilgrimsoffer, DS 4014 (P.); 4) o. *Marie*, Marias offer, 21. nov.

oblatum, i, n. (kl.ptc.), gåva, Reut. p. 131. 140.

oblatus, i, m. (kl.ptc.), person som utan att bliva munk ingår i ett kloster.

obligatio, onis, f. (kl.), pantsättning; förbindelse, is. förbindelse att betala *servitia*, s.d.

obligo, i. (kl.), pantsätta, förskriva.

obmissus FM 870 (F.), = kl. *omissus*.

obolitas DS 4332 (avskr.), = *ab-*

obolus, i, m. (kl., grek.) (bif. **obulus**), skärv, halvpenning, DS VI p. 244 (S.). SD n.s. 2963 (P.).

obprovo, i., FM 376 (Reval), = kl. *approbo*. Jmf. ital. *provare*, fr. *prouver* < *probare*,

observantia, e, f. (kl.), 1) iakttagande, is. av en klosterregel; *ad regularem observantiam reducere*, D. Vadzst. 1. juni 1462; *fratres observantie* l. *in (de) observantia*, ett parti inom franciskanerorden, som eftersträvade ett noggrannt iakttagande av den ursprungliga ordensregeln (mots. *fratres conventuales*), från slutet av 14. årh., SD n.s. 2280 (Konstanz); 2) bruk, sedvänja, ST II p. 498 (T.).

obsessio, onis, f. (kl. »belägring»), DS 3079 (S.). 3823 (Halland) = *obsidio* (s.d.) 3031. 3162 (S.).

obsessus, a, um (kl.ptc.), belägrad; besatt av en ond ande, Can. Birg. p. 24.

obsidio, onis, f. (kl. »belägring»), fångenskap som gisslan, DS 3031. 3162 (S.), ss. redan hos Gregorius från Tours i 6. årh.

obsonium, ii, n. (kl. »sovel»; av grek. urspr.), kvällsvard, LSGl.

obstante (-ibus), se *non o*.

obstantes, ium, f. (sc. *constitutio-nes, ordinationes* m.m.), kanoniska hinder för en utnämning

- l. dyl., om vilkas undanröjande genom påvlig nåd en supplikant anhåller; FM 3305 (suppl. F.); jmf. *non obstantes*.
- obsterint** Sv. 157 (S.), i st.f. *obsterint*.
- obto** DS V p. 312 (S.), = kl. *opto*.
- obulus** DS II p. 262. 264 (S.), se *obalus*.
- obventio, onis, f.** (rättsl.), inkomst, avgift, mest i plur.
- oc-** ofta i st.f. *occ-*.
- occacio** DS 1906 (Reg. Ups.), = kl. *occasio*.
- occasione** abl., användes nästan som en preposition l. postposition med gen.; *o. premissi*, i anledning av det förberörda; *huiusmodi o.*, i anledning härav; för — skull, DS 466 (P.).
- mare occidentale**, Atlantiska havet med Nordsjön (mots. *m. orientale*, Östersjön), ST II p. 319. 419; jmf. da. *Vesterhavet* och se Söderwall s.v. *västre* och LSGl. s.v. *occianum*.
- occidentaliter**, adv. (; *occidentalis*), i väster, SD n.s. 1425 (Skåne).
- occulata** Reut. p. 115, = *occulata* p. 157.
- occulus** = kl. *oculus*.
- ocrea, e, f.** (kl.), *stöffuil de corio siue de ferro*, LSGl.; DS IV p. 711 (S.). Reut. p. 58. Mon. Germ. SS. 29; *oo. cum calcaribus*, DS 4877 (S.).
- octava, e, f.** (kl. ordningstal), 1) (sc. *dies*), åttondag, dagen en vecka efter en helgdag, ofta firad som festdag; *o. epiphanie Domini* (6. jan.), = 13. jan.; 2) veckan efter en stor kyrklig fest; *per octavam*, under, Sv. 497 (F.), = *infra (intra) octavam*.
- octenarius** DS 469. 931. 1021. 1251. 1621 (S.), = *octo-*, s.d.
- octinga, e, f.** (; *octo* efter fsv. *ottingh*), DS 823 (S.) = följ.
- octonarius, ii, m.** (kl.adj.), ätting, fsv. *attunger*, ett jordmått, enl. vanl. antagande $\frac{1}{8}$ av hamnan l. byn (annörlunda Hist. Tidskr. 1923 p. 94).
- octova** DS 3230 (S.), = *octava*, s.d.
- Oculi**, indekl. (sc. *mei semper ad Dominum*, Ps. 24: 15), 3. sönd. i fastan.
- offerenda, e, f.** (kl. gerundiv), offer åt prästerskapet vid gudstjänsten (= *oblatio* 2), DS 1919 sl. 2170 (Lund). Fr. *offrande*.
- offero, rre** (kl.), 1) offra, frambära gåva, is. åt prästerskapet vid gudstjänsten (jmf. *oblatio* 2); DS 336. 359 m. 742 m. (S.). II p. 84. 108. 243. 294. 409. 426 (Lund). Reut. p. 141. Inc. Auct. 70; *o. ad truncos ecclesie*, Inc. Auct. 139; 2) (sälls.) uppbjuda (vanl. *exhibeo*), DS 4463 b. (S.); obs. däremot betydelsen hos *oblatio* 1.
- offertorium, ii, n.** (Isidor o. 600 »offerplats»), 1) gåva, skänk, DS I p. 332. SD n.s. I p. 462. FM 1668 (S.); 2) den del av mässan då prästen tillreder offret och offrar vid altaret; DS II p. 262 (S.). D. Vadzst. 12. sept. 1405.
- officialatus, us, m.**, en *officialis*' ämbete.
- officialis, is, m.** (rättsl. o. senlat.), 1) konungens ombudsman, länsman, tjänsteman, DS 3872. 4059; *o. regis generalis*, konungens högste ombudsman och generalvikarie, 3863. 4337 (S.); 2) en kunglig fogdes tjänsteman, DS 2933 (D.). 3828. 4146 (S.); 3) en stormans tjänsteman, DS IV p. 3 (F.); 4) ett klosters ombudsman, DS 3704. 4146. 4855 (S.). D.

- Vadzst. 12. sept. 1403; 5) en biskops official l. länsman, DS 4093. Sv. 207 (S.). Reut. p. 141; oo. kallades även biskopens biträden för rättsvärd, DS 3828 (S.); därför räknas de till prelater 374 (P.); o. *curie Parisiensis* (*Lundensis, Aurelianensis*), official vid biskopsgården i Paris (Lund, Orléans), DS 909. 1271. 1327. 1557. 2779. 2873. 2974. 3580 (Paris o.s.v.); o. *in spiritualibus*, o. för andliga angelägenheter, SD n.s. 891. 2794 (S.). Reut. p. 137. 180; o. *generalis*, den förnämsta bland officialerna vid en biskopsgård, generalvikarie, DS 2953. 4778. 4957 (S.); 6) oo. *foranei* utomlands kallas i Sverige *prepositi rurales*, lands- l. kontraktsprostar, DS III p. 744 (P.). IV p. 49 (S.); 7) en kyrkoherdes ombudsman, Sv. 72 (F.).
- officialitas, atis**, f. (: föreg.), officialämbete, Reut. p. 168.
- officiarius, ii**, m. (: *officium*), tjänsteman: *nacionis*, SD n.s. 2979 (Paris).
- officiatio, onis**, f. (: mlat. *officio*), officierande, gudstjänstförrättning, Sv. 677 (F.).
- officiatus, i**, m. (: *officium*), tjänsteman.
- officio, i**. (: *officium*), hålla gudstjänst, officiera, DS 3263 (D.); *ecclesiam*, vid en kyrka, Reut. p. 64; *ecclesiam alicui officiendam committere*, SD n.s. 566; o. *capellam*, DS 2521; o. *altare*, 1035 1211. 3565 m. (Lund).
- officium, ii**, n. (kl.), 1) tjänst (göring); o. *curatum*, kyrkoämbete förenat med själavård; 2) tjänst och hyllning som ägnas Gud, helgon o. likn. (o. *divinum*), särsk. tidegudstjänst i motsats till mässa; *liber qui continet in se officium de corpore christi videlicet matutinas et vespervas et totam hystoriam cum legenda et cum nota cantandi*, DS V p. 609 (Lund); 3) = *introitus*, inlednings- sång till mässan, t.ex. o. *Letare*, FM 809 (F.). D. Vadzst. 1385.
- Olavi regis m.**, 29. juli.
- oldermannus, i**, m. (mlt.), älderman, förman, FM 140 (T.).
- olna**, se *ulna*.
- (h)omagialis, is**, m. (substantiverat adj. till mlat. *homagium*), vasall, ST III p. 43 (Polen). Reut. p. 87.
- omagice**, adv. (: mlat. **homagicus* : mlat. *homagium*), genom länsförhållande, -ed, SD n.s. 783 (S.).
- (h)omagium, ii**, n. (: lfr. *homage* : kl. *homo*), eg. manskap; länsed, Reut. p. 70. 136.
- omelia** Sv. 158 (F.), = följ.
- (h)omilia, e**, f. (senlat., grek.), predikan.
- homiliarium, ii**, n. (: föreg.), samling utdrag ur kyrkofädernas predikningar, avsedda för läsning i matutinan. D:r Haapanen.
- hominium, ii**, n. (: *homo*), = *homagium*, s.d.
- homiscidium** ST II p. 416 (N.), = kl. *homici*.
- ommitto** DS V p. 172 (S.), o.a., = kl. *omillo*: jmf. *obmissus*.
- omnias**, adv. (: *omnis*), i sin helhet, Sv. 677 (F.).
- omnimode**, adv. (senlat.), i varje avseende.
- homo, inis**, m. (kl.). man, vasall.
- onager, gri**, m. (kl. »vildåsa», gr. *ὄναγρος*), älg, DS 1962 (S.). LSGl.
- honero** ofta = kl. *onero*.
- hononare** DS 3773, läs *honor*.
- honorariter** (: *honorarius*), akt- ningsfullt, DS 3254 (Halland).
- Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- honus, eris, n.**, DS 2806 (S.), o.o. = kl. *onus*.
- op-** ofta = *opp-*.
- opella, e, f.** (kl.), bod, torgbod; DS 4606. 4977. SD n.s. 79 (S.). Sv. 576 (F.).
- operatus, a, um** (ptc. till senlat. *opero* »bereder»), beredd, bearbetad, färdig; *unum skippond plumbi operati sicut poni debet in lecto*, DS 2678 (S.).
- opidum** ofta i st.f. *opp-*, s.d.
- opitulamen, inis, n.** (: *opitulor*), hjälp.
- oportet** oper. (kl.), behöves, DS 580 f. (P.).
- oppidanum** ack. (antagl. neutr.) (kl.adj.), stad, DS 2724 (T.).
- op(p)idanus, i, m.** (kl.), invånare i *oppidum* (s.d.), från stadsboer till torpare beroende på sammanhanget.
- op(p)idarius, ii, m.** (: *oppidum*), = föreg.; Sv. 495 (S.).
- op(p)idulum, i, n.** (kl.), hemman, torp, DS 1212 (S.), o.ä.
- op(p)idum, i, n.** (kl.), stad, by, gård, torp, beroende på sammanhanget; övers. *landbobool*, DS 1343 (S.).
- oppressor, oris, m. f.** (kl.), is. förkvävare av barn, DS 4223 (S.). Gumm. B. B. passim.
- optineo** DS 215. 541. 544. 572. 895 (S.). 787 (P.), o.ä. = *obt-*.
- optimates, ium, m.** (kl.), stormän, FM 52 (P.).
- optio, onis, f.** (kl.), 1) option, rätt att byta sig till ett ledigblivet prebende på grund av antalet tjänsteår, DS V p. 311. SD n.s. 1380 (S.). FM 616 (suppl. S.); 2) fritt val, DS 665; *uel redimere uel procurare*, I p. 332 (S.).
- opto prebendam** DS V p. 311 (S.), jmf. föreg.
- opus, eris, n.** (kl.), 1) verk, arbete; hantverk, fack, DS IV p. 4 (F.); *septem opera misericordie*, barmhärtighetens sju (andliga och kroppsliga) verk, katolsk bön, Reut. p. 58; 2) hantverksalster av olika slag, is. broderi, o. *acu pictum*; 3) hantverksmaterial av olika slag, is. pälsverk; o. *pulchrum*, mlt. *schone werk*, fina pälsverk, falskt N p. 104, jmf. för övrigt N p. 241; o. *varium*, mlt. *buntwerk*, pälsverk, jmf. sv. *buntmakeri*; o. *ruffum*, mots. vitt pälsverk, DS 4885 (T.), se HU III reg. s.v. *Werk*; o. *longum*, vad? DS ast.
- ora, e, f.** (fnord.) [bif. **hora** DS 742 sl. (S.), o.ä.], öre = $\frac{1}{8}$ mark (se *marca*) = 3 örtugar (*solidi*); o. *terre*, öresland = $\frac{1}{8}$ markland (se *marca*).
1. **hora, e, f.** (kl.), 1) tid, DS II p. 262 (S.); 2) timme, Sv. 563 b. (S.); 3) *hore canonice*, kanoniska timmar, tidegudstjänst, dygnets sju gudstjänststunder: matutina (bestående av 1—3 nokturner och *laudes*), prim, ters, sext, non, vesper och completorium; *hore diei, parve, minores, minute*, se *minus*.
2. **hora** = *ora*, s.d.
- oraculum, i, n.** (kl.), *oraculo vive vocis*, muntligen, DS 977. SD n.s. 2466 (P.).
- horarium, ii, n.** (: *hora*), tidebok.
- oratio, onis, f.** (kl.), bön; o. *Dominica*, Herrens bön, Fader vår.
- orator, oris, m.** (kl.), 1) supplikant, DS 4434 (suppl. S.). FM 3012 (suppl. F.); för andras räkning, DS 4602 (suppl. N.); 2) böneman, förhandlare vid furstligt frieri, ST III p. 669 ff. (Skottl.—N.).

- oratorium, ii, n.** (kl.), bönehus, DS I p. 261 f. (P.). II p. 39 (S.), o.a.
- (h)ordeum, ei, n.** (kl.), korn, bjugg.
- ordinantie, arum, f.** (: *ordino, ordinans*), föreskrifter.
- ordinarius, a, um** (kl.), ordinarie, rättmätig; *auctoritas*, som följer med ämbetet (mots. *a. delegata*), DS 5111 (S.); *apparatus o.*, DS V p. 609 (Lund), = *glossa o.*, s.d. Subst. **ordinarius, ii, m.**, ordinarie rättsinnehavare l. domare, is. stiftsbiskopen i egenskap av *ordinarius iudex* och *ordinarius collator* i sitt stift, ST I p. 265 (P.); vanl. med tillägget *loci*, DS I p. 563 (S.), o.a.
- ordinatio, onis, f.** (kl.), anordning; stadga; ordination, prästvigning.
- ordino, 1.** (kl.), ordna, förordna; ordnera, viga till präst l. diacon, DS 279 (P.).
- ordium** SD n.s. 1984 (S.). Gumm. Syn. p. 98, o.a., = *hordeum*.
- ordo, inis, m.** (kl.), 1) ordning; ordningsregel; 2) stånd; o. *militaris*, riddarstånd; 3) grad inom kyrkan; *ordines maiores* l. *sacri*, de högre, heliga graderna inom kyrkan (präster, diakoner och sedan 12. årh. även subdiaconer); mots. *ordines minores*; 4) prästvigningens sakrament; 5) ordensregel, munk- l. riddarorden.
- oretenus, adv.** (< *ore t.*), muntligen, DS 3769. ST III p. 669 (N.).
- organista, e, m.** (: *organum*), orgelnist.
- mare orientale, Östersjön.**
- originale, is, n.** (senlat.adj.), originalurkund, DS 4747 (Lund). SD n.s. 3096 (Paris).
- horista, e, m. f.** (: *hore*), person som leder tidegudstjänst, Reut. p. 202.
- horistera, e, f.** (: föreg.), fungerandet som *horista*, ledning av tidegudstjänst, Reut. p. 197. 202. 205. Ordet är underligt, man väntade *horisteria*.
- oriundus** med gen., Vita S. Erici inl.
- oryza, e, f.** (kl. o. rom. «ris»), bjuggmjölsgröt, LSGl.
- ornatus, us, m.** (kl.), 1) utstyrsel; o. *altaris*, altarskrud, d.v.s. altarduken jämte andra prydnader, DS IV p. 127 (S.); 2) en andligs ämbetsdräkt; 3) spänne för kläder, DS IV p. 432 (S.). Hild. II p. 389 f.
- orologium** D. Vadzt. 10. mars 1448. 24. aug. 1506, = *hor-*, urverk.
- orreo** ST I p. 339 (P.), = kl. *horreo*.
- origo** DS 4055 (S.), = kl. *origo*.
- orriri inf., DS 4011 (S.), o.a., = kl. oriri.**
- ortallicium, ii, n.** (: *hortus*), trädgård, FM 1005 (P.).
- hortatoria, e, f.** (sc. *littera, epistula*; senlat.adj.), maningsbrev.
- hortes** DS 815, läs *hostes*.
- horticellus, i, m.** (: *hortus*), trädgårdstappa.
- ortivus, a, um** (kl.), ostlig.
- orto, onis, m.** (fsv.), örtug.
- ortogus, i, m.** (fsv.), örtug.
- ortuga, e, f.** (fsv.), örtug.
- ortus, den vanl. formen för kl. hortus, trädgård; o., gård, DS 1702 (Lund).**
- hospitalarius, ii, m.** (: följ.), vårdare vid ett sjukhus l. fattighus; is. johanniteriddare, DS 1124 (S.), o.a.; *suppremus hospitalarius* SD n.s. 863, = *obirster speteler dutsches ordens* 829, föreståndare

- för tyska ordens hospital och fromma stiftelser.
- (h)ospitale, is, n.** (Gregorius fr. Tours, Lex Salica, Hist. regis Apollonii, 6. årh.; Thes.), 1) »själåstuga», härbärke, DS 2183. 3124. 4033 (S.); 2) sjukhus, hospital; *leprosorum*, DS 922 (S.); 3) johanniterorden, DS 830 (P.); *frater (de domo) hospitalis S. Iohannis Ierosolymitani*, johanniterriddare, medlem av johanniterorden (uppkommen ur ett kloster i Jerusalem 1113); 4) johanniterhus, DS 565. 755 (S.), o.a.
- hospitales, ium, m.** (kl.), johanniterriddare, DS 4682 (N.).
- hospitalis, e** (kl.), som rör l. tillkommer ett hospital; *decime*, Reut. p. 59.
- hospitalitas, atis, f.** (kl.), gästning, DS 466. 576 (P.). 1011. 1382 (S.).
- hospitiliarius, se hospital-**
1. **hostia, e, f.** (kl.), nattvardsoblat.
2. **hostia n.pl., t.ex.** DS 466 (P.) = kl. *ostia*, dörrar.
- hostiarius** = kl. *osti-*, portvakt.
- hostiatim adv., t.ex.** Reut. p. 181 = kl. *ost-*, från dörr till dörr.
- Ostiensis (l. Host-), DS 155. 3394 (S.) o.a.** = *Summa super titulis decretalium*, även kallad *Copiosa*, av Henrik från Segusio (Susa), biskop i Ostia, † 1271. Annorlunda H. Lundström, K.Å. 1 (1900) 83.
- hostium t.ex.** DS 1652 (S.) = kl. *ostium*, dörr.
- hovales, ium, m.**, latiniserat fsv. *hoffolk*, *hofmän*, till häst tjänande fräsemän, adelsfana; *militēs et armigeri hovales nuncupati*, DS III p. 535 (S.); D. Vadzst, 12. mars 1396. 13. jan. 1464. 13. jan. 1465 (Lundberg öriktigt: »knektar»).

P.

- pacco, onis, m.** (mlt. *packe* »packe, bing»), =; DS 4663 (Reval).
- pagamentum, i, n.** (: mlat. *pago*, s.d.), betalningsmedel, mynt, DS 3453. 3456 (S.). SD n.s. 3059 (T.).
- pagani, orum, m.** (kf.), hedningar, fi. *pakanat*.
- pagenses, ium, m.** (subst. mlat. adj. till kl. *pagus*), invånare.
- pagina sacra**, den heliga skrift.
- pago, 1.** (rom. < kl. *paco* »lugnar»), betala, fr. *payer*, DS 1327 (Paris). 1446. 3162. 3924 (S.).
- pagus, i, m.** (kl.), by, Sv. 718 (F.). LSGI.
- palatini, orum, m.** (senlat. »hovmän»), stormän, ST III p. 41 (Polen).
- palatinus, a, um** (kl.adj. till *Palatium*), palats-, pfalz-, hov-; *comes p. Rheni*, pfalzgreve vid Rhen (*by Riin*), SD n.s. 685 (T.). ST 484 (N.); *comes p.*, hovgreve, sedan Karl IV. en tämligen tom värdighet, med vilken följde några obetydliga befogenheter, ss. rätt att utnämna notarier *imperiali auctoritate*, legitimera oäkta barn m.m., Sv. 606 (T.).
- palatium, ii, n.** (kl. namn på en av Roms kullar, som blev särskilt praktfullt bebyggd under kejsartiden), palats, DS 2486 (P.). SD n.s. I p. 537 (S.). 600 (I.). 661. 663 (E.).
- palee, arum, f.** (kl. »agnar»), belägg till den äldsta utläggningen

- av *decretum Gratiani* (s.d.) av munken Paucapalea o. 1150; DS 155 (S.). Gröber p. 218.
- palefridus** I. **palifridus**, i, m. [ack. **palefredem** DS 1041 (S.)] (roman. < senlat. *paraveredus* »bi-häst» av grek. *παρά* »bi-» och gallo-lat. *verēdus* »häst»), gångare, paradhäst, fr. *palefroi*, ty. *Pferd*; DS 155. 762. 901 (S.), o.a.
- pali** gen., DS 2594 (S.), = *pallii*.
- palla**, e, f. (kl. »kvinnomantel»), altarduk, som täckte hela altaret (jmf. däremot *corporale*), DS 3845. V p. 685 (S.). Reut. p. 60. 151.
- pallefredus** DS IV p. 432 (S.), se *palefridus*.
- palliatu**, a, um (kl.), fig.: bemantlad; *color*, SD n.s. III p. 474 (N.).
- pallium**, ii, n. (kl. »dräkt efter grek. mönster») [bif. **palium**, DS V p. 300, gen. **pali** DS 2594; **palleum**, III p. 534 (S.)], 1) kappa (= *mantellum*), DS I p. 686 (Lund). II p. 164 (S.). SD n.s. 1714,³⁴ (P.). Birg. Rev. I: 7; 2) axelbård av ylle med svarta kors, genom vars förlänande påven stadfäste ärkebiskopar i deras ämbete; 3) fig.: omsvep, palliativ.
- palmus**, i, m. (kl.), längdmättet kvarter I. spann, Reut. p. 58. LSGI.
- Palpanista**, e, m. (: *palpo*); Smickraren, versifierad sedelära i satirisk form av Bernardus Geystensis; DS 4900 (Lund); se Gröber p. 383. D:r Nelson.
- † **palustratum** i K. H. Karlssons register till DS I—II är ett obefintligt ord.
- Pancratii** m., 12. maj.
- pandatio**, onis, f. (: mlat. **pando*, 1. av mlt. *panden* »panta»), pantning, DS II p. 647 (T.).
- panni-cida**, e, m. [bif. **pannicida**, DS 4883 m. (T.). SD n.s. 2290 (Lund)], tyghandlare som säljer tyg aluvis. Adj.
- pannicidarius**, a, um; *pannicid*-SD n.s. 3136 (T.).
- panniculus**, i, m. (dem. av följ.), bindel, Reut. p. 146.
- pannus**, i, m. (kl.), kläde = tyg; *p. tataricus*, sidentyg; *p. genst*, tyg från Gent.
- papa**, e, m. (kl. »pappa»), påve. Urspr. hade alla biskopar och även klosterabboter denna titel. Adj.
- papalis**, e; *casus pp.*, se *casus reservati*.
- papatus**, us, m. (: *papa*), påvevärdighet, -döme.
- papaver**, eris, n. (kl. »vallmo»), dyrbart tyg, ännu förnämligare än *baldachinus*, DS 3845 (S.).
- papilio**, onis, m. (kl.), 1) tält, pavillon; 2) franskt guldmynt med en bild av konungen sittande på sin tron under en *p.*, tronhimmel, DS IV p. 754 (Fr.).
- papyrus**, i, f. (kl., gr.), papper, SD n.s. 318. — Adj.
- papyreus**, a, um; Sv. 568 (F.).
- par**, paris, n. (kl.) [abl. *pariis* DS 565 (S.)], *par*; *duo paria epyphiorum*, två seldon, SD n.s. 880; *unum par uestimentorum*, en uppsättning kläder, DS 1722 (S.); *num integrum par vestimentorum*, IV p. 3 (F.); *plenum par vestium*, DS 3452; *quatuor paria vestium*, 3973 (S.). Vad som menas med en uppsättning kyrkliga kläder, framgår av DS V p. 563 (S.), där det uppräknas *casula*, *dalmatica*, *subtile*, *anteperdium* m.m. (= *paramentum*).
- paraceue** DS 2767. 4903 (S.), se *paraceue*.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- parachia** DS 1722. 2993 (S.), se *parochia*.
- paramentum**, i, n. (: *paro*) [bif. *per-*, DS 2109. 4074 b. (S.)], 1) utrustning, is. bestående av kläder, fällar o.dyl.; *duo vehicula* (antagligen »slädar») *cum paramentis*, DS 4923 (S.), jmf. 4074: *pellis ursina cum vehiculo*; 2) plur. i. kollektivt sing.: kyrkoskrud, liturgiska kläder, dukar o. täcken, DS 2109 (S.), o.a.; se särsk. DS V p. 563.
- parangaria**, e, f. (senare rättsl. »extra dagsverke»), =, DS 2155 (S.).
- parantum** DS 3000 (Skåne), = kl. *parentum*.
- para(s)ceue**, es, f. (kf. »fredag»; eg.grek. »förberedelse, näml. till sabbatsdagen») (gen. -e, DS 4903 (S.) o.a.), långfredagen.
- paratura**, e, f. (kl.), *p. de argento*, silverspänne (för kläder), DS 1095 b. (S.), se även Hild. II p. 389 f. Jmf. fr. *parure* »smycke».
- parentela**, e, f. (senlat.), släkt, DS 3948 (Bohus). 4251 b. 4463 b. (S.), o.a.
- parentes**, um, m. (kl.), 1) föräldrar, DS 994 (S.); fäder, ST II p. 31 (D.); 2) släktingar, ital. *parenti*, DS 1385 sl. 2129. 2170. 2808 (Lund). 3387. 3784 (Skåne). Sv. 361. 677 (F.); *parentes mei plurimi*, DS 1722 (S.).
- parentizo**, 1. (: senlat., grek. *parenthesis* »inskjutning = tillägg?»), inskjuta? D. Vadzst. 10. nov. 1417. I de efteråt anförda årtalen motsvara de arabiska siffrorna urspr. bokstäver. Vilka?
- paria contentio** SD n.s. 970 (S., avskr.). Jmf. hos du Cange *parias duas partes* »två lika delar» (: *par*).
- pariformiter**, adv. (: **pariformis* : kl. *par* o. *forma*), likformigt, på enahanda sätt, Reut. p. 208.
- pariis** abl., DS 565 (S.), = kl. *paribus*, se *par*.
- parlamentum**, i, n. (: mlat.-rom. *parlo* »talar») [eg. engelsk? bif. form **parliamentum**, FM 3044. 3211 (N.); **perl-**, DS 2676 (S.)]. SD n.s. III p. 472 (N.). 500 (S.)], eg. samtal; herredag, riksmöte; i Danmark: *p. generale, quod dicitur Danahoff*, ST 269.
- parlatorium**, ii, n. (: mlat.-rom. *parlo* »talar») (bif. **parlea-**), samtalsrum (i kloster).
- parochia**, e, f. (uttalat *parokia*) (ofta **parr-**) (kf. av grek. *παροικία*; med samma behandling av grek. -oi- som i mlat. *diocesis*, s.d.), urspr. = *diocesis*, s.d.; sen. del av en *diocesis* »stift», näml. s o c k e n.
- parochialis**, e (: föreg.) (ofta **parrochialis**; SD n.s. 1621 (S.) **parrochalis**), socken-; *ecclesia, presbyter*.
- parochianus**, i, m. (: kf. *parochia*, s.d.) (ofta **parrochianus**), sockenbo. — Fem. **parochi[[n]]ana e**, DS 3792 (S.).
- pars**, **partis**, f. (kl.), 1) del; *pro parte*, delvis, DS V p. 608 (Lund); *tres octo partes*, DS 3671 (S.); 2) sida; *in partem recedere*, gå avsidet; 3) landsdel (senlat., Svennung, Orosiana p. 122 ff.); *ad partes Ruscie*, på ryska sidan; 4) plur.: hemland; *in partibus meis*, i mitt hemland, DS 1557 (Fr.); *in partibus*, i hemlandet, FM 686 (P.), = *ad partes*, 710 (P.); 5) *ex l. pro parte alcis*, i ngn's namn, för ngn's räkning; *ad partem alcis solvere*, betala åt ngn; *partes nostre*, vi (oss).
- parsibus** Reut. p. 67, läs *part-*.

- partialitas, atis**, f. (: *partialis*, Greg. I. i 6. årh.), partibildning, tvedräkt, Reut. p. 196.
- participo**, 1. (kl.), deltaga.
- parua** Sv. 721, läs *perna* (se faksim.).
- parvipensor, oris**, m. (: *parvipendo*), ringaktare, DS 4483 (S.).
- parvipensus, a, um** (kl. *parvi p.* »ringaktad»), vänlottad, Sv. 680 (F.).
- parum** ack. (antagl. neutr.), par (jmf. *par*), DS 1605 (S.).
- pascha, e, n.** (abl. *paschate*, Reut. p. 113) (kf. *pascha, atis*; eg. hebr.), påsksöndagen (= *dies pasche*); *quarta dies (feria) pasche*, onsdagen efter påskdagen, DS 2920 ff. 4709 ff. (S.); (*h*)*ebdomada pasche*, veckan efter påsksöndagen, DS 1843 (S.), o.a.
- pascuarium, ii, n.** (: *pascua*), skatt på betesmark.
- passagium, ii, n.** (ffr. *passage*), 1) passage, genomfärd, FM 320 (F.); 2) sund; DS 4989. ST II p. 414 (T.). III p. 50 (D.); D. Vadst. 16. aug. 1441; 3) korståg; *p. generalis*, ST I p. 340 (P.).
- passio, onis, f.** (kl.), lidande, smärta, martyrium; *p. Domini* l. *dominica passionis*, söndagen *Iudica* (s.d.); (*h*)*ebdomada passionis*, veckan efter *Iudica*.
- passionarium, ii, n.** (: föreg.), samling av utdrag ur helgonens levnads- och lidandeshistoria, avsedda för läsning i matutinan. Dr Haapanen.
- passus, us, m.** (kl.), 1) steg; 2) pass, passage, SD n.s. 2944. 3076 (P.); 3) passus, ställe i en skrift, Arw. VI p. 102 (F.); 4) *littera passus*, pass, Arw. I nr. 66.
- pastor, oris, m.** (kl.), 1) kyrkoherde, SD n.s. 2567 (Blekinge år 1419) (vanl. *curatus*); 2) biskop, DS 450 (P.). FM 201 (F.).
- pastoralis, is, f.** (kl.adj.), *p. Gregorii*, Sv. 158 (F.), = *regula p.*, en skrift om det andliga ämbets rätta handhavande, av påven Gregorius I.
- pastoratus, us, m.** (: *pastor*), kyrkofögderi, kyrkogods under beskydd av en världslig storman, SD n.s. I p. 196 (P.).
- patena, e, f.** (kl. »fat»), paten, tallrik för nattvardsbrödet. Att icke det kl. deminutivet *patella* »offer-tallrik» blivit det medeltidslatinska ordet för paten, tolkas av Prof. I. A. Heikel så, att det av-siktligt undvikits av de kristna.
- patens littera**, se *littera*.
- pater, tris, m.** (kl.), 1) fader; liksom i antiken även tilltalsord förestavat av vördnad, is. då det gäller biskopar l. abboter; använt av konung Erik till Henrik IV. av England, SD n.s. 504 (N.); 2) inom birgittinerorden: *sint patres, qui presunt monasteriis novis inceptis*, SD n.s. 1714,31 (P.) (jmf. 2537 f.); 3) *p. spiritalis*, fadder, DS 2654 (S.).
- paterfamilias, patrisfamilias, m.** (kl.), 1) en som har eget hushåll, hushållare; DS 1202. SD n.s. 1616, s. Reut. p. 155; 2) hushållare för ett kanikkapitel, SD n.s. 766. Reut. p. 208.
- paternalis, e** = kl. *paternus* med suffixutvidgning. Adv. -*lter*, Arw. I nr. 51 (F.), faderligt.
- paternatis et non maternatis** DS 4604 (S.). Manne riktigt? Man väntade *paternalibus, maternali-bus*.
- paternitas, atis, f.** (kl.), brukas is. vid tilltalandet av biskopar och abboter.

- Pater Noster**, indekl., 1) Fader vår; 2) radband.
- patibulum**, i, n. (kl.), galge, DS II p. 175 (Norge). LSGl.
- patior**, 3. (kl.), pregnant: lida martyrdöden.
- patria**, e, f. (kl.), 1) fädernesland; emfatiskt: himmelriket, SD n.s. 411 (S.); 2) land, landskap; *secundum leges patrie*, i enlighet med landskapets lagar; även sedan Magnus Erikssons landslag sammanställt, olika länge i olika landskap under senare delen av 14. årh.; jmf. DS 4891. 4895. 4907. 4994. 5039. 5122 (S.) o.s.v.
- patriarcha**, e, m. (kl., grek.), patriark, inom den romerska kyrkan en äretitel, som bars av vissa biskopar.
- patrimonium Petri**, den romerska kyrkans besittningar.
- patrinus**, i, m. (senlat.adj.), fader, SD n.s. II p. 392 (S.). Reut. p. 145.
- patronatus**, us, m. (rättsl.), skyddsherreskap; *ius patronatus*, patronatsrätt över en kyrka, under den senare medeltiden föga annat än rätt att föreslå (*presentare*) kandidat vid tillsättandet av präst vid patronatskyrkan.
- patronus**, i, m. (kl.), skyddsherre över en kyrka (se föreg.); 2) skyddshelgon, Sv. 279 f. (S.).
- patruelis**, is, m. (kl. »kusin på fädernet»), 1) kusin, brorsbarn, LSGl.; 2) farbror, DS 1340 (S.).
- patruus**, ui, m. (kl. »farbror»), =, LSGl. o. DS 3132 (S.) (jmf. *nepos* 3146).
- patulum**, i, n. (kl.adj.), öppning, Reut. p. 61.
- pavesatus**, i, m. [: mlat. *pavesis* l. *pavesus* av ital. *pavese* av mlat. *pavensis* »stor sköld (från Pavia)»], med sköld försedd krigare, Can. Birg. p. 28 f.
- pavimentale**, is, n. (: *pavimentum*), golvmatta, DS 771 (Akkon). Sv. 720 (F.).
- paulisper** adv. (kl.), en stund; småningom.
- pausatio Marie**, Marias död, 15. aug.
- pautiores** = kl. *pauciores*, färre.
- pax**, pacis, f. (kl.), 1) fred, frid; *p. castrensis*, borgfred, ST I p. 539 (N.); 2) *extra pacem ponere*, förklara fridlös, DS 97; i pass.: *pace privari*, III p. 716 (D.). DS 4962 (Halland).
- peccatum**, i, n. (kl.), (verk)synd; *p. capitale*, huvudsynd, om begreppet se Gumm. B. B. p. 67.
- pectia**, se *petia*.
- pectorale**, is, n. (kl.adj.), bröst-kors av ädel metall, som bars av höga andliga.
- pecus**, oris, n. (kl. »fä, is. får»), 1) får, DS 4639; 2) *in validis pecoribus videlicet vaccis et bobus*, 4038 (S.).
- pedagium**, ii, n. (rom., M.-L. 6439), avgift tagen för rätt att färdas eller föra djur och varor över en bro, längs en väg o.s.v.; DS 556. 611 (S.).
- pedale**, is, n. (kl.adj.), fsv. *folæ-clædæ*, DS 4055 (S.).
- pedicale**, is, (: *pes* efter *banc-ale*), = föreg.; *I p. magnum ad altare beate virginis*, DS 2500 sl. (S.).
- pedissequa** DS 951. 2507. 2553. LSGl., **pedissiqua** DS 2075 (S.), = kl. *pedisequa*, tärna.
- redito**, -i. (: *pes*), gå till fots, SMHD II reg.
- pella** Sv. 720, = *palla*, s.d.
- pellicium**, ii, n. (kl.adj.), skinnkjortel, päls, DS 2377 m. (S.), o.a. Reut. p. 151 läs *super-pel-*

- litio*. Ack. *pellicum*, DS III p. 288 (S.); jmf. *superpellicatus*.
- pelli-fex, ficis**, m., garvare, buntmakare, DS 1469. 4858 (S.), o.a.
- pelliparius, ii**, m. (< **pelliparius*: kl. *pellis* ö. *paro*), = föreg., DS 808 (Paris). 2027. 4877 (S.), o.a. Jmf. *pelliparer* 1468 = *pellifex* 1469 (S.).
- pellis, is**, f. (kl.), skinn; *pelles varie*, gråverk, ffr. *vair*; *bone pelles*, skinn värdefullare än vanliga ekorsskinn, främst av mård och hermelin, Sv. 66, = *huithskin* 110 (S.).
- penitentia, e**, f. (kl.), botgöring.
- penitentialis, e** (senlat.), som rör botgöring; *forum p.*, för botgöringsärenden DS 373 (P.), o.a.; *littere pp.*, brev utfärdat av en biskop åt botgörare som hade att göra en pilgrimsfärd; *psalmi pp.*, botpsalmerna (nr. 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142 Vulg.). — Subst.
- penitentiale, is**, n., handbok med anvisningar för påläggande av botgöring.
- penitentiaria, e**, f. (: *penitentia*), påvligt ämbetsverk för bikt, bot, absolution och vissa dispenser, DS 977 (P.).
- penitentiarius, ii**, m. (: *penitentia*), 1) skriftefader, Erslev, Testam. p. 145, s. 164, 4; 2) en biskops tjänsteman för bikt- och botärenden, Reut. p. 63. 81; 3) *summus p.*, chef för påvens *penitentiaria* (s.d.); 4) en av den sistnämndes underlydande (*pp. inferiores*, DS III p. 533), 12—18 till antalet och representerande olika land; *p. Dacie* (*pro provincia Dacie*), penitentiarie för norden, DS III p. 537. IV p. 753. VI p. 211.
- pensio, onis**, f. (kl.), avråd, avgift, årsränta, DS 3708. 4368. 4622 (S.), o.o. — Adj.
- pensionarius, a, um**, arrende-, torpar-. Subst.
- pensionarius, ii**, m., landbonde, torpare, som betalade en bestämd skatt för sitt område; fsv. *stadgalandhbo*.
- penonarius** = föreg. SD n.s. II p. 273 (S.), tryck- l. skrivfel.
- pentecoste, es**, f. (neutr., D. Vadzst. 15. maj 1418, o.a.) (kf., grek. »femttonde, näml. dagen efter påsk»), pingstsöndagen; *feria tertia pentecostes*, tisdagen efter pingstsöndagen, DS 4439 (S.), o.a.
- pentio** DS 2585 m. (P.), = *pensio*.
- penus, us**, m. (kl. »matförråd»), källare, visthus; Sv. 542 (F., överskr.). LSGl.
- peplum, i**, n. (kl., grek. »prakt-dräkt av finaste tyg»), av ett dyrbart tyg (*streek* LSGl., = *strik*) tillverkad duk; *p. aureum ualoris viginti quatuor marcharum*, DS 2666; *p. de serico cum filo rubeo*, 4606 (S.); *cum albo peplo in capite*, D. Vadzst. 23. nov. 1406; se ytterl. Gumm. Syn. p. 88.
- per-**, pref., står ibland i st.f. **pre-**, vanl. på grund av skriv- l. läsfel.
- per**, prep.m.ack. (kl.), 1) flitigt i bruk för att ange agenten; *predia per me acquisita*, gods som förvärvats av mig, DS 2409 (S.); 2) för (italienskal); *per germanicam nationem legatus de latere*, Sv. 517 (påvl. legat); 3) förstärker adverb; *per amplius*, ytterligare, Sv. 204 (F.).
- per actis** Gumm. B. B. p. VI, läs *peractis*.
- per-amandus, a, um**, högtälskad, SD n.s. 765 (Skåne).
- peramentum**, se *par-*.
- Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- perangaria** Sv. p. 448 (S.), se *par-*.
- per-antea** adv., SD n.s. 2563 (T.), = kl. *antea*.
- percipisse** DS 4058 (S.). 4268 (D.), = kl. *percepisse*.
- peregre**, adv. (kl.), som pilgrim, FM 843. LSGl. Birg. Mirac. nr. 71. 125.
- peregrinatio, onis**, f. (kl.), vallfart.
- peregrinus, i, m.** (kl.), pilgrim (vilket ord kommer av den dissimilerade vulgära formen *pelegrinus*).
- perennaris, e, l. perennalis, e**, = kl. *perennis* med suffixutvidgning.
- perennor, 1.**, = kl. *perenno*, bevaras; DS 4500 (S.), o.a.
- pergamena, e, f.** (senlat.) [bif. -um, i, n., DS 3429 (S.). 3902 sl. (P.). LSGl.], perman, pergamentblad. Adj. **pergamen(e)us, a, um**.
- periclamidum** DS 1088 (S., kopia efter illafaret original) (: grek. *περι-* »omkring» o. *chlamys*, s.d.), manne = mlat. *circumamictus*, som i LSGl. översattes med *klädhebonadher*?
- periclitior, 1.** (kl.), särsk.: lida skeppsbrott, DS 940 sl. (Visby). SD n.s. 174 (T.). ST 222 (P.). III p. 95 (N.-Skottl.).
- perla, e, f.** (ital.), pärla, DS 3845 (S.).
- perlamentum**, se *par-*.
- permanentia, e, f.** (: *permaneo*), bestånd, fortvaro, DS 3997 (S.).
- permissorius, a, um** (: *permitto*), tillåtande; *pp. littere*, tillståndsbevis för en som önskar bli prästvigd, SD n.s. 2238 (S.).
- perna, e, f.** (kl.), skinka, DS 2759. 3326. 3691 flere ggr. (S.), o.o.; *p. lardi*, se *lardum*.
- perpendo, 3.** (kl.), 1) överväga, Vita Ansch. c. 20; 2) få reda på (= *percipere*), FM 48 (P.). SMHI II.
- perpetuus, a, um** (kl.), *vicarius p.*, se *vicarius*; *p. beneficium*, ordinarie tjänst, Arw. I p. 210 (P.).
- perpexisse** DS 3966, i st.f. *persp-*.
- per-prius, adv.**, SD n.s. 3052 (Paris), = kl. *prius*.
- perscolari** SD n.s. 504, felläst *prestolari*, invänta.
- persolvo, 3.** (kl. »betala»), =; DS 628 (S.). FM 450 (Reval), o.a.
- persona, e, f.** (kl.), person; *in persona*, personligen, DS V p. 302 (S.); *pp. miserabiles*, fattiga, änkor och faderlösa; *ex persona aleis*, i ngn's namn, för ngn's räkning; *intuitu persone*, privat.
- personalis, e** (rättsl.), personlig, tillhörig ngn personligen, icke på grund av tjänsteställning.
- personaliter, adv.** (senlat.), personlig, för personlig räkning (= *intuitu persone*), jmf. föreg.
- personatus, us, m.** (: *persona*), högre post inom ett domkapitel, företrädesvis = *dignitas*.
- pertinentie, arum, f.** (: *pertineo*) [bif. *perten-*; sälls. *pertinentia, ium, n.*, DS 3784 (Skåne)], 1) tillbehör; *lectus cum suis pertinentiis*, DS I p. 632 (Lund); 2) tillhörigheter, DS 1035. 1211 (Lund); 3) is.: kringliggande marker, tillägor; *predia cum omnibus pertinentiis ibidem adjacentibus*, DS 3013 (S.).
- petia, e, f.** (rom. av galliskt urspr.; M.-L. 6450) [sälls. bif. *peties, ei, f.*, DS 3912 (S.)], stycke, bit. Dem. **petiola, e, f.**
- petitiuncula, e, f.** (senlat.; Arch. f. lat. Lex. III p. 497), demin. till kl. *petitio*.

petitorie, adv. (senlat.adj.), i form av en anhållan, DS 1125 (S.).

Petri ad cathedram, 22. febr.

— (ad) **vincula**, 1. aug.

— **et Pauli**, 29. juni; *octava*, 6. juli.

— (novi) **m.**, 29. april; *translatio-nis*, 7. maj.

Petronelle (-ille) **v.**, 31. maj.

picta, **e**, **f.**, kortform av mlat. *pictavina*, ett mycket ringa mynt, slaget av grevarna av Poitiers (*Pictavi*), ST I p. 343 (P.).

pictancia DS 301. 1335 (Lund). 941. 1353. 1522 (S.), medeltida skrifvarvariant till mlat. *pittancia* (LEC IV reg.) = *pitancia*, s.d.

pigneraticius, **a**, **um** (rättsl.) [bif. **pigneratricius** DS 4910 (S.)], som hör till en pant l. pantning, pant-, DS 2992. 3007. 3250 (S.), o.a.

pignerativus, **a**, **um** (: *pignero*), = föreg.; DS 3277 (S.).

pila, **e**, **f.** (kl. »mortel»), mortelstöt, DS 4923 (S.). SD n.s. I p. 341 (Lund); o.a.

pilarius, **ii**, **m.** (: *pila*), pelare, D. Vadzst. 22. jan. 1427.

pileator, **oris**, **m.** (: *pileus*), hattmakare.

pileus, **i**, **m.** (kl. »mössa») [bif. **pilleus** DS 951 sl. (S.). LSGl., o.a.; **pilius**, DS 3973 (S.)], hatt.

pingnus DS II p. 530 (S.), = kl. *pingnus*, pant.

piscaria, **e**, **f.** (kl.adj.) [ovanl. bif. **piscarium**, **ii**, **n.**, Sv. 243 (F.)], fiskevatten, DS 944. 2010 (S.), o.o.; *opus piscarie*, fiskbragd, 1899 (S.).

piscatio, **onis**, **f.** (senlat. »fiskande»), fiskevatten, DS 65. 67. 115 (S.), o.a.

piscatura, **e**, **f.** (senlat. »fiske»), 1) =; ST II p. 188 (T.). Sv. 217 (S.); 2) fiskevatten, DS 1821 (S.), o.o.

piscina, **e**, **f.** (kl. »fiskdamm»),

1) fiskevatten, DS 4011 (S.);

2) i en nisch i kyrkomuren anbragt tvättinrättning med avlopp för det heliga vatten, vari nattvardskärnen eller korporalet rengjorts l. vari prästen tvättat sig efter nattvarden; Reut. p. 150.

pistor, **oris**, **m.** (kl.), bagare. Adj.

pistorinus, **a**, **um**, som har att göra med bagare l. bakning; *officium*, D. Vadzst. 6. april 1409.

pistrinus, **a**, **um** (kl. endast som subst. i fem. **pistrina**, **e**, eller neutr. **pistrinum**, **i**, i mlat. »bagarstuga»), *pp. instrumenta*, bakredskap, Sv. 160 (F.); *officium p.*, D. Vadzst. 30. nov. 1445.

pistrebant, **impf.** (retrograd avledning av föreg.), baka, D. Vadzst. 1506.

pitancia, **e**, **f.** (rom., bl.a. ffr. *pitance* av ital. *pietanza* : kl. *pietas*) (skrifvarvariant *pictancia*, s.d.), extra förplägning, extra portion, DS 855 m. (S.), o.a.

pyxis, **idis**, **f.** (kl., grek.), förvaringskärl för hostian, DS I p. 656 (S.). Gumm. Syn. p. 30. 97, o.o.

placitalis, **e** (: *placitum*, s.d.), tings-; *testimonium*, DS 2756 (Skåne).

placitarius, **a**, **um** (: *placitum*, s.d.), tings-; *secunda feria placitaria dicta lagthingx manadag*, d.v.s. lagtingsmåndag, DS 3914 (S.).

placitatio, **onis**, **f.** (: följ.), 1) överenskommelse, fördrag, förlikning, Sv. 196 (S.); 2) avhållande av ting; ting, DS 3026 (S.).

placito, **1.** (: följ.), 1) sluta fördrag, förlika; 2) avhålla ting.

placitum, **i**, **n.** (kl.), is.: ting; *p. tenere*, hålla ting; *p. commune* l.

- generale*, allmänt (vanligt, ordinarie) landskapsting l. landsting, DS 4259 (S.), o.o.; *p. speciale*, mots. föreg. DS 4188 (S.); *in placito generali, quod dicitur ref-stathing*, D. Vadzst. 15. aug. 1399; *p. legale*, lagting, DS 4144 (S.); *p. provinciale*, häradsting, DS 836 (S.); *p. iustitiarium* (s.d.), rättareting; *p. civile*, stadsting (i de skånska städerna), SD n.s. 198. 228. 270. 639. 835. 877, = *p. civitatis*, DS 4363. 4983, *p. ville*, 4626 (Skåne).
- planatus, a, um** (senlat.ptc.), se under *carpa*.
- plantula, e, f.** (senlat.; Thes.), (liten) planta.
- plata, e, f.** (rom.; M.-L. 6586), metallplåt, is. brösttharnesk, DS 1261. 1907. 3065 (S.). Även i fsv.
- plátea, e, f.** (kl., grek.), 1) gata, DS 499 (D.). 1467 b. 1586. 2413. 2587. SD n.s. 227. 1419 (S.). LSGl.; 2) plats, fr. *place*; *p. Parisius existens*, DS 5131 (S.).
- platerium, ii, n.** (: ffr. *plat*), fat, DS 4639 m. (S.).
- plaustrata, e, f.** (: *plaustrum*) (bif. **plaustratum, i, n.**, DS 3930 (S.). Inc. Auct. 65), lass, DS 736 (S.).
- plaustro, 1.** (: följ.), åka; *euntes, plaustrantes et equitantes*, SD n.s. 765 (Skåne).
- plaustrum, i, n.** (kl.), vagn; *p. (jeni)*, lass hö; *pratium decem plaustrorum*, äng som årligen avkastar tio lass hö.
- plebanus, i, m.** (: *plebs* i mlat. »socken»), kyrkoherde.
- plebeus, a, um** (kl.), oadlig (mots. *nobilis*), Reut. p. 92.
- plebs, plebis, f.** (kl.), församling, socken, DS 1171. 1173 (P.).
- plectrum, i, n.** (kl., grek. »an-slagspinne för stränginstrument»), mortelstöt, DS 2500. 2648 (S.).
- plenaliter, adv.** (: **plenalís* : kl. *plenus*), = kl. *plene*, fullständigt, DS 3784 (Skåne).
- plenarium, ii, n. l. plenarius, ii, m.** (sc. *liber*) (adj. hos kf.), liturgisk bok, som i ett band sammanfattade samhöriga texter, vilka förut varit åtskilda, särsk. 1) alla texterna för mässan (*missale plenarium*), eller 2) kyrkoårets både epistlar och evangelier. D:r Haapanen.
- plenipotens, ntis** (Priscian 6. årh. »allsmäktig»), befullmäktigad, FM 870 (F.).
- plenius, adv.** (kl.), fullständigt, ST 274 (S.), o.a.
- plicabilis, e** (: *plico*), hopfällbar; *coclear*, DS 4900 (Lund).
- plumarius, a, um** (kl.), brokad-; *opus p., quod ulgo dicitur sænkth*, DS I p. 656 (S.), = *opus acupictum et variatum*, LSGl. s.v. *pluma*; a.st. övers. *glytan*, vartill jmf. hos Söderwall *glitadher* »vävd med brokad»; *ars p.*, D. Vadzst. 17. maj 1454.
- pluries, adv.** (kl.?), flerfaldiga gånger, Sv. p. 165 (P.).
- pluvialis, e** (kl.), *cappa p.*, ytterkappa, tvenne dylika, sannolikt korkappar, testamenteras DS I p. 687 av ärkebiskop Absalon i Lund åt hans kock.
- pophis** DS 2241 (S.). Vad?
- polidrus, i, m.** (ursprung obekant; jmf. M.-L. 6825 och Arch. f. lat. Lex. IV p. 445 [bif. **pollidrus** DS III p. 344 (S.). V p. 436 (Lund); **pulidrus** III p. 287 (S.)], unghäst, fåle; *p. tres marchas denariorum ad minus valens*, DS I p. 632; *p. trium annorum*,

- 667; *p. ambulans*, gångarfåle, IV p. 575 (= *gangfole* p. 376) (Lund).
- pollutio, onis**, f. (senlat.), förorening av en vigd plats genom blodsutgjutelse, otukt eller begravning av bannlyst person därstädes; SD n.s. 3131 (S.), o.a. Jmf. däremot *exsecratio*, vanhelgande. P. kunde reconcilleras, s.d.
- pomerium, ii**, n. (kl., se lexikonl), = kl. *pomarium*, fruktträdgård (medän (*h*)*ortus* i mlat. är köks-trädgård, kalgård), DS 2868 (S.). I p. 631 (Lund). D. Vadzst. 18. sept. 1405, o.a.
- pompa, e**, f. (kl.), 1) prakt, ståt, Can. Birg. p. 65; 2) högfärd, FM 894 (S.). LSGl.
- pondarius, ii**, m. (< senlat. *ponderrarius* »vägare»), pyndare, stor väg, DS II p. 647 f. (T.).
- ponderata marca** DS 531 (S.), se *marca*.
- pondus, eris**, n. (kl.), vikt för hö, DS 3868 (Värmland).
- ponposus** = senlat. *pomposus*, praktfull.
- pontifex, icis**, m. (kl.), biskop.
- pontificalis, e** (kl.), biskops-; *servicium, camera p.*, DS 34 (Lund); *sigillum p.*, 2414 (F.). S u b s t.: *in pontificalibus*, i full ornat (om biskopar), IV p. 669 (S.); *vicarius in p.*, vicebiskop (vartill brukade utnämnas en biskop, vars egentliga stift fallit i de otrogna händer; Hinschius, Kirchenrecht II p. 171 ff.), SD n.s. 1473. 1630 (Skåne).
- Populus Sion**, indekl., 2. adventsöndagen.
- porochia** DS 2429 (S.), = *par-*.
- porrigo, 3.** (kl.), *qui pro alio manum porrexerat*, ST 549 (S.-Ryssl.), = *fideiussor* 568, borgesman.
- Obs. Bokst. **h** inverkar ej på den alfab. uppställningen.
- portatilis, e** (: *porto*), som man kan bära med sig; om böcker, DS 771 (Akkon); *altare p.*, flyttbart altare, resealtare, Sv. 98 (P.).
- portionuncula, e, f.** (ovanl. bildn., : *portio*), DS 4925 (S.), = kl. *portiuncula*, liten andel.
- posse, indekl.** (kl.inf.), förmåga; *pro p. meo*, efter min förmåga, Sv. 233; *pro toto p.*, av alla krafter, FM 822 (F.); *pro posse et nosse*, DS 2661 (D.); *totis viribus atque posse*, 1302 (T.); *plenum posse*, fullmakt, 4182 (Visby).
- possedio** DS 4179, **possedendi** 4311 (S.), = kl. *possid-*.
- possensio** Sv. 192 (F.), = kl. *possessio*.
- possessive, adv.** (kl.adj.), med äganderätt, DS 2096. 4679 (S.).
- possessorius, a, um** (rättsl.), ägande; *pars p.*, ägolott, DS 4586, = *possessionis pars*, 4668 (S.).
- possessura, e, f.** (: *possideo*), = kl. *possessio*.
- possessus, a, um** (kl.ptc.), besatt (av en ond ande).
- possetenus, adv.** (< *posse t.*), efter förmåga.
- possiderunt** DS 3233 (N.), = kl. *possed-*.
- post-futurus, a, um**, härnäst inträffande (i dateringar).
- postilla, e, f.** (: *post illa verba scripture* »efter dessa skriftens ord», var den vanliga början av förklaringen till en bibeltext), *pp. Lire*, kommentar till hela bibeln av Nicolas de Lire † 1340, Sv. 158 (F.). Även predikan, (från 14. årh.) i plur.: predikosamling, postilla (i anslutning till kyrkoåret).

postillo, 1. (: föreg.), utlägg.
postorale Arw. VI nr. 57, läs *past-*.
postposita appellatione, med åsidosättande av appellation.
postulatio, onis, f. (kl.), u t b e d j a n d e, anhållan, att påven måtte godkänna en viss person som biskop, enuru han icke fyllde alla villkor för posten. En dylik biskopskandidat kallades **postulatus** »utbedd».
potagium, ii, n. (ffr. *potage* »soppa; förplägning», se Godefroy s.v.), förplägning, DS II p. 122 nert. (stadgar för sv. stud. i Paris).
Potentiane v. m., 19. maj.
potestaria, e, f. (: följ.), en italiensk podestàs förvaltningsområde, SD n.s. II p. 622 (P.).
potestas, atis, f. (kl.), 1) makt; 2) makthavande, SD n.s. 2944 (P.). Sv. p. 448 (S.); *p. communis l. terre*, podestà i en italiensk kommun, Can. Birg. p. 72 f.
potestata FM 312, läs *potestate*.
potio, onis, f. (kl.), medicin, läkedyck, ffr. *poison* (nu »gift»), DS I p. 685 (Lund).
potiores, um, m. (kl. komp.), stormän; *regni*.
potius, adv. (kl. »hellre»), *in dominica quinta quadragesime seu potius*, eller däromkring, D. Vadzst. 20. mars 1485.
practica, e, f. (grek. adj. *πρακτικός* »verksam»), -het, Sv. 606 (T.); selsättning, SD n.s. II p. 233 (S.).
practicatio, onis, f. (: följ.), åtgärd, ST 451 (T.).
practico, 1. (: mlat. *practica*, s.d.), *p. statutum*, tillämpa, följa en statut, Reut. p. 196.
pramo, onis, m. (mlt., eg. slaviskt), pråm.
prandium, ii, n. (kl. »lunch»),

middagsmål, DS 2715 b. (S.). Sv. 208 (F.). D. Vadzst. 3. april 1492; *hora XII post prandium*, kl. 12 efter middagen, Reut. p. 206; *hora tertia post prandium*, kl. 3 efter middagen, SD n.s. 3140 (Paris); *non revertatur ad prandium nisi quasi ad nonam* (se *nona*), Can. Birg. p. 15. Jmf. M.-L. 6731 f. Grotfend p. 23.
pratellum, i, n. dem. t. kl. *pratium*, äng; Sv. 618 (F.).
Praxedis (-adis) v., 21. juli.
pre-, prefix, står ibland i st.f. *per-*, vilket även kan bero på felförkortning, samt i st.f. *pro-*.
pre, prep. m. abl. (kl.), *pre nobis*, FM 330 (F.), = kl. *per nos*, vad på oss ankommer; *pre libito voluntatis sue*, efter sitt eget behag, DS 4165 (S.).
pre-(h)abeo, 2., förut hava 1. hålla; *scotionem*, DS 3252 (S.); *deliberationem*, ST I p. 341 (P.); *prehabitus*, 1) förbehållen, DS 5109 (Halland); 2) förhållen, förut omtalad.
pre-alligatus, a, um, ovan omtalad, FM 1752 sl. (N.).
pre-amicandus, a, um, högtälskad, DS 4692 (S.).
pre-angustia, e, f., stor beklämning, DS II p. 545 (S.). För *per?*
pre-as(s)umptus, a, um, förut antagen 1. fastställd, DS 5039 (S.).
prebenda, e, f. (senlat. »underhåll»), 1) matranson, is. i ett kloster, SD n.s. 2680 (S.); 2) prebende, den del av en katedrals l. kollegiatkyrkas inkomster, som är anvisad en kapitelmedlem som lön; 3) den bestämda andel i länderier, tionden m.m., varav nyssnämnda lön avkastas (= *cor-*

- pus prebende*); 4) särsk. till ett kanonikat ansluten sockenkyrka, Sv. 152 (F.).
- prebendalis**, e (: föreg.), som hör till l. har ett prebende, DS 2712. 3319 (Lund).
- prebendarius**, ii, m. (: samma som föreg.; eg. adj., så ännu DS V p. 538 (S.) *p. sacerdos*), prebendeinnehavare; *parvuli pp.* i Uppsala, DS 697 f. (jmf. II p. 260. V p. 300).
- prebendatus**, i, m. (: samma som föreg.), = föreg.; DS 4754 (S.). Reut. p. 171. 198.
- pre-carissimus**, a, um, synnerligen högt älskad.
- precarius**, a, um (: *preces*), beroende på bön, godtycklig; *ius p.*, nyttjanderätt, som när som helst kan återkallas av förlänaren, ST II p. 207 (P.).
- preceptor** DS V p. 505 (S.), se *precentor*.
- precens**, -ntia = *pres-*.
- precentor**, oris, m. (senlat.), = *principalis cantor*, LSGl.
- prepcionem** DS 476 (S.), = *perc-*.
- preceptor**, oris, m. (kl.), föreståndare för ett johanniterhus i ett hus tillhörande tempelherreorden, ST I p. 340. DS 1591 (P.).
- preceptorius**, a, um (: *precipio*, s.d.), befällande; *littere*, Er. Ol. p. 79.
- preceptum**, i, n. (kl.), bud, påbud; *pp. Dei*, Guds bud, en del av katekesen utgående från Matth. 22; först under den senare medeltiden upptogs de tio budorden från GT i katekesen; Reut. p. 58.
- septem preces** Reut. p. 61. 167, = *septem opera misericordie* (se *opus*) p. 58? eller = *septem psalmi* (sc. *penitentiales*, s.d.) p. 75?
- precipio**, 3. (kl.), befalla; i slutet av brev: *nobis iugiter precepturi*, alltid till eder tjänst, FM 764 (T.).
- preclaratio**, onis, f. (: **pre-claro*), lysning (till äktenskap), SD n.s. III p. 475 (N.).
- pre-conceptus**, a, um, FM 784 (Reval) = kl. *praecognitus*.
- precondicionaliter**, adv. (: mlat. **precondicionalis* : följ.), på förhand avtalat, DS 1308 (Halland).
- precondiciono**, 1. (: *prae* o. mlat. **condiciono* : kl. *condicio* »villkor»), på förhand avtala, DS 2638 (Skåne).
- preconsul** DS 4655 (Visby, avskr. fr. 15. årh.), = *proconsul*, s.d.
- precordialis**, e (: *praecordia* »hjärta»), hos Isidor o. i mlat. sing., se LSGl.), hjärtligt kär; *p. frater noster*, DS 767 (S.); *amici pp. et dilecti*, 2020 (Polen). Adv. -iter. Jmf. mlat. *pre-amicandus*, *pre-dilectus* o.s.v.
- predella**, e, f. (ital.: langob. *pretil* »bräde»; M.-L. 1287), fotställ till altarskåp. Hild. III p. 267.
- predialis**, e (: *praedium*), som hör till eller härleder sig från jordagods; *decima*, s.d.
- predicamen**, inis, n. (: *praedico*), förkunnelse, lov.
- predicatio**, onis, f. (kl.), predikan.
- predicator**, oris, m. (senlat.), 1) predikant, D. Vadzst. 30. nov. 1490; 2) predikarbroder, dominikanermunk; *ordo predicatorum*, predikarorden, dominikanerorden.
- pre-diffinio**, 4., förut bestämma; DS 3227 (S.).
- pre-dilectus**, a, um, högt älskad.
- predium**, ii, n. (kl.), jordagods.
- predoneus**, ei, m., DS 815 (S.), = kl. *praedo*, rövare.
- predulcium** gen. (kl.adj.), barn, DS 800 (S.).

- preelectio, onis, f.** (: följ.), företräde.
- preeligo, 3.** (senlat.) [perf. **preelegit** DS I p. 236. 412 (P.)].
- pre-expeditus, a, um,** förut klarerad, SD n.s. 3134 (Paris).
- † **prefatigacione** FM 1110, läs *pre f.*, av trötthet.
- prefectura, e, f.** (kl.), hövdingedöme, fögderi, Sv. 187 (F.).
- prefectus, i, m.** (kl.), hövding, fogde; *p. urbis*, Roms borgmästare, Sv. p. 166.
- pre-insertus, a, um,** tidigare inlämnad.
- preintellectus, a, um** (senlat.; Thes.), = kl. *praecognitus*.
- pre-intimo, 1.**, förut underrätta, ST 280 (T.).
- preiudicialis, e** (senlat.), skadlig.
- preiudicium, ii, n.** (kl.), skada.
- prelatio, onis, f.** (kl.), förmanskap, prelatpost, D. Vadzst. 7. april 1423.
- prelatura, e, f.** (: *praefero*), prelatur, namn på de höga posterna vid ett domkapitel.
- prelatus, i, m.** (kl.ptc.), 1) storman, ST III p. 41 ff. (Polen); 2) förman, prelat; så kallades biskopar, FM 201 (F.), klosterförmän (D. Vadzst. ofta; SD n.s. 1450, prem.) och de förnämsta medlemmarna av ett domkapitel, DS 115 (S.), i Åbo domprostern, ärkedjåknern, ärkepresbyteren och dekanen, Ruuth, Åbo IV p. 4.
- prelibo, 1.** (kl.), förut beröra.
- prementio, 1.** (*prae* o. mlat. *mentio* »omnämna»: kl. *mentio*), förut omnämna, D. Vadzst. 1. juli 1514.
- premiatio, onis, f.** (: senlat. *praemio*), belöning, DS 3970 (S.).
- premonstratensis, e,** som hör till premonstratenserorden (korherreorden ifrån 12. årh.).
- premuniti** ST I p. 563, = kl. *praemoniti*.
- pre-nimius, a, um,** överväldigande, DS II p. 545 (P.).
- pre-nominatus, a, um,** förutbe-mäld.
- pre-oblatus, a, um,** förut fram-buren.
- preparamenta lecti** (: *praeparo*), sängkläder, DS 951. 4877 (S.).
- prepeditio, onis, f.** (: *praepedio*), hinder.
- prepollentia, e, f.** (: *praepollo*), överlägsenhet, N p. 39 (Henriksoff.).
- prepositalis, e** (: *prepositus*, s.d.), präste-; *modius p.*, prosteskäppan, SD n.s. 227 (S.), se *modius*.
- prepositur** SD n.s. 51 (P., avskrift), = kl. *praepositur*.
- prepositura, e, f.** (senlat.), föreståndarskap; is. prosteämbete; prosteri, SD n.s. 1870 (S.), Reut. p. 71.
- prepositus, i, m.** (kl.), 1) förman, föreståndare, överordnad; *p. castri*, slottsfogde, DS 2730 (P.); 2) domprost; 3) lantprost, kontraktspäst (*p. ruralis*); 4) i England: provost, DS 296 (E.); 5) i Frankrike: prevost, prévôt, 3610 (Paris); 6) i Lübeck: fogde? ST 227 (S.).
- prerutilo, 1.** (: kl. *praerutilus*), stråla i stark glans.
- presbyter, eri, m.** (kl., grek. »äldre»), präst; *pp. rurales* och deras *contracta* Reut. p. 144, antagligen felaktig läsart i st.f. *prepositi* (jmf. t.ex. Reut. p. 181); *p. cardinalis*, kardinalpresbyter vid någon av Roms huvudkyrkor (se *cardinalis*).
- presbyteralis, e** (Leo d. st. 5. årh.,

- epist. 14.4. 167,2; Thes.), präst-; *fundus p.*, prästbol, Sv. 143 (F.). Bif.
- presbyterialis**, e, DS 1870 (S.).
- presbyteratus**, us, m. (kf.), = följ.; FM 3408 (suppl. F.).
- presbyterium**, ii, n. (kf.); präst-ämbete, -värdighet, Reut. p. 86. LSGl.
- presci(n)do** = kl. *praecido*.
- precise** DS 4474 (S.), = kl. *praecise*.
- prescriptio**, onis, f. (kl.), hävd, hävdvunnet innehavande, DS 4175 (S.). Sv. 404 (Estl.). LSGl.
- prescriptus**, a, um (kl.ptc.), förberörd.
- presens**, adv. (kl.ptc.-adj.), nära (mots. *procul*), DS 4712 (S.).
- presens**, ntis (kl.), 1) närvarande; *presentes viri*, se *firmarius* 2 a; 2) användes i stor utsträckning i det närmaste som ett demonstrativt pronomen; *universis presentis litteras inspecturis N. N. salutem*, alla dem, som få se detta brev, hälsar N. N.
- presentatio**, onis, f. (: senlat. *praesentio*), 1) presentation av en person till erhållande av en syssla l. ett prebende, DS 4632 (S.), o.a.; jmf. *patronatus*; 2) *p. Marie*, Marias offer, 21. nov.
- presentialitas**, atis, f. (: senlat. **praesentialis*), närvaro (vid domkapitelsession), blott Reut. p. 199.
- presentialiter**, adv. (senlat.), personligen närvarande, DS 4148 (S.).
- presento**, 1. (senlat.), 1) uppvisa; *litteras*, DS I p. 674 (S.); *instrumentum*, en urkund, FM 968 (P.); 2) föreslå en kandidat till erhållande av en syssla l. ett prebende, DS 4632. FM 596 (S.), o.a.; 3) skänka, DS 771 sl. (Akkon).
- pressula**, e, f. (: *presso?* Inl. p. 58), snöre, vid vilket ett urkundssigill fästes och varmed urkundsrollan omlindades och sammanhölls; *p. pergamena*, likadan remsa klippt ur pergamentet så att den med ena ändan fasthängde vid detta, Sv. 271. 273. 432 (Estl.). — Härifrån vill Doc. Tallgren icke skilja spanska *presilla* »snöre», som av M.-L. 6736 upptages under *preherdere*.
- prestbiter** Inc. Auct. 31. 53 f. 61, = *presbyter*, s.d.
- prestimonium**, ii, n. (: *praestio*), skänk.
- presul**, ulis, m. (kl. »fördansare»), överordnad; is. biskop, N. p. 36 (Henriksoff.). LSGl.; ärkebiskop? ST I p. 13 (T.), jmf. p. 8.
- presulatus**, us, m. (kf.), biskops-post, -stift, N p. 41 (S.).
- presumo**, 3. (kl.), 1) sälls.: förmoda; 2) företaga sig, vanl. peiorativt: fördrista sig, djärvas, DS 1450 (S.), o.o.
- pre-suppono**, 3., förut tillfoga; *condicionem*, DS 2411. 3049; *racionem*, ett villkor, 2858 (S.).
- pretactus**, a, um (senlat.ptc.), förberörd, DS 941 (S.), o.a.
- pre-taxo**, 1., förut värdesätta.
- pretensus**, a, um (senlat.ptc.), föregiven; *sententia*, dom; *matrimonium*, SD n.s. III p. 474 f. (N.); *processus*, ST III p. 513 (S.).
- preter** prep. m. ack. (kl.), även: samt.
- preter-cludo**, 3., = kl. *excludo*.
- preteria**, DS 2022 (S.). LSGl., = kl. *praeterea*.
- pre-testificor**, 1., vittna förut (= före en annan), DS II p. 647 (T.).
- pretextu** m. gen. (kl. »under före-

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- vändning av»), såsom (= *ratione*, s.d.); *p. donacionis*, såsom gåva, DS 4654 (S.).
- pretorium**, **ii**, n. (kl., se lexikon), ting; *p. commune, generale, publicum* (= *placitum commune* o.s.v.), allmänt landskapsting, fsv. *lansthing*, DS 1796. 1999 (S.), o.o.; *in communibus pretoriis dictis refsingælhingom*, på (det slags) landskapsting som kallas räfsting, DS 2194 (S.); *p. civitatis* (= *placitum civile*, s.d.), stads-ting, DS 960 (Lund).
- prevaleo**, 2. (kl.), förmå, D. Vadzst. 6. mars 1418.
- privilegium** DS 2607. 3157. 3404 (S.), = kl. *priv.*
- provisor** DS 2681. 2888. 3056 sl. 3478. 4691 (S.). 3784 (Skåne), = *provisor*, s.d.
- pridium** DS 4011 (S.), = kl. *praedium*.
- prima**, **e**, f. (sc. *hora*; kl. ordningstal), *prim*, morgonbön i tidegudstjänsten.
- primalis**, **e** (: *primus*), = kl. *prior*; Reut. p. 202.
- primaria**, **e**, f. (kl.adj.), påvligt ämbetsverk, FM 2934 (år 1454). Prof. Brillioth förmodar felläsning för *penitentiaria* (s.d.).
- primarius**, **a**, **um** (kl.), som intar första platsen, ursprunglig, DS 1376 (P.). 1467 (S.).
- primas**, **atis**, m. (senlat.), *primas*, ett högre slag av ärkebiskopar med mycket olika befogenheter; ärkebiskopen av Lund var den svenska kyrkans *primas*.
- primatia**, **e**, f. (: föreg.), 1) första platsen, N p. 39 (Henriksoff.); 2) *primat* (se *primas*); *ius primatie*, DS 1135 m. (P.).
- Primi et Feliciani m.**, 9. juni.
- primicerius**, **ii**, m. (senlat.), chef; *p.* vid en domkyrka = kantor, SD n.s. 787 (I.).
- primo**, adv. (kl. »i början»), *in istis diebus primo*, först i dessa dagar, SD n.s. 2522 (S.).
- princepissa**, se *princt.*
- princeps**, **ipis**, m. (kl.), 1) furste (även om konungar och kejsare); 2) plur.: stormän, DS 669 (S.).
- principalatus**, **us**, m. (: senlat. *principalis*, subst.), föreståndarskap, DS II p. 120 (S.).
- principalis**, **e** (kl.), 1) *curia p.*, huvudgård (i mots. t. landbo-lägenheter, *colonie*), DS 3825. 3964. 4396 (S.). 4443 m. (Lund); 2) *p. perturus, qui alios inducit ad secum periurandum*, SD n.s. 1616,10 (S.) Reut. p. 114; 3) *ut principalis et privata persona*, såsom själyständig och privat person, d.v.s. icke som ämbetsman l. vasall, SD n.s. 2980. FM 3122.
- principalis**, **is**, m. (senlat. »föreståndare»), 1) =; DS 1045 (S.); 2) *pp.* vid jordbyte, DS 2618 (S.), se *firmarius* 2 a.
- principaliter**, adv. (kl.), 1) i främsta rummät, DS 487 (P.). 725 (S.). SD n.s. 2073 m. (Vadstena-munk i Konstanz). 2522 (S.) [= **principalissime** 1990 (Linköpings-kanik utomlands)]; i synnerhet, DS 755 (S.); *primo et p.*, först och främst, DS 1608. 1650 b. 4189 (S.); 2) såsom föreståndare l. förman (förmän), DS II p. 447 (S.). 545 (P.). VI p. 435 (S.); *p. deterrans* Gumm. B. B. p. VIII, = *principalis periurus* (se ovan); *p.* DS 294 (S.); i egenkap av närvarande män (*principales* = *firmarii*, s.d. 2 a); 3) *p. (et) in solidum* (i borgensförbindelser), motsvarar vårt »en för alla och alla för en», ST II p. 155

- (N.). 206 (P.); 4) till först, DS 3678 (S.); i början, FM 1368 (F.).
- principissa, e, f.** (: *princeps*, s.d.), 1) furstinna (även om drottningar); 2) *p. Nericie*, om Birgitta, Can. Birg. p. 74, motsv. betydelsen »storman» hos *princeps*, s.d.
- prior, oris, m.** (kl.kompar.), prior: 1) näst abboten den förnämsta i ett kloster (*p. claustralis*); 2) föreståndare för ett kloster (*p. conventualis*), is. hos dominikanerna; 3) provinsföreståndare (*p. provincialis*) inom dominikaner- och johanniterorden.
- prioratus, us, m.** (: föreg.), 1) en priors värdighet o. ämbete, SD n.s. II p. 387 (P.); *p. conventualis*, IV p. 185 (P.), se *prior e.*; 2) priordöme, DS 947 (Clairvaux). 1639 ff. (P.); 3) ordensprovins inom johanniterorden, DS 3577 (Lund).
- priorissa, e, f.** (: mlat. *prior*, s.d.), priorinna, DS V p. 436 (Lund). D. Vadzst.
- Prisce v. m.**, 18. jan.
- privatum, i, n.** (kl.adj.) (med suffixväxling *privetum*), avtråde, D. Vadzst. 1517. Hild. I p. 441.
- privelegium** SD n.s. II p. 550 (S.), = *privi-*.
- privilegio, i.** (: följ.), privilegiera, frälsa; *privilegiatus ad alqd*, som har rättighet till ngt.
- privilegium, ii, n.** (kl.), privilegium; *p. fori*, den andliges rätt att dömas inför andlig domstol; beskärmsbrev, DS 959 (D.).
- pro, prep. m. abl.** (kl.), 1) temporal: *tunc pro tempore*, då för tiden; *qui pro tempore fuerit*, då varande; 2) *pro tempore*, efter stundens fördringar; 3) *pro nobis* DS 915 (D.) = mlat. *pre nobis* (s.d.) = kl. *per nos*, vad på oss ankommer; 4) kausalt: *contro-versie pro interfectione domini J. M.*, DS 1697 b. (Lund); 5) finalt: *pannus pro mantella*, tyg till en kappa, DS 2377; *centum marcas denariorum pro uno calice aureo faciendo*, 2759 (S.); 6) *pro parte alcis*, för ngns räkning; 7) *pro XX marchis denariorum appreciatum*, värderad till 20 mark, DS 1524 (S.); 8) *pro ut* DS 4666, = *prout*; men Reut. p. 168 felaktigt i st.f. *possunt* i. *possint*.
- probamentum, i, n.** (senlat.); bevis.
- probaticus, a, um, DS 302** (S.), = kl. *probatus* »beprövad».
- probdolor** DS 2440 (Halland), = *procdolor*, s.d.
- probatus m. inf.**, överbevisad om att.
- prochdolor** (< kl. *proh dolor* »o vel»), o vel, ST 300. 302 (P.), o.a.; **procdolor**, Sv. 116 (S.).
- proceres, um, m.** (kl.), stormän.
- Processi et Martiniani m.**, 2. juli (i Trondhjem 3. juli).
- processio, onis, f.** (kl.), procession. — Adj.
- processionalis, e;** subst. **processionale, is, n.**, liturgisk bok innehållande böner och sånger övliga vid processioner; adv.
- processionaliter, i** procession, D. Vadzst. 16. aug. 1441. SRS I p. 98.
- processus, us, m.** (kl.), 1) framskridande; *p. temporis*, Sv. 54 (F.); 2) förfarande, Sv. 36 (F.); 3) rannsaking, DS IV p. 676 f. (S.). ST II p. 216 (P.). III p. 513 (N). Sv. 37 (F.); 4) *p. canonizationis*, undersökning om en

- person är värd att förklaras för helgon.
- proconsul, ulis**, m. (kl.), borgmästare, D. Vadzst. 26. mars 1419.
- proculdubio** = procul dubio.
- proculmotus** DS 3022. 3068 (S.), o.a., = *procul m.*
- procuratio, onis**, f. (kl.), undfåg-nad, gengärd, DS 239 (P.). 617 (S.), o.a.
- procurator, oris**, m. (kl.), 1) förvaltare, DS 812 b. (Lund), o.a.; 2) ombud (is. inför rätta); *p. in audientia contradictarum*, se under *audientia*; *p. Hospitalis*, ombud för johanniterorden, ST I p. 344 (P.); *p.* för en studentnation, SD n.s. 2880 ff. 3122 (Paris).
- procuratorius, a, um** (rättsl.), som rör ett ombud l. ett uppdrag; *procuratorio nomine*, i egen-skap av ombud, DS 2111. 4463 sl. (S.). — Subst. **procuratorium, ii**, n., uppdragsskrivelse, full-makt, DS 982. 1843. SD n.s. I p. 191 (S.), o.a.
- proditorie**, adv. (senlat.adj.), för-rådiskt.
- prohdolor** FM 587 m. (P.), = *prohdolor*, o. vel
- profectivus, a, um** DS 1662, 2143 (S.), = rättsl. *profecticius*, som även är mlat., t.ex. DS 1909 (S.).
- proferentia, e, f.** (: *profero*), fram-ställning(sförmåga), våltalighet, D. Vadzst. 4. mars 1447.
- proffessio, onis**, f. (kl.), kloster-löfte, D. Vadzst. 17. juni 1444.
- professor, oris**, m. (kl. »offentlig lärare»), 1) professor, innehavare av högsta lärdomsgraden i ngn av de tre högre fakulteterna vid ett universitet (= *doctor*); *legum p.*, DS 2080, = *legum doctor* om samma person 2233 (D.); *ultrius-que iuris p.*, 3029 (P.); *sacre theologie p.*, V p. 306. 310 (S.); 2) bekännare; *christiane religio-nis*, Sv. 172 (S.); *ordinis*, medlem av en munkorden, DS 4484 (S.). SD n.s. 1714,⁵⁰ (P.). 2522 (S.).
- professus, i**, m. (kl.ptc.), *ordinis sancti Salvatoris*, munk i birgit-tinerorden, SD n.s. 2452.
- pro-festum, i**, n., dagen före en festdag (= *vigilia*).
- progdolor** SD n.s. 677 (S.), assi-milerat *procdolor*, s.d.
- prolocutor, oris**, m. (kl. »sak-förare») (ortogr. variant **prolo-q(u)utor**), 1) målsman, DS 548. 1893. 2880. 3154. 3478 (S.). 2638 (Skåne); 2) häradshövding, do-mare över ett härad (*p. provincie* l. egentl. *provincialium*), DS 138. 294. 300 (Småland). 240 (Vgötl.). 736 m. (Öland, 2 ggr.). 577 b. (P.); motsvarar delvis *iudex* »do-mare» i Svealand, DS 2139. 4463 b.; 3) den som för ordet bland fastarne vid jordöverlåtelse, fsv. *forskiälaman* (= *pronunciator seu promulgator* DS 2492, Närike); DS 1293 (Uppl.). 1383 (Medel-pad). 1386. 1921 (Ögötl.). 2138 (Uppl.). 2753. 4362 (När.); *Martinus iudex Muszö fuit p.*, 2139 (Uppl.); *iudex provincie* »härad-sdomaren» och *proloqutor* »for-skiälamannen» äro i DS 4463 (Uppl.) med all önskvärd tydlig-het två olika personer, medan däremot den senare samtidigt är *exactor provincie* »häradets länsman»; för Finland finner man materialet samlat hos Voionmaa p. 230 ff.; Voionmaas tveksamt uttalade förmodan, att domaren och »forskiälamannen» i ett härad vore identiska, finner jag på

- grund av ovanstående icke antaglig; 4) plur.: närvarande män, fsv. *vidherwaromen* (se *fir-marius* 2 a), DS 2695. 3024 (Södermanland); DS 4150 (= FM 518) (F.) göres däremot, vilket bör betraktas som vanligt även i Sverige, uttrycklig skillnad mellan *prolocutor* »forskiälaman» och å andra sidan *vidherwaroman*; denna urkund, vilken icke beaktats av Voionmaa, är intressant även därigenom, att i den (såsom rättelse till den samma sak berörande, oräddigt — obs! bl.a. *clam* i st.f. *palam* — skrivna urkunden DS 3789 = FM 487) en lagman uppträder som *prolocutor* »forskiälaman».
- prolocutorius, a, um** (: följ.), stadfästade; *ius p.*, DS 4948 (S.) = fsv. *fasta, jesta* (se *fasta*).
- proloquor, 3.** (kl.), föra ordet bland fastarne vid jordövertä- telse, vara *prolocutor* (s.d. 3); DS 688 f. (S.).
- promotor, oris, m.** (CIL IV 1052), befrämjare, befördrare.
- promotus, a, um** (kl.ptc.), högt uppsatt, DS 2580 (P.).
- promptuarium, ii, n.** (senlat.), 1) visthus, LSGl.; magasin, Sv. 576 (F.); *fatabur*, DS 2601 sl. (F.); 2) präst, DS VI p. 403 (T.).
- prom(p)tus, a, um** (kl.), *p. pecunia*, redä pengar; *in prompto argento, pecunia vsuali seu valoribus aliis competentibus*, rent silver, ST 337 a (N.).
- promulgator, oris, m.** (senlat.), DS 2492 (S.) = *prolocutor* (s.d. 3).
- prongtus** DS 4570 (S.), = *promptus*, s.d.
- pro-nunc, adv.**, nu, numera.
- pronuntiator, oris, m.** (kl.), DS 2492 (S.) = *prolocutor* (s.d. 3).
- Obs. Bokst *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.
- prope-positus, a, um**, närbelägen, DS 3414 (S.).
- propertius** N p. 214, läs *propensius*.
- propitior, 1.** (kl. akt. »göra nådig»), *Altissimus propittetur anime eius*, den högste vare hans själ nådig, SD n.s. 2528 (S.).
- proplacitator, oris, m.** (: följ.), förespråkare, ST 258 (S.).
- proplacito, 1.** (*pro* o. mlat. *placito*, s.d.), lägga sig ut för ngn (*alqm*), ST 277 (D.).
- propositus** Reut. p. 48 ovanl. = *prepositus*, s.d.
- proprietaryus, a, um** (: *proprietas*), *ius p.*, äganderätt.
- proprietas rerum** »om tingens egendomligheter», en naturalhistoria i 19 delar av *Bartholomeus Anglicus* i 14. årh.; DS 4900 (Lund). Sv. 158 (F.).
- proprium de sanctis o. de tempore, s.d.**
- proprius sacerdos**, prästen i ens hemförsamling l. hemsöcken, DS 2312 (P.). Reut. p. 149.
- propter** prep. m. ack. (kl.), ovanl.: 1) i stället för, DS 925 (S.); 2) Reut. p. 81 = kl. *praeter*, som står p. 63.
- proria** Sv. 106, fel i st.f. *propria*.
- prororari** DS 4175 (avskr.), läs *preiudicari*.
- proscribo, 3.** (kl.), förklara fridlös, landsförvisa; DS 815. 1381. 1547 m. (S.).
- proscriptio, onis, f.** (kl.), biltöghet, DS 1381 (S.).
- prosecutio, onis, f.** (senlat.), genomdrivande, *iuris sui*.
- prossus** DS 2451 (S.), = kl. *prorsus*, ofta skrivet *prorsus*, t.ex. DS 2666. 3136. SD n.s. 1902 (S.).
- protectoria, e, f.** (: *protego*), skydds-brev, SD n.s. 1386 (S.). Sv. 582

(överskr.); brev innehållande uppdrag att skydda ngn, DS 245 (S.).

protempore DS 3961 (Skåne), = *pro t.*, för tillfället.

protestatio, onis, f. (senlat.), offentlig förklaring, DS 4414; protest, SD n.s. 2165 (S.).

Proti et Iacincti m., 11. sept.

protocollum, i, n. (byzant. »det främst limmade, näml. bladet, på vilket angavs under vilken kejsarlig hovskattmästare och av vem en bok förfärdigats»), koncept; *in prothocollum redigere*, DS 3662. FM 756 (P.), = *in notam recipere* (se nota 3).

protonotarius, ii, m. (vanl. **protho-**) (: grek. *πρωτο*; »först»), som redan hos Tertullianus för binder sig med rent latinska ord, + *notarius*, s.d.), övernota rie, i 14. årh. bruklig, mindre officiell titel för en *notarius sedis apostolice* (se *notarius*); DS V p. 505 (S.). ST III p. 84 (T.). FM 3306 (P.).

prothoplastus = kf. *protoplastus*, den förstbildade, d.v.s. Adam.

protua DS 4498, = *pro tua*.

pro-tunc, adv., just då, för ögonblicket.

proveit DS 262 (P.), = kl. *provehit*.

proveniencis, e, = mlat. *provisinus*, s.d.

proventa, e, f., = mlat., eg. vulg. *provenda*, bif. t. senlat.-mlat. *prebenda* »anvisat underhåll, prebende»; se M.-L. 6708. Med *t* ifrån kl. *proventus*, som användes till omväxling DS 1353 (S., avskr.)? I denna urk. är *proventa* ett prebende om 1 markland jord, som en person skänker sina döttrar vid deras ingående i Vreta kloster.

M. Hammärström.

proverbium, ii, n. (kl. »ordspråk»), 1) pl. pregnant: Salomos Ordspråk, Arw. I p. 85 (F.); 2) förord = villkor, förbehåll, SD n.s. 2106 (S.).

provideo, 2, (kl.), 1) sörja för, förse, besätta; *vacanti ecclesie de pastore idoneo p.*, DS 450 (P.); *ecclesie Aboensi de prelato p.*, FM 201 (F.); 2) sörja för ngn; *alci de subsidio p.*, skänka ngn understöd, FM 587 m. (P.); is. tilldela ngn ett ämbete l. prebende; *alci de canonicatu p.*, FM 532 (suppl. F.).

vir providus DS 3940 (S.), o.a., hedrande titel ung. = *vir discretus, circumspectus* o.s.v.

provincia, e, f. (kl.), 1) den största territoriella enheten inom flere munkordnar; *p. Dacia*, Norden; 2) ärkebiskopsstift; 3) härad, *decem pp.*, Tio härad, Tiundaland; prosteri, Reut. p. 68. 168; 4) treding på Gottland, DS 2161; 5) landet Provence; 6) underavdelning av *natio Gallicana* vid Paris' universitet, DS 4433.

provincialis, e (kl.), se föreg.

provinciales, ium, m. (kl. »provinsbor»), 1) landsbor, allmoge (i mots. t. städernas borgare), D. Vadzst. 6. jan. 1440; jmf. *rurales ff.*; 2) is. häradsbör; jmf. DS 341 o. 341 a (S.); 3) invånare i Provence, I p. 172 (P.).

summa provincialis DS 155 (= 1034) (S.), en bok.

provinie DS 700, läs *provincie*.

provisinus, a, um, från staden Provins i Champagne.

provisio, onis, f. (kl.), 1) omsorg; is. besättande av ett kyrkoämbete; 2) underhåll (för en ålderssvag biskop), DS 428 (P.).

provisor, oris, m. (kl.) (bif. **prev-**,

s.d.), 1) syssloman, förvaltare; 2) förmyndare, målsman; DS 3478. 4691 (S.). FM 765 (Reval); 3) *p. scolarium* i Åbo, Sv. 171.

prout, konj. (kl.), 1) såsom, DS 1278 (S.). ST I p. 343 (P.). 360 (N.). Sv. 77 (F.); 2) för så vitt, DS 2632 (D.). 3539 (S.). Sv. 65 (F.), o.o.; 3) *prout reddebat se contentum*, så att han förklarade sig nöjd, DS 4392; jmf. *veluti reddo me contentum*, 4408 (S.).

provulgatio, onis, f. (: *provulgo*), tillkännagivande.

proximus, a, um (kl.), *die proxima octavas s. Augustini*, dagen närmast efter s. Augustinus' octava, D. Vadzst. 5. sept. 1399. — Subst.

proximus, i, m., nästa, SD n.s. II p. 550 (S.).

psallo, 3. (kl., grek.), sjunga, LSGl.; *in horis psallendis*, DS 561 (S.).

psalmus, i, m. (kf., grek.), psalm, is. ur Psaltaren.

psalterium, i, n. (kl., grek.), 1) psalmbok (= Davids psalmer), DS 1124. 2363. 2500 sl. 3002 (S.); 2) plur.: psalmer, DS 802 (p. 657 f.). 804. 1103. 1839. 2290 (S.).

pseudo, indekl. (senlat., eg.grek. sammansättningsled: *ψευδο-*), falsk, oäkta, DS 263 (P.). Arw. I nr. 38 (F.).

ptisanarium, ii, n. (: kl., grek. *ptisana* »ett slags korngröt»; så även LSGl.), blott FM 1365 (F.), en prästgårdsbyggnad, antagligen det som i nyare tid kallas malt-pörte (vari malt torkades).

publicatio, onis, f. (kl. »konfiskering»; senlat. »offentliggörande»), tillkännagivande; lysning på ting, DS 4572 (S.).

puer, eri, m. (kl.), tjänare, hos

ärkebiskopen, DS 827 (Lund); hos en adelsman, 910 sl. 1103. 2654 m. (S.); hos en krämare, 1363 (Lund).

puerarium, ii, n. Ordet förekommer blott hos Er. Ol. p. 74. Om det bibehålles, måste det avse en skänk som Birger Magnussons drottning erhöll vid tronföljarens födelse. Dr. Nelson läser med omställningar av texten: *eo tempore, quo Regina post partum, primogeniti sui Magni puerperio dotata, purificationis gratia templum est ingressa. Puerperium* förekommer i Sverige, t.ex. DS 3973. SD n.s. II p. 392.

pulidrus, se *pot-*.

pullino, 1. (: *pullinus*), SD n.s. 2967 b. (P.) = kl. *pullulo*.

pullus, i, m. (kl.), utan närmare bestämning: höns, DS I p. 560. II p. 588 (S.); *iumenta cum pullis*, ston med föl, DS 1305 (S.); *p. equinus* (kl.), föl.

pulpitarium, ii, n. (: *pulpitum* med suffixutvidgning), predikstol, DS 1187 b. (S.). FM 624,1 (F.). **pulpace** DS I p. 501 (Lyon), = *puplice*, offentligt.

pulsatio, onis, f. (kl.), klockringning; *matuina vel serotina p.*, FM 3161, se *angelus* 3.

pulvinare, is, n. (= kl. *pulvinar*), övers. *undirbolster*, SD n.s. 880 (S.), *bolster*, LSGl. Den kl. formen *pulvinar* DS 1103. 3379 (S.).

pulvis, eris, m. (kl.), krut, SD n.s. 756 (E.).

punctum, i, n. (kl.), punkt, avdelning i en artikel, SD n.s. 2979 (Paris).

puplicus redan i 2. årh. f.Kr. = *publicus*.

purgatio ferri candidi, järnbörd, DS 846 (S.).

purgatorium, **ii**, **n.** (senlat.adj.), skärselden, Birg. Rev. I: 9.

purgo, **1.** (kl. »rentvå»), *p. se* = fsv. *væria sik*, fria sig (genom ed), Inc. Auct. 2. Jmf. *compurgator*.

purificatio, **onis**, **f.** (kl.), rening; *p. beate virginis*, kyndelsmässa 2. febr.

purpura, **e**, **f.** (kl. »purpur, -ull, -kläde»), purpurkläde, kostbart tyg (icke nödvändigtvis av purpurfärg), DS 1608 (S.); *mittimus igitur septem purpuras deauratas, et duas videlicet blaveas, tres rubreas et duas albas ad casulas uel*

cappas exinde factendas, DS 771 (Akkon); *p. dupla* använd till parament, 1041 b. (S.); *sex pp. valoris triginta marcharum denariorum scanensium nouorum*, 3467 (Skåne).

purus, **a**, **um** (kl.), ren, lödig; *se argentum o. marca*.

puta (kl. »t.ex.»), **1)** =, Reut. p. 38; **2)** (vanl.) nämligen, d.v.s., DS 3970 (S.). SD n.s. 3091. ST 451 (T.). Sv. 499 (S.). Reut. p. 191 f.

putativus, **a**, **um** (kf. »skenbar»), *fillius p. mots. f. legitimus*, Inc. Auct. 110.

Q.

qo- kl. ortografisk variant till *co-*.
quadragesima FM 478 (P.), *se carena*.

quadragesima, **e**, **f.**, **1)** (kl.) skatt utgörande $\frac{1}{40}$ av det beskattade; **2)** (kf.) den sex veckor långa fastan före påsk; *media q.*, söndagen *Letare* (s.d.).

quadragesimalis, **e** (kf.), fastlags-. Subst. **quadragesimalia**, **ium**, **n.**, fastlagsmat.

quadrans, **ntis**, **m.** (kl.), **1)** fjärdedel; *q. provincie*, av ett härad, DS 1316. 1320 (S.); **2)** fjärdedel av en *mansus* (s.d.), fjärdingsbol, DS 540. 770 m. 4443 m. (Skåne); **3)** fjärdedels penning, DS II p. 264 (S.). Reut. p. 207; **4)** kvadrant, instrument i form av en cirkelkvadrant med gradbeteckning, som användes vid vinkelberäkningar särsk. i astronomin och vid navigering; DS 1271 (Paris).

quatriennalis, **e**, = senlat. *quatriennis* »fyrårig», med suffixutv.

quadrivira (*quattuor* o. *vir*), som haft fyra män, som varit gift

fyra gånger, D. Vadzst. 15. jan. 1415.

quadrivium, **ii**, **n.** (kl. »plats där fyra vägar sammanträffa»), *se under trivium*.

quadrupedalis, **e** (Beda o. sen.), som har fyra fötter; *lauacrum*, DS VI p. 417 (Lund).

qualis DS 4514 (S.), = kl. *qualiscumque*, indef.

qualiter (kl.adv. »huru»), **1)** »att» efter verba sentiendi och declarandi i st.f. acc. cum inf., t.ex. DS 40 (T.). 135 (P.). 316 (S.). SD n.s. 765 (Skåne) med indikativ; 860 (T.). Arw. I p. 101 (F.) med konjunktiv; **2)** SD n.s. 1870 (S.) = ant. rättsl. *qualiterqualiter* »huru som helst».

quam plures, synnerligen många.

quam primum, konj., DS 2646 (P.). 4333 (skrivet som ett ord). 4485 (suppl. S.), = kl. *cum primum*.

quamcito, adv. (< *quam cito*), så fort som möjligt.

quammultus, a, um (< *quam m.*), = följ.; SD n.s. 2926 m. (T.).

quamplurimus, a, um (kl.), åtskillig, mycken.

quantocius DS 2585 sl. 3396 sl. (P.). 3429 (S.), = senlat. *quantocius* »så fort som möjligt», som även är mlat., t.ex. DS 2028 (Lund). Sv. 188 (Estl.).

quanti även = kl. *quot* (jmf. Svenning, Orosiana p. 76).

quanti-fico, 1., uppskatta, värdera, SD n.s. 3060 (Paris).

quantum ad m. ack. (kl. »vad beträffar») =, fr. *quant à*; DS II p. 544 (P.), III p. 181 (Lund), o.a.

in quantum postea, vad beträffar tiden därefter, DS 994 (S.).

quantumcumque (kl. »så mycket som»), 1) kausal konjunktion, DS 1046 (S.); 2) *etiam q.*, nästan koncessiv konjunktion, Can. Birg. p. 12. 17.

quare konj. (kl.adv.), emedan, SD n.s. 1919 (S.); jmf. Löfstedt, Beitr. z. Kenntn. d. spät. Latin. p. 24 ff.

quarta, e, f. (kl.), fjärdedel; *q. canonica*, den i kanoniska rätten stadgade fjärdedel av gåvor och arvoden, som munkar vid religiösa förrättningar borde avstå åt ortens församlingspräst; SD n.s. 1714,8 (P.). FM IV p. 529 (F.). Reut. p. 180; *q. decimarum canonicis concessa*, Sv. 687 (överskr.), »huilken fierde del wtgifues j menige Sweriges kirkier ok hether ffatige tiondh, canickom tiil hielp ok wphælde» (= *decima pauperum*).

quartalis, e (: *quartus*), fjärdedels-. Subst. **quartale, is, n.**, fjärdedel; fjärdedels aln, kvarter, SD n.s. 228 (Skåne), jmf. 229.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

quarterium, ii, n. (= mlat. *quartarium* = kl. *quartarius* »fjärdedel»), =; kvarter (i en stad), DS 2587 (Uppsala); *anni q.*, fjärdedels år, kvartal, Reut. p. 71.

quarto, 1. (: *quartus*), fyrdela.

quartum, i, n. (kl. ordningstal), fjärdedel, FM 363 (P.); till *q.* DS 4327 (P.), se ovan *quarta*.

quasi har vida oftare än i kl. latin betydelsen »nästan, ungefär».

Quasi modo, indekl., DS 1918 (S.) = följ.

Quasi modo geniti (sc. *infantes* »liksom nyfödda barn», 1 Petr. 2: 2) (skrivs även som ett ord. DS 3638 (S.), o.a.), första söndagen efter påsk.

quassarius, ii, m. (: *quassus*), *altare quassartorum* i Lunds domkyrka, DS 4806, »de för sjönöd utsattas altare», d.v.s. antagligen s. Nikolaus' altare. Jmf. *conquassari* »lida haveri» SMHD II p. 178,10; *naule conquassati* N p. 38 (Henriksoff.). Se tillägg.

quathedratium, se calh.

quatenus konj. (kl.), 1) (ovanl.) för så vitt, Sv. 149 (S.); 2) vida vanligare = *ut* i finala bisatser; redan senlat.

quaternarius, ii, m. (kl.adj.), en fjärdedels åtting jord, DS 3967 (S.), såsom framgår av en jämförelse med de till tid och rum närliggande urkunderna DS 3998. 4007. 4025. — *III qq. in quolibet byæmal*, 2165 (S.). — Uttryckt med *quarta pars attungi (attongi)* DS 2165. 3970. 3981 (S.) o.a., = fsv. *fiärdhungs attunger*. — Jmf. *sextenarius*.

quaternus, i, m. (: *quaterni* »fyra i sänder»), häfte bildat av fyra dubbelvikna ark, alltså om åtta blad l. sexton sidor, fr. *cahier*;

- DS V p. 436. VI p. 416 (Lund). Sv. 723 (F.). Se Dahls Bibliotekshandbok I p. 63.
- quatimus** FM 24, läs *qualinus*.
- quatinus** DS 416 (S.). 1137 (P.), o.a., = *quatenus*, s.d.
- quatrepedia** Gumm. B. B. p. XVIII = kl. *quadrupedia*, fyrfota djur.
- quat(t)uor coronatorum m.**, 8. nov.
- **doctores**, se *doctor*.
- **tempora, um**, n. [även skrivet som ett ord, DS 4747 (Lund)], kvatember(fasta) = onsdag till lördag efter 1) *Invocavit* (s.d.); 2) efter pingst; 3) efter 14. sept. (*exaltatio crucis*); *sabbato q. temporum ante Michaelis* blir år 1351 (DS 4747), då 14. sept. inföll på en onsdag, lördagen den 24. sept.; 4) efter Lucia-dagen, den 13. dec.
- que** »och» (kl.), skrives stundom som ett särskilt ord, så *nostra que*, DS 577 b. (P.); *omnibus que*, 2227 (S., avskr.); *inlus que*, 2234 (S.). LSGl. p. 201.
- querulose**, adv. (senlat.adj.), beklagande, SD n.s. 3131 (S.).
- questio, onis, f.**, 1) (kl.), klagan, SD n.s. 3131 (S.); 2) (= kl. *quaestio*), tvistig fråga, se Schüeck, K. Å. 3 (1902) 143.
- questionarius, ii, m.** (senlat.), kyrklig allmosesamlare, DS 691. 1187 (S.). FM 624,7 (F.). Jmf. följ.
- questor, oris, m.** (kl.), insamlare av heliga-lands-hjälpen, DS 830 (P.); = föreg. Reut. p. 112; dets. med tillägget *elemosinarum*, DS 2149 (Lund).
- questuarius, ii, m.** (kl.adj.), kyrklig allmosesamlare, DS 379 (P.). SD n.s. 702 (S.).
- qui, que, quod** (kl.relat.); *in casu vero quo*, men ifall, ST II p. 412 nert. (I.); *ea ratione qua*, emedan, a.st. Jmf. Löfstedt P. p. 126 f.
- quia**, konj. (kl. »emedan»), 1) emedan, DS 2035. 2184. 2602 (S.); ty, FM 48 (P.); ty = därför DS 2035 (S.); 2) att, fr. *que* (= mlat. *quod*), DS 341. 416. 1893 (S.), o.a.; *confidimus quia* m.fut., vi lita på att, 27 (E.); *propter quod quia*, därför att DS I p. 202 (P.).
- quicunque** (kl. allm. relat.), oftast = *quisque, omnis*, all, hel, av vad slag det vara må.
- Quicunque**, indekl. (sc. *vult salvus esse* o.s.v.), den s.k. athanasianska trosbekännelsen.
- quid** ss. cböjl. indef., se under *certifico*.
1. **quidam, quedam, quoddam** (kl.), vanl. blott en obestämd artikel, DS 457 (S.), o.o.; *quendam* som femininum FM 3308 (suppl. F.).
2. **quidam** DS 3043 (S.), = kl. *quidem*; å andra sidan **quiddem, quoddem**, DS 2806 (S.), = kl. *quidam, quoddam*.
- quieto**, 1. (senlat.), anträffas ibl. i st.f. det romanska *quillo* (s.d.), t.ex. DS 2795 (P.). 3335 (S.).
- quietus, a, um** (kl.), DS 1110 (S.) = *quillus* (s.d. o. jmf. föreg.).
- quilibet** (kl. »vem som helst»), 1) var och en; varje; dativ *quilibet*, DS 1707 (S.); 2) år 1497 relat. pron., se under *fugo*.
- quim**, DS 3610 (Paris): *propter causam quim* (= *quem?*), därför att. Jmf. ovan under *qui* samt ytterligare Löfstedt P. p. 131 f. om det vulgärlatinska bruket av relat. *qui* även för femininum.
- quindena, e, f.** (kl. distrib. räkneord), en tid av femton dagar i två veckor; *infra quindenam*, inom

- en tid av två veckor, DS 1240. ST 235 (S.), o.a.; *infra primam quindenam*, Reut. p. 205; *in qualibet quindena*, DS 3708 (S.). Märkligt: *quindena* ack., FM 624,2 (F.).
- quindenarium**, *ii*, n. (senlat.adj.), = föreg.; FM 624,16 (F.).
- quinyimo** = *quin immo*.
- quinquagesima**, *e*, f. (tanklöst använt efter *quadragesima*, s.d.), 7. sönd. före påsk = *Eslo mihi*.
- quinta**, *e*, f. (sc. *feria*; kl. ordningstal), torsdag.
- quippe**, konj. (kl.), nämligen; *accidit q.*
- qviritum et militarium expeditiones convocare**, uppåbåda — — —, FM 3211 (N.).
- quislibet** = *aliquis*.
- quisitus** = kl. *quaesitus*.
- quisquam**, **quidquam** anv. som allmänt relativum DS 3974 (S.).
- quitquam** o. **quitquid** ibland i st.f. *quic-* l. *quid-*.
- quit(t)antia**, *e*, f. (: mlat. *quillo*), kvittans. Adj.
- quit(t)antialis**, *e*, som innehåller kvitto.
- quit(t)ativus**, *a*, *um* och **quit(t)atorius**, *a*, *um* (: följ.), som hör till kvittering.
- quit(t)o**, 1. (rom.; M.-L. 6958), förklara skuldfri; *dimittere alqm liberum et quitatum* = *lidughan oc quillhan*, DS 3760 (S.).
- quit(t)us**, *a*, *um* (rom.; M.-L. a.st.), kvitt, fri från skuld; *dimittere alqm quitum et excusatum pro LXV marchis denariorum*, DS 3174 (S.).
- quo ad**, se följ.
- quoad** m. ack. (Varro 1. årh. »be-träffande») =; DS 2757. Sv. 172 (S.). Reut. p. 163. 180, o.a. Skrivs även **quo ad**, DS 625 (S.). 1590 (P.). 3384. 3588 (S.). FM 587 m. (P.). 702 m. (F.) Till *quoad* DS 133 se Hist. Tidskr. f. Finl. 1923 p. 128.
- quoad usque** (senlat. »ända tills»), =; DS II p. 530 (S.); **quoadusque**, så länge som, DS 623 (S.).
- quoadvixero** o.s.v. = *quoad v.*, så länge jag lever.
- quoappono**, se *co-*.
- quocirca** (kl. »därför»), även relat.: varför.
- quocumquemodo** DS 3444 = *quocumque modo* 3445 (S.).
- quod**, konj. (kl.), 1) emedan; ty (= därför), Sv. 69 (F.); 2) att; mycket vanligt i st.f. konsekutivt *ut* l. acc. cum inf.; även i st.f. *quin o. quominus*; *quod* kan i sällsynta fall t.o.m. vara temporalt: »då» (eg. »som»), Vita Ansen. c. 3. DS 4638 (S.); *quod* ensamt = så att, DS V p. 708 (suppl. S.); pleonastiskt *ut quod* = att, DS 451 (P.).
- quomodo** (kl.adv.), 1) *q. si — sic*, Sv. 376 (Estl.), = kl. *q. — sic*, liksom — så; 2) *ex q.*, Sv. 361 (F.), = *ex quo modo*, eftersom just; 3) att (jmf. *qualiter*), SD n.s. III p. 473 (N.).
- quomodolibet**, adv. (senlat.), huru som helst; på vilket sätt det vara må. Uttalet framgår av *cursum*, t.ex. DS 2571. 2672 f., o.o.
- quomodolibet** DS 2396. 3205 (S.), vulgärt i st.f. *quomodolibet* (se föreg.). M.-L. 6972. A. Zauner, Rom. Sprachwiss. II³ p. 151. W. Horn, Sprachkörper und Sprachfunktion² p. 82.
- quondam**, adv. (kl.), *P. q. Michellis*, P. son till avlidne M., DS 2486 (P.); *Gudmundus Gudmundi condam filius*, G. son till avlidne G., 1381 (S.).

quoquomodo DS 3911 (S.), = *ullo modo*.

quorum FM 3547, = *equorum*.

quota, e, f. (sc. *pars*; kl.adj.),
1) avdrag (i skatt, tull o. dyl.),
DS 1160 (P.). III p. 716 (D.);
2) storlek, summa, tal, Reut.
p. 162.

quotiens, adv. (kl.), SD n.s. 1870
(S.) = kl. *quotiescumque*, huru
många gånger än.

quotum, i, n., = quota (s.d.), Reut.
p. 187.

quousque, konj. (kl.adv.), 1) tills,
DS 625. 802 (p. 657 f.). 2506.
3441 (S.); 2) innan, Sv. 299 (N.).

R.

rancorositas, atis, f. (: mlat. *rancorositus*, LSGl. : senlat. *rancor* »agg, groll»), =.

rasor, oris, m. (: *rado*), barberare.
rasorium, ii, n. (gloss. : *rado*;
rasorius cullellus, SMHD I p.
371,22), rakkniv, LSGl.; vanl.
plur.: DS 2377 m. 3691 m. 4074
b. (S.).

rati(h)abitio, onis, f. (*ratus* o.
habeo), gillande, bekräftande;
skrivet *rati h.*, DS 1654, 1694 (S.).

ratificatio, onis, f. (: följ.), be-
kräftelse, DS 3354 (S.).

rati-fico, 1., bekräfta, godkänna.
ratilant DS 513, läs *rut-*.

ratio, onis, f. (kl.), 1) förnuft;
2) rätt, fr. *raison*; *r. iuramenti regii*, rätt till böter för brott mot landsfriden, Sv. 185 (S.);
3) redovisning (= kl. *rationes*);
4) villkor, förbehåll, DS 2858 (S.), = *condicio* 2411. 3049; 5) abl. *ratione* har nästan övergått till preposition med genitiv: med hänsyn till, för — skull, på grund av, såsom; *r. promissi facti in Malmøe r. bonorum hereditariorum per mortem Jo. Tesmers ibidem derelictorum*, beträffande, SD n.s. 3001 (F.); *r. persone*, för egen person; *r. cuius*, för vilket ändamål, DS I p. 657; *r. testamenti*, övers.: *i testament*,

DS 793; *r. donacionis*, såsom gäva, 4471 (S.).

ratiocino, 1. (kl. deponens »beräkna, draga en slutsats»), försvara sig inför rätta.

rationabilis, e (kl.), skälig, billig, giltig, rättslig, rättvis.

rationabiliter, adv. (kl.), se föreg.

rationale divinatorum officiorum, en systematisk framställning av alla prästeståndets uppgifter av Guilelmus Duranti † 1296. SD n.s. I p. 340 (Lund). Sv. 158 (F.). Gröber p. 206.

ratione, se *ratio* 5.

raucore Sv. 256; läs *ran-*.

re-habeo, 2., 1) få tillbaka, återfå; DS 2316 (D.). 4594 (S.). FM 685 (P.); 2) få i ersättning, DS 3414 (S.).

realis, e (: *res*), verklig, *possessio*, DS 2502 (Lund).

realiter, adv. (: föreg.), grundligt, D. Vadzst. 1. sept. 1419.

re-approprio, 1., i stället tillägna, DS 4183 (S.).

re-assigno, 1., giva i stället, DS 1040. 2270. 2618 (S.).

re-assumo, 3., återtaga, DS 1403. 2229 (S.).

reatus, us, m. (kl. »anklagelsetillstånd», kf. »beskyllning»), 1) brott, DS 2918 (S.); 2) vanl. plur.: sakören; DS 215 tänke man sig

- komma efter *reatus*; *rr. regales*, Gumm. Syn. p. 30, = *cause regales*, s.d.
- recepter** SD n.s. 3116 (Paris), = kl. *reciperel*.
- receptor, oris, m.** (senkl.), kassör, is. för en studentnation, SD n.s. 2880. 3052. 3122 (Paris); upp-bördsman inom johanniterorden, 2919 sl. (P.).
- receptorie** SD n.s. 3052, läs *receptoris*; jmf. K.Å. 1 (1900) 77.
- reclentia** m.m., se *res-*.
- reciperam** DS 2907 (S.), = kl. *recepteram*.
- recipisco**, = kl. *res-*.
- recipisse** DS 2380. 2801 (S.), = kl. *recep-*.
- recognitio, onis, f.** (kl.), erkännande, tillkännagivande, förklaring, intyg; SD n.s. 192 (P.), o.o.
- recognitoria, e, f.** (: *recognosco*), skuldförbindelse, FM 2624 (F.).
- recognitura, e, f.** (: *recognosco*), = *recognitio*, s.d.
- recognocio** DS 4064 och **recognosco** 4368 (S.), riktigast vore *recognotio, onis, f.* (: **recognōtus*, bif. till kl. *recognītus*; alltså icke från presens *recognosco*), = *recognitio*.
- recognosco, 3.** (kl.), 1) tillkännagiva, DS 996. 1014; förklara, 965; erkänna, 996. 1124 (S.). Sv. 228 (F.); intyga, DS 2096 (S.). 3674 (T.); 2) göra kansliunderskrift på en regenturkund, ST I p. 77 (T.).
- recollector, oris, m.** (: följ.), insamlare; *fructuum, reddituum et prouentuum*, SD n.s. II p. 387 (P.) (= vanl. *collector*).
- recolligo, 3.** (kl.), 1) hopsamla, DS 3208. 3240 (S.). ST III p. 94 (N.-Skottl.); 2) gästvänligt mot-taga, härbärgera och förpläga, DS II p. 446. ST I p. 419 (S.). Arw. I nr. 50 (F.). Reut. p. 177.
- recommendaticie littere** (: mlat. *re-commendo*), SD n.s. 2220 (S.), = *commendaticie l.*, s.d.
- recommendatus, i, m.** (ptc. till följ.), person, som på grund av en välgärning erhållit delaktighet i en ordens andliga och timliga goda; FM 202 (N.).
- recommendo, 1.,** = kl. *commendo* »anbefaller»; Sv. 30 (Estl.).
- recommitto, 3., 1)** återställa, DS 739 (S.). 3377 (Skåne); 2) giva i stället, 2274 (S.); 3) = kl. *committo*, anförtror.
- recompensa, e, f.** (: kf. *recompensio*), gengäld, vederlag, DS 2806. 3056 m. (S.). 3565 (i samma urk. *recompensacio*). 3639. 4052 (Lund), o.o.
- reconciliatio, onis, f.** (kl.), reconciliation (se följ.).
- reconcilio, 1.** (kl.), 1) återförsätta i helgat tillstånd en plats som blivit befläckt (se *pollutio*), DS 231 1434 (S.). 1144. SD n.s. 1714,12 (P.); *r. cimiterium dilatatum*, D. Vadzst. 24. febr. 1459 (jmf. *exsecratio*); 2) återupptaga i kyrkans sköte en syndare som gjort bot; *r. homicidam*, Gumm. B. B. p. VIII; *r. eliminatum*, Reut. p. 66.
- recongnitio** m.m., se *recogn-*.
- reconosco** DS 1829 (S.), = *recogn-* (s.d.).
- reconsigno, 1.** (Tertullianus?? »åter bekräfta»), giva i stället (= mlat. *reassigno*), DS 2275 (S.).
- reconsilio** Gumm. B. B. p. VIII, se *reconc-*.
- felicis recordationis**, salig i åmin-nelse.
- rectificatio, onis, f.** (: följ.), upp-rättande.
- Obs. Bokst. *k* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- recti-fico**, 1., upprätta, uppresä.
- rector, oris**, m. (kl.), 1) föreståndare; 2) *r. ecclesie (parochialis)*, kyrkoherde, DS 908. 4445 (S.), o.o.; 3) *r. civilis*, fjärdingsman, en av de bland en stads borgare utsedde fyra män, som hade att vaka över stadens förvaltning och rättskipning; DS 4211 (S.); 4) *r. placili generalis Feonie*, landsdomare på Fyen (= *auditor*, s.d.), ST II p. 643 (D.); 5) *r. se(h)olar(t)um*, skolmästare (under domskolastikern), DS 3021 (Estl.). SD n.s. 1616,²⁰ (S.). 2643 (P.). Sv. 680 (F.); 6) *r. canonistarum studii Pragensis*, rektor för studerandena av kyrkorätt vid universitetet i Prag, SD n.s. 703; 7) *r. universitatis Parisiensis*, enl. Denifle urspr. föreståndare för de fyra nationerna vid Paris' universitet, inom kort för artist-fakulteten, från mitten av 14. årh. för hela universitetskåren; DS 4433. 5131.
- rectoratus, us**, m. (: *rector*), ledning, föreståndarskap, Er. Ol. p. 128.
- rectoria, e, f.** (: *rector*), ledning, is. av kåren vid gudstjänst, Reut. p. 201; jmf. DS II p. 262 (S.): *quum chorus regitur per duos cantores*; DS 35 (Lund): *cantores — chorum regant*.
- rectus, a, um** (kl.), ofta = kl. *iustus*, varmed det även delar betydelsen »verklig, riktig»; *vera et recta fracta*, sanna och verkliga brott, DS 3188 (Halland).
- recupero**, 1. (kl.), få ersatt, *damnium*, ST II p. 420 (N.).
- recursus, us**, m. (kl. »återgång»), tillflykt, SD n.s. 1450 (prem.). Sv. 235 (P.). 495 sl. (S.). Reut. p. 195. Jmf. *recurro* »tar min tillflykt», kl. o. mlat., t.ex. DS 832 (N.).
- redha, e, f.** (fsv. *redh*), redd, FM 330 (F.).
- redd-** icke sällan = kl. *red-*, t.ex. *reddire*, ST 299 m. 302 (P.).
- reddarii equi** (kl. *raedarius*), skjutshästar, DS 26. 97. 121 (D.).
- reddituarius, ii, m.** (: följ.), räntebetalare, förpaktare.
- redditus, us**, m. (den vanl. formen för kl. *reditus* under inflytande av *reddo*), avkastning, inkomst, ränta.
- redegi** DS 3708 (S.), = kl. *redigi*, pres. inf. pass.
- redemptio, onis, f.** (kl.) [bif. *redemptio* DS 559 (S.)], förlossning; friköpande, ST II p. 404 (T.), o.a.; *r. crucis*, penninggåva erlagd för att vinna befrielse från avlagt korstågslöfte, DS 762 (S.), o.a. Till det felaktiga *redemptio-nis* DS 155 se 1034 och 1039.
- red(h)ibentie, arum, f.** (: *redhibeo*), grundräntor, avrad, avgifter, DS 808 (Paris).
- redimo**, 3. (kl.), 1) friköpa genom erläggande av tionde, DS 1202 (S.); 2) *r. crucem*, erlægga penningar för att varda befriad från avlagt korstågslöfte, DS 1043. 1053 (S.); 3) återköpa, teknisk term i räntekontrakt, DS 665 (S.); (= *reemo*, s.d.); 4) inlösa (arvjord), DS 453. 902. 1007 (S.). Inc. Auct. 47.
- redotatio, onis, f.** (: följ.), morgongåva, SD n.s. 686,¹¹ (T.).
- re-doto**, 1., giva i gengäld, som morgongåva, SD n.s. 686,¹⁰ (T.).
- reduco**, 3. (kl.), reducera, nedsätta (en taxa), SD n.s. 2598 (P.). — Avl. **reductio, onis, f.**, a.st.
- re-emo**, 3. (= kl. *redimo*, s.d.), återköpa, teknisk term i ränte-

- kontrakt, DS 3665 (S.). FM 376 (Reval).
- refectio, onis, f.** (kl. »vederkvickelse»), underhåll, som biskopen åtnjöt på sina visitationsresor, DS 832 (N.), o.a. Neovius i Tutk. Suom. kirkkohist. alalta 1913 p. 18.
- refectorium, ii, n.** (kf.adj.), matsal, Reut. p. 143. Necrol. Lund. p. 24.
- referendaria, e, f.** (fem. till följ.), skvallrerska, SD n.s. 2680 (S.).
- referendarius, ii, m.** (senlat.; Thes.), påvlig föredragare l. referendarie, SD n.s. 3061.
- refocillamen, inis, n. l.**
- refocillatio, onis, f.** (: kf. *refocillo*), vederkvickelse.
- refocillamen** SD n.s. 2001 (svensk student i Paris), = *refocillamen* ovan.
- refundo, 3.** (kl.), ge i ersättning, DS 2618. 3092 (S.). Sv. 576 (F.); ersätta, DS 2398. 4036; *alci de dampnis*, 4184 (S.).
- refusio, onis, f.** (senlat.), ersättning (av skador eller utgifter), DS 4184 sl. (S.). ST II p. 406 (T.).
- regalia, ium, n.** (senlat. »kungligt residens»; kl.adj.), 1) län givna av en konung, DS 382 (P.); 2) *r. sancti Petri*, kyrkans världsliga besittningar, DS 3662. FM 756 (P.).
- regalis, e** (kl.), kronan tillhörig; *bona rr.*, kronogods (i mots. t. konungens privategendom, *patrimonium*), DS 612 (S.); *ornamenta rr.*, konungamåktens insignier, 1811 (S.); *ecclesia r.*, kyrka, över vilken konungen har *ius patronatus* (s.d.).
- registrum l. registrum, i, n.** (: senlat. *regesta* n. »förteckning, katalog»), register, svartbok, vari ett kanslis in- eller utgående akter eller andra urkunder infördes.
- reginalis, e** (: *regina*), drottning-; Sv. p. 168 (P.). D. Vadzst. 1514.
- regionarius, a, um** (: *regio*), *notarius r.*, under den äldre medeltiden en högre klass av påvliga kanslitjänstemän till antalet 7, motsvarande Roms 7 kyrkliga regioner, ST I p. 26. 34 (P.).
- registrator, oris, m.** (: följ.), *rr. litterarum apostolicarum*, (de fyra) cheferna för påvens registerverk, i 15. årh. kallade *magistri registorum*, vilket haft till följd att *r.* vid denna tid ibland användes om skrivare i registerverket (*scriptores registri*).
- registro, 1.**, införa i ett *registrum*; SD n.s. 887 (P.).
- registrum, se** *regestrum*.
- regrator, 1.** (*re* o. mlat. **grator* : kl. *gratia*), tacka, Sv. 196 (S.).
- regressus, us, m.** (kl. »återgång»), 1) =; DS 1620 (S.); 2) se under *accessus*.
- regula, e, f.** (kl.), 1) tvärstång, vid vilken fästes ljus för upplysning av en kyrka, DS V p. 685 (S.); 2) regel, ordensregel.
- regularis, e** (kl.), regelbunden, reglerad; som rör l. tillhör en ordensregel; *vita r.*, munkliv; *professio r.*, ordenslöfte, FM 3273 (suppl. N.); *ecclesia r.*, ordenskyrka (mots. *e. secularis*), DS 2822 (P.). V p. 450 (Lund); *canonici rr.*, kaniker, som levde liksom munkar vid en ordenskyrka, regulära korrherrar, SD n.s. I p. 196 (P.). ST III p. 46 (Polen); *dignitas r. uel seularis*, DS V p. 449 (Lund). — Subst.
- regularis, is, m.**, ordensmedlem,

- broder; munk, DS 842 (S.); regulär kanik, IV p. 726 (Skåne).
- reyda, e, f.** (mlt. *reide*), redd, ST 208 (F.).
- re-inhabito, 1.**, åter bebo, DS 4059 sl. (S.).
- reintegro, 1.** (kf.; Thes.; kl. *red-integro*), återställa, återlämna, Sv. 376 (Estl.).
- re-intimo, 1.**, = kl. *intimo*, hos kf. o. i senlat. »meddela»; båda verben i SD n.s. 2073 (Vadstena-munk i Konstanz).
- re-intro, 1.**, åter inkomma.
- re-invenio, 4.**, återfinna.
- reisa, e, f.** (germ.), resa, DS 3249 (T.). ST II p. 418. 421.
- re-iudico, 1.**, döma tillbaka, *alci-predia*, DS 4019 (S.).
- relatis** DS 4867 (ävskr. från 17. årh.), orätt utläst förkortning; bör vara *retroactis*; s.d.
- relexacio** SD n.s. 173 (S.), = *relaxatio* »efterskänkande».
- relicta, e, f.** (kl.ptc.), änka.
- religio, onis, f.** (kl.), 1) munkorden, klosterliv; *filiam religioni tradere*, DS 1282 (S.); 2) *religionis habitum*, klosterdräkt, 1307; r. ensamt, andlig dräkt, SD n.s. 602 m. (S.).
- religiosus, a, um** (kl.), gudfruktig, ST I p. 267 (P.). Sv. 131 (F.); is. som lever klosterliv; *religiosa domina*, fsv. *renliwis fru*, DS 3707 (S.). Subst.
- religiosus, i, m.**, 1) andlig i allm., Reut. p. 76; 2) is. ordensmedlem, munk, fsv. *renliwis man*, DS II p. 115 (S.). SD n.s. I p. 196 (P.). Reut. p. 145. 169. 180; mots.: världslig andlig (jmf. SD n.s. 2862).
- religiosus**, se *religiosus*.
- relinco** DS 3331 (S.), = kl. *relinquo*.
- reliquarium, ii, n.** (Augustinus, Conf. 5, 8), relikskrin. Bif. **reliquiare, is, n.**
- reliquid** DS 842. 1016 (S.), = kl. *reliquit*, t.ex. 843 (S.).
- reliquie, arum, f.** (kl.), kvarlevor, relikier; *festum reliquiarum*: 1) i Uppsala söndagen efter *Matthai*; 2) i Linköping 4. aug.; 3) i Åbo den 21. jan. enl. Sv. 279 (år 1396), men den 9. sept. enl. *Calendarium Aboense* år 1488 och andra källor; se härom A. Malin, *Die Heiligenkalender Finnlands* (Helsingfors 1925) p. 219 ff.
- rememorativus, a, um** (: senlat. **rememoro* »påminna»), påminnande, DS 1065 (S.).
- remex, igis, m.** (kl. »roddarman-skap»), rodd, fart, Er. Ol. p. 73.
- Remigii ep. cf.**, 1. okt.
- Reminiscere**, indekl. (sc. *miserationum tuarum Domine*, Ps. 24: 6) [bif. **Reminiscere** DS 3900 (S.)], 2. sönd. i fastan; *sabbatho R.*, D. Vadst. under 17. juni 1446, antagligen »lördagen före R.» (Lundberg).
- remissio, onis, f.** (kl.), efterskänkande, avlat.
- remissivus, a, um** (senlat.), efterskänkande, DS 1241 (S.).
- removibilis, e** (: *removeo*), som kan avlägsnas, SD n.s. I p. 196 (P.).
- renalis l. renensis, e**, rhensk.
- rennuo** = kl. *renuo* »vägrar».
- renta, e, f.** (ffr. *rente* »årsavkastning»), kanikprebende, blott DS 476 (S.).
- re-ordino, 1.**, återställa, FM 346 (F.).
- repanso, 1.** (intens. t. mlat. **repando* = kl. *expando*), utbreda, SD n.s. 811 (T.).

rependendum DS 4749 (S.), = *repend-*.

rependum, ii, n. (: *rependo*), veder-gällning; *gratiarum rr.*, tacksamhet, SD n.s. 504 sl. (N.).

reprebitio, onis, f. (: mlat. **reprebeo*), anbud att inlösa arvjord, DS 3636 (S.). Jmf. *oblatio*.

reprobo, 1. (rättsl.), is. avlysa (dåligt mynt).

repromitto, 3. (kl.), 1) i gengäld utfästa sig, DS 633 (D.); 2) (= *promitto*) garantera, borga, ST I p. 420 (S.).

requesitus, se requiro.

requesta, e, f. (ffr. *requeste*), anhållan, ansökan (jur.), DS 3610. SD n.s. 3123 (Paris).

requiro, 3. (kl.) [bif. **requesitus**, DS 1996 (S.)], tillfråga, DS 2006 (S.); anmoda; anhålla om tillstånd; *requisitus*, även: erfordrig.

requisitio, onis, f. (Gellius 2. årh. »undersökning»), tillfrågan; *cum requisicione consortis mee*, med min hustrus [tillfrågande och] bifall, Sv. 86; anhållan, 189; krav, *denarium*, 87 (F.).

resarciendas FM IV p. 529 (F.), gerundiv till kl. *resarcio, ire*.

resartiret DS 214 (Lund), = *resarciret*. Kanske felskrivet eller feläst.

rescoto, 1. (*re* o. mlat. *scoto*, s.d.), åter sköta, DS 3377 (Skåne).

rescribendarius, ii, m., urspr. tjänsteman i påvliga kansliet, till vilken urkunder som av en eller annan anledning måste renskrivas ånyo (*littere rescribende*) expedierades i och för fördelning bland renskrivarne; i 14. årh. omhänderhar han fördelningen även av andra slags brev, i huvudsak *littere de gratia* (s.d.),

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

och i 15. årh. har han h.o.h. utträngt *distributor notarum* såsom renskrivarkollegiets byråchef (se Bresslau, Urk. I² p. 305 f.).

reservatio, onis, f. (: *reservo*), förbehåll, is. påvens förbehållande av rätten att i vissa fall förläna andliga befattningar och prebenden. Den påvliga reservationsrätten utbildades i 13. årh.

reservatus, a, um (kl.ptc.), förbehållen; *casus rr.*, synder och kyrkostraff, från vilka icke en vanlig själasörjare, utan endast antingen påven eller biskopen kunde absolvera; Gumm. B. B. p. XIII ff.

residens, se under canonicus.

residentia, e, f. (: *resideo*), 1) uppehåll, vistelse, hemvist, DS I p. 630. II p. 379 (Lund). III p. 327 (P.). Reut. p. 64; 2) konkret: bostad, boning, SD n.s. 566. 835 (Skåne). — Adj. **residentialis, e.**

residuis, abl. (för *recidiuis?*), fsv. *skriptabrut*, olydnad i undergående av kyrkostraff l. nytt begående av redan straffat brott, Inc. Auct. 27.

resigno, 1. (kl.), 1) återlämna överlämna; 2) nedlägga (ett ämbete); *officium*, D. Vadzt. 1394; *officio*, 25. maj 1452. 22. aug. 1454; 3) ovanl.: uppbjuda (= *exhibeo*), DS 4181 (S.). — Avl. **resignatio, onis, f.**

resolvo, 3. (kl.), inlösa, DS 2108. 2323. 3072 (S.).

resolutio, onis, f. (kl.), inlösning, DS 2858 (S.).

respectivialis, e (: *respectus?*), som inger tilltro; *littere rr.* SD n.s. 2853 (T.), = *littera respectus*, s.d.

respectuatio, onis, f. (: mlat. *respectuo* »skänker tillit»: kl. *re-*

- spectus*), *littere respectuacionis* ST 562, = *littera respectus*, s.d.
- respectus, us**, m. (kl.), 1) riktlinje (vid rågång), DS 3337 (S.); 2) *respectu* l. *ob respectum* med gen., med hänsyn av, i hänsyn till, DS 2264 (Halland). 3552. 4733 (Visby). 4692. 4724 (S.); 3) tillit, DS 3592 (Visby). 3665 (S.). 3674 (T.); 4080. 4725 (S.); *littera respectus*, brev utgivet av rådet i en stad åt person som behövde identifiera sig på en annan ort, anbefallningsbrev, SD n.s. 2882. 3046 (T.).
- respicere collegium Belvacense**, tillhöra, SD n.s. 3060 (Paris).
- respondeo**, 2. (kl.), 1) svara; 2) ansvara (*de*, *för*); DS 780. 3850. 3856 (S.). SD n.s. 566 (Lund); 3) motsvara (med *dativ*), DS 3623 (Norge).
- responsalis, e** (: *responsum*), svars-; *littere*, SD n.s. 811 (T.); *liber*, se *responsoriale*.
- responsalis, is**, m. (senlat.), 1) ombud, DS 145 m. (P.). 1784. 3354 (S.); 2) beskyddare, 548 (S.). 1919 (Lund).
- responsalitas, atis**, f. (: mlat. *responsalis, e*, s.d. och jmf. *respondeo* 2), borgensförbindelse, DS V p. 50 (Paris).
- responsor, oris**, m. (kl.), sakförare, beskyddare, DS 2630 (S.).
- responsoriale, is**, n. (: följ.), sångbok med responsorier; innehöll de sjungna delarna av tidegudstjänsten. Jmf. *antiphonarium*. — D:r Haapanen.
- responsorium, ii**, n. (Ambros. 4. årh.), liturgisk sång, is. bruklig mellan lektierna i nattofficiet. D:r Haapanen. — Vid procession SD n.s. 602 (S.).
- resta, e, f.** (ffr. *reste*), rest, SD n.s. 3134 (Paris).
- restantare** FM 578 (F.). Bör antagligen vara *restaurare*.
- restantie, arum, f.** (: *resto*), resterande belopp av en skuld l. skatt, DS 4948. SD n.s. 855 (S.).
- restaurum, i, n.** (: *restauro*), ersättning, vedergällning, ital. *ris-toro*; *r. facere de dampno*, DS 3717 (T.).
- restitutio in întegrum** (kl.), återställande av en rättslig situation sådan den var före ett visst ingripande.
- retenementum, i, n.** (: *reteneo* hos Gregorius från Tours 6. årh., Bonnet p. 486 ff., = kl. *retineo*), förhållande, undanhållande, ST III p. 92 (N.-Skottl.).
- retineo, 2.** (kl.), 1) innehålla, icke utbetala, DS III p. 531 (S.); 2) förbehålla, DS 1041 b. 1091. 1297 (S.), o.o.; 3) behålla, SD n.s. 879 (S.); 4) erhålla i stället, SD n.s. 823 (S.); 5) innehålla, utgöra, DS 4443 (Lund).
- retransitus, us, m.** (: senlat. *retranseo*), överfart tillbaka.
- retro, prep.** m. ack. (senlat. »bakom»), =; DS VI p. 492 (Paris).
- retroactus, a, um** (kl.ptc.), förfluten; *tempora*, DS 926. SD n.s. 1621. 2411 (S.), o.o.
- retro-lapsus, a, um**, förfluten; *anni*, SD n.s. 3134 (Paris).
- retro-transactus, a, um**, förfluten; *tempora*, SD n.s. 1614 (S.).
- revera** FM 1859 (F.), = kl. *re verâ*.
- reverendissimus, a, um**, högvördig.
- revocatio, onis, f.** (kl.), återkallelse, DS 1308 (Halland); *r. bonorum*, 4594 (S.).
- revocative, adv.** (: mlat. **revocati-*

vus »återkallande»: kl. *revoco*), genom återkallelse, DS 4712 (S.).

revocatorius, a, um (senlat.), återkallande; *bullā*, som upphäver en tidigare bestämmelse; *littere rr. super Eneby*, SD n.s. 2179 (S.).

revoco, 1. (kl.), återkalla, fsv. *äterkalle*, DS 684 a; *donacionem*, 1995 sl.; *solucionem siue commutationem*, 670 (S.).

rex armorum, skotsk vapenhärold, sändebud hos konung Hans, ST III p. 507.

ribaldaria, e, f. (: följ. efter ffr. *ribaulderie*), lastfullhet, gemenskap (se följ.), SD n.s. 855 (S.).

ribaldus, i, m. (: rom.; M.-L. 4206), urspr.? dräng; sen. skymford med mycket vidsträckt och växlande innebörd: utsvävande sälle, usling, vagabond, bov; SD n.s. 855 (S.).

riga, e, f. (ital. < langob., fht.; nu *Reihe, Reigen*), linie, rad (i en urkund), Sv. 371 sl. (S., men tysk notarie).

rinensis, e, rhensk.

seu riparias DS 3351 (S.), avsett torde vara *subrip-*.

risus, i, m. (rom.), ris (sädesslag), DS 2660 (S.).

rixalla, e, f. (demin. t. *rixa*), plur.: split, SD n.s. 2680 (S.).

roba, e, f. (rom.; M.-L. 7090), dräkt, is. en sådan som högtställda personer brukade skänka åt medlemmar av sin svit; *roba mea integra de librata cardinalis* testamenteras av en svensk kanik åt en *scolaris*, DS IV p. 753 (Avignon); *roba mea integra blavei coloris* testamenteras av en kanik i Linköping åt en *famulus*, VI p. 237 (S.). Jmf. även Erslev, Testam. p. 260.

rocha, e, f. (= *rocca* i frank.

annaler år 767, du Cange), borg, Can. Birg. p. 73. Egentligen »borghöjd» och allra ursprungligast »klippa», eng. *rock*. Härkomst obekant.

rogamen, inis, n. (: *rogo*), bön, begäran.

Rogate, indekl. (»Bedjen», Joh. 16: 24), 5. sönd. efter påsk.

rogationes, um, f. (kl.), gångdagarna (med kyrklig bångång kring odlingarna; jmf. *litania*), de tre dagarna före Kristi himmelfärdsdag och även om hela himmelfärdsveckan (Grotefend); söndag–tisdag före himmelfärds-torsdagen (Neovius); *secunda die rogacionum*, DS 2846 (S.), enl. Dipl. måndagen före.

rosarium, ii, n. (kl. »rosengård»), 1) rosenkrans, radband; 2) förlöpande kommentarie till ett skriftverk, Sv. 158 (F.); *r. archidiaconi*, kommentarie till en del av den kanoniska rätten av Guido da Baiso, ärkedjåkne i Bologna, † 1313, Gröber p. 218, Brilioth p. 348, SD n.s. I p. 340 (Lund).

roto, 1. (kl.), rådråka, ST III p. 513 (S.).

rotulus FM 710, = följ.

rotulus, i, m. (kl. *rotula* »litet hjul»), 1) (pergament)rulle med större längd än bredd, DS III p. 275 (S.), se beskrivningen av rullens utseende p. 272 anm. 1; is. om rulle, som uppkommit genom att flere pergamentblad fogats till varandra, a.st. p. 271, vartill se beskrivningen p. 255 anm.; *r. cartarum consignatus et clausus*, IV p. 675, = *pergameni r. consignatus et clausus* p. 663 (S.); 2) supplikrulle (*r. supplicationum*), omfattande ett

- större antal suppliker, som inlämnades till kurian av ett universitet (DS 4433) 1. en konung (FM 710: *rotolus*); 2. r. kunde även DS 2322 kallas; 3) band, bindel, DS 4716 b. (S.).
- ruffus** DS 762 (S.), o.a., = kl. *rufus*; *opus ruffum*, se *opus*.
- ruinositas**, *atis*, f. (: *ruinosus*), fallfärdigt skick; *domus*, SD n.s. 3060 (Paris).
- ruralis**, *e* (kl.), lands-; se vidare under orden: *capitulum*, *decanus*, *prepositus*, *presbyter*. — Subst. **rurales**, *ium*, m., allmogemän (mots. *cives*, borgare), SD n.s. 1961 (S.).
- rurenenses**, *ium*, m. (: *rus*), allmogen, DS 970 (S.); landspräster, Reut. p. 202.
- rustici**, *orum*, m. (kl.), bönder, allmogemän, DS 3104 (S.). Sv. 37 (F.). D. Vadzt. 21. juni 1463; mots. *civitatenses*, borgare, DS 3864 (S.).

S.

- sabbatum** *i*, n. (kl., eg.hebr.), lördag; s. *sanctum*, påsklördagen. — Adj. **sabbatinus**, *a*, *um*; men *in sabbatis diebus* Reut. p. 118.
- sacrarstia** DS V p. 278. 301 (S.), = *sacristia*, s.d.
- sac(c)yardus**, *i* m. (ital. *saccardo* »trossknekt, rövare»; till ordets ursprung M.-L. 7489), rövare; Sv. 256 (p. 184) bör läsas *sacardos* i st.f. *satarodos*.
- saccite**, **arum**, m. (: *saccus*), säckbröder, namn på medlemmar av flera strängt asketiska eremitordnar i 13. o. 14. årh.; DS 760 m. (Fr.).
- sacromannum**, ack. (ital. *sacromanno* »plundring»; M.-L. 7490), =; Sv. 256 (I.).
- sacellanus**, *i*, m. (: *sacellum*), kapellan. — Adj. **sacellanicus**, *a*, *um*, FM 1365 (F.).
- sacellum**, *i*, n. (kl.), kapell; kor; s. *corporis Christi*, Helga lekamens kor.
- sacer**, **cra**, **crum** (kl.), helig; *ordines sacri*, se *ordo*; *in sacris*, DS I p. 562 (S.). Reut. p. 131. 136. 165. Gumm. Syn. p. 72, = *in sacris ordinibus*.
- sacerdotium**, *ii*, n. (kl.), prästerskap (= biskopar + präster).
- sacio**, 4. (merov.-karol. = fht. *sazian* »taga i besittning»; M.-L. 7632) [bif. *sasio*, DS 1160 (P., ing. i Codex eccles. Ups.)], tillgripa.
- sacramentarium**, *ii*, n. (: följ.), bok med böner, som celebranten bör bedja vid mässan; omkr. 10. årh. tillfogades *lectionarium* och de sjungna partierna av mässan, varigenom det fullständiga missalet (*missale plenarium* l. *plenum* l. blott *missale*) uppstod. — D:r Haapanen.
- sacramentum**, *i*, n. (kl.), 1) helig handling, sakrament (ifrån 12. årh. sju: prästvigning, dop, konfirmation, nattvard, bot, äkten-skap, sista smörjelsen); 2) kultföremål; ss. *videlicet eucharistia, oleum et crisma*, FM 624,2 (F.).
- sacrarium**, *ii*, n. (kl.), sakristia.
- sacrilegium**, *ii*, n. (kl.), helgerån, Reut. p. 76.
- sacrilegos** Reut. p. 63, bör uppenbarligen vara *sortilegos* (jmf. p. 189).
- sacrista**, *e*, m. f. (fem. D. Vadzt. 7. dec. 1433) (: *sacra*), *sacrorum*

- custos*, sakristan, klockare, som ombesörjde gudstjänstens yttre anordning och höll reda på kult-föremålen.
- sacristanus**, i, m., = föreg. med suffixutvidgning.
- sacristia**, e, f. (: mlat. *sacrista*, s.d.) (det vanliga uttalet torde ha varit *sacristia*; jmf. Hellquist s.v.), sakristia.
- sactus** DS p. 505, = *sanctus*.
- saphirus**, i, m. (senlat. *sapphirus*; grek.), safir, DS 771 (Akkon). 1722. 2553 (S.). SD n.s. II p. 288 (Lund). — Adj. **saphirus**, a, um, SD a.st.
- sägna**, e, f. (kl., grek.), not, DS IV p. 76; *sagenam trahere*, draga not, DS 4175 (S.).
- sägimen**, inis, n., = kl. *sagina*, näring.
- sallarium** DS 1903 (Lund). III p. 717 (D.), = kl. *salarium*, lön.
- salsarium**, ii, n. (kl. »såskopp») [bif. *salserium* SD n.s. II p. 288 (Lund)], förvaringskärl (vanl. av metall) för måltidskryddor, salt eller såser.
- salvator**, oris, m. (senlat. övers. av grek. σωτήρ »frälsare»), =; *ordo sancti Salvatoris*, Birgittinerorden.
- salvo**, i. (kl.), även: bärga (fartyg m.m.), ST II p. 188 (T.).
- salvoconductu** SD n.s. 3076 (P.), abl. av *salvusconductus*, s.d.
- salus**, utis, f. (kl.), välgång; *salutem (dicit)* var redan den kl. inledningsformeln i brev; i medeltida brev står oftast *salutem in Domino sempiternam* »hälsar evärdligen med vår Herre» l. likn. vändningar.
- salutaris**, is, m. (kl. övers. av grek. σωτήρ »frälsare»), =; DS 115 (S.). 861 (D.).
- salutos** FM 2613 (T.), läs *solutos*.
- salvus**, a, um (kl.), *salva sedis apostolice auctoritate*, utan att den apostoliska stolens bestämmanderätt avskaffas; *saluo iure meo*, utan att avstå från min rätt, DS 4747; *salua facultate melius ordinandi*, med bevarande av möjligheten att annorlunda förordna, 2144 (Lund); *hoc semper saluo, quod*, alltid med det förbehållet, att, 1291 (S.); *eo saluo et excepto, quod*, med det förbehållet och undantaget, att, 2316 b. (D.).
- salvusconductus**, fri lejd, Er. Ol. p. 79.
- sametum** DS 2109 (S.), = *exametum* (s.d.).
- sancio**, sup. **sancitum** [av uttalet föranledda grafiska biformer: **sancitum** l. **sanxitum**], 4. (kl.). stadga.
- sanctimonialis**, is, f. (kf. »from kvinna»), nunna.
- sanctitas vestra** (förk. s.v.), ers helighet (vid tilltalandet av påven).
- sancti**, orum, m. (kl.adj.), helgonen; *dies omnium sanctorum*, allhelgonadagen, 1. nov.; *proprium de sanctis*, mässbokens mässor för Guds moder, änglar och helgon, som hade särskilt utarbetade mässor; *commune sanctorum*, för alla övriga helgon gemensamt mässformulär.
- sanctus**, a, um (kl.), helig.
- sandalium**, ii, n. (kl., grek.), bis-kopssko, DS 234 (P.). LSGI.
- santus** (senlat., CIL V 8136), FM 756 (P.) = *sanctus*.
- sanxio** DS 4038 (S.), o.a., blott av uttalet föranledd grafisk variant till kl. *sanctio* »straffbestämmelse».

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

- sanxium**, se *sancio*. Härav **sanxittio** = kl. *sancio* (jmf. föreg.). Se även *saxicio*.
- sarcino**, l. (: *sarcina*), lasta.
- sargea**, e, f. (rom.; M.-L. 7848), enl. Murray s.v. *serge* ett ylletyg av växlande beskaffenhet under olika tider, enl. Godefroy s.v. *sarge* ett halvsidentyg; s. *rubea*, förhänge l. täckelse av dylikt tyg (testamenterat till en kyrka), DS 2762 m. (S.).
- sarpa**, e, f. (: *sarpo* »avskära»), trädgårdskniv, LSGL.; måhända antikt.
- sartago, inis**, f. (kl.), fyrfat, Erslev, Testam. p. 207,2; *bradopanna* enl. LSGL., d.v.s. stekpanna.
- sartatectum**, i, n. (av den kl. asyndetiska sammanställningen *sarta tecla* neutr. »reparerat och täckt»), reparation av (is. en kyrkas) tak, »takbot», LSGL.; plur.: DS 345 (P.); *sartatecta*, tak, 3405 (Norge).
- sartor, oris**, m. (kl.), skräddare.
- sasio**, se *sacio*.
- satardos** ack., Sv. 256, läs *sacardos*; se *saccardus*.
- sator zizanie**, den onde, DS II p. 313 (P.).
- Saturni dies**, (planetguden) Saturnus' dag, lördag, eng. *Saturday*; SD n.s. 2068 (Lund). ST III p. 509 (N.).
- saxicio** SD n.s. I p. 462 (S.), = mlat. *sanxilio* (: *sanxium*, s.d.), = kl. *sancio* »straffbestämmelse».
- scabinagium**, ii, n. (: följ. efter ffr. *eschevinage*), råd (i en stad), ST 95 (Flandern).
- scabinus**, i, m. (karolingiskt latin; av germ. urspr.; M.-L. 7976), 1) rådmän, mig veterligen blott DS 1391 (Lund); 2) magistratsperson i nordfranska och flamm. Hammarström.
- driska städer, skabin, DS 5121. 5150. ST I p. 308. 560. II p. 6. 39.
- scaccarium**, ii, n. (: följ.), eg. schackbräde; engelska konungens skattkammare med domsrätt i finansiella mål, eng. *exchequer*, SD n.s. 755.
- scaci, orum**, m. (rom., av pers. urspr.; M.-L. 7669), *tudus scacorum*, schackspel, DS II p. 121. IV p. 754.
- scactabulum** ack. (föreg. o. mlat. *tabulum* s. d.), schackbräde, DS 771 (Akkon).
1. **scala**, e, f. (kl. »trappa»), *poni ad scalam*, utställas till offentlig vanära (om förbrytare i Frankrike), DS V p. 506.
2. **scala**, e, f. (germ.), skål, DS 771 (Akkon); viktskål, ST I p. 237 (T.).
- scapulare**, is, n. (: *scapulae* »skuldror»), kort kappa, i benediktinerorden föreskriven vid kroppsarbete och upptagen av vissa andra ordnar och brödraskap, så av birgittinerorden, SD n.s. 1714,34, där den bör räcka till knäna och ha en fastsydd kapuschong.
- scarlaticus**, a, um (: följ.), av skarlakanstyg; *vestes*, DS 457 (S.).
- scarletum**, i, n. (= mlat. *scarlatum*, av obek. urspr.; M.-L. 7661), skarlakanstyg, ett fint ylletyg (icke nödvändigt av skarlakansfärg), DS 951. 1095. 1722. 2685. IV p. 370. 711 (S.). Se inl. p. 54.
- scedula**, e, f. (senlat. *schedula*), blad av pergament (l. papper) för skrivandamål, DS 696. 711. 746. 786. 794. 2631 (S.); o.a. Skrivs även *cedula* (s.d.). Mlat. form med *sch-* är mig ej bekant.

Denna omständighet står i samklang med den svenska formen *sedel*.

scella DS 1850 (S.), = *sella* (s.d.).

skællingus, i, m. (germ.), skilling (= *solidus*, s.d.), blott DS 3564 (Småland), om Tours-mynt; jmf. fsv. *skelingh* 3019.

scelo abl. av *zelus* (s.d.); Arw. I p. 72 (F.).

scenodochium DS 913 (S.), = senlat. *xenodochium* »härbärg», av grek. urspr.

scenseo DS 2966. 3382 (S.), = kl. *censeo*.

sceptrum, i, n. (kl., grek.), spira, DS 1811 (S.).

siccus DS 5023 (S.), = kl. *siccus*.

scincere DS 3242 (S.), = kl. *scincere*.

scincerus DS 1785 (S.). 3769 (Norge), = kl. *sincerus*.

scista DS 3379 (S.), = kl. *cista*.

scitis ST II p. 190 (T.), = kl. *sitis*, törst.

scitus, abl. u (: *scio*), vetenskap, DS I p. 657. III p. 167 (S.).

scitus, a, um, DS 1769. 3255. 3315. 3348. 3482 (S.), = kl. *situs*, belägen.

sclavus, i, m. (mgrek. *σλαβός* »slav, eg. slavisk krigsfånge»), slav, ST III p. 702 (N.-Ryssl.). — Fem. *sclava, e, a.st.*

sc(h)olaris, is, m. [gen. plur. *scolarum*, SD n.s. 2643 (P.). Arw. I nr. 38 (F.)], (senlat.adj.), 1) lärjunge, skolgosse, Arw. a.st., DS 3021 (Estl.), SD n.s. 1616,²⁰ (S.). Sv. 680 (F.); 2) student, företrädesvis vid artistfakulteten, DS 877. 1044 f. 2025 (S.). 4602 (suppl. N.). SD n.s. 2001 (Paris); 3) boklörd, D. Vadzst. 1386. 20. sept. 1445. 4. mars 1447. 16. aug. 1452. 31. dec. 1464.

Sc(h)olastice v., 10. febr.

sc(h)olasticus, a, um (kl.) [bif. **scolesticus**, DS 762 (S.)], 1) skol-lärrar-; *salarium*, skollärlön, Sv. 680 (F.); 2) lärd, skolastisk; *studium*, skolastiska studier, SD n.s. 1922 (S.); *disciplina*, skolastisk undervisning, DS 236 (P.). FM 1663 (S.); *subsidium*, studie-hjälp (i penningar), DS 762 (S.).

sc(h)olasticus, i, m. (kl.), 1) skolmästare, SD n.s. 2643 (P.). Sv. 117 (S.); 2) is. föreståndare för en katedralskola, domskolastiker, DS 561. 4087 (S.). 3468 (N.), o.a.

scolesticus, se scholast.

scota, e, f. (germ. > rom.) sammanskott för att betäcka utgifterna för ett festligt samkväm inom ett gille; SD n.s. 602 (S.).

scotatio, onis, f. (: följ.), symbolisk jordöverlåtelseakt, skötning.

scoto, 1. (fsv. *sköta*) (bif. **scotto**), sköta, besegla en jordöverlåtelse genom en symbolisk handling, varvid överlåtaren lade något jord av sin egendom i en flik (fsv. *sköt*; jmf. *in sinum* DS 4184. 5146. SD n.s. 835) av mottagarens dräkt. Verbet är transitivt med passiv: *scotari* om jordagods, Sv. 113 (F.).

scribo, 3. (kl.), 1) renskriva, ST I p. 26. 34. 38 (P.); 2) avskriva, D. Vadzst. 18. aug. 1391. 2. aug. 1436. 19. maj 1438. 30. juni 1446. 11. nov. 1447. 16. aug. 1452. Jmf. däremot *compilo, compono*.

scrimptis DS I p. 624 (S.), = kl. *scriptis*, abl.

scriniarius, ii, m. (senlat.), arkivarie och notarie i påvliga kansliet i äldre tid till omkr. 1100, ST I p. 26. 34 (P.).

scrinium, ii, n. (kl. »cylinder-

- formig pennal för skrivmaterialer», skrin, DS V p. 572; s. *argenteum*, I p. 708; s. med Erik den heliges kvarlevor, II p. 389; s. *litterarum*, IV p. 711 (S.).
- scriptor, oris, m.** (kl.), 1) renskrivare; s. *litterarum apostolicarum* = *grossator*, s.d.; DS 4239 (suppl. S.) nämnes en påvlig kanslitjänsteman samtidigt *scriptor et ab(b)reviator*; 2) avskrivare, D. Vadzst. 4. mars 1447.
- scriptrix, icis, f.** (: föreg.), avskriverska, D. Vadzst. 1520.
- scriptum, i, n.** (kl.), ovanl.: urkund, DS 1038 (S.).
- scrupinium** DS 1136 (P.), se *scrut.*
- scrutator, oris, m.** (kl.), valför rättare vid biskopsval *per viam scrutinii*, DS 3600. 3714 (S.).
- scrutinium, ii, n.** (senlat.), 1) rättslig undersökning, ting, DS 3153. 3891; 2) s. *armorum*, vapensyn, 2773 (S.); 3) direkt omröstning med valsedlar vid biskopsval, DS 3600. 3714 (S.).
- scudatus, i, m.** (ital. *scudato*), sköldmynt, is. franskt guldmynt prytt med en vapensköld, fr. *écu*; DS IV p. 755 (Avignon).
- schultetus, i, m.** (mlt. *schullhete*, eg. »den som uppfordrar till fullgörande av skyldigheter, byfogde»), ST III p. 507. 521 antagl. (tysk) borgmästare. Se Brinckmeier.
- schuta, e, f.** (mlt. *schûte*), skuta, lätt, snabbseglande skepp av olika storlek och byggnad; Falk, Seewesen 95 f.; s. *piscatoria*, ST II p. 187 (T.).
- scutella, e, f.** (kl.), tallrik, DS I p. 633 (Akkon). 685 (Lund).
- scuti-fer, eri, m.**, 1) i Norden sälls., Sv. 576 (F.) = *armiger* (s.d.), vanlig adelsman; 2) i Skottland ST III p. 90, = *armiger* l. *serviens ad arma* (s.d.); 3) hos påven SD n.s. 2940, = *serviens ad arma*.
- scutum, i, n.** (kl.), guldsköldmynt, fr. *écu* (jmf. ovan *scudatus*), SD n.s. 2000. 2883 (Paris), o.a.; *denarii aurei de scuto*, DS IV p. 753 (Avignon); *floreni ad scutum in Scotis*, VI p. 103.
- se i st.f. seu DS 4279 (S., reg.).
- secretarius, a, um** (: *secretum*), hemlig, enskild; *sigillum s.*, privatsigill (= *secretum*), DS 1027 (S.). — Subst.
- secretarius, ii, m.**, sekreterare: hos påven, SD n.s. I p. 197; hos konungen av Sverige, DS V p. 706.
- secretum, i, n.** (sc. *sigillum*; kl. pte.-adj.), privatsigill (mots. *sigillum maius*), DS 2221. 2401. 3954 (S.).
- secularis, e** (kl.), världslig; *sacerdos s.*, präst som icke tillhörde någon orden (mots. *sacerdos religiosus* l. *regularis*); *canonicus s.*, kanik, som icke levde munkliv (mots. *canonicus regularis*).
- seculum, i, n.** (kl.), is. världen, det timliga, världsliga livet.
- secundario, adv.** (: följ.), för andra gången, ånyo (= kl. *iterum*), DS III p. 715 (D.). D. Vadzst. 12. jan. 1415.
- secundarius, a, um** (kl.), förnyad; *monicio*, krav, DS 4020 (T.), o.o.
- secundo-genita, e, f.** (bildat efter senlat. *primogenitus*), andra barnet i ordningen (om en dotter), DS 2260 (S.); om Filippa, dotter till Henrik IV. av England, SD n.s. 760 (E.).
- secuntur** = kl. *sequuntur*.
- securitas, atis, f.** (kl.), lejd; *secu-*

- ritalem ordinare*, utfärda, DS 4747 (Lund).
- seculo**, 1. (: *securus*), skydda.
- sedes, is**, f. (kl.), is. biskopsstol.
- sedo**, 3., DS 4179 (S.), = *cedo*, tillfaller.
- sedula** Gumm. Syn. p. 71, = *scedula* (s.d.).
1. **sella, e**, f. (kl. »stol»), sadel, DS 951. 1053. 1095 (S.), o.o.
2. **sella** Reut. p. 61 o.a., = *cella* (s.d.).
- sellator, oris**, m. (: *sella* 1., s.d.), sadelmakare, DS 4858 (S.).
- semi-duplex, icis, festum s.** = *festum duplex* (s.d.), men med mindre högtidlig första vesper; Gumm. Syn. p. 52 stadgas härför utöver den vanliga vespern en antifon med responsorium.
- simplicitas** SD n.s. 2185 (S.), = kl. *sim-*.
- senatuiconsulto** ST II p. 157 (S.), = kl. *senatus consulto*, dat.
- sententur** DS 4891 (S.), = kl. *cententur*.
- seneciretis** SD n.s. III p. 362 (S.), = kl. *sentiretis*, impf.kj. Antägligen skrivfel.
- senescalcus, i**, m. (ffr. av germ. *sini-skalk* »äldste tjänare»; M.-L. 7946), 1) hovmästare (hos en resande biskop), DS I p. 332 (S.). Reut. p. 131; 2) *seneskallus* DS 3505 (S., L. Sparres avskr.) = *marsecalkus* 3508 o.a., alltså marsk. Mycket överraskande, då *senescalci* utomlands snarare motsvaras av den ämbetsman, som i Sverige heter drotset, på mlat. *dapijer*; 3) *magnus s. regni Sicilie*, Can. Birg. p. 23; 4) *senescalli* i allm., SD n.s. 2944 (P.).
- senior, oris**, m. (kl.), älderman för ett gille, Sv. 160 (F.).
- Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.
- sensatis** abl. av ett mlat.ptc. till kl. *censeo*; DS 4608 (S.).
- senseantur** DS 2961 (S.), = kl. *cententur*.
- sensuarius** SD n.s. 1121 (P., avskr. i S.), = *cent-*.
- sensus** DS 1578 (S.), = kl. *centus*.
- sententia, e**, f. (kl.), 1) is. dom; *s. sanguinis*, blodsdöm, Gumm. Syn. p. 72; *cenura late sententie*; en gång för alla för en viss handling fastställt straff som automatiskt inträder (kanonisk rätt), Reut. p. 129, o.a., = *pena late sententie*, DS 2342 (Lund); 2) ST 549 = *iustitia* 568. 577 (S.-Ryssl.); 3) utsaga, bestämmelse i ett fördrag, ST III p. 44 (Polen); 4) *liber sententiarum*, av Petrus Lombardus i 12. årh. gjord sammanställning av uttalanden i bibeln och kyrkofädernas skrifter rörande olika punkter i den kristna läran; DS V p. 609 (Lund); kallas Sv. 158 (F.) *textus sententiarum*; *lector sententiarum*, föreläsare av nämnda arbete i dominikanerkloster, FM 1546 (Åbo).
- sententialiter**, adv. (kl.), med ett domslut, DS 329 (P.). 944. 1044. 1728 (S.), o.o.
- sententio**, 1. (: *sententia*, s.d.), döma, DS 3253. 4463 b. (S.).
- sepe-dictus, -fatus, -tactus** o.s.v., merbemält.
- sepero**, 1. (o. 500; Schuchardt, *Vokal. des Vulgärl.* I 195 f.), SD n.s. 2894 (P.) 2 ggr., = *separo*, skiljer.
- sepieliri** DS 2829, **sepiliri** 3158 (S.), = kl. *sepeliri*, begravas.
- Septem dormientium m.**, sju-sovardagen, 27. juli (27. juni i Roskilde, Aarhus och flerstädes i Tyskland).

- septem opera**, se *opus*.
- septem psalmi**, se *penitentialis*.
- septenario**, abl. (kl.adj.), religiös högtidlighet sju dagar efter en begravning, DS 910 sl. (S.); jmf. *octavo die*, 1439 b. (Lund).
- septima**, e, f. (sc. *dies*; kl. ordningstal), = föreg.; DS 2829 (S.).
- septimana**, e, f. (senlat.), (sju-dagars)vecka; om särskilda förbindelser se (*h*)*ebdomada*.
- septimanatim**, adv. (: föreg.), en gång i veckan, DS 3632 (S.).
- septimus**, se *liber septimus*.
- septuagesima**, e, f. (tanklöst använt utgående från *quadragesima*), 9. sönd. före påsk; DS 3114 (S.) kallad *dominica prima septuagesime*.
- sequentia**, e, f. (kl. »följd»), liturgisk sång, som på festdagarna avsjöngs efter halleluja mellan episteln och evangeliet i mässan och som anses hava uppstått under medeltiden sålunda, att den långa ordlösa slutfigurationen (*sequentia*) i halleluja-sången försågs med ord. De tidigare sekvenserna voro diktade i fri form, den senare medeltidens sekvenser i bunden form. — D:r Haapanen.
- sequentiarium**, ii, n. (: föreg.), bok innehållande sekvenser.
- sequestro**, 1. (kl.), deponera omstritt gods hos en tredje person, ST II p. 42. 117 f. (S.), o.a.
- seratura**, e, f. (: *sero*), läs, DS 4923 (S.). ST I p. 343 (P.).
- serenitas** DS 146 använt av påven som tilltalsord till konungen av Sverige.
- serevisia**, se *cer-*.
- seriatim**, adv. (senlat.), ord för ord; s. *perlegere* ST II p. 214.
- 223, = *de verbo ad verbum perlegere* p. 223.
- series**, ei, f. (kl.), innehåll, DS 1038. 1206. 1551. 1957. 2347. 2615 (S.); *sicut petitionis tue nobis s. declaravit*, 269 (P.); *presencium seriem sigillo nostro fecimus roborari* (= *presentes litteras*), 385 (S.); *postulacionis seriem habere* (= *postulationem habere* = *postulare*), utmana (näml. till edgång), Sv. 69 (F.); *litteras seriem vel designationem presentium continentis*, svärsbrev som i sin text infattar innehållet eller åtminstone en beteckning (genom anförande av början och slutorden) av föreliggande brev, ST II p. 222 (P.); *rescribentes nobis fideliter per vestras patentes litteras harum seriem continentis vel instrumentum publicum, quidquid inde duxeritis faciendum*, DS 1680; *quicquid super premissis feceritis nobis per uestras litteras horum seriem continentis fideliter monitis*, 3429 sl. (S.); jmf. *facientes confici publica instrumenta principium et finem presentium continentia*, 2714 (P.).
- seriepresencium** DS 3149 (S.), = det vanliga *tenore presentium*, medels innehållet i detta brev.
- seriosus**, a, um (: *serium* »allvar»), allvarsam, Sv. 371 b. (S.); allvarlig, DS 2682 (Halland). — Adv. *seriose* (bif. *seriosse* Reut. p. 114); komp. *seriosius*, omsorgsfullare, utförligare, DS 2997. 3181 m. ST II p. 210 (P.).
- sermo**, onis, m. (kl.), predikan.
- sermocinator**, oris, m. (gloss. »pratmakare»), predikant, D. Vadzst. 4. mars 1447.
- serviens**, ntis, m. (kl.ptc.), 1) tjä-nare, DS 2348 (S.); 2) s. *ad*

- arma*, i England; *sergeant at arms*, väpnare i tjänst hos en hög herre, is. medlem av en riddarkår (urspr. om 24 medlemmar), som närmast omgav konungens person och utförde hans order, SD n.s. 745 (E.); 3) ss. *armorum* vid påvehovet, (enl. K. H. Schäfer, Die Ausg. der apost. Kammer unter Johann XXII (Paderborn 1911) p. 552, till vilket arbete Professor Bri-lioth hänvisat mig) en kår, vars uppgift var det påvliga palatsets bevakning, varjämte dess medlemmar kunde få särskilda uppdrag; deras antal utgjorde under Benedikt XII över 50, år 1360 72; år 1439 begränsades antalet till 20; ss. *armorum* buro det påvliga vapnet på sin uniform och åtnjöto underhåll, bl.a. av servitiepengar; FM 2829 (P.).
- servisia** DS 4663 (Reval, avskr.), = *cer(e)visia* (s.d.).
- servitium**, ii, n. (kl.), tjänst; förpliktelse, avgift; s. *commune*, avgift, som biskopar och abboter vid erhållandet av sitt ämbete av påven hade att erlægga åt denne och kardinalerna gemensamt; ss. *minuta*, d:o åt andra funktionärer vid kurian, = *quat-tuor servitia familiarium et officialium*, DS 2263. 2971. 3795; *quinque* ss. *consueta*, SD n.s. 2873, = ss. *minuta* med den femte servitievgiften tillfallande kardinalernas underlydande i *familia*.
- servitor**, oris, m. (senlat.), tjä-nare, Sv. 217 (S.). ST II p. 420 (N.); om en riddare i tjänst hos ärkebiskopen i Lund, SD n.s. II p. 290.
- set**. DS 216. 452. 809. 863. 896. 980 (S.). 241 (P.); o.a.; = *sed*.
- seu**, konj. (kl.), ofta = *et*, DS 873 rad 9, jmf. 935 rad 4 (S.). Se även *vel* och Löfstedt P. p. 198.
- Severini ep. cf.**, 23. okt.
- sexagesima**, e, f. (tanklöst nytt-jat utgående från *quadragesima*, s.d.), 8. sönd. före påsk.
- sexannalis**, se *sexen-*.
- sexcenti** DS 913 (S.), = *sesc-*.
- sexennalis**, e (: *sexennis*) [tvivel-aktig biform *sexannalis*, DS 2895. 3051 (P., avskr.)], sexårs-; som gäller i. räcker sex år.
- sexenti** SD n.s. 2957; = *sexcenti*, s.d.
- sexta**, e, f. (kl. ordningstal), 1) (sc. *hora*), sext, dagens fjärde böne-stund, urspr. firad vid sjätte tim-men enligt antik räkning, d.v.s. middagstiden, sp. > ital. *siesta*; bortlämnandet av *hora* vid tim-uppgift är senlatinskt, ja t.o.m. klassiskt, se Löfstedt P. p. 296; 2) (sc. *feria*), fredag.
- sextenarius**, ii, m. (kontamination av kl. *sextarius* och *senarius* under inflytande av *quaternarius* och *octonarius*, med bif. *octena-rius*, s.d.), en sjättedels ätting jord (jmf. *octonarius* och *quater-narius*); *sextenario minus quam IIII:or attungi*, DS 1305 (Lin-köping), jmf. *enom siellongv attung mindra æn een attonger*, SD n.s. 977 (Linköping).
- sexternus**, i, m. (: *sextus* efter mlat. *quaternus*, s.d.); häfte (eg. om sex dubbelvikna blad, d.v.s. 24 sidor), SD n.s. 2001 (Paris). Arw. I nr. 72 (Norge); s. *folio-rum vigintiduorum*, Can. Birg. p. 44; s. *in sexdecim foliis seu cartis*, p. 45.
- sextumdecimum** DS 4374, läs *sextum decretalium* (D:r Nelson), se *sextus*.

- sextus (decretalium)** DS 2229 m. 3000 (S.). Sv. 158 (F.), o.a., se under *liber*.
- sphaera* kl., grek., på mlat. *spera*, s.d.
- si** är ofta frågepartikel; *si* i st.f. se DS I p. 565 rad 14 (S., avskr.).
- sicud** = *sicut*.
- sicuris** SD n.s. 2896 (P.), = kl. *securis*, yxa.
- sicut (i)**, konj. (kl.), 1) såsom; 2) konditionalt: så vitt, DS 2067. 2097. 3887 (S.), o.o.; 3) = kl. *acsi*, liksom om, 5040 (S.); 4) *tantum scolaribus sicut laicis*, lika mycket åt skolgossar som åt lekmän, 2519 sl. (Lund).
- sig** DS 5028 (S.), = kl. *sic*.
- Sigfridi ep. cf.**, 15. febr.
- sigillatim** Reut. p. 147. Can. Birg. p. 21. 68, = kl. *sigillatim*, i detalj.
- sigillo**, 1. (6. årl. »märka; göra korstecken»), förse med sigill; *sigillatus*.
- sigillum**, i, n. (kl.) [bif. *sigillum*, DS 1414 (S.)], sigill; *s. maius*, ämbetssigill, DS 2221. 2401. 3954 (S.); *s. personale*, 2414 (F.), = *secretum* (s.d.); *s. pontificale*, biskops ämbetssigill, 1027 (S.). 2414 (F.); *sub sigillo ad officium sigillo ad causas* (»för rättegångar») *non presente*, 4873 (dombrev av konung Magnus Eriks-son).
- signatio, onis**, f. (senlat.), under-tecknande, SD n.s. III p. 364 (S.).
- signetum**, i, n. (ffr. *signet* »litet sigill»), =; DS V p. 514. FM 1668 (S.); *s. manuale*, 2085 (F.).
- signo**, 1. (kl.), 1) märka, beteckna; *cruce signatus*, se under *cruz*; 2) underteckna, SD n.s. III p. 364 (S.).
- si (i)la** lsv., seldon, DS 2762. 4615 (S.).
- silicet** DS 387. 842. 958. 4064 (S.), o.o., = kl. *scilicet*.
- siligo, inis**, f. (kl. »ett slags vete»), råg (S.).
- silvarius, ii**, m. (: *silva*), skogvaktare? DS II p. 530 (S.).
- silvester, tris, tre** (kl. »skogs»), *homines ss. et vagi vulgariter dicti Lappa*, lappar, DS 2676 (S.).
- Silvestri pp. cf.**, 31. dec.
- symbolum, i**, n. (kl., grek., eg. »märke»), trosbekännelse.
- Simeonis cf.** i Åbo, 9. febr. T. Haapanen, Verz. d. ma. Handschr.-frg. in der Univ.-bibl. zu Helsingfors I (Helsingfors 1922) p. XXIX.
- Symphoriani m.**, 22. aug.
- simonia, e**, f. (: *Simon*, Apostlagärn. 8), simoni, handel med andliga sysslor, DS 1716 (S.).
- simoniacus, a, um** (: föreg.), DS 990 (P.). — Adv. -e. — Subst.
- simoniacus, i, m.**, person som gjort sig skyldig till simoni, Reut. p. 63.
- Simeonis et Iude ap.**, 28. okt.
- simplex, icis** (kl.), enkel; *festum s.*, festdag utan viglievesper, alltså med en enda vesper.
- simula, e**, f. (kl. *-ila?* »finaste vete-mjöl»), skrätt mjöl, LSGl.; be-gagnades till bakning av natt-vardsoblat, Reut. p. 84.
- sin autem** = *sin autem*.
- syndicus, i**, m. (rättsl., grek. »sak-förare»), ombudsman (= *procurator*), DS 995. 1040 (S.). SD n.s. 315 (I.). II p. 498 (T.). — Adj.
- syndicatorius, a, um**, SD n.s. II p. 498 (T.).
- singuli, e, a** (kl.), vanl.: var och en; varje, alla.

synodale, is, n. (jmf. följ.), bok rörande prästmöten, Gumm. Syn. p. 73.

synodalis, e (senlat.), synodal-; *statuta*, bestämmelser utlysta vid en *synodus episcopalis*, synodalstatuter.

synodus, i, f. (senlat., grek. »möte»), 1) kyrkomöte, DS 146. 154 (P.); 2) *s. episcopalis, diocesana*, prästmöte, som årligen hölls inom vart stift, DS 4354 (S.). Sv. 77 (F.), o.a.

sinus, us, m. (kl.), sköte, se under *scoto*.

siquidem (kl. »om nämligen; då ju»), nämligen, DS 820 (P.); alltså, 736 (S.). Can. Birg. p. 46; dock, ST 324 m. (S.).

siquis DS 482. 547. 609. 762 (S.), o.o., = *si quis*, om någon.

sirographum DS 2130 (S.), handskrift, urkund; = *chirographum*, som eljes har en speciell betydelse (s.d.).

sista DS I p. 293. 630 (Lund). IV p. 332 (S.), = kl. *cista*.

sisterna DS 4606 (S.), se *cist-*.

Sitientes, indekl. (sc. *venite ad aquas* Ies. 55), lördagen efter *Letare* (s.d.); D. Vadzst. 5. april 1451 bör vara 10. april.

situo, i. (: *situs*), placera; *situatus*, belägen, bosatt.

sive ofta = *et*, och; t.ex. DS 1187 rad 8 (S.), där det nu står *sine*; SD n.s. III p. 467 rad 10 nerifrån (I.). ST I p. 13 rad 5 nerifrån (T.). Se även *seu*.

Sixti pp. (ep.) (Felicissimi et Agapiti) m., 6. aug. (i Linköping och Skara 7. aug.).

societas, atis, f. (kl.), 1) handelshus, DS 950 (pävl. legat); 2) studentkollegium, DS II p. 120 (S.).

socius, ii, m. (kl.), 1) delägare i en Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

firma, DS 950 (pävl. legat); 2) intern i studenthem, DS II p. 120 (S.); 3) *s. consulatus*, rådsmedlem, DS 3548 (Reval). 3665. 4740 (S.), o.a.; 4) underchef, suppleant, DS IV p. 753 (Avignon).

† **sochrapli** DS 4923 (S.): *III cortine cum s.*; felskrivning i den även i annat felaktiga avskriften.

sodomiticus, a, um (kf.), homosexuell, Gumm. B. B. passim; redan under medeltiden har emellertid den betydelse, som man numera inlägger i sodomitisk, uppkommit, såsom framgår av adv. **sodomitice**, Gumm. B. B. p. VI med tillägg: *scilicet cum pecoribus vel iumentis*. — Subst. **sodomiticus, i, m.**, Reut. p. 63, = kf. *sodomita*, som även är mlat.

sophistico, i. (: *sophisticus*), förfälska; *crisma*, Arw. I p. 102 (F.).

solacior, i. (: *solacium*), trösta, bistå, *alci*.

solarium, ii, n. (kl. »solur»), =; DS 1469 (S.); felaktigt även = kl. *salarium*, lön.

1. **soldanus, i**, m. (ital. *soldano*), sultan, DS V p. 706 (suppl. S.).

2. **soldanus, i**, m. (: mlät. *soldum* »sold»), soldat; D. Vadzst. 26. juli 1532 övers. *rylther*.

soldatus, i, m. (ital.), legoknekt, Arw. I p. 173 (S.).

solidata, e, f. (: *solidus*, s.d.) [bif. **sollidata**, DS 1041 m. (S.)], så

mycket som går på en örtug; *s. terre* = *solidus terre*, örtugsland.

solidium ack., DS 4373 (S.), se *solidus*.

in solidum (kl.), 1) fullständigt, DS I p. 658. III p. 567 (S.); i allo, helt och hållet, DS 2221

- (S.); 2) i borgensförbindelse: i allo, för hela summan, ST II p. 155 (S.). 206 (P.); 3) i fullmakter: i allo, i alla avseenden, DS 980. 995. 2100 (S.). 2580. 2796 (P.). IV p. 676 (S.); vid utnämmandet av testamentsverkställare, DS 2241. 2377 sl. (S.).
- solidus, i, m.** (romerskt guldmynt, under Konstantin d. st. = $\frac{1}{72}$ libra, s.d.), 1) utomlands i allm. 12 penningar (*denarii*), 1 skilling; *quattuor solidi grossorum Turo-nensium*, 48 tjockpenningar från Tours l. turnoser; 2) i Norden: örtug (i Finland och Svealand = 8 penningar), se vidare under *marca*; *s. terre*, örtugsland (= $\frac{1}{3}$ öresland).
- solum, ii, n.** (kl.), tron, DS 789. ST 126 (S.). — FM 1365 (F.) bland prästgårdsbyggnaderna: *lapidea cella cum solio et vestibulo, golv?* (kl. *solum*); jmf. M.-L. 8079. Enl. Prof. I. A. Heikels förmodan en katafalk för lik, som höllos i stenkällaren, tills de kunde begravas.
- sol(1)emnia, sol(1)empnia** l. **sol(1)ennia, orum, n.** (: följ.), högtidligheter; *missarum sollempnia*, DS 551 (S.), o.a.
- sol(1)emnis** l. **sol(1)ennis, e** (kl.) (vanl. bif. **sol(1)empnis**), högtidlig; *festum s., s.d.*
- sollemnizo, 1.** (kf.), högtidlighålla, fira; *matrimonium solempnizare*, viga till äktenskap, Gumm. B. B. p. XV.
- sollidata, sollidus, se soli-**
- solotenus** = *solo tenus*, till marken, Vita S. Erici, sl.
- solutio, onis, f.** (kl.), betalning; *s. marce*, markgäld, en extra-ordinarie skatt (S.).
- solutus, a, um** (kl.), ogilt, DS 1716 (S.), o.o.
- somarius, ii, m.** (= senlat. *saumarius* < *sagmarius* »packhäst») [skrivet *zomarius* DS 762, bif. **sumarius** 4877 (S.), **summ-** I p. 631 (Lund)], =? DS 155 (S.).
- sona, e, f.** (mlt. *sōne*), försoning, ST I p. 391 (S.).
- sorcocium, se surcotium.**
- soror, oris, f.** (kl.), 1) köttslig syster, vanl. med tillägget *germana* l. *uterina*; 2) tilltalsord mellan furstliga personer; 3) syster, nunna; *s. inclusa*, DS 1733 (P.).
- sorquocium** DS 2762 m. (S.), ortografisk variant till *sorcocium*.
- sors, rtis, f.** (kl.), 1) lott; *Birgero in sortem cecidit*, föll på Birgers lott, SRS I p. 93; *in sortem alcis devenire*, DS 3248 (Lund); 2) huvudgäld, huvudsumma, kapital (mots. räntorna), DS 2352 (S.). V p. 602 (Lund); vanl. med tillägget *capitalis* l. *principalis*.
- sortilegium, ii, n.** (: *sortilegus*), svartkonst, häxeri, Reut. p. 189.
- sotulares** (rom., M.-L. 8397), skodon, Reut. p. 58. Gumm. B. B. p. XXIX.
- spacialius** FM 1141, läs *spec-*.
- spanno, onis, m.** (fsv.), rymdmättet spann (vanl. *modius*), DS 1361 (Kahnar).
- speciarius, ii, m.** (*senlat.), kryddkrämare, DS IV p. 754 (Fr.).
- specto, 1.** (kl.), *s. ad alqm*, tillhöra, DS 751. 2810 (S.).
- speculum, i, n.** (kl. »spegel»), encyklopedi; *s. iudiciale*, en encyklopedi i processrätt av Durantis från Béziers i 13. årh.; DS 4083 (S.). Brillioth p. 348. Gröber p. 219 f.
- spera, e, f.** (kl. *sphaera*, eg.grek.),

- DS 1271 (Paris). 4900 (Lund)
 Johan av Holywoods bok om
 himlavalvet. Gröber p. 256.
- speriolus, i, m.** (eg. *spiriolus*,
 MG.SS. 12, vartill jmf. wallonska
spirü »ekorre» år 1425 hos Gode-
 froy, oförklarad enl. M.-L. 8003;
 till ordets slut jmf. kl. *bestiolus*,
filiolus o.s.v.) [bif. med prote-
 tisk vokal **esperiolus**, Sv. 220
 (F.)], ekorre. — Adj. **sperioli-**
nus, a, um, DS 871 (S.).
- spiritualis, e** (kl.; hos kf. »andlig»),
 =; *pater s.*, gudfar, fadder, DS
 2654 (S.); *filia s.*, guddotter,
 Reut. p. 63. 82. Inc. Auct. 19;
soror s., gudsyster, Inc. Auct. 19.
 — Subst. **spiritualia, ium, n.**,
 de till ett kyrkoämbete hörande
 andliga värven.
- spolium, ii, n.** (kl.), kvarläten-
 skap; *ius spolii*, rätt att ta arv
 efter präster.
- stabularius, ii, m.** (kl.) [bif. **stab-**
bellarius DS I p. 686 (Lund)],
 stallmästare hos en konung eller
 hög herre, DS 26. 121. 861 (D.).
 457. 572 (S.).
- stabulator, oris, m.** (: *stabulum*),
 stalldräng, DS IV p. 711 (S.).
 Jmf. *stalulator*.
- stagium, ii, n.** (rom.; M.-L. 8231),
 våning, DS 3610 (Paris).
- stagnum, i, n.** (kl.), sjö, DS 693.
 829. 922. 1698. 2465. 2513 (S.).
 3248 (Lund). 3286. 3337. FM
 864 m. (S.), o.a.
- stallus, i, m.** (rom., eg.germ.; M.-
 L. 8219), korstol, DS II p. 380.
 III p. 380. VI p. 70 (Lund).
 IV p. 670 (S.).
- stalulator** DS IV p. 4 (F., sam-
 tid. avskr.), = *stabulator* påver-
 kat av fsv. *stal* »stall».
- stamen, inis, n.** (kl. »vävnad»),
 tyg av en viss storlek, = mlt.
laken; SD n.s. 3091; *unus terling*
 (»bal»), *in quo XXX media sta-*
mina panni fuerunt, 2853 (T.).
- stanneus, a, um** (kl., eg. *stagneus*),
 temn-; *amphora*.
- stannum, i, n.** (kl., eg. *stagnum*),
 temn.
- stantia, e, f.** (: *sto*), bostad, rum,
 ital. *stanza*.
- stater** (kl., eg.grek.), vikt (i allm.),
 ST I p. 237 (T.); abl. **statera**
 (jmf. *cratera* o. dyl. ord), DS III
 p. 736 (D.).
- statio, onis, f.** (kl.), 1) uppehåll;
in tulis stacionum loculis, SD n.s.
 1714,5 (P.); 2) andaktsövning,
 vari folket deltagar, i förening
 med kyrklig procession, DS V
 p. 338 (obs. fotnot 3). 341 (S.).
 SD n.s. II p. 529 f. (P.). Sv. 280
 (F.). Reut. p. 161. 192. 204.
 Gumm. B. B. p. XXVII; se även
 J. W. Ruuth, Åbo stads hist.
 under medelt. IV p. 15; 3) *sta-*
tiones Urbis, de kyrkor i Rom,
 till vilka på var sin bestämda
 dag Roms prästerskap tågade i
 procession för att hålla guds-
 tjänst, och vilkas besökande med-
 förde bestämda dagars avlat;
 Can. Birg. p. 13.
- stationalis, e**, (kl.), adj. t. föreg.;
dies s., den veckodag, då ett be-
 stämt heligt ställe utgjorde plats
 för gudstjänst under församlin-
 gens deltagande, Sv. 280 (Åbo).
- stationarius, ii, m.** (senlat. bl.a.
 »postmästare»), D. Vadzst. 15.
 juli 1416. Vad? Du Cange ger
 flera betydelser.
- statisfactio** ST I p. 67, läs *satis-*
- status, us, m.** (kl.), ställning, stånd,
 grad.
- statutum, i, n.** (senlat.), bestäm-
 melse, statut; ss. *provincialia*,
 statuter utlysta vid provinsial-

- möte under ärkebiskopens ordförändskap; ss. *synodalia*, d:o vid stiftsmöten under biskopens ordförändskap.
- statu[[tu]]tum** DS 2299.
- Stephani pp. m.**, 2. aug.
- Stephani protomartyris**, 26. dec.; *inventionis*, 3. aug.
- sterlingus**, se *esterlingus*.
- stillus** DS 2954 (P.), = kl. *stilus*.
- stipendiarius, ii**, m. (senkl.), besoldad krigsman, DS 1646 (S.). ST II p. 404 (T.).
- stipendio**, 1. (: *stipendium*), besoldad; *armatos*, ST 548 (P.).
- stola**, e, f. (kl., eg.grek.), öfver axlarna gående, framtill till knäna räckande bred bindel, som hörde till prästdräkten; DS 855 sl. 3844 b. (S.).
- stopa**, e, f. (fsv. *stop*, mlt.), stop, DS V p. 151 (S.). Sv. 710 (F.).
- storgis** FM 2915 = SRS III: 2 p. 134. Vad?
- stramina**, um, n. (kl.), halm, DS 3908 (S.).
- strata**, e, f. (senlat.), landsväg; s. *communis*, DS 1155 (S.).
- stripaticus, a, um** (jmf. fsv. *stripul* »stripig, randig?» mlt. *stripet*, eng. *stripe* o. *striped*), randigt (om tyg), DS 2762 m. (S.). Falk, Kleiderk. p. 71.
- strumulus, i**, m. (varifrån?), stockfisk, DS 2660 (S.) (bekräftat av Dr Nelson). Ofta i hanseatiska urkunder.
- strupi** SD n.s. 2891 (P.), = *stupri*, gen.
- stuba**, e, f. (flht. »rum med eldstad») (bif. **stupa**), 1) dagligstuga, sal; SD n.s. 703 (Prag); *in curia domini episcopi in magna stupa*, DS 1416; *in manerio archiepiscopali ac infra stupam siue aulam maiorem eiusdem domus*, DS VI p. 241; *ornatus duarum stuparum*, III p. 673; *cortine rubee pro totali ornatu maioris stupe*, p. 399 (S.); 2) stuga, D. Vadzst. 11. juli 1460; *stupa*, DS III p. 283. IV p. 75. 696 (S.).
- stubella**, e, f. (demin. t. föreg.), liten stuga, Sv. 677 sl. (F.). D. Vadzst. 16. okt. 1524.
- stucha, stuka**, e, f. (fsv. *stuka*, mlt. *stuke*), vid ärm hörande till den prästerliga skruden, DS 3845. V p. 685 (S.).
- studens, ntis**, m. (kl.ptc.), lärjunge; i en dominikanerskola, FM 155 (N.); student, DS 1044 (S.); företrädesvis student vid någon av de högre fakulteterna (mots. *scholares, artiste*), VI p. 492 (Paris).
- studiatis** DS 3874 (reg. eccl. Ups.). = *studeatis*.
- studium, ii**, n. (kl.), 1) iver, nit; studier, undervisning, SD n.s. 1922 (S.); 2) läroanstalt; s. *generale*, universitet, FM 3276 (suppl. F.); s. *Pragense*, universitetet i Prag, SD n.s. 703 (Prag); s. *privilegium*, av påven l. en furste erkänt universitet; mots. s. *particulare*, högre skola; vid biskopsmötet i Söderköping 1441 behandlades frågan om upprättande i Sverige av ett s. *privilegium uel saltem particulare*, Sv. 495.
- stuffura**, e, f. (eng.), utrustning, *navis*, SD n.s. 756 (E.).
- stupa**, se *stuba* och Inl. p. 34.
- stuparius, ii**, m. (: mlat. *stupa*, s.d.), fsv. *stuwukarl* var enl. Söderwall en person, som förestod en till resandes skydd anlagd stuga; s. *regis*, DS IV p. 710 (S.). Jmf.
- stupenator, oris**, m. (: mlat. *stupa*, s.d.), badstuguinnehavare enl. LEC IV reg.; DS 4663 (Reval),

subc-, se *succ-*.

subdelegatorius, a, um (: följ.),

littere, brev angående förordnandet av en *iudex subdelegatus*, SD n.s. III p. 624 (Riga stift).

sub-delego, 1., utse till domare i

sitt namn; *iudex subdelegatus*, domare, som fått sig sin domsrätt överlåten av en *iudex delegatus* (s.d.), DS IV p. 443 (S.).

— Avl. **subdelegatio, onis, f.**, p. 471 (P.).

sub-deputo, 1., = mlat. *subdelego* (s.d.); SD n.s. III p. 623 (Riga stift).

subdiaconatus, us, m. (o. 600), en subdiakons ämbete.

subdiaconus, i, m. (kl.), subdiakon, sedan 12. årh. räknad till *ordines sacri* ss. den lägsta av dessa grader.

subdignatio, onis, f. (mlat.), Sv. 169 (S.) = *indignatio* i Sko klosterters codex.

subditus, i, m. (kl.ptc.), undersåte.

subductus, a, um (kl.ptc.), fodrad, SD n.s. I p. 340 (Lund).

sub-ex(s)ecutor, oris, m., av en påvlig *exsecutor* (s.d.) utsedd underexsecutor, DS 3143. SD n.s. 1283 (S.).

subf-, se *suff-*.

subiacentie, arum, f. (: *subiaceo*), tillägor, DS 4484. 4487 (S.).

sublevamen, inis, n. (: *sublevo*), hjälp, Sv. 188 (Estl.). Syn. **sublevamentum, i, n.**, Er. Ol. p. 74.

sublevo, 1. (kl. »understöda, hjälpa») ofta: lyfta, uppbära (betalning o. dyl.), DS 2234. 2472 (S.). Sv. 43 (F.); övers. *opbæra*, DS 4708.

subhortus FM 330 (F.), = kl. *subortus* av *subrior*.

subp-, se *supp-*.

subscidium DS 762 m. (S.), = kl. *subsidium*, hjälp.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfah. uppställningen.

subsequenter, adv. (kl. »efter varann»), 1) därpå, därefter, ST I p. 341 (P.). II p. 22 (N.). Sv. 99 sl. (P.). 224 (F.); 2) vidare, Sv. p. 168 (P.); 3) strax, nedan (i en urkund), ST II p. 154 (S.).

subsidium terre sancte, heligalands-hjälpen, avgift till påvedömet, uppburen även i Norden.

substantia, e, f. (kl.), 1) väsen; innehåll, *contractus*, i en handling, DS 3662 (P.); 2) förmögenhet, egendom, ital. *sostanza*, DS 26 (D.). 144. 831. 1559 (S.). IV p. 527 (Lund).

substanto DS 3368 (S.), = kl. *sustento* »underhåller».

substantatio DS 3178 (S.), underhåll, = kl. *sustentatio*.

subter-annotatus, a, um, nedan antecknad, DS 90 (Lund).

subterfugium, ii, n. (: *subterfugio*), undanflykt, DS 943. 3778 (S.).

***subterpositum, i, n.** (: mlat. *subter-pono*) (DS 832 (N.) efter dålig avskrift från nyare tid **subterposita, fem.**), bädd, nattläger.

subtile, is, n. (kl.adj. »fin, tunn») [bif. **suptile**, DS 1811 (S.)], 1) ett plagg, som subdiakonen bar ovanpå mäskkjortan, DS I p. 656 (S.), o.o.; 2) plagg hörande till konungens krönings- och högtidsskrud, DS 1811 (S.).

subtractio, onis, f. (: *subtraho*), undansnillande, DS 4458 (S.).

subtractor, oris, m. (: *subtraho*), undansnillare, DS 4436 (S.).

suburbium, ii, n. (kl.), 1) stad nedanför ett slott, lågstad, ST 484. FM 767 (N.); 2) förstad; is. om Stockholms malmar, DS 3877. 4366 (S.). FM 968 (P.); s. *aquilonare*, Norrmalm, D. Vadzst. 24. juni 1463.

- succento**, 1. (intens.t.kl. *succino*), svara en försångare (om enskild sångare l. kör), Reut. p. 206.
- succentor, oris**, m. (kl., senlat.), en kantors medhjälpare som svarar denne i egenskap av försångare (*precentor*), DS II p. 262 (S.).
- succentoria, e, f.** (: föreg.), underkantorstjänst, Reut. p. 85.
- successive**, adv. (: senlat. *successivus*, Tertull. virg. vel. 4; Thes.), 1) efter varann, i tur och ordning, DS 3205. 4632 (S.); 2) där efter, Can. Birg. p. 12.
- subcamerarius Calisiensis** ST III p. 37 (N.), samma person som p. 43 (Polen) kallas *vevillifer Kalissiensis*.
- suc-collector, oris**, m., underinsamlare (jmf. *collector*), SD n.s. 1422 (P.).
- suecus, suecius, suecicus, a, um**, svensk; *in sueco*, på svenska.
- suevus, suevius, suevicus, suevicanus, a, um** l. **suevicalis, e**, svensk; *in suevico*, på svenska. Sv. 499 (S.), antagligen också DS IV p. 710, där utg. har *in swenico*.
- suffectus, i, m.** (kl.ptc.) (bif. **subf-**), underfogde, DS 960 (Lund). 2347. 2391. 2413 (S.). Jmf. *viceadvocatus*, 3225 (S.).
- sufficerint** DS 1791 (S.), = kl. *suffecerint*.
- sufflator, oris**, m. (: *sufflo*), orgeltrampare, fr. *souffleur*, DS 4957 (S.).
- suffocator, oris**, m. (: *suffoco*), förkvävare (av barn), Reut. p. 63; vanl. *oppressor*.
- suffoderatura, e, f.** (: mlat. **suffodero* : *sub* o. mlat. *fodero*, s.d.), foder (i kläder), DS IV p. 376 (Lund).
- sufforatura, e, f.** (: följ.), foder (i kläder), DS 3319 m. (Lund).
- sufforo, l.** (*sub* o. mlat. *forro*, s.d.) (bif. **subf-**), fodra (kläder), DS 1722. 3422 (S.). V p. 613 (Lund). VI p. 237 (S.).
- suffraganeus, ei, m.** (adj. i gloss.; Thes.), eg. biträde; biskop i förhållande till ärkebiskopen, Iydbiskop. Därefter **ecclesia suffraganea**, biskopskyrka, SD n.s. 1087 (P.).
- suffragium, ii, n.** (kl.), is. förbön, DS 899 (S.), o.a.
- suffuratura** DS I p. 293 (Lund). IV p. 3 (F.). V p. 107 (Lund), se *suffor-*.
- sui autem** DS 69, läs *sin a.*
- suidatum** DS VI p. 236 (S.), fel-läst *sindatum* (hos du Cange o. HU III och V reg. *cindatum*, MG.SS. 15 och RHG 17 *celandum*), bif.t. *celandum*, s.d.
- sullimo** DS 27 (E.), = kl. *sublimo*.
- sumarius, se som-**; **summarius** (s.d.) redan i Ciceros brev till Atticus 10,1,3, åtm. i handskr.
- summa, e, f.** (kl.), 1) summa; s. *principalis* = *sors principalis*, s. d.; 2) systematisk framställning späckad med utdrag.
- summarius, packhäst**, DS I p. 631 (Lund), se *sumarius*.
- summarius, a, um** (: *summa*), sammanfattande. — Adv. **summarie**, kort.
- summo, 3., DS 935** (S.), = kl. *sumo*.
- summula, e, f.** (senlat.), DS 1741 (S.), demin. t. *summa* (s.d.).
- sumpnium** Gumm. Syn. p. 30, = kl. *somnium*.
- sumptum, se transumptum.**
- super-arbiter, tri, m.**, överskiljedomare, ST II p. 67 (N.).

- superexresco**, 3. (senlat.; Thes.), ytterligare uppstå.
- super-inde**, adv., däröver, beträffande detta, SD n.s. 2714 (P.).
- superintendentens, ntis**, m. (kf. *superintendo* »övar uppsikt»), 1) överuppsyningsman över påvliga uppborärdsmän i ett eller flere riken, DS I p. 598 (P.); 2) överrevisor, SD n.s. 3003 (Paris); 3) superintendent, av Gustav Vasa 1539 efter utländskt mönster tillsatt högsta ämbetsman för övervakning av kyrkan inom ett visst område; D. Vadzst.
- super-memoratus, a, um**, DS 1185 (S., medelt. avskr.), = mlat. *supra-memoratus* (s.d.).
- supernalis, e** (: *supernus*), överjordisk.
- superpellicatus, a, um** (: följ.), iklädd korrock, Reut. p. 205. D. Vadzst. 1. aug. 1489.
- superpellicium, ii**, n. (*super* o. mlat. *pellicium*, s.d.), vit korrock (urspr. buren ovanpå den skinn-dräkt, varmed prästerna skyddade sig mot kölden i kyrkan l. ute), som bars vid kortjänst och andra religiösa ämbetshandlingar, fsv. *röklin*; Reut. p. 69. 84; *sub cappa s. habens*, DS II p. 380 (Lund).
- supertunicale, is**, n. (*super* o. *tunica*, s.d.), klädesplagg, som bars ovanpå en *tunica* (s.d.), DS 1271 (Paris); *domino Th. vicario in S. s. suum cum pellibus mardrinis forratum*, IV p. 75 (S.).
- superhumerales**, DS 35 (Lund), = *humerales*, s.d.; a.st. bör framför ordet antagligen läsas *III* i st.f. *in*.
- suppellicium** DS 301 (Lund) 2500 b. 3845 (S.), idel registraturer, = *superpellicium* (s.d.).
- suppleo**, 2. (kl.), *s. defectum*, fylla en brist, DS 2521; *s. missas omissas*, gottgöra försummade mässor genom andra, II p. 380 (Lund); *s. iuramentum*, fullgöra edgång, Sv. 69 (F.).
- sup(p)licatio, onis**, f. (kl.), supplic, böneskrift.
- supplicatorius, a, um** (: *supplicio*), bönfällande; *litere ss.*, böneskrift, SD n.s. 2219 f. (S.).
- supplico**, perf. *supplicit* SD n.s. 3060 (Paris).
- supporto**, 1. (kl. »anskaffa», kf. »understödja»), ursäka, DS 2681. 4394 (S.); *supporti* DS 2682 (D., avskr.) bör ganska säkert vara *supportati*. — Avl. **supportatio, onis**, f.
- supprior, oris**, m. (*sub* o. mlat. *prior*), underprior, DS 496 (P.).
- subpriorissa, e**, f. (*sub* o. mlat. *priorissa*, s.d.), underpriorinna, DS 4615 (S.).
- supra-dictus, supra-memoratus, supra-notatus, supra-tactus, a, um**, ovannämnd.
- sufter-**, se *subter-*.
- suptile** DS 1811 (S.), se *subtile*.
- surcotium, ii**, n. (ffr. *surcot* o.s.v., enl. Godefroy »en sräv tröja, knäppt l. häktad framtill och rundskuren över höfterna») [vanligen **sorcocium**, DS 155. 762. 1095. 1850 (S.), o.a., **sorquocium** 2762 m. (S., 2 ggr.), **surrecho-cium** IV p. 432 (S.)], ett plagg av fint tyg, som bars ovanpå kjorteln av förnämt folk och ovanpå rustningen av beväpnade; Falk, Kleiderk. p. 167; Hild. II p. 287; Murray s.v. *surcoat*; en sorkot hör även till konungens högtidsdräkt DS IV p. 710 (S.).
- suspendo**, 3. (kl.), 1) suspendera, avhålla från utövandet av en

- prästsyssla, DS I p. 562 (S.). 705 (P.). Arw. I p. 105 (F.); 2) avhålla en församlingsbo från åtnjutandet av nattvarden, fsv. *uppehalda Söderwall 7* (ptc. *oppehallenn*, Reut. p. 86); Sv. 99 (P.). Arw. I p. 103 (F.). Reut. p. 59. Jmf. däremot *elimino*.
- suspensio, onis, f.** (kl.), avhållande från nattvarden, DS 373 (P.). I p. 565 (S., avskr.: *suspensio*). Sv. 495 sl. (S.). Reut. p. 59.
- suspensivus, a, um** (: *suspendo*), uppskjuten, svävande.
- sustentamentum, i, n.** (: *sustenlo*), underlag, bäddning (för ett hus), SD n.s. 3060 (Paris).
- sustento, 1.** (kl.) [bif. **sustanto**, DS 4038, **substanto**, 3368 (S.)], underhålla; föda, *sues*, DS 4038 (S.); förpläga, *fertiliter*, 2290 (S.).
- suus, a, um** (kl.), ofta = kl. *eius* (jmf. fr. *son* etc., ty. *sein*).

T.

- tabardum** ack. (rom. «vapenrock»; M.-L. 8563), ett slags överklädnad l. kappa, ofta skinnfodrad [buren såväl av män som kvinnor? DS V p. 572 nedt. (S.)], fsv. *tabardher*, DS 155. 1410. 1605. 1851. 1907. 2377 m. 2500. 2678 b. 2762 m. (S.). Hild. II p. 288. Falk, Kleiderk. p. 190.
- tabellio, onis, m.** (senlat.), notarie, DS II p. 548 (P.).
- tabellionatus, is, m.** (: föreg.), notarietjänst, DS 3662. SD n.s. 3072 (P.).
- tabernatrix, icis, f.** (: *taberna*), krögerska, ST II p. 189 (N.).
- tabula, e, f.** (kl.), 1) tavla, skiva av trä, sten m.m.; *ll. eburnee*, DS V p. 572 (S.); *is. altarskiva*, I p. 656 (S.). IV p. 1 (F.). 127 (S.). SD n.s. 2410. Gumm. Syn. p. 65; *t. itineraria*, DS I p. 562 (S.), = *altare portatile*, resealtarbord; 2) tabell; *tabule Toletane* DS 1271 (Paris), = *tabule astronomice Alfonsi regis*, genom Alfons den vises av Kastilien försorg år 1252 utarbetade planetabeller; Gröber p. 256.
- tabularius, ii, m.** (kl.), person som antecknar de tjänstskyldiges frånvaro eller förseelser vid gudstjänsten, Reut. p. 201. 203. 206. Syn. *hebdomadarius*.
- tabulum, i, n.** (= kl. *tabula* med genusväxling), bord, Sv. 160 (F.).
- talentum, i, n.** (kl., grek.), pund, skålpund, = *t. marcale*, markpund (= 2 mark); *t. livonicum*, liviskt (livländskt) pund l. lispund, = 14—20 skålpund; *t. navale*, skeppund, = $\frac{1}{12}$ läst = 20—24 lispund; i Finland torde lispundet ha varit = 20 skålpund och skeppundet = 20 lispund; J. W. Ruuth sätter lispundet = $8\frac{1}{2}$ kg. Obs! DS 3647 = ST 253 (S.) står en gång *talentum* = *talentum navale*.
- talio, 1.** (ant. lantmätare «klyva, skära») (vanl. **tallio**), urspr.: göra inskränning i karvstock för beskattningskontroll; beskatta, taga skatt av ngn, *alqm*; *is.* om orättmätig beskattning, SD n.s. II p. 550 (S.). 848 (Paris). ST II p. 418 (N.), o.a. Se även *detallio*.
- talia, e, f.** (: föreg.) [vanl. bif.

tallia DS 691. 1011 (S.); **tallea** Sv. p. 448 (S.); nom.plur. *talia*, Gumm. Syn. p. 28, abl. *talibus*, FM 797 (T.)], skatt, is. olaglig. **talliatio, onis, f.** (: senlat. *talio*, s.d.), beskattning, särsk. orättmätig, ST II p. 414 (T.). Se även *detalliatio*.

tam, 1) = *tamen*, vilket redan är kl.; FM 698 (F.); 2) FM 578 (F.) läs *iam*.

tamen kan liksom i senlat. (Löfstedt P. p. 28) vara enbart anknytande och behöver i så fall ej översättas. Ex. DS II p. 264 rad 1 (S.).

Tancredus DS 1271 (Paris), en bok av kaniken Tancred från Bologna i 13. årh., sannolikt hans *ordo iudiciarius*, en framställning av processrätten, såväl den romerska som den kanoniska; Gröber p. 222.

tanti icke sällan = kl. *tot*, vilket ej är utan förebild i kl. latin.

tapetum, i, n. (kl.grek.), matta, Can. Birg. p. 13; *t.* begagnades även som väggbonad. Jmf. Falk, Kleiderk. p. 216 o. även 207.

tardantia, e, f. (: *tardo*), sölighet. **tataricus pannus, sidentyg.**

taxilli, orum, m. (kl. »små klossar»), brädspel, DS II p. 121 (S.); *ne quis sacerdos ludat per aleas vel per taxillos*, Reut. p. 58. Jmf. Hild. II p. 501—510 om spel.

taxus, us, m. [bif. till mlat. *taxa* (: kl. *taxo* »taxerar»)], avgift, *taxa*, SD n.s. 1759 (S.); gen. **taxi** DS 3312 (S., L. Sparres avskr.).

theatrilis, e, Sv. 250 (I.), = kl. *theatralis*.

teca = kl., gr. *theca*, skrin.

tela, e, f. (kl.), 1) tyg (i allm.);

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

t. ad saccos farine, DS 1667: *t. delicata, t. grossa, t. ad inuolendum corpus meum*, 1103 (S.); *tt. linee*, 3183 (P.); 2) ett tyg av en viss storlek, *t. baldachini*, ett baldakintyg, 786 (S.); *una t. serici*, ett sidentyg, V p. 613 (Lund); 3) tyg till korrock; *superpellicium de tela*, DS 3639 (Lund). **teldra, e, f.** (fsv.), råmärke, DS 240 (S.).

teloneo, 1. (: följ.), betala tull, ST I p. 231 (T.).

teloneum, ei, l. telonium, ii, n. (kl. »tullkammare», eg. sengrek.), tull; abl. **telonis**, DS 3654 (D., avskr. fr. 16. årh.).

temerarius, a, um (kl.), brottslig; *ausu temerario*, med brottsligt mod l. tilltag, DS 2922 (S.), o. is. i påvebrev.

temere, adv. (kl.), brottsligt, DS 3711 (P.).

templarius, ii, n. (: *templum*), tempelherre, medlem av tempelherreorden, en riddarorden stiftad 1119.

templum, i, n. (kl.), tempelherreorden, DS 830 (P.).

temporale, is, n. (kl.adj.), = *proprium de tempore*, se *tempus*.

temporalia, ium, n. (sing. hos Lactantius o. 300 »det timliga»), =; timliga fördelar l. ägodelar (mots. *spiritualia*).

temporalis, e (kl.), timlig, världslig.

tempus, oris, n. (kl.), tid; den genom återlösningsverket helgade tiden, kyrkoåret; *proprium de tempore*, den del av mässboken eller breviariet, som innehåller texterna för sön- och festdagar och vissa med återlösningsverket förknippade helgonfester (mots. *proprium de sanctis*). D:r Haapanen.

tenaculum, i, n. (senlat.), häkta; *mantellus cum toto suo ornatu et tenacula meliora dicta spenszel*, DS 4055 (S.).

tenamur DS 4526 (S.), = kl. *teneamur*, pres. kj.

tenatur DS 4484 (S.), = kl. *teneatur*, pres. kj.

teneor, 2. (kl.), vara förpliktad, skyldig; *teneri horas canonicas dicere*, DS 958; *teneri gratis docere*, 1044; *teneri in centum marchis argenti*, 1023; även (genom ellips vid *teneri solvere*) med ack.: *teneri denarios, debita*, 901; *teneri xx marcas*, 1032. 2685; *hec debita teneor recipere*, dessa äro mina utestående fordringar, 901 (S.). Doc. Tallgren jämför fr. *être tenu de*.

teneore abl. av följ., DS 2446 (S.).

tenor, oris, m. (kl.), innehåll (i en urkund); *tenore presentium*, medels innehållet av detta (brev); även skrivet som ett ord, DS 2799. 2851. 2960 (S.), o.a.

tenuta, e, f. (ital.), besittning, FM 797 (T.).

Theodori m., 9. növ.

theologica, e, f. (grek.), = kl., grek. *theologia*; SD n.s. 1990 m. (Linköpingskanik i Paris).

theolonium DS 3398 (Skåne) VI p. 402 (T.), o.a., = *telonium* (s.d.).

theorica, e, f. (senlat. *theorice* »beaktelse», grek.), *t. planetarum* DS 1271 (Paris), enl. Dr Nelson snarare ett arbete av Girardus de Sabloneto (Gherardo de Sabbionetta) i 13. årh., än av Guido Bonatti från Forlì † 1296, som ävenledes författat astronomiska arbeten. Jmf. Gröber p. 256.

tergotenus (< *tergo t.*), på baksidan, FM 786 (F.).

teriacum, i, n. (kl. *theriace* f., grek. M. Hammarström.

»motgift, is. mot bett av giftiga djur»), teriak, motgift (ett slags aromatisk, opiumrik lakrits med ett otal sällsamma beståndsdelar), DS IV p. 712 (S.).

t(h)eristrum, i, n. (senlat., grek. »lätt sommardräkt; hölje»), slöja l. huvudduk av siden; *dictum silkjstrich*, DS 4055 (S.).

terminarius, ii, m. (: *terminus*), tiggarmunk (med ett bestämt område, *terminus*, inom vilket han tiggde).

terra, e, f. (kl.), 1) jord; 2) land; landskap; *secundum leges terre*, enligt landskapets lagar; 3) sälls.: härad (= *provincia*), DS 4458 (S.); 4) *festum terre*, ett mycket omstritt begrepp (T. Höjer, *Vadstena* p. 118,4; *Hild.* III p. 784 f.); enl. Arvid Lindhagen, i *Nord. Tidskr. för bok- och bibl.-väsen* 9 (1922) 235—238, = *festum fori* (s.d.); den svenska översättningen är »landshelig»; uttrycket behöver icke gälla mera än ett stift; L:s tolkning bestyrkes även av det viktiga stället hos Reut, p. 158 punkt 104; ytterligare SD n.s. 1616,22 (S.). Inc. Auct. 120.

territorium, ii, n. (kl.), 1) område, DS 2265 (S.). -FM 743 (Estl.); 2) lantgods (= *predium*), DS 693 (S.); 3) landskap, Sv. 186 = *terra* 196 (sv. kungaurk.); 4) prosteri, DS 2585 (P.) (= *contracta*).

tertia, e, f. (kl. ordningstal), 1) (sc. *hora*), ters, dygnets tredje kanoniska bönestund, som urspr. hölls vid tredje timmen enl. gammal tideräkning, d.v.s. ung. kl. 9 f.m.; *hora tertiarum*, SD n.s. 2968 (S.); 2) (sc. *feria*), tisdag.

tertiana, e, f. (sc. *pars*; kl.adj.), tredjedel, DS 664 (S.); landskaps-

- trening på Gottland (= *triens*), DS 2047.
- tertiogenita** DS 2260 (S.), jmf. *secundogenita*.
- thesauraria, e, f.** (kl.adj.), 1) kassa; *apostolice camere*, FM 968 (P.); 2) skattmästarämbete (vid Lunds domkyrka), DS 34 b. (Lund).
- thesaurarius, ii, m.** (senlat.), skattmästare, kassör; den påvliga camerans *t.* (stundom funnos två) ålåg värden om kassan, in- och utbetalningar, räkenskapers förande, ST II p. 203 ff. FM 968; *t.* vid Lunds domkyrka, DS 34; *tesaurarius et procurator hospitalis sancti Johannis Ierosolymitani*, 1843; *thesaurarius hospitalis sancti Johannis Ier.*, 1856; *t.* inom tyska orden, SD n.s. 863 b.; *magnus thesaurarius* i Ungern, ST III p. 84.
- thesaurus pauperum** DS V p. 609 (Lund), folklig receptbok från omkr. 1270; Gröber p. 261.
- testamentaliter**, adv. (: **testamentalis* : kl. *testamentum*), i, medels testamente, DS 750. 2319 (S.), o.a.
- testamentarius, ii, m.** (kl. »testamentskrivare»), testamentsexekutor, SD n.s. 2991 (T.). ST II p. 316 (S.). Erslev, Testam. p. 269.
- testis**, se även under *firmarius*.
- testifudo** FM 2460 (S.), = *testudo*, s.d.
- testudinatus, a, um** (kl.), försedd med välvt tak, FM 624,3 (F.).
- testudo, inis, f.** (kl.), välvt tak (på en kyrka), DS 4083 (S.). Sv. 576 (F.).
- teutonicus, a, um**, tysk; s u b s t. m., en tysk; *domus beate Marie teutonicorum Hierosolymitana*, tyska orden.
- textura, e, f.** (kl.), präntad stil, stor stil (se *littera* 1).
- thezaurarius**, se *thes-*.
- thezaurus** SD n.s. 2470 (Konstanz, avskr. i Vadst. brevbok), = kl. *thesaurus*.
- Tiburtii et soc. (Valeriani et Maximi) m.**, 14. april. Ovanligare är
- Tiburtii m.**, 11. aug.
- tigno** Reut. p. 150, läs *signo*.
- timbria, e, f.** (germ.; fsv. *timbr*) (bif. *thymbria*), timmer = fyrtyo stycken finare skinn l. pälsverk.
- t(h)yno, onis, f.** (fsv. *thyn, thön*) (bif. *thynio, thuno*), tön, rydmått av en viss storlek, i allm. motsvarande sex spann (*modii*); *terra thynonis*, tönland, land som kunde besås med en tön.
- tirampnis** FM 113 (P.), = kl. *tyrannis*.
- tyrannizo**, 1. (: *tyrannus*), bära sig åt som en tyrann, tyrannisera, *in populo*, D. Vadzst. 12. sept. 1403.
- tyriaca, e, f.**, DS 84 (Fr.), = kl. *theriace*, se *teriacum*.
- thisis, is, f.** (= kl., grek. *phthisis*; obsl redan hos Petronius 1. årh. *tisicus* = *phthisicus*), tvinsot, D. Vadzst. 27. okt. 1418 o.a.
- titulus, i, m.** (kl.), 1) namn, DS 275 (P.); benämning; *quocumque titulo*, 961 (P.); *permutacionis titulo*, under form av byte, genom byte, 1044 (S.); *eo titulo quo*, på det sätt som, 1196 (T.); 2) *secundum legum dictamen*, ord, utsago, 917 (S.); 3) kyrka, DS 859. Sv. p. 181 (P.); 4) kyrkoämbete, befattning (som är innehavarens huvudsyssla), SD n.s. 1652 (S.); Hinschius, Kirchenrecht I p. 63.

- toga**, e, f. (kl.), kappa, DS V p. 573 (S.); *t. dicta ærmæ kapæ*, DS 2685 (S.); *t. duplicata*, Sv. 160 (F.); *propter aeris intemperiem vel frigora togam supra superpellicium deferre*, Reut. p. 61.
- tolftergos**, ack.plur., DS 4755 (S.), falskt suppletat; läs *tolftungos* (fsv.), tolftedel (jordmått).
- tollero** icke sällan = kl. *tolero*. Jmf. ital.
- toloneum**, se *tel-*.
- Thome ap.**, 21. dec.
- Thome de Aquino cf.**, 7. mars.
- Thome ep. Cantuariensis m.**, 29. dec.
- tonalis**, e (: kl., grek. *tonus* »ton»), som hör till ton, sång-; *nota t.*, sångnot, SD n.s. II p. 529 (P.).
- tonaliter**, adv. (: föreg.), under sång, DS 4365. SD n.s. 2068 (Lund).
- tonarius**, ii, m. (: *tonus*), lärobok i sång, DS V p. 436 (Lund).
- tonna** Sv. 706. 721 (F.); se *tunna*.
- tonsor**, oris, m. (kl.), barberare.
- tonsura**, e, f. (kl.), tonsur, rakat ställe på huvudet såsom en andlig persons kännetecken.
- tonsur**, 1. (: föreg.), förse med tonsur.
- torale**, is, n. (senlat.; kl. *toral*) (bif. *tho-*), sängtäck, *dictum akledhi*, DS 1324 (S.); ofta i samma urk. som *lodix*: 2678. 3096. 3908. 4923. SD n.s. 880 (S.).
- tormento**, 1. (: *tormentum*), pina, martera, SD n.s. II p. 553 (S.). Reut. p. 96. — Avl. **tormentatio**, onis, f., DS 2193 (Bornholm).
- toronensis**, se *tur-*.
- torrens**, ntis, m. (kl. »strid bäck»), 1) ström, fors, som kan driva en kvarn, DS 210 (S.). 933 (Lund). 1826. 1844. 2610. 5088 (S.); *t. molaris*, 4533 (S.); 2) om Norrström, DS 1475 (S.). D. Vadzst. 15. jan. 1465; 3) ström (i hav l. sjö), Er. Ol. p. 73.
- torticium**, ii, n. (: *torqueo*), fackla, DS V p. 454 (Skåne).
- tortitudo**, inis, f. (: *tortus*), orätt-rådighet.
- tortura**, e, f. (senlat. »vridning»), tortyr; Sv. 256 (I.).
- tortus**, a, um (kl.ptc.-adj.), förvrängd, orättträdig.
- totalis**, e (ordets ålder framgår av senlat. adv. *totaliter*), fullständig, DS III p. 399 (S.).
- tototenus** (< *toto t.*), helt och hållet.
- traha**, e, f. (kl. »på undre sidan taggig släpa, varmed säd uttröskades»), harv? ? DS 4923; *t. ferrea*, SD n.s. 880 (S.).
- tractatus**, us, m. (kl.), underhandling, DS III p. 522 (D.).
- tractamentum**, i, n. (: *tracto*), överenskommelse.
- tractus**, us, m. (kl.), 1) sträcka, bygd, trakt, SD n.s. 371 (N.); 2) *t. temporis*, tidens lopp (kl.); Can. Birg. p. 20; 3) traktan, Sv. 250 (I.); 4) sångstycke, som vid bot- och fastemässor samt requiem ersatte »halleluja».
- trafnisia** DS V p. 435,
- trafnisia** SD n.s. 1006, och
- trafnisia** DS 3639 (Lund), = *trafnisia* (s.d.).
- transeo**, ire (kl.) [3. plur. pres. ind. **transsiunt** »förgås», DS 3908 (S., avskr.)], eufemistiskt: dö DS 2872 (P.).
- transgressio**, onis, f. (kl.), is. överträdelse (av lag).
- translatio**, onis, f. (kl.), 1) överflyttning av relikier från en grav till ett skrin, från en kyrka till

- en annan o.s.v.; 2) framflyttning av en kyrklig fest, som råkar infalla på samma dag som en annan, Gumm. Syn. p. 50 f.; 3) översättning, Sv. 495 m. (S.).
- translatum**, i, n. (kl.ptc.), kopia.
- transscribo**, 3. (kl.), kopiera, SD n.s. 478. 2522 (S.).
- transscriptum**, i, n. (ptc. av föreg.), kopia, SD n.s. 2522 (S.). Reut. p. 60.
- transsubstantiatio**, onis, f. (av Hildebert från Tours † 1134 bildat ord), vinets och brödets väsensförvandling i nattvarden, Sv. p. 388 nert. (S.).
- transum(p)tum**, i, n. (kl.ptc.), avskrift, DS 4656 (Visby). Sv. p. 169 (P.).
- tranuisia** DS 3319 sl. (Lund), = följ.
- travisia**, e, f. (: *Trave*, *Travene*, Travemünde; bildat efter *cerevisia*, s.d.) (bif. *trafnisia* m.m.), lybskt öl.
- trebulator** = *trib*-.
- trecensis**, e, från Troyes; *ad pondus trecense*, efter Troyes-vikt d.v.s. efter en markvikt om 244,75 gram.
- tres alie** D. Vadzst. 12. maj 1442, läs *res*.
- trescenti** DS 1102. 1650 m. 2404
- trescentesimus** DS 1306. 1382. 1603 (S.), = kl. *trecent*-.
- treuge**, arum, f. (germ. > rom.; sv. *tro*, ty. *Treue*), vapenstillestånd, DS 114 (P.). 1519 (S.). 4916. 5141 (sv. konungsurk.). 4955. 4963 (Lund). 5055. 5057 (T.). Sv. 196 (S.).
- treugarius**, a, um (adj. t. föreg.), *lillere tt.*, D. Vadzst. 1. maj 1450.
- treugo**, i. (: mlat. *treuge*, s.d.), avsluta vapenstillestånd; *treugis treugatis*, DS 5150 (T.).
- Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.
- tribas** FM 2615, läs *tribus*.
- tributarius**, ii, m. (kl.adj.), skattebonde, D. Vadzst. 24. juni 1463, o.a.
- tributum**, i, n. (kl.), skatt.
- tricenario**, abl. (kl.adj. »som innehåller talet 30») [bif. **trisc-** DS 1202 (S.)], religiös högtidlighet trettionde dagen efter en begravning, DS 910 sl. (S.); jmf. *tricesimo die*, 1439 b. (Lund).
- tricesima**, e, f. (sc. *pars*; kl. ordningstal), skatt utgörande $\frac{1}{30}$ av det beskattade, DS 1160 (P.). 1678 (S.).
- tricesimi**, gen. (sc. *diei*?), DS II p. 115 nert. (S.), se *tricenario*.
- triens**, ntis, m. (kl.), treding, tredjedel av ett landskap (*terre*) m.m.
- trigentesimus** FM 730 (sv. konungsurk.), = kl. *trecentesimus*.
- trinitas**, atis, f. (kf.), treenighet; *dominica trinitatis*, trefaldighets-söndagen, första söndagen efter pingst; *dominica post trinitatis* (sc. *festum, dominicam*), 1. sönd. efter trefaldighetssöndagen.
- triscenario** DS 1202 sl. (S.), se *tricen*-.
- tricesimus** DS 650. 1850 (S.), = kl. *trices*-.
- trituratorius**, a, um (: *tritulo* »tröskar»), *domus t.*, logbyggnad, FM 1365 (F.).
- trivium**, ii, n. (kl. »plats, där tre vägar mötas»), trivium, medeltidens tre elementära undervisningsämnen: *grammatica*, latinsk språklära, *rhetorica*, latinsk stilistisk, *logica*, dialektik. Den högre undervisningen benämndes *quadrivium* och bestod vanligen av *arithmetica*, *geometria*, *astronomia*, *musica*.
- truncus**, i, m. (kl.), 1) straffred-

- skapet stock, ST II p. 418 (N.);
2) sparbössa, DS II p. 539. 544
(P.). SD n.s. 2410 (S.). Reut.
p. 207; fullst.: *t. concavus*, ST
I p. 127 (P.).
- trusale, is**, n. (: *trudo*), stickert,
dolk, DS 2725 (T.); jmf. *aliquo*
armorum instrumento secando vel
trudendo vulnerare, ST II p. 41.
117 (S.).
- tulla, e, f.** (ffr. *tullas* »stock,
stubbe»), stötta, DS 3610 (Paris).
- tunica, e, f.** (kl.), kjortel, fsv.
kiortil, Rev. Birg. I: 7. 31; Hild.
II p. 276 ff.; för munkar, SD
n.s. 1714,³⁴ (P.); *t. nocturnalis*
för munkar, 2246 (S.); *una parua*
tunica pro ymagine beate virginis,
Sv. 723 (F.).
- tunna, e, l. tonna, e, f.** (germ.;
enl. somliga urspr. keltiskt),
tunna, stort laggkärl av cylin-
- drisk form, DS 3279 (T.). D.
Vadzst. 14. okt. 1495.
- tuper** DS 1009, läs *tue per*.
- turibulum, i, n.** (kl.) (vanl. **thur-**),
rökelsekar.
- thuriferarium, ii, n.** (: *turifer*),
= föreg.; DS 3844 (S.).
- tur[[m]]onenses** DS VI p. 103.
- turo, 1.** (: *tus*), röka med rökelse;
corpus, över ett lik.
- turonensis, e**, från Tours; *grossus*
(s.d.).
- tutela, e, f.** (kl.) bl.a.; kyrkovård-
skap, Reut. p. 65.
- tutor, oris, m.** (kl.), 1) beskyd-
dare, DS 2630 (S.); 2) förmynd-
dare, DS 1865. 2927. 4691 (S.).
2637 (D.); 3) *t. ecclesie*, kyrko-
värd, Sv. 495 m. (S.), o.a.
- tutoria, e, f.** (senlat.adj.), förmynd-
darskap, SD n.s. 267 (Skåne).

U V.

- vaco, 1.** (kl.), vara tom, ledig,
obesatt (is. om ämbeten).
- vacuatio, onis, f.** (: *vacuo* »stöm-
mer», i senlat. även »förintar»),
förintande, SD n.s. 1093 (P.).
- vadio, 1.** (: följ.), pantsätta, DS
4244 (S.).
- vadium, ii, n.** (germ.), pant, DS
3269 (S.). SD n.s. 3122 (Paris).
ST 420 (E.). Sv. 680 (F.).
- vadmale, is, l. vadmalle** (fsv.
vaßmal), vadmäl, inhemskt ylle-
tyg, DS 1077. 1741. 4049. 4118
(S.). I tyska urk. indekl. *vat-*
males.
- vagabundi clerici**, andliga utan
ämbete, vaganter, DS I p. 561
(S.).
- vagus, a, um** (kl.), kringströvande;
homines siluestres et vagi, vulga-
- riter dici Lappa*, lappar, DS
2676 (S.).
- Valborgis l. Valburgis v., 1. maj.**
- vale**, säges även till flere personer
(= kl. *valete*), FM 764 (Reval).
- Valentini presb. (ep.) m., 14.**
febr.
- valeo, 2.** (kl.), 1) duga; vara värd,
DS I p. 632 (Lund); *valens*,
värdefull, präktig; *equus v.*, SD
n.s. 1755 (S.); *liber qui vocatur*
Ostiensis, qui est valens et bonus,
DS V p. 608 (Lund); 2) avkasta
i ränta; *predia ualencia annuatim*
quinque solidos, DS 726; *predia*
dimidiam marcham ponderatam
ualentia annuatim, övers.; *som*
rænta arligha aars 1/2 marc wekt,
531 (S.); *curia valens sex oras*
annone, 3933 b. (Lund); 3) fra-

- scologiskt verb (= *possum*), DS 3122 (S.), o.a.
- valettus**, i, m. (rom.; M.-L. 9165), kammartjänare, SD n.s. 755 (E.).
- valisiis**, abl. (ifr. *valise* »handkappsäck»), =; SD n.s. 2944 (P.).
- valiter**, adv., SD n.s. 3131, = kl. *valenter*, kraftigt.
- valles**, ium, f. (kl.), Dalarne, DS V p. 303 (S.). — Avl. **vallenses**, ium, m., dalkarlar, DS 2496 (S.). D. Vadst. 13. jan. 1464.
- ordo Vallisumbrose**, vallombrosanerorden, en eremitorden från början av 11. årh.
- vallivus** DS III p. 175 (S., avskr. från nyare tid), = *ballivus*, s.d.
- Valpurgis v.**, 1. maj.
- vangerio**, abl. (fsv. *vanger* »område, vång, inhägnade ägor»), =; DS 3370 (S.).
- vanum**, adv. (: *vanus*), förgäves.
- varantizo**, 1. (: mlat. *varantus* »borgen», av germ. urspr.), garantera, ST III p. 672 (N.-Skottl.).
- variatio**, onis, f. (kl.), egendomsbyte, DS 893 (S.).
- varius**, a, um (kl. »brokig»), *opus v.* = mlt. *buntwerk*, pälsverk, is. gråverk, = *pelles varii*. — Subst. **varium**, ii, n., gråverk, DS I p. 686 (Lund); oftare plur.: **varia**, **orum**, n., DS IV p. 2 (F.), o.a.
- warrantigabimus** ST III p. 674 (N.), läs *warrantizabimus*, se *varantizo*.
- vas**, **vasis**, n. (kl.), 1) kärl, fat; *vas ferri*, fat järn = 600 stycken (fem storhundraden) ösmundjärn = 25 lispund järn; *XX vasa ferri*, DS 4808 (S.); 2) fartyg, DS II p. 673 (P.). ST 148 (Fr.).
- vasano** SD n.s. 3131 (avskr.), läs *vesano*.
- vascones**, um, m. (kl. folkslags-
- namn), rövare, bovar, Sv. 240 (I.), där det står *vastones*.
- vas(s)allus**, i, m. (gall.; M.-L. 9166), läntagare, vasall, SD n.s. 860 (T.). FM 767. ST II p. 194 (S.).
- vastones**, se *vasc.*
- ubiliter** SD n.s. 2170 (S., avskr.), = kl. *ubilibet* »överallt. Tvivelaktigt ord.
- vectigal**, **alis**, n. (kl. »skatt»), 1) =; DS 296 (E.). 651 (S.); 2) (under påverkan av *veho* »drager»), dragare, häst, DS 2133. 3419. 3691 m. 3868. 3908 (S.); is. sto, 5047; *vv. mea dicta löskiut*, enl. Söderwalls förmodan »ungsto», 2500 sl. (jmf. *VII iumenta* (s.d.) *wlgariter dictum lösbiuk*, 1305) (S.); skjutshäst, 845. 959 (D.). 3403. 4059 sl. 4214 (S.), sannolikt även DS IV p. 724 (Skåne, sv. konungsurkund); *bos domitus in vectigali*, dragoxe, Sv. 160 (F.), jmf. *domitus*.
- vector**, **oris**, m. (kl.), lots, ST I p. 231 f. (T.).
- vectura**, e, f. (kl.), körsla, DS 4059 sl. 4214 (S.). 4663 (Reval). Jmf. Voionmaa p. 313 ff.
- Vedasti et Amandi ep. cf.**, 6. febr. (7. febr. i Odense och Trondhjem).
- vedeatur** DS 5088 (S.), = kl. *vid.*
- vedelicet** DS 4685 (S.), = kl. *vid.*
- vehiculum**, i, n. (kl.) [*veiculum*, DS 3331 (S.)], synes beteckna släde, DS 3331. 4074. 4615. 4923 (S.); *vv. inusitata*, skidor, Saxo Gram., Hist. Dan., Praef. (N 48).
- veit** = kl. *vehil.*
- vel**, konj. (kl.), ofta = *el*, och; *liber supertectus corio viridi vel rubeo*, DS V p. 609 (Lund); *doctor iuris canonici vel civilis*, SD n.s. I p. 197 (P.); jmf. Löf-

- stedt P. p. 198. Okunnigheten om denna betydelse hos *vel* har givit anledning till ett absurt referat av DS 4028 (S.).
- velifaco** FM 472, läs *velifico*.
- velle**, indekl. (kl.inf.), vilja; *secundum velle proprium*, DS 1307; *cum plenario velle*, 4484 (S.).
- Velleianum**; **senatusconsultum** V., ett senatsbeslut av år 46 e.Kr., som förbjöd kvinnor att övertaga främmande skuld; ST II p. 156 (S.).
- velud** DS 975. 1241 (S.), o.a., = kl. *velut*.
- veluro**, abl. (rom.), sammet, DS 3845 (S.).
- venerunt** DS 2398 (S.), = kl. *vendiderunt*.
- venda**, e, f. (ffr.), avgift vid försäljning av en fastighet, DS 808 (Paris).
- vendico**, allmänt för kl. *vindico*.
- Veneris dies**, fredag, fr. *vendredi*, DS IV p. 670. 676 (S.).
- ver** SD n.s. 1714,34, läs *vel*.
- vera[ri]citer** DS 4713 (S.), = senlat. *veraciter*.
- verasciter** DS 967 (S.), = senlat. *veraciter*, verklig.
- verbaliter**, adv. (kl.), muntligen.
- verbotenus**, adv. (gloss. »t.ex.»), ordagrannat (l. muntligen?), DS 967 (S.).
- verifico**, 1., bestyrka, FM 732 (Reval).
- veronica**, e, f. (enl. senmedelt. legend en mö, som bjöd sin svettduk åt Jesus på hans väg till korset, varefter på duken genom ett under frälsarens drag framträdde), linneduk med bilden av den lidande Jesus' anlete, SD n.s. II p. 530 (P.).
- veronizans** Sv. 256 (I.), läs *ner-*, s.d.
- werra**, e, f. (germ.), eg. förvirring; gräl, strid, DS II p. 647 (T.).
- versus**, **us** l. **versiculus**, **i**, m. (kl.), vers, en kort text som föredrages omedelbart före l. efter en körsats, t.ex. DS V p. 455 (Skåne): *ora pro nobis sancta Dei genitrix — esto nobis turris fortitudinis — fiat pax in virtute tua*.
- verum-etiam**, konj., men (utan) även.
- verumptamen** DS VI p. 404 (T.). SD n.s. II p. 383 (P.). III p. 134 (S.), o.a., = kl. *verumtamen* »dock»
- vespera**, e, f. (kl.), aftonsång, en av de kanoniska tidegärderna; ofta plur.; *v. prima*, den första vespern vid en *festum duplex*, alltså = *vigilia*.
- vestibulum**, **i**, n. (kl.), förstuga? l. gång?, FM 1365 (F.).
- vestrates** DS 2894 (S., dålig avskr.), läs *bestiarum*.
- vetus**, **eris** (kl.), *ars vetus* och *digestum vetus* (s.d.).
- vexillifer**, **eri**, m. (senlat.), banerherre, ST III p. 43 (Polen).
- Hugicio** DS 1851 (S.), = följ.
- Hugucio** (*Uguccio*) från Ferrara † 1210, berömd utläggare av *decretum (Gratiani)*, DS V p. 609. VI p. 416 (Lund); se även föreg.; Gröber p. 218.
- viam univarse carnis ingredi**, dö, ST II p. 216 (P.), o.a.
- viagium**, **ii**, n. (rom.; M.-L. 9298), resa, D. Vadzst. 12. sept. 1405.
- viaticum**, **i**, n. (kl. »reskassa»), »vägabröd», eucharistia för döds-sjuka vid sockenbud, SD n.s. 2528 (S.).
- vibratio**, **onis**, f. (kl.), *gladii v.*, dubbning (av riddare), Sv. 499 (S.).

vicaria, e, f. (senlat.), ställföreträdarskap; *v. perpetua*, ständigt vikariat, det lägsta slaget ordinarie prästsyssla.

vicariato, onis, f. (: mlat. *vicario* »vikarierar»: kl. *vicarius*), ställföreträdarskap, ST I p. 34 (P.).

vicarius, ii, m. (kl.), 1) ställföreträdare, is. en kyrkoherdes l. kaniks avlönade biträde för gudstjänstäliggandena; 2) *v. perpetuus*, ständig vikarie med stadigvarande inkomst, det lägsta slaget ordinarie präst, underpräst, eng. *vicar*; DS 2266 (S.), o.a.; 3) sändebud; *v. sedis apostolice*, påvligt sändebud; *generalis ministri ordinis minorum v.*, minoriterordens generals sändebud, SD n.s. 1589 (S.); 4) Can. Birg. p. 72 = *potestas* 2 (s.d.).

vice-auditor, oris, m., vicedomare (se *auditor*).

vicecancellaria, e, f., påvliga kansliet (sedan dess chef fått namnet *vicecancellarius*), DS VI p. 104 (P.).

vicecancellarius, ii, m. (*vice* o. senlat. *c.*, s.d.), 1) vicekansler; *v. imperialis*, ST III p. 84 (T.); 2) sedan 13. årh. högsta chefen för påvliga kansliet.

vicecuratus, i, m. (*vice* o. mlat. *curatus*), vicekyrkoherde, SD n.s. 2411 sl. (S.).

vice-comes, itis, m., i England: viscount, DS 296 (E.).

vicegerens, se *viceg-*.

vicelegifer, eri, m. (*vice* o. senlat. *legifer*), vicelagman; se även *vicilegifer*.

vice-pretor, oris, m., vicefogde, FM 1644 (F.), jmf. 1623 och 1638.

vice-prolocutor, oris, m., vicehärads hövding, SD n.s. 1349 (S.).

vicerosius, se *visc-*.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

vicesgerens, ntis, m. (av *vices g.*), befullmäktigad ställföreträdare, DS 2585 m. (P.).

vicilegifer DS 5126 (Värmland), se *vice-*.

vicinti SD n.s. 2908 (P.), = *viginti* »tjugo».

(**vicis**, kl. gen., mig ej bekant ur mlat.), abl. **vice**, plur. **vices**, **vicibus** (kl.), 1) plur.: uppgift, ämbete; *vices prepositi*, proste-ämbetet, SD n.s. 490 (S.); *vices legiferatus gerens Ostgocie*, vice-lagman i Östergötland, DS 1909 (S.); *vices suas alci committere*, göra ngn till sitt befullmäktigade ombud, 143 (P.); 2) *vice* m. gen., i stället för; *uice istius bol*, i stället för denna bol, DS 216 m.; *vice et nomine filij sui*, i sin sons ställe och namn, 2260; *vice mea et heredum meorum*, i mitt och mina arvingars namn, 3120; *vice debita*, i tillbörlig gengäld, 586 (S.); i sammansättningar (s.d.) betecknar **vice-**merendels underordning, ställföreträdarskap; 3) gång, fr. *fois*, M.-L. 9307; *prima vice*, första gången, DS VI p. 468 (sv. konungsurk.); *una vice, bina vice*, en gång, två gånger, DS 1899; *tribus vicibus*, tre gånger, 4891 (S.); *hac vice*, denna gång, 520. 2342 (påvl. legat i N.). 2646. 2822 (P.); *ac vice* DS II p. 115 (S.), = *hac vice*; *ea vice*, denna gång, DS 2716. 3029. 3567. 3666 b. (P.). Vita Ansch. c. 26 m.; *repetitis vicibus*, upprepade gånger, DS 2633, = *iteratis vicibus*, Sv. p. 165 (P.); *vicibus alternatis*, turvis, DS 3565 m. (Lund); *diuersis temporibus et vicibus*, olika tider och gånger, II p. 511 (P.).

vicissitudinarius, a, um (: följ.),

- som ges i gengäld, SD n.s. 1788 (S.).
- vicis(s)itudo, inis, f. (kl.)** [bif. **vicisci-**, DS 3769 (Norge)], växling, ömsesidighet; *in vicissitudinem*, i gengäld, DS 543 (S.), o.a.
- vicitatio** SD n.s. 192 (P.), = *vis-*.
- vicus, i, m. (kl.)**, gata, DS 1467. 2409. 3342; *in vico sutorum* i Stockholm, 3315; *in vico mercatorum dict. köpmanna gatu* i Uppsala, 3926 (S.); *in vico Serpentis* i Paris, 808. 1913. VI p. 492; *in magno vico sancti Iacobi Parisius*, p. 494.
- vidilicet** DS 3814. 4418 (S.), = kl. *vide-*, nämligen.
- vidisse**, indekl. (kl.pf.inf.), vidimantion.
- vigilia, e, f. (kl. milit. term** »nattvakt»), dagen före vissa festdagar, som mottogos med bön och vaka; *v. Christi, Domini, natalis*, julaftonen, 24. dec.; *v. vigilie Domini*, 23. dec.; *v. pasche*, påsklördagen; *vv. maiores*, vigilierna före jul, påsk, himmelsfärd o. pingst.
- vijsdelicet** = *vid-*.
- Wilhadi** = *Willehadi*.
- villicus**, se *vill-*.
- vilifico** DS 611 (nyare avskr.), = kl. *velifico* »seglar».
- vilipendo, 3. (: vilis** efter mönstret av kl. *parvi pendo*), ringaktar.
- villa, e, f. (kl. »lantgård»)**, 1) by, DS 966. 4601 (S.), o.a.; 2) stad; i denna betydelse ofta med det förtydligande tillägget *forensis*, DS II p. 71 (S.). III p. 717 (D.). Reut. p. 44. 61 (*in villis ff. mots. in rure*). 64. 76.
- villagium, ii, n. (rom.)**, by, Arw. I p. 113 (F.).
- villanus, i, m. (senlat.; Thes.)**, invånare i en *villa* (s.d.); *vv.*, stadsbor, DS 4483 (S.).
- Willehadi I, Willhadi ep. cf.**, 8. nov. (i Trondhjem 9. nov.).
- villica, e, f. (kl.)**, 1) hustru till en *villicus* (s.d.); 2) förvalterska (hos en lagman), DS 1336 (S.).
- villicalis, e (: villicus)**, som hör under, skötes av en förvaltare; *curia v.*, förvaltargård, DS 3651 (oriktigt övers. i referatet). 3860 m. (S.).
- vil(1)licus, i, m. (kl.)**, gårdsfogde, förvaltare.
- villula, e, f. (kl.)**, demin. t. *villa* (s.d.) i båda dess betydelser; *v. forensis*, om Folklandstingstad, DS 1701 (S.).
- Vincentii m. levite (et Anastasii)**, 22. jan.
- ad vincula** = *Petri ad v.*, 1. aug.
- vindemiatio, onis, f. (: vindemio)**, = kl. *vindemia*, vinskörd, DS I p. 202 (P.).
- violatio, onis, f. (kl.)**, se *pollutio*.
- virga, e, f. (kl.)**, 1) stång (jordmått), Sv. 620 (F.); 2) stav utmärkande den som är i konungens tjänst, DS 3610 (Paris).
- virginitas, atis, f. (kl. »jungfrudom»)**, kyskhet; även om en mans, Can. Birg. p. 77. Redan hos kl. användes *virgo* även om en kysk man.
- virinus, a, um (: vir)**, på fädernet, *avus*, Arw. I nr. 63 (F.).
- virtuosus, a, um (rom.)**, fsv. *dygdhelik*, DS 1136 (I.). 3600 m. (S.). Rev. Birg. I: 9 o. 19.
- visceralis, e, (kl.)**, köttslig, *frater*, DS 4724 (S.).
- viscerosius, adv.komp. (: mlat. *viscerosus** »innerlig»: kl. *viscera* plur. »inälvor») [bif. **vicerosius**, SD n.s. 783 (S.)], innerligt, re-

- commendare*; jmf. *misericordie viscera claudere*, ST I p. 340 (P.).
- viscesimus** DS 2449 (S.), = kl. *vice-*, tjugonde.
- visitatio, onis**, f. (kl.), besök; biskopsvisitation; *v. Marie*, Marias besök hos Elisabet, 2. juli; *capella visitationis* i Linköping, SD n.s. 983. 987. 996 (S.); *ø. liminum apostolorum*, Romfärd.
- Vitalis m.**, 28. april.
- Vitalis et Agricole m.**, 27. nov.
- Viti (Modesti et Crescentie) m.**, 15. juni.
- vitri-fex, icis**, m., glasmästare, Reut. p. 209; = *vitrorum magister*, D. Vadzst. 1404.
1. **vitta, e, f.** (kl. »binda»), slöja, vil, duk; *una w. dicta strik gulrent* (= med gulrændir), *que pertinet ad patenam*, DS 2744 (S.).
2. **vitta, e, f.** (mlt. *vitte*; jmf. Hellquist s.v. *Fittja*), fit, varje plats mellan Skanör och Falsterbo, där hanseatiska köpmän och sillfångare slagit sig ner; DS 883 o. 3953 återgivet med *campus* = mlt. *velt*.
- vituperium, ii**, n. (senlat.; Thes.), skam, DS 5058 (S.).
- viventum** DS 941 sl. (S.), = *viventem*, ptc.ack. Tryckfel?
- vivevocis** SD n.s. 2466 (P.), = *vive vocis*, se *oraculum*.
- huiuslibet** DS 4867 (avskr. fr. 17. årh.), felläsning av förk. *quomodolibet*.
- ulna, e, f.** (kl.), aln.
- ulnatim**, adv. (: föreg.), alnvis, i minut; *u. scindere pannos*, ST II p. 188 (N.).
- ultimatim**, adv. (: följ.), sist, DS 4655 (Visby).
- ultimatus, a, um**, Reut. p. 93, = kl. *ultimus*.
- humagium** D. Vadzst. App. V, se *hom-*.
- humaliationem** DS II p. 121, läs *humil-*.
- humanatio, onis**, f. (: senlat. *humano* »gör till människa»), (frälsarens) människovardande, DS II p. 672 (P.).
- umbelicus** = kl. *umbil-*.
- (h)umerale, is**, n. (senlat.), axelduk, en fyrkantig, hals och skuldror täckande linneduk, som hörde till mässdräkten, fsv. *hovuþlin*. Syn. *amictus, superhumeralē*.
- humidantia, e, f.** (: senlat. *umido*), befuktning.
- humiliati, orum**, m. (ptc. t. kl. *humilio*), de ödmjuka; urspr. ett lekmanabrödraskap, bildat i 11. årh. i Lombardiet; ifrån Innocentius III:s tid även en därur uppkommen munk- och nunneorden, som is. sysslade med yllemanufaktur, samt en korherreorden; SD n.s. II p. 385. IV p. 193 (P.).
- humulus, i, m.** (fsv. *humle*, fnord. *humli*, av släviskt och ytterst av asiatiskt urspr.; se Hellquist s.v. *humle*), humle; DS 2458. 2660. 3278. 4042 (S.). Sv. 208 a (F.).
- unacum** = *una cum*, tillsammans med.
- uncia, e, f.** (kl. » $\frac{1}{12}$ pund»), uns; $\frac{1}{8}$ mark; men medaⁿ i Frankrike och Norden 16 uns gingo på 1 pund, räknades i England 12 uns à 20 penningar på 1 pund; *u. ad pondus Avinionense*, DS 2244 (P.).
- unquam** DS 4891 (S.), o.a., = kl. *unquam, unquam*.
- uncus, i, m.** (kl.), krokland.
- hundaria, e, f.** (fsv. *hundare*), hundare, härad (vanl. *provincia*).
- unde**, adv. (kl.), även: därför.

- undecim milium virginum m.**, 11,000 jungfrurs dag, 21. okt.
- ungula, e, f.** (kl.), klo, dryckeshorn av ringa storlek; *u. nigra superius deaurata*, med förgylld rand, DS V p. 151; *u. deargentata*, p. 571; *u. vulturina deargentata*, VI p. 394 (S.).
- universitas, atis, f.** (kl.), 1) helhet, allmänhet, DS 612 (S.); korporation; 2) borgerskap, 611; *v. civium lincopensium*, borgerskapet i Linköping, 1322 (S.); synonym. *communitas* (s.d.).
- vocatus, a, um** (kl.ptc.), 1) = *electus*, s.d.; 2) enl. DS 133 (P.) av Lunds ärkebiskop använt som *postulatus* (s.d.), vartill jämför under *iumentalis*.
- Vocem iocunditatis**, indekl. (sc. *annuntiate*, Ies, 48: 20), 5. sönd. efter påsk (= *Rogate*).
- volomus** DS 4192 (medelt. avskr.), = kl. *volumus*, vi vilja.
- voluntarius, a, um** (kl. »frivillig»), uppsätlig; *homicidium*, Gumm. B. B. p. VIII. — Adv. *voluntarie* (senlat.), med vett och vilja; *v. solvere*, utan anfordran, DS 2520 (D.).
- votivus, a, um** (kl.), 1) utlovad; *missa*; 2) önskelig, DS IV p. 754 (Fr.). — Adv. *votive*, enligt önskan, FM 2623 (F.).
- votum, i, n.** (kl.), löfte; *missa ex voto*, DS 1652 (S.) = *missa votiva*, s.d.; pilgrimslöfte, 4014 (P.). V p. 342 (S.).
- Urbani pp. (ep.) m. (cf.)**, 25. maj.
- Urbs vetus**, Orvieto.
- vreus** Gumm. B. B. p. XV, läs *vens*.
- urfiellus, i, m.** (fsv.), urfjäll, jordstycke som tillhör ngn enskilt utöver andelen i den uppdelade byjorden, DS III p. 241. V p. 667 (S.).
- vrtēi** DS 4923, läs *vrcei* »krukor».
- usque** (kl.adv.), konj.: till dess att, DS 930 (S.).
- usque-modo**, adv., hittills.
- usquequam**, adv. [= kl. *usque quaque*, vilket, skrivet som ett ord, även är mlat., DS 3276 (S.)], i varje avseende, DS 1612 (S.).
- usque-quo**, konj., ända tills, Can. Birg. p. 67.
- usualis, e** (senlat.), vanlig, gängse, gängbar; *pecunia u.*, ST 337 o. 337 a (N.). *Bona usualia* ST II p. 222 är enl. Dr. Nelson felaktigt och bör vara *universalia* (ss. p. 224), vilket brukade skrivas förkortat; jmf. även *bona omnia* p. 206 och *cum bonis suis omnibus* p. 210.
- usualiter**, adv. (senlat.), *u. currens* om mynt, ST II p. 250 (P.), = *pecunia usualis* (se föreg.).
- usufructus, us, m.** (kl. asyndetisk formel *usus fructus* »nyttjanderätt»), =; DS 1297. 2891. 4396 (S.), o.a.
- usurator, oris, m.** (med suffixväxl. = senlat. *usurarius* »ockrare»), =; Reut. p. 185.
- usus, us, m.** (kl.), Sv. 243 (F.), = *utilitas*, nyttighet (t.ex. DS 1551).
- ut** i st.f. *quam* i *tam* — *ut* »såväl — som», DS 4498 (S.).
- utensiliis, abl.**, DS 2693 (S.), = kl. *utensilibus*, som även är mlat., t.ex. 2762. 2784. 2869 (S.).
- uterinus, a, um** (senlat.), köttslig, *frater, soror* (s.d.). Subst. *uterina, e, f.*, syster, D. Vadzst. 7. juli 1489.
- utputa** DS 3981 (S.), liksom *puta* i mlat. »nämligen».
- utquid** = kl. *ut quid* »varför?»
- utrum** Arw. I p. 100 rad 10, läs *utinam*.

utrum — vel **si** = kl. *utrum* — *an.*
vulgaliter DS 1745. 1951. 2492.

2668. 2744 b. 2834. 4858 (S.),
o.a., = *vulgariter* (s.d.).

in vulgari, på folkspråket, Arw. I
p. 104 f. (F.); på modersmålet,
DS II p. 547 (P.).

vulgariter, adv. (kl.) (bif. **vulga-**
liter, s.d.), på folkspråket.

vulneraticus, **a**, **um** (: *vulnero*),
som medför sår; *lesio*, DS VI
p. 466 (sv. konungsurk).

vulpelícula SD n.s. IV p. 109 (P.),
= kl. *vulpecula*.

uxoricida, **e**, **m.** (bildat efter kl.
patricida m.m.), hustrumördare.

uxoro, **1.** (: *uxor*), gifta sig (om
en man), DS 4396 (S.).

Z.

zelo, **1.** (kl.) [skrivet *celo* SD n.s.
II p. 551 (S.)], ivra, nitälska.

zelus, **1**, **m.** (kl., grek.), 1) iver,
nit; 2) hat, Vita Ansch. c. 15.

zodomiticus Gumm. B. B. p. VII,
se *sod-*.

zomarius DS 762 (S.); se *som-*.

zucara, **e**, (motsv. ord i rom.
språk äro maskuliner; ytterst av
arab. *sukkar*), socker; *III libre*
zucare, DS 2660 (S.).

Tillägg.

Till p. 6. — Vulgärlatinets ljudlära behandlar W. A. Baehrens,
Sprachlicher Kommentar zur vulgärlateinischen Appendix Probi (Halle
1922).

Till p. 13. — Om glossariernas betydelse för den medeltida latinunder-
visningen och om denna överhuvud se även I. A. H e i k e l, Filologins stu-
dium vid Åbo Universitet (Helsingfors 1894) p. 4 ff.

Till p. 16 — Om Sveriges mlat. litteratur se även S c h ü c k o. W a r-
b u r g, Ill. Svensk. Litteraturhist. I^a (Stockholm 1911) p. 149—189.
236—241. 247.

Diurnale, **is**, **n.** (se gloss. p. 132),
liturgisk bok, spec. sångbok, som
innehåller ritualet för de dagliga
bönestunderna (mots. *nocturnale*);
d. de sanctis, Sv. 721 (F.), d:o
innehållande endast helgonoffi-
cier. Doc. Haapanen.

maritata. Enl. doc. Tallgren möj-
ligest bildat efter fr. *marité*. Jmf.
om *librata* Inl. p. 34.

nominetenus, adv. (< *nomine t.*),
i sitt (eget) namn, D. Vadst. 9.
juli 1506.

ordinarium, **ii**, **n.**, = *ordinarius li-*
ber, varom se Malin, Der Heiligen-

kalender Finnlands (Hels. 1925),
p. 191 p.

quassarius. Jmf. DS n.s. 2528 (S.);
surrexit ab aquilone tempestas
seuissima et omnes dissuadebant
nobis committere nos ventis et velo
donec cessaret quassacio.

rochetum, **i**, **n.** (ffr. *rochet* av fht.
rock), ett slags korskjorta (*super-*
pellicium), sedan 4. later. mötet
reserverat för biskopar, som icke
tillhöra någon orden, som kor-
dräkt och vid offentligt uppträd-
ande; Brilioth, Svensk kyrka —
— 1363—1414 p. 217, efter The
Cathol. Encycl.

Obs. Bokst. *h* inverkar ej på den alfab. uppställningen.

